

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Зоран Б. Обрадовић

**ГЕОПОЛИТИЧКО ПОЗИЦИОНИРАЊЕ
РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ НАКОН
ИНТЕРВЕНЦИЈЕ У СИРИЈИ**

докторска дисертација

Београд, 2021

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

Zoran B. Obradović

**GEOPOLITICAL POSITIONING OF THE
RUSSIAN FEDERATION AFTER THE
INTERVENTION IN SYRIA**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2021

Ментор:

проф. др Жарко Обрадовић, ванредни професор, Универзитет у Београду -
Факултет безбедности.

Чланови комисије:

проф. др Мирослав Младеновић, редовни професор, Универзитет у Београду -
Факултет безбедности;

проф. др Зоран Јефтић, ванредни професор, Универзитет у Београду -
Факултет безбедности;

др Миша Ђурковић, научни саветник, Институт за европске студије, Београд.

Датум одбране: _____

Бојани,

са надом да нећу заувек остати дужник њеној љубави и племенитости.

Геополитичко позиционирање Руске Федерације након интервенције у Сирији

Сажетак:

Историја 20. века обележена је са два велика, светска рата, као и са великим бројем мањих, регионалних сукоба, који су били део борбе за глобалну превласт и доминацију у погледу друштвених релација, организације друштва, тржишта, политичког и социјалног усмерења мањих народа и држава. Такође, током добро познатог Хладног рата „мали“ народи су по неписаном правилу били принуђени да се опредељују за приклањање једном од два супротстављена блока. Окончањем Хладног рата и сломом совјетског модела доминације погрешно се претпостављало у другом, победничком блоку, да је победа коначна те да је дошло време апсолутне превласти интереса и мишљења преостале глобалне суперсиле, Сједињених Америчких Држава (САД). Ипак, време апсолутне доминације трајаће, историјски посматрано, јако кратко, тек нешто више од 20 година, када се поново полако почиње успостављати одређена равнотежа глобалне моћи јачањем пре свих Кине, Европске Уније, Индије, као и Руске Федерације, формално-правне наследнице СССР-а па и делимично совјетског модела друштвеног и политичког уређења. Временски период своје апсолутне доминације САД су искористиле за глобално приближавање границама интересног утицаја како Кине, тако и Руске Федерације, задирући у територије вишегодишњег глобалног позиционирања наведених држава, као глобалних и регионалних сила. Јачање политичких па и војних притисака на пробуђену Русију у другој декади 21. века доводи до повећања субјективног осећаја сопствене угрожености, која ипак није била толико изражена у војном колико у економском погледу, будући да су активности западних сила тежишно биле усмерене ка ограничавању руског снабдевања Европе природним гасом. Узимајући у обзир значај и удео енергетике у укупном привредном билансу Руске Федерације, војна интервенција ове државе у Сирији била је од виталног значаја за њен даљи економски развој. Руска Федерација је овим искорак, још једном, од окончања Хладног рата успела да заустави експанзионистичку политичку и војна настојања Вашингтона, пре свега за успоставом доминације и изласком на интересне па чак и на државне границе Руске Федерације.

Кључне речи: Геополитика, позиционирање, стратегија, Руска Федерација, Блиски исток, Сирија, САД, интервенција.

Научна област: Науке безбедности

Ужа научна област: Стратешке студије

Geopolitical positioning of the Russian Federation after the intervention in Syria

Abstract:

The history of the 20th century is marked by two great, world wars, as well as a large number of smaller, regional conflicts, which were part of the struggle for global supremacy and domination in terms of social relations, organization of society, markets, political and social orientation of smaller nations and country. Also, during the well-known Cold War, „small“ nations were, by an unwritten rule, forced to opt for one of the two opposing blocs. With the end of the Cold War and the collapse of the Soviet model of domination, it was wrongly assumed in the second, victorious bloc, that victory was final and that the time had come for the absolute dominance of interests and opinions of the remaining global superpower, the United States (USA). However, the time of absolute domination will last, historically speaking, very short, just over 20 years, when a certain balance of global power is slowly being re-established by strengthening China, the European Union, India, as well as the Russian Federation, the formal legal successor of the USSR, and even a partially Soviet model of social and political organization. The United States used the time period of its absolute domination to globally approach the borders of interesting influence of both China and the Russian Federation, encroaching on the territories of many years of global positioning of these countries, as global and regional powers. The intensification of political and even military pressures on awakened Russia in the second decade of the 21st century leads to an increase in the subjective feeling of self-threat, which was not so much expressed in military as in economic terms, since the activities of Western powers were focused on limiting Russia's supply to Europe. natural gas. Taking into account the importance and share of energy in the overall economic balance of the Russian Federation, the military intervention of this country in Syria was of vital importance for its further economic development. With this step forward, once again since the end of the Cold War, the Russian Federation has managed to stop the expansionist political and military efforts of Washington, above all, to establish dominance and reach the interesting and even state borders of the Russian Federation.

Keywords: Geopolitics, positioning, strategy, Russian Federation, Middle East, Syria, USA, intervention.

Scientific field: Security Science

Scientific subfield: Strategic Studies

САДРЖАЈ:

1. УВОД.....	9
2. ГЕОПОЛИТИЧКО ПОЗИЦИОНИРАЊЕ РФ ПОСЛЕ ХЛАДНОГ РАТА....	16
2.1. Завршетак Хладног рата и последице по Русију.....	17
2.2. Доба стратешке дезоријентисаности Русије (1990-2000).....	24
3. КОНСОЛИДАЦИЈА И ЈАЧАЊЕ РУСИЈЕ ПОСЛЕ 2000. ГОДИНЕ.....	30
3.1. Основни стратегијски документи РФ после 2000. године.....	37
3.2. Циљеви руске спољне политике.....	43
3.3. Визија међународног поретка у руским стратегијским документим...	53
4. РУСКО АНГАЖОВАЊЕ У РАТУ У СИРИЈИ.....	56
4.1. Геополитичка ситуација на Блиском истоку уочи избијања рата.....	59
4.2. Опште прилике у Сирији пре руске интервенције.....	65
4.2.1. Стање сиријске војске уочи отпочињања сукоба.....	65
4.2.2. Арапско пролеће и почетак рата у Сирији.....	68
4.3. Улога Русије у решавању оружаног сукоба у Сирији.....	79
4.4. Регионалне импликације руске интервеније.....	88
4.5. Глобалне импликације руске интервеније.....	97
5. ГЕОПОЛИТИЧКО ПОЗИЦИОНИРАЊЕ РФ НАКОН ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ...	111
5.1. Измена глобално – безбд. амбијента и утицај на мултиполарност....	113
5.2. Промена односа снага у земљи и у региону.....	120
5.3. Сиријски конфликт са геоенергетског аспекта.....	123
5.4. Поновно укључивање Русије у блискоисточна питања.....	136
5.5. Јачања стратешког партнерства Русије са Ираном.....	140
5.6. Ограничавање утицаја САД у региону Блиског истока.....	150
6. ЗАКЉУЧАК.....	162
7. ЛИТЕРАТУРА.....	169
8. БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	175

1. УВОД

Историја човечанства обележена је историјом сукоба. У протеклом веку свет су потресала два велика светска и велики број мањих ратова, регионалних, локалних или у некој другачијој форми испољених међудржавних сукоба, као што су били Израелско – арапски ратови, Вијетнамски рат, Кубанска криза, Рат у Авганистану итд. Након оних глобалних уследио је један неоружани сукоб, тзв. Хладни рат, али који је потрајао дуже од свих осталих сукоба у новијој историји, готово читавих педесет година. У теорији међународних односа Хладни рат се најчешће доводи у везу са периодом светске биполарности, тј. глобалном доминацијом две суперсиле онога доба, САД и СССР-а.

Након окончања сваког од поменутих сукоба, као што то налажу неписана правила у међународним односима одвијала би се прерасподела „ратног плена“, у виду колонија, природних ресурса, тржишта и територија, у корист победника а на штету губитника. Новонастале околности такође су условљавале и редефинисање војно-политичких интереса држава учесника, као и слабљење утицаја побеђених, тј. јачање утицаја победника у међународној политици. Крај 20. тог и почетак 21. века донели су нове форме и облике сукобљавања али су циљеви супарника суштински остали непромењени. Велике силе се и даље, на различите начине сукобљавају, на локалном, регионалном и глобалном нивоу, ради остваривања превласти и успостављања доминације, наравно уз све бенефите које таква позиција са собом доноси.

Завршетак Хладног рата и распад Совјетског Савеза, у значајној мери су преуредили геополитичку мапу света. Ново доба доноси нове околности али и нове „играче“. Пуноправни субјекти међународне политике, поред националних држава и војно-политичких савеза, у све већој мери постају транснационалне компаније, што је упоредо са прогресијом процеса глобализације, нарочито у области протока информација, дигиталних технологија и финансија довело до неслућених геополитичких и геостратешких дешавања.

Такође, крај 20. и почетак 21. века обележила је једна сила, суверени хегемон ове епохе. Иако још увек није био успостављен униполарни међународни поредак, са једном суперсилом у улози безусловног светског лидера, САД су самоуверено полагале право на ову позицију. Хладни рат јесте био окончан али у међународним односима нису нестале све врсте антагонизама, пре свега националних, верских и економских, док је глобални тероризам попримио измењене облике. Појавили су се нови регионални центри, док су међународни односи еволуирали прогресивним развојем јаким земаља попут Кине, Индије, Јапана, Бразила, па и Мексика, Ирана итд. Глобализација је донела и нове облике сучељавања на светској геополитичкој мапи. На почетку 21. века геополитичка борба за простор била је иницирана повећаном потребом за

приступом и контролом над енергетским ресурсима, и то у истим оним регионима, где су се некада надметали само идеолошки блокови истока и запада, оличени у СССР-у и САД.

Русија је из Хладног рата изашла као поражена, носећи тешке и бројне последице. Период транзиције који је за њу наступио био је изразито тежак и оптерећен бројним економским и безбедносним изазовима. Распад великог савеза совјетских држава, а затим и „Варшавског пакта“, који је представљао осовину његове војне моћи на глобалном нивоу, моменат је који се најчешће доводи у везу са завршетком биполарне, блоковске подела света и почетком периода униполарности, тј. хегемоније једине преостале светске суперсиле – Сједињених америчких држава.

Прву фазу модерне историје Руске Федерације, након распада СССР-а, обележио је период политичке консолидације и економског опоравка. Нагомилани проблеми и неопходност спровођења свеобухватних унутрашњих, а пре свега економских реформи привремено су паралисали руске империјалистичке амбиције, које своје корене вуку још из доба царске Русије. Русија се у овом периоду, силом прилика определила за дефанзивну спољну политику и заузела је пасиван положају односу на Западно војну алијансу (НАТО пакт), који јој је и даље представљао највећу оружану претњу, али и најозбиљнијег политичког супарника. Овај период обележила су политичка превирања и „обојене“ револуције у постсовјетском простору, где је очигледно настао „вакуум“ моћи, након пропасти СССР-а и распада Варшавског пакта.

Нестабилна безбедносна и политичка ситуација изазвана распадом СССР-а захватила је како Русију тако и постсовјетски простор. Самим тим геополитичке околности за „продор“ у постсовјетски простор постале су изразито повољне. Истовремено је моћ западних држава које супретендовале на овај простор достигла свој историјски максимум. „Супротстављање Сједињених Држава и Руске Федерације је у суштини била борба за:

1. политички утицај у бившим совјетским републикама;
2. успостављање, очување или увођење војног присуства;
3. контролу енергетских извора;
4. изградњу енергетских коридора под повољним условима за једну или другу супротстављену страну“ (Филимоновић, 2010, 61. стр.).

Међутим, и поред неповољних геополитичких околности Русија је у овом периоду своје историје два пута успешно војно интервенисала, и то у Јужној Осетији и Абхазији у Грузији, односно у Луганску и на Криму у Украјини. Међутим, важно је нагласити да су интервенције оба пута биле на ободу руских државних граница. Радило се о претњама које су биле изразито малигне за националну безбедност па можда чак и упитне за очување суверенитета и интегритета руске државности. Оваква врста непосредне безбедносне претње

безусловно је морала бити отклоњена, пошто би Русија у супротном остала окружена државама чланицама НАТО или њиховим партнерима. Самим тим постојала би реална могућност непосредне оружане претње од ракетних удара малог и средњег домета НАТО трупа.

Упоредо са оружаним, Руска Федерација је од завршетка Хладног рата, све време била изложена различитим политичким притисцима, константним асиметричним претњама и другим специјалним формама сукобљавања. Снаге за специјално деловање западних земаља, уз помоћ обавештајних компоненти САД и НАТО, спроводиле су релативно успешне операције на руској територији, које су првенствено биле усмерене ка економском и демографском слабљењу земље, изазивању политичких ангаонизама и друштвених немира, унутар ионако политички разједињене и економски ослабљене и осиромашене државе.

Сличне активности извођене су у још већем обиму у суседним земљама постсовјетског света, где је Русија још увек имала бројне интересе и где је и даље гајила територијалне и друге претензије. Примарни циљ ових активности био је додатно ограничавање утицаја Русије, јачање утицаја НАТО, а у крајњем и присаједињење ових државица западној алијанси.

Сивило које је Русију захватило након Хладног рата није пружало много наде да би нешто драматично боље могло да се промени у догледно време. Чак и најпризнатијим геополитичарима овога доба било је тешко да предвиде њено васкрснуће, које се догодило након ступања на власт администрације председника Владимира Путина.

И управо у светлу свега наведеног можемо констатовати како је руска војна интервенција у Сирији, 2015. године, свега четврт века од хладноратовског пораза, изненадила комплентну светску јавност, чини се ненавикнуту на агресивну спољну политику Руске Федерације крајем 20. па и у 21. веку. Мало пре тога, само деценију и по раније, током 1999. године, Русија је готово „скрштених руку“ посматрала како НАТО пакт изводи бесомучне авио ударе на једну суверену државу, тадашњу СР Југославију, без одобрења Савета безбедности УН. Посматрајући сада дешавања у Сирији у односу на догађаје у СР Југославији, 1999. године, не можемо а да се не запитамо шта се то променило за 16 година, као и да ли је Јељцинова Русија била заиста толико немоћна у односу на ову Путинову!? Са друге стране необјективно би било не поменути велику разлику у стратешким и пре свега геоенергентским интересима Русије када су Сирија и некадашња СР Југославија у питању, уз очигледну претпоставку да руски интереси на Балкану свакако нису били толико велики те 1999. године.

Имајући у виду да су се ова два догађаја, НАТО агресија на СР Југославију и интервенција Русије у Сирији, одиграла у историјски гледано веома кратком временском периоду, највећи број аналитичара сагласан је у оцени да руска војна интервенција у Сирији представља својеврсну прекретницу у модерној

историји спољне политике Руске Федерације. Јесте ли интервенцијом у Сирији Русија дефинитивно најавила одлучније иступање у међународним оквирима највише ће зависити од њених наредних спољнополитичких корака. Међутим, оно што је Русија већ постигла у Сирији свакако најављује њен одлучнији наступ у будућности, првенствено када је заштита сопствених интереса у питању. Поред заштите геоекономских и геостратешких интереса Русија је Сирији успела да оствари и дуго чекано међународно признање, које уз тренутне војно-политичке капацитете „Медвед са истока“ несумњиво заслужује.

У периоду непосредно након руске интервенције у Сирији било је и другачијих тумачења догађаја од стране појединих аутора. Штављанин (2015) примећује да „интервенцијом у Сирији Русија настоји да издејствује свеобухватни споразум са Западом, пре свега САД-ом, нешто што би се звало „Нова Јалта“ или „Јалта 2“. Циљ је да се покаже да Русија може бити користан партнер у борби против глобалног тероризма“. Међутим, шестогодишњи период од интервенције ипак показује да је Русија у Сирији желела далеко више од поправљања своје преговарачке позиције у односу на САД и друге западне земље.

Такође, чини се да је Руска Федерација блискоисточним искоракom најавила могућност великог повратка на међународну сцену у улози глобалног „играча“, као и да је самим тим и дефинитивно означила потпуни крај светске униполарности. Русија је при том војно интервенисала снагама релативно великог капацитета, у дужем временском периоду, први пут после дуго времена ван својих државних граница, због чега се интервенција у неким сегментима може упоредити са војном кампањом СССР-а у Авганистану. Међутим, руска интервенција у Авганистану одиграла се за време њеног највећег експонирања у Хладном рату, али се за разлику од Сирије показала као војно и политички потпуно неуспешна.

О томе да ли се Руска Федерација, војном операцијом у Сирији, вратила као значајан фактор на међународну сцену може се дискутовати. Са друге стране, оно о чему дефинитивно не треба расправљати је да се Русија вратила на простор Блиског истока, и то у улози можда и одлучујућег фактора тренутно. Искуства последњих година показала су да руско присуство на Блиском истоку „иритира“ Запад, нарочито због тога што већина земаља у региону доживљава Русију као позитиван фактор. Доносећи мудре одлуке руска спољна политика на Блиском истоку, за сада веома ефикасно успева да успостави дијалог са готово свим странама у регионалном сукобу, вешто користећи заоставштину и позитивне успомене на улогу СССР-а у блискоисточним питањима. Иако је повратак Русије на Блиски исток на Западу прихваћен са подозрењем, реакције у самом региону биле су позитивне а тренутно се на улогу Русија такође углавном посматра прилично благонаклоно.

Руски извори углавном су неподељени у истицању улоге њихове државе у решавању Сиријског сукоба. Беспалов (Bespalov) цитира изјаву Марије Ходинскаје – Голенишве (Мария Ходинская - Голенишве), стручњака „Валдаи

клуба” и вишег саветника Одељења за спољнополитичко планирање руског Министарства спољних послова, која оцењује да је „почетак операције руских ваздухопловних снага у знак подршке противтерористичким напорима Сиријске Арапске Републике, у јесен 2015. године, очигледно постао прекретница, тј. нека врста промене игре у контексту сиријског сукоба“ (Bespalov, 2019).

Нестварно звучи, али употреба руске оружане силе у решавању сиријског сукоба добила је позитиван ехо и код одређених регионалних чинилаца, па чак и оних чији су званичници у то време подржавали антивладине снаге у Сирији а ради се о Турској, Катару, Саудијској Арабији и Уједињеним Арапским Емиратима. Руску улогу посебно су поздравиле и подржале земље које истичу своју антитерористичку агенду или су се успротивиле суспензији чланства Сирије у Арапској лиги, на пример Египат, Ирак и Алжир. Међутим, оваква реакција такође је последица чињенице да је већина земаља Блиског истока била, у мањој или већој мери, разочарана досадашњом улогом САД у решавању регионалних криза.

У сличном контексту либанска званичница Амал Абоу Зеид, чланица либанског парламента из Слободног патриотског покрета, истиче да је „повратак Русије био јасан резултат неуспеха америчке политике у решавању политичких проблема који постоје у нашем региону“ (Bespalov, 2019). Управо су неуспеси америчке спољне политике у решавању блискоисточних питања омогући Русији да се наметне и представи се као достојан партнер и посредник, који истовремено одржава блиске везе са различитим играчима и факторима у региону.

Анализирајући нешто раније историјске догађаје сличног облика, можда би занимљиво било упоредити руску војну интервенцију у Сирији са Совјетско - Финским ратом (1939), који се одиграо у предвечерје Другог светског рата, свега три месеца уочи његовог избијања. Оружане снаге тадашњег СССР-а такође су биле „гладне“ непосредног ратног искуства, а већ је скоро постало извесно да је општи оружани сукоб неизбежан. Овај рат, посматран са тренутне историјске дистанце послужио је совјетском војном и политичком руководству, између осталог и као својеврсна „генерална проба“ за много важније догађаје који су убрзо уследили.

Кајтез и Аздејковић закључују нешто слично када су поменути два сукоба у питању, тј. да „искуство руско – финског рата можемо у једну руку упоредити данас са руском војном интервенцијом у Сирији, наравно у другачијим друштвено – историјским околностима, ипак примећујући да има пуно важних, вредних и корисних паралела. Русија данас не жели да окупира Сирију као некада Финску, али јој је овај рат послужио за стицање вредног ратног искуства, проверу људских потенцијала и ефикасности ланца командовања, примену најсавременијих пропагандно – психолошких делатности, као и проверу у ратним околностима људи, опреме и наоружања. Повратак Руса на светску сцену“, констатују аутори (Кајтез и Аздејковић, 2019, стр. 35).

Последњи алармантни глобални догађаји, попут пандемије Корона вируса, пада цена нафте и успоравање светског економског раста утицали су и на оружани сукоб на Блиском истоку, чији интензитет с времена на време опада и поново расте. Привремени нестанак Сирије са вести на насловним странама светских медија и нови руско-турски споразуми о прекиду ватре у Идлибу (Idlib) далеко су од дугорочних решења и трајне успоставе мира. Ради се привременој паузи која би требала дати озбиљну тему за размишљање о будућности Сирије, у свету који се све више не може лако предвидети и веома брзо се мења.

Више од девет пуних година, дуже од светских ратова у претходном веку, Сирија је остала поприште непријатељстава, хуманитарне катастрофе, етничких и верских сукоба. Често је тешко направити разлику између антитерористичке борбе и насиља режимских снага према својим противницима у овој земљи. Тако су у последњих годину дана тензије поново ескалирале у југозападним регионима Сирије, у провинцијама Дераа (Daraa) и Кунеитра (Kuneitra), који су ослобођени споразумима са делом оружане опозиције о заправо полуаутономној подели власти на локалном нивоу.

Геополитичка ситуација у Сирији тренутно је више него сложена и као што смо већ помињали далеко од дугорочног решења. Своје интересе овде заступају и друге глобалне али и регионалне силе као што је Турска.

Међутим, упркос тактичким успесима, постигнутим углавном уз подршку руских ваздухопловних снага, војна кампања у Сирији, где је тренутно жариште борбених дејстава покрајина Идлиб, илустровала је границе могућег сукоба. Током дугих ратних година, сиријска војска је претрпела велике губитке у људству и опреми. Капацитети елитних јединица способних за извођење борбених дејстава у сложеним условима, који су обновљени уз помоћ Русије, такође су у лаганом опадању. Изјаве сиријских званичника високог нивоа о употреби силе ако турске и америчке трупе не напусте Сирију изгледају потпуно нереално, па чак и неозбиљно. Са своје стране, Русија је достигла границе компромиса у формату преговора из Астане¹, што је Дамаску омогућило да поврати контролу над својим територијама у три зоне деескалације у 2017-2019, употребом силе и привременим споразумима. Цена за ово било је стварање ојачаног терористичког жаришта у Идлибу и суседним регионима у које су „непомирљиви“ милитанти и њихове породице бежали из Алепа, Хомса, предграђа Дамаска и са југа Сирије. Тренутно се ситуација у Сирији углавном своди на дугорочне интересе два можда и главна „ играча“ Русије и Турске. Руско-турске тензије око Идлиба из фебруара 2019. године показале су круцијалне разлике у интересима двеју, можда и кључних сила за решавање судбине Сирије.

¹24. јануара 2017. године завршени су преговори сиријске владе и побуњеника у Астани, главном граду Казахстана. Преговори су били окончани договором Русије, Турске и Ирана о тространом механизму за консолидовање примирја.

Одлука Русије да уништи последњи мостобран међународног тероризма, уз безусловну подршку сиријском режиму, који се логично, упорно опире неизбежним реформама сударили су се са стратешким плановима Турске да доврши стварање дуге заштитне зоне на северу Сирије, која укључује територију Идлиба, уз употребу милитаната против председника Асада (*Bashar al-Assad*). Притом Турска жели да осигура безбедност својих граница и стекне више простора за пресељење сиријских избеглица. Овог пута привремени споразуми између војске и тајних служби неће бити довољни за поуздану стабилизацију. Чини се да је дошло време да Русија и Турска траже значајније компромисе засноване на заједничкој визији политичке будућности Сирије.

Можемо констатовати да је тектонски потрес у међународним односима, који је руска интервенција у Сирији несумњиво изазвала отворио бројна регионална и глобална геостратешка и геополитичка питања, и као што смо већ наводили допринео је завршетку ере униполарности. Такође, руска интервенција у Сирији још једна је потврда тезе да је вишедеценијска хегемонија САД-а окончана. Поред тога интервенција је иницирала значајне геополитичке процесе, који највероватније воде ка потпуном успостављању мултиполарног поретка. Међутим, академска мишљења о томе постоји ли након руске интервенције у Сирији „осећај“ да је настало време мултиполарности или у међународним односима и даље постоји оправдани страх од утицаја и војне интервенције САД су подељена. Ипак све више се стиче утисак како се свет налази у стању ишчекивања новог развоја догађаја, као и то да су очи светске јавности сада више упрте у НР Кину него у Руску Федерацију, тј. да се осигурање глобалне мултиполарности сада ипак налази у кинеским рукама.

2. ГЕОПОЛИТИЧКО ПОЗИЦИОНИРАЊЕ РУСИЈЕ ПОСЛЕ ХЛАДНОГ РАТА

Током 20. века оружане трупе САД су два пута, у војним походима, прелазиле Атлантик, и то оба пута како би докрајчиле посрнулог непријатеља човечанства и успоставиле дугорочни мир и демократију. Истински, америчке трупе на тлу Европе су имале нешто другачије циљеве, а то је спречавање појаве континенталног хегемона и „одбрана“ Западне Европе од надлазеће руске претње са истока. Посматрано са ове историјске дистанце потпуно је јасно да су америчке интервенције првенствено биле усмерене ка ограничавању Русије и њеном спречавању да у већој мери овлада простором „Хартленда“. Упоредо са примарним циљем САД су, прелазећи Атлантик, тежиле и задовољењу сопствених, брзо-нарастајућих империјалистичких тежњи, које су експоненцијално пратиле њихов изузетан економски, војни и политички успон у 20. веку.

Америчка интервенција током Првог светског рата била је привременог карактера, и трупе САД су убрзо након окончања сукоба повучене из Европе. Међутим, после завршетка Другог светског рата донета је одлука о њиховом трајном ангажовању на, са геополитичког аспекта, најзначајнијем континенту и сведоци смо да су ту још увек присутне. Као оправдање и изговор за тако радикалан поступак послужио је још увек изражен општи страх од повратка нацизма, прикривени страх од надлазеће плиме комунизма, као и спровођење кажњеничких одредби против поражене Немачке. Потписивањем Северноатланског уговора и оснивањем НАТО савеза, у априлу 1949. године, створен је и институционални оквир за даље америчко војно присуство у Европи.

Постоје различита тумачења узрока и генезе сукоба у Хладном рату. Мишљења су, као уосталом и супротстављени блокови некада, дијаметрално подељена. Говорећи о дискурсу Хладног рата, Калдор (Kaldor, 1995) наводи да се у суштини ради о сукобу појмова „капитализам“ и „социјализам“, уз објашњење да је овај сукоб био најутицајнија и најтрајнија епопеја једног читавог историјског раздобља, обележен великом борбом између демократског „Запада“ и застрашујућег, експанзионистичког „Истока“. Наравно да овде примећујемо идеолошки обојено тумачење једног западног аутора. Већина западних стручњака попут Калдор је углавном покушавала да СССР и комунистичку идеологију у целини, у сваком сегменту представе ретроградним и штетним по демократију, људска права и човечанство у целини.

Управо тај, застрашујући, сурови, империјалистички и недемократски Исток, како га мање или више приказује већина западних аутора, отелотворен у виду монументалне заједнице Совјетских држава, налазио се на коленима, када је у јесен 1989. године Хладни рат био коначно завршен. Без обзира што није било победничких фанфара и уобичајеног судског процеса за поражене, завршетак Хладног рата јесте представљао потпуни пораз СССР-а, као велике светске

империје онога доба, која је обележила једну читаву епоху. Распад СССР-а означио је и почетак краха комунистичке идеологије у читавој Европи.

Посматрано са ове историјске дистанце такав развој догађаја делује природно и потпуно логично, међутим брзина којом су се наведени догађаји одвијали у смирај Хладног рата била је изненађење чак и за најсмелије западне аналитичаре и прогнозере, првенствено имајући у виду да је тзв. Колос са истока, пуних пола века, представљан као застрашујући непријатељ и огромна претња за западну цивилизацију.

Иако је СССР престао да постоји а комунизам доживео пораз, Русија која је из тог хаоса настала није желела да своје некадашње савезнице, тек тако, препусти у руке НАТО-а. Русија се у том периоду грчевито борила да задржи утицај макар у својим пограничним областима. Филимоновић занимљиво примећује како из историјске перспективе, губитак хладноратовске империје није представљао пораз једнаких размера као што је то био губитак бивших совјетских република. Наиме, ценећи специфичне околности из којих је проистекло стварање Варшавског пакта, а то је био завршетак Другог светског рата, аутор сматра како је било разумљиво очекивати да ће народи који су државну самосвојност стицали у оквиру других историјских, културних и цивилизацијских кругова временом изаћи из руске сфере утицаја. Зато руско повлачење из Пољске, Чехословачке, Румуније и Бугарске није био суштински историјски губитак, иако представља очигледан стратешки пораз Совјетског Савеза и Русије. Међутим, осамостаљење бивших република СССР-а, у не тако давној прошлости делова Кијевске Русије и империје Романових, има сасвим другачије историјске и стратешке последице. По правилу, друге велике силе су освајале овај простор само у случајевима када је Русија била поражена у рату, закључује аутор (Филимоновић, 2010, стр. 59).

Период који је за Русију уследио након Хладног рата, обележила је грчевита борба за очување утицаја у земљама постсовјетског простора, и то међу истим оним државама које су вековима биле поданици или савезници велике Руске империје.

2.1. Завршетак Хладног рата и последице по Русију

Хладни рат је формално завршен 1990. године, потписивањем Уговора о конвенционалним снагама у Европи. Њиме су се два супротстављена војно – политичка блока обавезала да у Европи неће задржати више од договорене количине тенкова, борбених оклопних возила, артиљеријских оруђа, борбених авиона и хеликоптера. Овим уговором била је окончана и полувековна доминација Совјета у конвенционалном наоружању и копненим снагама, пошто су се два блока обавезала на подједнака квантитативна ограничења. Поражени СССР је поред тога добио и одређена квалитативна ограничења, првенствено везана за размештање и ангажовање трупа на сопственој територији, у Лењинградском и Јужнокавказском кругу. Када је уговор коначно

ступио на снагу, 1992. године, Варшавски пакт и Совјетски Савез су престали да постоје.

Тешко је са сигурношћу рећи шта је било пресудно да САД и НАТО изађу као апсолутни победници из Хладног рата. Тутејл (Tuathail), Далби (Dalby) и Рутлиц (Routledge), говорећи из перспективе неоконзервативаца, наводе како је „војно јачање, спроведено од стране Реганове администрације, пресудан фактор који је однео победу у Хладном рату“. Овакав приступ тешко је одржив, нарочито када у обзир узмемо да се и СССР доста питао, односно да би без Горбачовљевог чврстог опредељења и пристанка да се Хладни рат оконча мирним путем, могло бити и прилично другачије. „Горбачовљев конкретан корак према смањењу наоружања (не само контроли наоружања) и његово одлучно одбијање да интервенише за спас комунистичких диктаторских поредака у Источној Европи, у тој историјској јесени 1989. године, резултирало је падом Берлинског зида и завршетком Хладног рата у Европи. Дубоке геополитичке последице ове радикално нове политике напослетку су изазвале оштру противреакцију тврдолинијаша унутар совјетског војно – индустријског комплекса, у августу 1991. године, па је дошло чак и до покушаја пуча чији је неуспех последично довео и до распада Совјетског Савеза“ (Tuathail, Dalby, & Routledge, 1997, str. 83).

И док су западни идеолози попут Френсиса Фукујаме (Francis Fukuyama) у свом чувеном делу „The End of History and the Last Man“ (Крај историје и последњи човек) помпезно и смело објављивали потпуну победу у Хладном рату (Fukuyama, 1992.), администрација САД, са председником Џорџом Бушом (Georg Bush) на челу, одговарала је крајње опрезно. Чини се да је пад Берлинског зида, рушење диктаторског совјетског режима, совјетски пуч из августа 1991. године и драматични распад Совјетског Савеза изненадио хладноратовске политичаре, као и западне безбедносно – обавештајне структуре. Мали број тадашњих аналитичара је предвидео такву драматичну пропаст комунизма у Европи, муњевиту дезинтеграцију Варшавског пакта и урушавање Совјетског Савеза.

Својеврсном подбацавању процена геополитичара па и обавештајних структура делимично је допринела и чињеница да је дискурс Хладног рата више послужио као повезујућа идеолошка функција за запад, него што је коришћен за рационално сагледавање капацитета Совјетског Савеза, сматра Тутејл. С тим у вези „Није било могуће промишљање о Совјетском Савезу као слабом и рањивом када је све било идеолошки и институционално посвећено њему као главној претњи и непријатељу (Tuathail, et al., 1997, str. 85).“ Наведено представља још једну потврду субјективне и идеолошки обојене матрице којом је Запад настојао приказати СССР, све време Хладног рата, при томе вешто манипулишући и сопственим јавним мњењем.

Постхладноратовски процеси и новонастали изазови затекли су Русију потпуно неспремну. Последња деценија 20. века удаљила је Русију од међународних токова. У овом периоду своје историје, Русија није била кадра да адекватно

одговори многобројним изазовима, чак ни на регионалном плану. Њен економски развој грубо је прекинут а привредни капацитети из времена Совјетског Савеза били су у великој мери девастирани. Држава се налазила у економском, политичком и демографском суноврату.

Руски председник Владимир Путин (Владимир Владимирович Путин) је у обраћању нацији пред Думом 25.04.2005. године изнео, сада већ чувену констатацију „Треба признати да је пад СССР-а био највећа геополитичка катастрофа века. Десетине милиона наших суграђана и држављана нашло се ван граница територије Русије“ (Медведев, 2007, стр. 248), и управо овакво депримирајуће, скоро па апокалиптично расположење, како је уосталом и звучало Путиново обраћање, захватило је грађане СССР-а, након окончања Хладног рата.

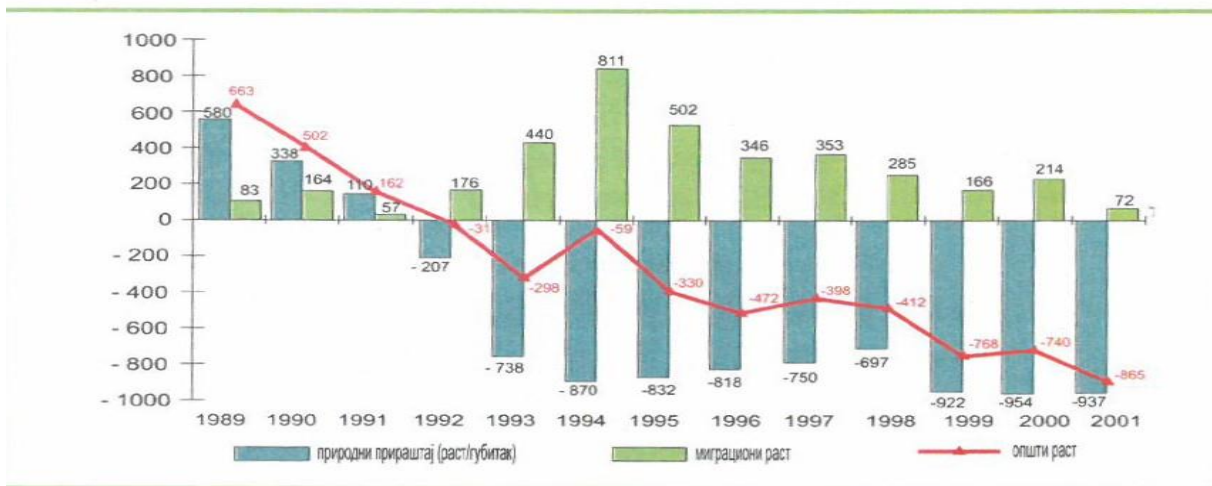
Истина је пак да разочарење поразом није делила целокупна популација СССР-а, али њен највећи део свакако јесте. Становници Балтичких земаља су распад велике империје, у којој су до јуче „срећно“ живели, дочекали са олакшањем и еуфоријом, па су ове државице већ 2004. године приступиле Европској унији веома брзо и доследно прихватајући њене тековине, тј. лако заборављајући мрску комунистичку идеологију. Међутим, за већину других становника СССР-а, крај 1989. године најавио је почетак драматичног националног посрнућа, рапидан пад њиховог животног стандарда, па самим тим суморну и неизвесну будућност. Иако је, не тако давно била лидер модерности, совјетска инфраструктура је почела да се урушава, друштвене вредности су почеле нагло да опадају, док су се државни ресори здравство, образовање, социјална заштита, одбрана и безбедност такође налазили у веома тешком положају. Државни чиновници, радници и пензионери су са неверицом гледали како се њихова примања топе, док се некада моћне државне фирме продају по багателним ценама. Купци су били новопечени олигарси попут Березовског, Ходоровског, Абрамовича и осталих, чије се богатство вртоглаво увећавало, првенствено на рачун експлоатације природних енергетских ресурса, који су некада били заједничка тековина комунистичког друштва.

Уколико се позабавимо одређеним статистичким показатељима добићемо још драматичније резултате. Према наводима Спектера (Specter) истовремено са опадањем државних капацитета одвијао се и пад просечне животне доби становника, која је у једном моменту достигла свега 58 година за мушкарце (испод Бангладеша), док су емиграција, пад природног прираста и пораст оболелих од AIDS/HIV и туберкулозе значајно расли. Све наведено је условљавало рапидно смањење броја становника, са 149 милиона у 1991. години, на мање од 100 милиона, колико се процењивало да ће Русија имати до 2050 године (Specter, 2004).

Де Бли (De Blij) износи да је демографска криза у послехладноратовској Русији превазишла готово све упоредиве примере у историји. Процене стручњака су да је за само пет година после распада Совјетског Савеза Русија изгубила 10 милиона становника. Још један фрапантан податак, који можда најбоље описује

катастрофално стање у земљи, објавио је Oxford University Press 1994. године, а то је да се таква појава среће по први пут у једној индустријској земљи новог доба, у којој при том не бесни рат и не влада никаква природна епидемија (De Vlij, 1994).

Слика број 1: Демографска кретања у Руској Федерацији 1989-2002 (Перишић, 2015, стр. 98)

Идентичан безбедносни изазов препознат је и у Концепту националне безбедности Руске Федерације, кровном стратешком документу за време првог Путиновог председничког мандата, који је био усвојен почетком 2000. године. Овде се децидно наводи како је „услед превелике употребе алкохола, наркотика и дувана, због срчаних болести, саобраћајних несрећа, убиства и самоубиства, просечни животни век мушке популације у Русији током 1990-их смањен са 71 на 59 година. Као последица овог кретања смањена је и радна снага, ослабљена је породица као језгро друштва и опао је духовни, морални и стваралачки потенцијал, док је криза јавног здравства и социјалне заштите додатно угрожавала физичко здравље Руса“ (Концепт националне безбедности Руске Федерације, 2000).

Озбиљност демографског проблема Русије и његове могуће последице по будућност нације препознали су многи руски мислиоци. Велики Солжењицин (Солжењицин Александар) је својевремено, непосредно пре повратка у земљу након дугих година изгнанства, у хамлетовском стилу изрекао: „Руско питање крајем 20. века поставља се врло недвосмислено: Да ли ће наш народ бити или неће бити?“ (Филимоновић, 2010, према Солжењицин, 1995).

Међутим, проблем демографије није био једини који је мучио Русију на крају 20. века. Рани постхладноратовски период, између осталог изродио је и идеју о ширењу НАТО савеза на исток. Овакве намере НАТО-а очекивано нису биле транспарентне, нису биле присутне у изјавама званичника алијансе, нити у њеним програмима и другим званичним документима. Међутим сви

геополитички показатељи су указивали да би се управо тако нешто могло догодити.

Истакнути руски политичар и дипломата тога времена Јевгениј Примаков (Джевгений Максимович Примаков) препознао је претензије НАТО ка ширењу на земље постсовјетске ере. Примакова очигледно нису заварале слаткоречиве изјаве западних и НАТО званичника усмерених ка Русији. „Почетком 1990-их, док је још увек постојала опасност да ширење НАТО изазове осећај угрожености и испровоцира драстичан одговор Русије, Москви су биле понуђене усмене гаранције да се на источном правцу ни за инч неће проширити јурисдикција или војно присуство Северноатланског савеза“, наводи Примаков (Филимоновић, 2010, стр. 36, према Примаков, 2002. стр. 229).

Тадашње руско државно руководство показало је, у овом трусном историјском раздобљу, недовољан ниво спремности, разумевања, па чак и капацитета да препозна и предупреди надлазеће експанзионистичке претње од стране НАТО пакта. С тим у вези Примаков примећује да је после почетне конфузије, Русија била суочена са реалностима постхладноратовског међународног поретка а свесна сопствених националних интереса, руска спољнополитичка елита је покушала да ограничи процес ширења, како по броју држава које би савез укључио, тако и по надлежностима и правима које би НАТО имао у државама Источне Европе. Према наводима Примакова минимум руских захтева обухватао је:

- 1) војна питања (нераспоређивање нуклеарног оружја на територији нових чланица, нераспоређивање страних трупа на сталној основи),
- 2) делимичну промену природе НАТО и јачање његовог политичког аспекта,
- 3) формирање консултативног механизма НАТО – Русија у оквиру кога би се одлучивало консензусом о свим питањима која се тичу руских интереса и
- 4) давање обавезујућег карактера документу који дефинише односе ових субјеката (Примаков, 2002, стр. 247).

Русија је на овај начин очајнички тражила могућност да блокира или барем ограничи процесе ширења НАТО на исток, који је суштински подразумевао угрожавање њених виталних интереса. Иако је 1997. године основан Стални савет НАТО – Русија, чиме је створен стални консултативни механизам, рад овог тела ипак није био заснован на неком правно обавезујућем документу, па тако није ни имао правну снагу у међународним односима. Самим тим захтеви Русије били су испуњени само делимично или чак може се рећи декларативно, док НАТО ни за „милиметар“ није одустао од ширења према истоку, нити га је оснивање поменутог савета на било који начин ограничило да своју идеју у пракси и реализује.

С тим у вези Филимоновић указује да „природа савеза није промењена нити су дате гаранције везане за природу војних постројења на територији нових чланица. Другим речима, руски захтеви нису у целости уважени ни у једној од предложених тачака“ (Филимоновић, 2010, стр. 37).

Епилог реализације идеје ширења алијансе на исток био је придруживање три дојучерашње чланице СССР-а (Естонија, Летонија и Литванија) савезу, чиме је НАТО у свој састав укључио чак пет од укупно 14 држава са којима се Русија граничи. На овај начин НАТО алијанса је у прилично широком, потенцијалном фронту, избила на руске границе, што никада раније у историји није био случај.

Јовановић такође указује да „Русија јесте дала допринос у изградњи нове, инклузивне европске безбедносне архитектуре, првенствено мислећи на Париску Повељу, оснивање ОЕБС, стварање Савеза Евро – атланског партнерства и Споразум НАТО - Русија, али суштински није успела да заштити сопствене виталне интересе или да барем у одређеној мери ограничи концепт „отворених врата“ који је спроводио НАТО, са јасном идејом ширења алијансе на исток“ (Јовановић, 2016).

Сложену безбедносну ситуацију за Русију проузроковану брижљиво планираном и у почетку прикривеном али итекако реалном претњом од ширења НАТО на исток, додатно је закомпликовала велика економска криза са почетка 90-ти година прошлог века. Криза је у највећем била плод тешког наслеђа комунизма и лоше осмишљене и вођене приватизације, која је свој врхунац достигла у другом мандату председника Бориса Јељцина.

Тешку екомонску ситуацију пратили су и унутрашњи безбедносни изазови. Након Првог чеченског рата од 1994. до 1996. године Русија је изгубила контролу над делом своје територије. Политичка и економска моћ Русије, у том моменту била је, највећим делом, ван државних структура, тачније налазила се у рукама крупних бизнисмена, чији је почетни капитал био сумњивог порекла. Државни апарат био је гломазан, спор и неефикасан. Федерално уређење се прогресивно кретало ка дезинтеграцији, уз опште присутну појаву осамостаљења губернатора од централне власти. У овом периоду извршено је више сепаратистичких терористичких напада на државне и цивилне институције, уз огроман број цивилних жртава. Војна моћ Руске Федерације је била у константном опадању, док је нуклеарно и конвенционално наоружање, некадашњи понос СССР-а, већ било застарело, нерентабилноза одржавање и неефикасно.

На послетку велики економски слом из августа 1998. године практично је довео Русију на ивицу банкрота, остављајући становништво испод доње границе прихватљивог животног стандарда. Руска економија је била на ивици колапса а друштво је патило од корупционашких афера и потпуног раслојавања на сиромашне и енормно богате. Криминал, наркоманија и рапидно повећање броја суицида међу становништвом додатно је погоршавало ионако суморну

општу друштвену слику. Последице нагомиланих унутрашњих проблема и лоше вођене транзиције довеле су руску економију до краха а послератовску кризу до врхунца, током јесени 1998. године.

Када је априла 1999. године био усвојен нови стратешки концепт НАТО, којим се између осталог, у ставу 4 увода документа уређује пријем нових чланица, било је извесно да ће овај догађај означити и својеврсну прекретницу и редефинисање односа НАТО савеза са Руском Федерацијом (The alliances Strategic Concept, 1999). Већ у првом таласу проширења 1999. године, савезу су приступиле Пољска, Чешка и Мађарска а недуго после тога, 2004. године и Словенија, Словачка, Румунија, Бугарска, као и бивше републике СССР-а Естонија, Литванија и Летонија. Тиме је сфера руског интереса, која је током хладног рата улазила у територију садашње Немачке, на северу обухватала три поменуте балтичке државеа на југу Румунију и Бугарску, била потпуно преузета од стране НАТО.

Филимоновић примећује да су се „упоредо са уласком три прибалтичке земље у НАТО савез 2004. године одвијале и „обојене револуције“ у земљама постсовјетског простора и то у Грузији 2003. године, односно у Украјини 2004. године. Када су се новопримљене чланице интегрисале у НАТО, ван руске сфере утицаја изостављено је укупно 5 постсовјетских држава у Европи, а процес је био настављен у Средњој Азији, где је 2005. године проруска власт смењена у сличној „обојеној револуцији“ у Киргистану“ (Филимоновић, 2010, стр. 38).

Тешку постхладноратовску судбину руске државе делиле су и њене оружане снаге. Нарочито лоша ситуација била је у некада моћном нуклерном програму СССР-а, будући да су ове снаге по својој природи и намени захтевале огромне финансијске издатке, пре свега за складиштење и чување авиона, подморница и ракета, као и за извођење редовних вежби и маневара, што Русија на крају 20. века дефинитивно није била у стању да финансира.

Стање руског нуклеарног наоружања сликовито описују Лајбер (Lieber) и Дерил (Daryl), који примећују да ни онај сачувани део руског нуклеарног арсенала није спреман за моменталну употребу, пошто су стратешки бомбардери били смештени на само две локације и због тога рањиви у изненадном нападу. Војне вежбе су у овом периоду постале реткост а наоружање је било смештено ван база. Више од 80% интерконтиненталних балистичких ракета, смештених у силосима биле су старије од свог рока трајања, а планови за замену су ометени неуспешним тестовима и ниском стопом производње. Руски покретни ракетни системи ретко су коришћени за патролирање и, иако су били способни да испале пројектиле на знак опасности, не чини се да би то могли да ураде правовремено. Трећи чинилац руске нуклеарне тријаде је највише ослабио. Од 2000. године, руске подморнице су спроводиле свега две вежбе годишње, насупрот 60 вежби у години за време совјетског доба. За разлику од руских америчке нуклеарне подморнице патролирале су у истом временском периоду око 40 пута годишње. Узимајући у

обзир опадање руских офанзивних капацитета, заједно са растом америчких дефанзивних, први пут од настанка нуклеарног наоружања САД су се налазиле „на ивици остварења нуклеарног примата“, који би означио могућност уништења високодометних нуклеарних арсенала Русије или Кине тзв. првим ударом (Lieber & Daryl, 2006).

Упоредо са ширењем НАТО на исток, нуклеарна доминација САД представљала је важан механизам одвраћања маргинализоване Русије и фактор спречавања њеног потенцијалног повратка као важног „играча“ у безбедносне процесе у Европи.

2.2. Доба стратешке дезоријентисаности Русије (1990-2000)

Модерна Русија, настала распадом СССР-а, са много наслеђених унутрашњих и спољних проблема, задужена и осиромашена, готово ни по чему није могла да се упореди са својим претходником.

С тим у вези, Перишић примећује да је Совјетски Савез и његов геополитички блок земаља Варшавског уговора био последњи облик империјалне организације руског друштва, за чије време се сфера геополитичког утицаја Русије проширила и на остале континенте. (Перишић, 2015).

Међутим, неславни завршетак Хладног рата променио је геополитичку ситуацију за СССР, како на унутрашњем тако и на спољном плану. Совјетска држава покушала је да спроведе одређене државне и друштвене реформе још пред крај хладноратовског периода али ове, као ни касније реформе, које су инициране након хладноратовског пораза нису биле суштински усмерене ка демократизацији државе и друштва. Перестројка је по својој форми и суштини више представљала реформу комунизма, док Јељцинову шок терапију и ваучерску приватизацију можемо посматрати више као облик политичког хазардерства, него као плански и организован скуп систематизованих државних реформи.

Постсовјетска транзиција Русије започела је коначном демонтажом Совјетског Савеза, којој су претходиле несрећне одлуке државног врха на челу са тадашњим председником Борисом Јељцином. Јељцин је реализовао неколико иницијатива као што су Декларација о суверенитету Русије 1990. године, затим подршка сепаратизму у другим републикама СССР-а, и најзад договор са руководством Украјине и Белорусије о растурању Совјетског Савеза, 8. децембра 1991. године. Тиме је започео домино ефекат дезинтеграције и урушавања државног и националног интегритета Руске Федерације. Девастирање политичких структура СССР-а узроковало је и рушење основа државног живота у самој Русији.

Распад Совјетског Савеза проузроковао је читав низ различитих проблема и то са границама, мањинама, избеглицама итд. Многе аутономне области и

републике Русије прогласиле су суверенитет, а неке као што су биле Чеченија и Татарска Република и независност.

Урушавање и дезинтеграција државног апарата одвијала се истовремено на свим институционалним и другим друштвеним нивоима. Најизраженији је био у економском, територијалном и демографском погледу. Говорећи о процесу дезинтеграције државе Перишић наводи да се „одвијао кроз више истовремених мањих процеса и то:

- економски крах и либерална дивља приватизација,
- територијална дезинтеграција и сепаратизам,
- терористичке акције усмерене против руског народа,
- организовани криминал и корупција,
- демографско опадање,
- војно – одбрамбено слабљење,
- неспособност органа извршне и регионалне власти и политичке елите“ (2015, стр. 75).

Процес дезинтеграције државе додатно су компликовале и друге тенденције попут субверзивног деловања невладиних организација финансираних из иностранства, затим деловања различитих псевдорелигијских организација и секти на правцу заузимања духовног простора, као и раст наркоманије међу младима, изразито висок степен алкохолизма у мушком делу популације итд.

Професор Живанов почетак економског краха везује за моменат када су Владу Руске Федерације преузели прозападни „либерални реформатори“, агилне присталице имитативне стратегије реформи, тзв. шок терпијама, формулисаним по замислима Међународног монетарног фонда, Светске банке и Министарства финансија САД. Реформе шок терапијама Живанов занимљиво дефинише као „технологију велике преваре“, објашњавајући да су реформе убрзо запале у велике потешкоће, као и да нису дале „жељени“ резултат. „За време 1992. године, која је била прва година примене шок терапије, бруто друштвени производ Русије пао је за 70% у односу на 1990. годину, да би потом био преполовљен. Национални производ за време Совјетског Савеза у износу од 2.000 милијарди америчких долара пао је на свега 200 милијарди. Царска Русија је 1913. године била друга по националном доходу, а СССР трећи, одмах иза америчког и немачког. Јељцинова и политика либерала довела је Русију 1991 – 1997. године на 95. место“ (Живанов, 2002).

Наиме, Запад је вешто користио ситуацију да додатно отежа позицију Русије, ништа не препуштајући случају. Тешку ситуацију у којој се налазила схватио је

као још једну прилику за њено пљачкање и додатно слабљење, углавном уз помоћ корумпираних политичара и похлепних олигарха. Отуда и не треба да чуди што је Јељинаова влада поступала по марионетском принципу, спроводећи контрапродуктивне реформе. Сличан модел деловања виђен је и у другим бившим комунистичким државама које су подриване са истим циљевима, од стране истих субјеката.

Општа конфузија економске политике Русије у последњој декади 20. века изложена је и у чланку „Слом и успон Русије“, где између осталог аутор наводи како је прва влада под Јегором Гајдаром (Егор Тимурович Гајдар) преко ноћи одустала од планске привреде, због чега су предузећа, иначе навикнута да им министарства одређују шта и колико треба да производе, остала без компаса. У великим градовима Русије су у том периоду недостајали роба и намирнице. Напуштење политике контроле цена изазвало је њихово неслућено повећање, док је истовремено са економским колапсом започета и приватизација, која је поверена Анатолију Чубајсу (Анатолий Борисович Чубајс). Опозиција је тражила да се највећи део државне имовине не распродаје, а да се остало власништво постепено, селективно и припремљено приватизује, а не како је то чињено шок терапијама. Чубајс је изабрао транзицију ваучерског облика. Сви држављани Русије су добили приватизовани ваучер вредности 10.000 рубаља. Међутим, приватизација је сведена на расподелу књиговодствене вредности имовине предузећа: 29% имовине предузећа продато је држављанима за ваучере, 51% дато је директорима и запосленим радницима, а остатак држави. Укупна процењена вредност руске индустрије, коју је требало приватизовати, износила је 100 милијарди америчких долара. Крајем 1993. године долази до инфлације и девалвације, што доводи до радикалног смањења приватизоване имовине за 95%, тако да је вредност приватизоване индустрије и имовине са 100 милијарди сведена на свега 5 милијарди долара. Само фаворизовани клијенти могли су да купе најбоља предузећа и да за само један час врате уложени капитал. Управо на овај начин су створени олигарси, као што је био Ходоровски, који је држао чак 40% потенцијала нафтне индустрије (Бранковић, 2007, стр. 48).

Према наводима Живанова „Технологију велике преваре, тј. приватизовање државне својине, патентирао је и спроводио Чубајс, тада на челу државног комитета Руске Федерације за управљање државном имовином (1991-1997). Превару је обелоданио Полеванов (Владимир Павлович Полеванов), који је 1997. године заменио Чубајса. Полеванов је документовао да је имовина продавана по 100 пута мањој цени од реалне, након чега је убрзо био смењен“ (Живанов, 2002, стр. 204).

Такозвана Технологија велике преваре састојала се у багателној куповини привредних капацитета и експлоатацији сировинских ресурса државе, по нереално ниским ценама, од стране западних компанија и домаћих бизнисмена, најчешће финансираних страним капиталом. Правни оквир за штетно пословање по државу створили су корумпирани политичари, доношењем уредби и закона, погодних за спровођење пљачкашке

приватизације, попут чувеног закона из 1995. године, познатијег као „Споразум о подели производње²“, који је омогућио страним компанијама привилегован статус и стицање екстра профита на штету руских националних интереса.

Поред велике економске рецесије, Јељцинова (Борис Николаевич Елцин) администрација увела је Русију у социјалну и демографску кризу несагледивих размера. Статистички посматрано ситуација је била неповољнија и од катастрофе у време Другог светског рата, током нацистичке инвазије. За време Јељцинове власти смртност становништва, нарочито мушке популације, рапидно је повећана, а приступање верским сектама и наркоманија код младих била је честа појава.

Бранковић износи да је у временском периоду од 1992. до 1998. године превремено умрло 2 милиона грађана, због болести, убистава и самоубиства. Примера ради у Првом светском рату настрадало је и умрло 1,7 милиона грађана. У наведеном временском периоду из затвора је, годишње излазило око 30.000 оболелих од туберкулозе у активном и око 300.000 оболелих у пасивном облику. Јељцинова ера је проузроковала милионе напуштене деце и бескућника. Од 1,6 милиона новорођене деце 1992. године, мајке су напустиле њих 67.286, док је 1997. године тај број износио чак 113.000. Број оболелих од тифуса 1990. године износио је 7.900, али се 1996. године повећао на 388.200! Према званичним проценама, било је око 3% наркомана или 5 милиона грађана. Само 1996. године од тровања алкохолом умрло је 35.000 грађана, а у периоду 1992. до 1997. године 229.000 људи је извршило самоубиство, 159.000 се отровало, 67.000 се удавило, а 169.000 је убијено (Бранковић, 2007, стр. 49).

Кризу руске државе очекивано су настојали да искористе спољни фактори, зарад остваривања сопствених интереса, а на штету руских. Оваква ситуација била је карактеристична и за постсовјетски простор, где је нестанком хегемона настао вакуум моћи, што је изазвало појаву сепаратистичких тежњи. Још приликом распада СССР-а, 1990. године, парламент области Придњестровља је прогласио независност од Молдавије уз покушај да успостави самосталну државу под називом Придњестровска Молдавска Република. Политичка криза убрзо је прерасла у оружани сукоб између Молдавије и Придњестровља, који је трајао од марта до јула 1992. године. Сукоб је био окончан тространим уговором између Молдавије, Придњестровља и Русије, по којем се Руска 14. армија обавезала да буде гарант поштовања споразума. Успостављена је демилитаризована зона и основана комисија са надгледање поштовања споразума са члановима из трију земаља потписница. Према споразуму руске мировне снаге имале су право присуства у Молдавији.

² Федерални закон од 30. децембра 1995. године, званично усвојен у циљу развоја законодавства Руске Федерације у области употребе земних ресурса и инвестиционих активности. Закон даје правни оквир за домаће и **стране** инвестиције у истраживању и рударству минералних сировина у Руској Федерацији и регулише услове уговора о производњи. Њиме је први пут била дозвољена експлоатација руских природних ресурса страним инвеститорима, на начин неповољан по државу.

Нестабилна безбедносно - политичка ситуација постојала је и у Грузији, где је руски мировни контингент био ангажован у покрајини Јужна Осетија. Његово ангажовање је било озваничено кроз Заједничку комисију за разрешење грузијско - осетијског сукоба, која је основана 1992. године, након покушаја Грузије да оствари војну контролу над овом регијом. Комисија се састојала од четири члана и то: Русија, Северна Осетија, Јужна Осетија и Грузија.

Поменути локални сукоби на ободу руских државних граница приказују сву нестабилност безбедносне ситуације у региону, којим је до недавно тако суверено владао СССР. Његов формално - правни и историјски наследник Русија, на крају 20. и почетком 21. века, није имала економске снаге, војне моћи, као ни политичке мудрости да успостави барем делимичну контролу над овим регионом, што је свакако ишло на руку Западу и НАТО.

Имајући у виду да је тадашња Русија са тешком муком, и са променљивим успехом настојала да успостави безбедносно - политичку контролу ситуације у свом непосредном окружењу, сасвим очекивано није имала капацитета, а објективно ни политичких аспирација за веће међународне домете. Њена историјска улога велике империјалистичке силе готово да се није испољавала на међународној сцени, у овом раздобљу.

Снажан налет идеализма и еуфорије, који је захватио америчко друштво и нарочито интелектуалну елиту, као и дубока интелектуална и морална криза у Русији разводњавали су реалне стратешке дилеме бивших непомирљивих противника, бојећи их различитим идеолошким концепцијама, које су предвиђале чак и пријатељске односе дојучерашњих љутих супарника. Такве политичке представе произвеле су занемаривање кључних стратешких дилема које је наметнуо крај Хладног рата. Уместо предлога за проналажење рационалне нагодбе, која би одредила нови облик односа победничког НАТО и поражене Русије и била колико толико прихватљива за обе стране, бивши опоненти су размењивали слаткоречиве изјаве о партнерству у постконфликтном свету, о недељивости међународне безбедности и потреби сарадње и интеграције.

Као што је већ описано, глобална геополитичка мапа је претрпела одређене промене након завршетка Хладног рата. По сличним принципима успостављао се нови поредак и у Европи, где је Русија изгубила некадашње позиције СССР-а. Са друге стране САД су као хладноратовски победник настојале да формирају натоцентрични поредак, у оквиру кога су позиције САД биле неприкосновене. Насупрот томе Русија је, водећим европским државама неуверљиво нудила партнерски однос.

Филимоновић такође сматра да је америчка визија натоцентричног поретка Европе, наравно са водећом улогом САД, која се подразумевала и произилазила је из њеног статуса силе победнице, била доминантна. Са друге стране, сасвим супротна, пре свега по стратешким дOMETИМА била је руска идеја

трипартитивног поретка – са САД, ЕУ и Руском Федерацијом као основним субјектима. Русија је ову улогу захтевала због пристанка на мирно повлачење из Хладног рата, као и због своје кооперативности у односима са Западом. Међутим, неискрене безбедносне гаранције западних државника разводњавале су кратковиде и наивне изјаве руских званичника.

У међувремену, САД су се значајно приближиле статусу хегемона у европским пословима, стављајући Европску Унију и нарочито Русију у потпуно други план. Југословенска криза са краја столећа показала је неспособност тек створене уније европских држава да реши проблеме на распламсалом Балкану. Руска Федерација је била заокупљена сопственим проблемима неспособна да пружи озбиљну подршку било којој европској држави и као таква није имала превелику улогу у решавању кризе иако је званични Кремљ све време подржавао политику Слободана Милошевића. Међутим, Русија очекивано није пружила конкретну помоћ српском народу, нити је издејствовала неки значајнији међународни уступак. САД су вешто искористиле ситуацију да Европској Унији покажу да су и даље одлучујућу фактор у Европи, што им је било нарочито важно услед одсуства руске „претње“. Преузевши иницијативу у решавању конфликта, САД су посредовале приликом потписивања Дејтонског споразума, 1995. године. Слична ситуација поновила се и приликом напада НАТО алијансе на СР Југославију 1999. године, када Русија, осим вербалне осуде агресије, од стране њених званичника, није учинила ни један конкретан потез који би је ставио у ред значајних фактора за решавање кризе. Важно је поменути да је руски падобрански батаљон, одмах по окончању оружаног сукоба у јуну 1999. године, заузео аеродром Слатина код Приштине, чиме је начињено тактичко изненађење а Русија се директно умешала у конфликт. Међутим, након свега месец дана руске војници се изненадно повлаче са КиМ и тада је постало јасно да је Кремљ и овај потез највероватније искористио само за тренутно поправљање својих позиција у односу на Запад или за неки други вид „трговине“ у међународним односима.

Слично запажање даје Филимоновић наводећи „неколико година касније, у марту 1999. године, САД су потврдиле свој примат у Европи тиме што су повеле НАТО савез у напад на СР Југославију, додатно маргинализујући улогу Руске Федерације, Европске Уније и Уједињених Нација у европским безбедносним процесима“ (Филимоновић, 2010).

Можемо резимирати да је Русија у првој декади након завршетка Хладног рата била оптерећена унутрашњим (пре свих економским, демографским и социјалним) проблемима, као и бројним спољњим безбедносним изазовима, који су се првенствено огледали у дестабилизацији безбедносно – политичке ситуације у постсовјетском простору, на шта ослабљена држава није била у могућности да пружи адекватан одговор. Све наведено за последицу је имало губитак глобалних позиција наслеђених од СССР-а, као и заузимање крајње дефанзивног положаја у односу на западни блок и нарочито САД. За ово време Русија је суштински са нивоа светске супер силе била сведена на ниво регионалне силе. Насупрот Русији, САД су десетогодишњи период после

завршетка Хладног рата, из кога су изашле тријумфално, искористиле да у потпуности преузму светску доминацију и учврсте тешко стечену позицију међународног хегемона.

3. КОНСОЛИДАЦИЈА И ЈАЧАЊЕ РУСИЈЕ ПОСЛЕ 2000. ГОДИНЕ

Непосредно после економског слома Русије из августа 1998. године, Владимир Путин је као премијер ангажовао либерално оријентисаног економисту и будућег министра финансија Германа Грефа (Герман ОскаровичГреф), да на основу својих идеја изгради план социјално – економске ревитализације државе. Колико је економска позиција Русије у датом временском периоду била пољуљана најбоље описују статистички подаци које је изнео Примаков, руски политичар, дипломата и економиста. Примаков открива како је „само месец дана после почетка кризе, у септембру 1998. године, БДП Руске Федерације опао за 10%, индустријска производња за 14,5%, банкарски систем је престао да функционише, инфлација је износила 38%, доходак становништва је смањен за 25%, штедња грађана у рубљама је обезвређена, угрожено је снабдевање становништва основним намирницама, акције предузећа су обезвређене“ (Примаков, 2003. стр. 33-38).

Реформама које је спроводила Путинова администрација бавили су се и западни аналитичари. Саква (Sakwa) износи како је Путин изложио економски план развоја у ауторском тексту под називом „Русија на прагу миленијума“, који је био објављен 1999. године, непосредно уочи његовог ступања на место председника Руске Федерације. План је био утемељен у ставу да је развој Русије у прошлости био заустављан забраном личне иницијативе и приватног предузетништва, због чега је Путин стратегију развоја засновао на својеврсном формату „средњег пута“. Исти је предвиђао прилагођавање домаће привреде утицајима глобализације и усвајање савремених принципа тржишне економије, уз уважавање, према Путиновим речима, „руске реалности“, тј. ослоњености становништва на државу и јаку социјалну компоненту (Sakwa, 2008).

Путин је у наредним годинама такав концепт развоја образлагао примерима из међународне економије са почетка 20. века. Тада је планска и добро организована привреда изградила индустријску моћ СССР, док је истовремено у либералним САД владала тзв. велика депресија, 1930-их година. Међутим, планска економија је такође довела тај исти СССР до колапса нешто касније, када иновационе форме развоја нису довољно примењивале, односно нису биле довољно ефикасне. Путин децидно наводи како „Држава мора умети да препознаје правце развоја светске економије и сопствене земље како би одабрала најбољи пут развоја“ (Путин, 2005).

Напори Путинове администрације да модернизује и реформише земљу били су велики. Нова руска државна администрација, већ на почетку Путиновог првог председничког мандата, анализирао је тешку позицију у којој се држава налазила и разматрала је могуће варијанте даљег развоја. Оно што је Русији

ишло у корист у датом моменту, био је велики број нових, образованих и младих сручњака, спремних да направе отклон од комунистичког наслеђа, а које је Путин поставио на кључна места у својој влади. Игнатов Александар, који се тада налазио на функцији директора информационо – аналитичког одељења у председничком кабинету, осмислио је три потенцијалне варијанте даљег стратешког опредељења Русије. „Према првој варијанти, уколико Русија покуша да се развија мимо токова актуелних глобализационих процеса, процена је да ће за око 25 година престати да постоји као држава, као и да ће руски народ изгубити национални и културни идентитет. Уколико Русија буде само пасивно пратила глобализационе процесе, постоји реална опасност да се нађе у улози сировинске базе у оквиру новог светског поретка. Трећа опција била је да постане један од лидера новог светског поретка и тиме свом народу обезбеди бољу перспективу“ (Игнатов, 2001).

Председник Путин је, са својим најближим сарадницима, прецизно дефинисао основне државне ресоре које је прве неопходно уредити и реформисати. Поред тога, веома брзо је схватио да мора реформисати и саму власт. Период првог Путиновог мандата на дужности председника државе, до 2004. године, карактерисала је изградња стабилне власти на свим нивоима у држави. Нарочита пажња посвећена је јачању централне власти и ограничавању моћи губернатора. Овај период, са правом се сматра периодом изласка из кризе са краја 20. века и временом стабилизације државе у привредном и безбедносном смислу. Путинова администрација је у временском периоду од 2000. до 2004. године успела да реши многа отворена питања и санира многобројне проблеме из прошлости, истовремено спроводећи суштинске државне и друштвене реформе.

Милосављевић (2011) наводи да „наведене процесе, које је карактерисала изузетна комплексност, није било могуће реализовати, а да се претходно не успоставе ефикасни механизми државне контроле у стратешким привредним гранама (примарно у енергетском – нафтном и гасном сектору и индустрији обојених и драгоцених метала, дакле управо у оним најпрофитабилнијим областима руске привреде где се и налазио највећи број финансијских империја олигарха) и истовремено не анулирају паралелни, конкурентски и у великој мери аутономни центри моћи, какве су представљали регионални лидери (губернатори) и/или групе олигарха“ (Милосављевић, 2011).

Током 2000. године донет је читав пакет закона усмерених на ограничавање превелике аутономије губернатора, чиме је формирано 7 административних округа са политичким представником председника у сваком од њих, као контролним механизмом. Тиме је власт централизована на уштрб локалне. Нешто касније, 2003. године донет је закон којим је укинута непосредно бирање губернатора, већ их је од тада постављала централна власт, тј. председник федерације. Сличне мере донете су и у области средстава јавног информисања, односно у области деловања политичких партија. Изборни систем је измењен тако да су на изборима могле учествовати само политичке странке које имају своје организационе облике у више од 50% федералних јединица, па су на тај

начин из политичког живота биле искључене све регионалне, националистичке и друге мање политичке партије.

Прецизни и добро осмишљени политички потези дали су резултате у релативно кратком временском периоду. Централна власт је повратила контролу над стратешким природним ресурсима државе, вршећи њихову национализацију и успостављајући контролу над делом олигарха, што је допринело не само економској консолидацији, већ је имало и позитиван ефекат у политичкој и социјалној сфери.

Слика број 2: Стање БДП у Русији од 1992 до 2011. године (Милосављевић, 2011, стр. 118)

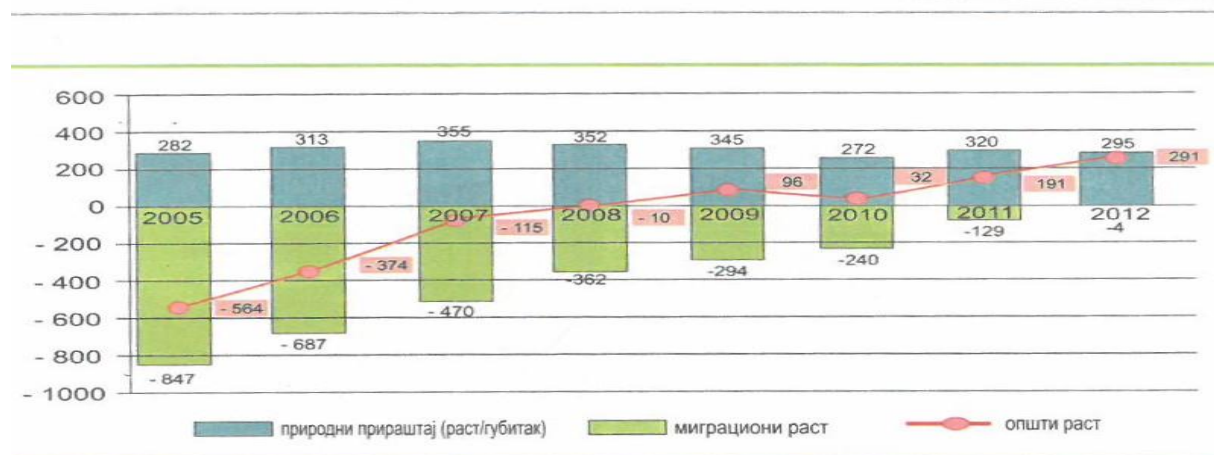
Образлажући учинке спроведених реформи Перишић наводи да је Путинова администрација, како би квалитетно одредила нову геополитичку стратегију, била нарочито усмерена на деловање у следећим секторима:

- „редефинисање енергетске политике у правцу успостављања контроле над индустријом нафте, гаса, племенитих метала, и изградњом својеврсне геополитике ресурса у односима са државама потрошачима;
- редефинисање политике националне безбедности и војне доктрине;
- изградња нове спољнополитичке доктрине, са тежиштем на враћање утицаја у свим сферама државног, привредног и културног деловања на простору Евроазије;
- увођење руског православља у домен државне геополитике;
- изградња нових односа са исламом у сопственој земљи и у свету;
- заустављање демографског пада и квалитетна здравствена политика“ (Перишић, 2015, стр. 164-165).

Почев од другог председничког мандата Владимира Путина, а нарочито од 2006. године, Русија почиње јасније да дефинише наведене области. Поред тога она је домен геополитичке стратегије почела да обогаћује садржајима својственим за западне цивилизације, без којих се не може ни замислити пут ка лидерству у Евроазији и шире. Наиме, руски стратежи су схватили да треба изаћи из идеолошке недефинисаности, односно да је неопходно започети изградњу меке моћи, како би се руска држава успешно изграђивала на унутрашњем, као и на спољном плану.

Позитивни трендови у демографији Руске Федерације након спроведених реформи, такође су били више него уочљиви, а општи раст изражен као однос природног прираштаја и миграционог раста представљен је на следећем дијаграму.

Слика број 3: Демографска кретања у Руској Федерацији 2005-2012 (Перишић, 2015, стр. 99)

Бавећи се оствареним ефектима реформи, као и предвиђањима развоја Руске Федерације у будућности Филимоновић (2016) примећује да је „Након почетних осам година реализације плана социјално-економског развоја државе, Путин 2007. године, поново са Грефом на челу стручног тима, формулисао Концепт дугорочног социјално-економског развоја Руске Федерације, који је колоквијално назван „Стратегија 2020“, имајући у виду да је 2020. година узета као референтна за процену остварених резултата плана развоја“. Најзначајнији сегмент у стратегији развоја Русије постао је развој институција, чије успостављање и јачање је правилно препознато као основни предуслов примене даљих економских реформи.

Групу мера неопходних за повећање квалитета управљања државом сачињавали су: појачани професионализам, дисциплина и одговорност јавних службеника; појачавање борбе против корупције; већа улога и јачи ауторитет судства; стварање услова за развој снажног цивилног друштва за контролу и

уравнотежавање власти; бољи федерални односи укључујући буџетска и финансијска питања; активна офанзива против криминала итд.

Консолидација власти после 2000. године извршена је најпре ограничавањем утицаја олигарха, губернатора и страних енергетских компанија у политичком животу Русије. Наведени центри економске и политичке моћи били су заправо не само потпуно независни од државне управе, него чак у појединим сегментима и моћнији од ње, и то првенствено у сферама у којим су за то имали интереса. Карактеристични догађаји који симболизују победу државе у борби против отуђених центара моћи били су одлазак олигарха Бориса Березовског и Владимира Гусинског из земље, под снажним оптужбама за утају пореза 2000. године, као и хапшење олигарха Михаила Ходорковског, 2003. године. Све ово је имало снажног одјека на унутрашње јавно мњење и подигло је унутрашњу популарност па самим тим и политичке позиције председника Путина, око кога је почео да се гради култ личности у виду националног спасиоца. Поред тога, поменути догађаји утицали су на ставове и понашање осталих олигарха, који су схватили да неминовно морају „прихватити правила игре“ и пристати на услове постављене од стране власти, тј. првенствено на забрану политичког ангажовања. Одузимање овлашћења које су губернатори добили још током 1990-их година, укључујући и право да склапају међународне уговоре, рецентрализовало је и ослабило федералну власт, а држава је од олигарха и страних компанија повратила контролу над енергетским изворима што је, узев у целости, био један од најзначајнијих предуслова остваривања програма развоја.

Објективно говорећи, нису само владине реформе биле заслужне за економски опоравак државе, већ и поједини глобални геополитички догађаји, који су ишли у прилог економске консолидације Русије. Као најважнији догађај издвајамо скок цена енергената на светском тржишту, настао као последица рата у Ираку 2003. године. Раст цене нафтних енергената на светском тржишту, произвео је и вртоглаво повећање државних прихода Руске Федерације, будући да се руски буџет, исто као и данас, већински пунио продајом нафтних деривата. Ради илустрације овог ефекта корисно је навести како је „у години када је била извршена инвазија Ирака, цена сирове нафте пореклом из држава ОПЕС била 28,1 долара по барелу, да би у наредним годинама расла до 94,1 долара, 2008. године и 109,45 долара 2012. године“ (Statista, 2020).

Законодавне и административне мере владе, заједно са ригорознијом буџетском контролом проузроковале су снажан помак у свеукупним макроекономским показатељима Руске Федерације. Такође, „током 2004. године основан је Стабилизациони фонд, који је попуњаван приходима од продаје енергената и до 2008. године је достигао преко 400 милијарди долара резерви, што су у том моменту биле треће по рангу светске новчане резерве. Током 2007. године је бруто друштвени производ Руске Федерације достигао онај из 1990. године, враћен је целокупни дуг из совјетског периода, индустријска производња је повећана за 75% а инвестиције у економију за више од 100%. Реални приходи становништва су удвостручени, стопа сиромаштва је преполовљена, а стопа

незапослености сведена испод 8% радно способног становништва. Подједнако важно је напоменути да је до 2007. године била заустављена и преокренута депопулација застрашујућих размера. Упоредо је плански вршено јачање националног поноса, уз снажан моментум који је добио друштвени живот у Русији. Јачање државе пратило је потписивање Акта канонског уједињења Руске Православне Цркве ван Русије и Московске Патријаршије, 2007. године који је дао снажан импулс духовној обнови руског народа и повећању националне кохезије“ (Филимоновић, 2010).

Велики проценат светских економиста се прилично позитивно изјашњавао о формирању Стабилизационог фонда руске владе, чија је приоритетна намена била да се финансијска средства зарађена продајом енергената сачувају од стихијског трошења у дневно политичке и популистичке сврхе. Узимајући у обзир лоше економско наслеђе са краја 20. века, као и објективни недостатак државних инвестиционих програма, постојао је имплицитни притисак да се приходи преусмере на побољшање животног стандарда становништва. Међутим, упркос томе одабрана је свакако мање популарна али мудрија стратегија чувања средстава, првенствено као вид осигурања од проблема на унутрашњем и светском тржишту, а онда и као основ за инвестирање за време када државни програми развоја буду усвојени. Вредност и далековидост ове замисли тадашњегруског министра финансија Алексеја Кудрина (Алексей Леонидович Кудрин) показала се 2008. године, са почетком светске економске кризе, а онда и 2014. године у време пада цена нафте на светском тржишту и међународних санкција уведених Русији током украјинске кризе, када су високе новчане резерве биле најзаслужније што државна економија поново није претрпела колапс.

Постоји много индикатора који указују на то да је почетна фаза реформи, 2000. године, тежишно била усмерена ка успостављању стабилности система, него ли ка достизању пуног капацитета тржишног функционисања економије. У анализи реформи у Русији Клифорд Геди (Clifford Gaddy), истраживач института Брукингс и Бери Ајкс (Barry Ickes), професор економије на Универзитету у Пенсилванији, означили су да је првенствени циљ реформи био обнова „финансијског суверенитета“ Русије као међукорак ка тржишној економији и либерализацији, који су планирани тек у перспективи. Приоритет није било инвестирање у дугорочни развој већ јачање отпорности државе на краткотрајне „шокове“. Прва етапа била је враћање финансијског суверенитета Русије, а кораци који су у том циљу предузети карактеришу Путинов конзервативни приступ: отплатити спољни дуг и створити новчане резерве. По Путиновом схватању Русија никада више не сме предати своју аутономију интересима странаца. Држава мора имати довољно новчаних резерви да издржи било коју будућу кризу. Управо због тога је финансијска стабилност постављена као приоритет, наводе аутори (Gaddy& Ickes, 2009, p. 47).

Почетна фаза реформи била је конципирана по моделу реформи у Јапану из 1980-их година. Државне компаније, у појединим привредним секторима биле су укрупњене, чиме су заузеле монополску позицију у националној економији

Руске Федерације, али са основном идејом да постану конкурентне на глобалном тржишту. На овај начин поједине велике руске компаније су по економској снази издигнуте у ред међународних гиганата, како би се на глобалном тржишту равноправно такмичиле са највећим конкурентским корпорацијама.

Неколико примера оваквог модела деловања приказују Геди и Ајкс (2009) наводећи како је компанија „Росњефт“ преузела акције приватне компаније „Јукос“, која је раније била у власништву осуђеног олигарха Михајла Ходорковског, чиме је на једноставан али изузетно ефикасан начин израсла у ред највећих компанија на светском тржишту нафте. „Гаспром“ је на сличан начин, преузимањем власничког удела у енергетским изворима у Сибиру и другим мерама владе постао највећа компанија на свету 2013. године, док је уједињавањем у сфери војне индустрије државно предузеће „Рособоронекспорт“ постало једно од водећих на светском тржишту наоружања и војне опреме.

Неоспорна је и круцијална била улога државе у ревитализацији компанија, које су у међувремену приватизоване иако су и даље суштински остале под чврстом контролом државног апарата. Међутим, колико је било спорно преузимање приватних предузећа од протераних и ухашених тајкуна може се дискутовати са међународног правног аспекта, уколико је већ по руским законима било легитимно. Посматрајући са аспекта националног интереса па и моралних ставова, влада је користећи позицију силе, поново ставила под контролу огромне природне ресурсе и друге привредне капацитете, отуђене пљачкашком приватизацијом током 1990-тих година.

Последице прве фазе реформи биле су видљиве моментално. Компанија „RAO UES“ постала је монополиста у сфери производње и дистрибуције електричне енергије у Русији, док је „УО Русал“ чак промовисана у водећу светску компанију у производњи алуминијума. Државна корпорација „Росатом“ је афирмисана у водећу светску компанију у производњи нуклеарне енергије и једина је компанија на свету која интегрише целокупан циклус атомске енергије, од ископавања уранијума у облику руде до испоруке нуклеарног горива.

Уједињавање највећих предузећа у свакој од стратешких грана привреде изведено је са истом идејом концентрације и консолидације домаће индустрије, уз постизање конкурентности на међународном тржишту. Пошто монополисти постану конкурентни највећим светским компанијама у својој области, планирана је демонополизација и диверзификација предузећа уз стварање предуслова за тржишно функционисање и самостални развој појединих привредних грана.

Геди и Ајкс такође истичу стратегију демонополизације и диверзификације компаније „RAO UES“, као један од најбољих примера успешно извршене реформе. „Компанија је од 1998. до 2007. године имала статус монополисте на

руском тржишту електричне енергије, да би после 2007. године била разбијена у неколико независних предузећа са сопственом способношћу тржишног пословања и прикупљања инвестиција. Тиме је дословно административним мерама створена привредна грана која функционише на тржишним принципима. У већини случајева на челу великих привредних конгломерата били су тзв. олигарси, власници великог капитала из Јељциновог периода, који су међутим прихватили диктат власти после 2000. године“ (Gaddy & Ickes, 2009).

Упоредо са привредним реформама руске власти су спроводиле опсежну и системску борбу против корупције, при чему је између осталог контролисана тачност и потпуност података о приходима јавних службеника. Према доступним подацима, од јавних службеника се тражило да пријаве не само своје приходе, него и расходе, уколико ти расходи превазилазе трогодишњу зараду јавног службеника и чланова његове породице.

Према подацима које је изнео Сергеј Иванов (Сергей Борисович Иванов), шеф председничке администрације Русије, „За 5 година од усвајања закона о борби против корупције (усвојен 2009.) откривено је 242 хиљаде кривичних дела корупције. Само током 2013. године, према проценама министарства унутрашњих послова, учињена штета је процењена на преко 10 милијарди рубаља (око 140 милиона долара – прим. прев.), док је вредност датог и узетог мита који је откривен и доказан на суду преко 370 милиона рубаља (око 5,3 милиона долара)“ (Ivanov, 2013).

Филимоновић (2016, стр. 70) закључује да „поред консолидације државне власти, приметних резултата економских реформи и стварања новчаних резерви – у циљу брзог превазилажења социјално-економског наслеђа комунизма и 1990-их година – Русија је трагала за новим идејним концептом развоја. Историјски тренутак, динамика унутрашње и међународне ситуације, наметали су потребу за убрзаним растом економије и „хватање корака“ са постојећим великим силама и државама у развоју, пре свега Кином, Индијом и Бразилом. Пројекат дугорочног социјално-економског развоја Руске Федерације из 2007. године (Стратегија 2020) увео је замисао иновационог развоја, који данас служи као идејни основ и тежиште привредних и финансијских мера владе.“

3.1. Основни стратегијски документи Руске Федерације после 2000. године

Упоредо са спровођењем привредних реформи Русија је на почетку миленијума започела са редефинисањем националне одбрамбене стратегије, која је била застарела и неприлагођена савременим безбедносним изазовима, ризицима и претњама.

Каравидић и Ковачистичу како је „за разлику од западних земаља, у периоду после Другог светског рата СССР стратегију подређивао доктрини, те је ратна (војна) доктрина била највиши стратегијски документ. Она је била и политички документ којим се службено изражавала војна политика Комунистичке партије

Совјетског Савеза. Овакав поглед на војну доктрину преузела је и постхладноратовска РФ. Међутим, од 1997. године РФ је преузела западни тип хијерархије и за највиши акт поставила Концепт националне безбедности који је у потпуности имао значај и форму Стратегије националне безбедности из које су проистекле одговарајуће војне доктрине“ (Каравидић и Ковач, 2018, према Мирковић, 2003).

Концептом националне безбедности из 2000. године, који се сасвим сигурно може сматрати крвним и најважнијим стратешким документом Русије током Путинових председничких мандата, на чијим поставкама су засновани сви руски стратегијски документи у наредној деценији, дефинисана су четири основна чиниоца која суштински детерминишу и националне безбедносне претње. Сви тада дефинисани чиниоци налазе се у посредној или непосредној вези са постсовјетским простором, „рак – раном“ постхладноратовске Русије.

Прва званична „Стратегија националне безбедности“ Руске Федерације објављена је тек 2009. године. Нови стратегијски документи и војне доктрине Руске Федерације нису више имале форму и концепцију карактеристичну за хладноратовске доктрине СССР-а, већ су у самом приступу и ставовима биле сличније па чак и компатибилније војним стратегијама САД.

Табела број 4: Упоредни преглед стратегијских докумената РФ са историјским дешавањима (Каравидић и Ковач, 2018, стр. 110-111)

Време	Стратегијски документи РФ	Дешавања у РФ	Дешавања у окружењу РФ	Дешавања у свету
2000.	-Концепција националне безбедности РФ -Војна доктрина РФ			
2001.		-Формирање Шангајске организације		
2002.		-Формирање ОДКБ		
2008.		-Руско - грузијски рат -Руско признање Јужне Осетије и Абхазије -Формирање БРИК (касније БРИКС)		-Постављање дела против балистичког штита САД у Пољској
2009.	-Стратегија националне безбедности РФ до 2020.			
2010.	- Војна доктрина РФ		-Етнички сукоби у Киргистану -Сукоби у Таџикистану (2010-12)	
2014.	- Војна доктрина РФ	-Анексија Крима	-Насилна смена	

			власти у Украјини -Рат у Источној Украјини (2014-)	
2015.	-Стратегија националне безбедности РФ	-Формирање Евроазијског економског савеза		

Међутим, полазни чиниоци који су детерминисали стратегију остали су слични. Наиме, постсовјетски простор представља руску „привилеговану“ зону, на коју је она полагала право и пре успостављања СССР-а, а вероватно ће то чинити докле год буде имала статус велике силе. Бројни интереси Русије на овом простору учинили су га толико важним за њену егзистенцију. Услед великог броја стратешких, историјских, културних, демографских и економских чинилаца, руска интелектуална елита од вајкада постсовјетски простор посматра као територију на којој њихова држава мора, по сваку цену да задржи доминантну улогу. Чак и за време највеће стратешке конфузије Русије у њеној новијој историји, током 1990-тих година, постојао је потпуни и чврст консензус унутар руске политичке и научне елите, као и друштвене заједнице генерално, по питању неопходности очувања доминантног утицаја у постсовјетском простору.

Чиниоци дефинисани Концептом националне безбедности тадашње Заједнице независних држава из 2000. године су:

- 1) јачање војно-политичких блокова и савеза, пре свега ширење НАТО савеза на исток;
- 2) могућа појава страних војних база и већег војног присуства у непосредној близини граница Руске Федерације;
- 3) слабљење интеграционих процеса у Заједници независних држава (ЗНД) и
- 4) избијање и ескалација сукоба близу граница Руске Федерације и спољних граница држава чланица ЗНД (Концепт националне безбедности ЗНД, 2000).

Такође, дефинисањем циљева спољне политике Русија настоји да покаже како постсовјетски простор није вакум моћи, као што се након хладног рата сматрало од стране великог броја западних стручњака. За тадашњу Русију постсовјетски простор представља њихову сферу утицаја, из чега произилази да сваки облик ширења утицаја других сила у овом простору угрожава интересе Руске Федерације.

„Улога Русије у постсовјетском простору одређена је кроз:

- 1) стварање јединственог економског простора Заједнице независних држава;

- 2) очување руског језика као средства општења у ЗНД;
- 3) успостављање војне сарадње са чланицама ЗНД и
- 4) ангажовање путем колективних мера на очувању пограничних подручја чланица Заједнице независних држава. Постојање совјетске инфраструктурне мреже и високог степена зависности бивших република СССР од Русије, давало је претпоставке за консолидовање руског утицаја у суседним земљама“ (Филимоновић, 2010, стр. 60).

И остали стратешки и доктринарни документи показују да је званична Москва постсовјетски простор сматрала сфером сопствених приоритетних интереса, и самим тим је на слабљење интеграционих процеса у ЗНД гледала као на претњу националној безбедности Русије, штитећи упорно спољне границе суседних држава. Из сопствене перспективе Москва је спроводила заштиту интереса у постсовјетском простору на основу војностратегијских императива, док је истовремено перцепција Запада била таква да то чини из експанзионистичких разлога. Како год тумачили поступке Русије на почетку 21. века чињеница је да је она желела право одлучивања или барем право вета у одлукама о стратешком опредељењу постсовјетских држава, пре свега Белорусије, Украјине и Грузије.

Анализирајући војностратешке, геополитичке и историјске чињенице тежња Русије да постсовјетски простор задржи ван сфере утицаја било које друге велике силе је потпуно оправдана, па можда чак и легитимна, имајући у виду да би инсталација војних капацитета НАТО, на територији Украјине учинила одбрану европског дела Русије теоријски и практично немогућом.

Тренин (2009) примећује да иако неке поставке руских стратегијских докумената указују да Москва посматра и третира постсовјетске државе као блиске у историјском и стратешком контексту, никада се у званичној комуникацији није користио израз „сфера утицаја“, па чак ни израз „сфера интереса“, већ најчешће „зона привилегованих интереса“, мада суштински између ових терминолошких одредница нема неке превелике разлике. (Тренин, 2009).

Са друге стране, анализирајући америчку спољну политику и њене ставове према Русији тога доба Симић (2002) износи да су „Европљани, што и Кисинџер наводи у својој књизи „Да ли је Америци потребна спољна политика“ први схватили да се Запад, почетком и средином деведесетих година прошлог века, више занимао за унутрашње друштвено, економско, политичко и безбедносно стање у Русији, неоправдано занемарујући, притом, неке од геополитичких, геостратегијских и, можда више од свих, геоекономских циљева, које држава овакве киклопске просторне величине, природних богатстава, војне снаге,

образованог становништва, историје и традиције, „ipso facto“ свога постојања има” (Симић, 2002, стр. 126).

Доследна примена Концепције националне безбедности, чврсто утемељене на геополитичким анализама, је у великој мери допринела да Русија наступајући у међународним односима, у заштити националних интереса на постсовјетском простору Евроазије и у дефинисању енергетске политике, заузме јасну и предвидљиву политику, ослобођену неодређености и циљева малог домета. Управо је константна анализа геополитичке позиције Русије, од стране највише државне власти утицала на то да се политика националне безбедности стално преиспитује, мења, прилагођава и допуњује.

Младеновић и Пономарева истичу (2016) како „евроазијска интеграција представља један од приоритета спољнополитичког деловања па и унутрашњег развоја савремене Русије. Међутим, за то није довољна само политичка воља и расположење већине грађана земаља евроазијског простора. Неопходан услов успешне реализације пројекта Евроазијског економског савеза и укупног геополитичког успона Русије, јесте употреба „меке моћи“, која до сада није било уочљиво обележје руске спољне политике. Као комплексни ресурс, управо „мека моћ“, ослањајући се на грађанско друштво, информативно-комуникацијске, образовне и друге социјалне инструменте, обезбеђује успех и идеје стварању и функционисању интеграционих система“ (Младеновић и Пономарева, 2016, стр. 11). Аутори такође указују на инфериорност Русије у погледу испољавања међународног утицаја коришћењем инструмената „меке моћи“, у односу на друге регионалне и ванрегионалне играче, анализирајући првенствено простор Евроазије.

Овај сегмент спољне политике модерне Русије неопходно је унапредити као инструмент дугорочног деловања, због чега је веома важно да се томе придаје више значаја, уз повећање активирања ресурса „меке моћи“, што је препознато и у Концепту спољне политике Руске Федерације од 12. фебруара 2013. године (Концепција спољне политике Руске Федерације, 2013).

Перишић (2015) наводи да Стратегија националне безбедности Руске Федерације до 2020. године (документ потврђен указом председника Медведева дана 12.05.2009. године) представља континуиран и логичан наставак Концепције националне безбедности Русије из 2000. године, претходног стратешког документа. Међутим, нови документ још опширније и детаљније говори о руским националним интересима, а тиме и о областима које покрива политика националне безбедности.

Након што је дефинисана нова стратегија, 2010. године је објављена и нова војна доктрина, у складу са постојећом политиком националне безбедности. Нова војна доктрина имала је карактер реформе и поставила је нови изглед оружаних снага Руске Федерације, првенствено у циљу очувања статуса нуклеарне силе, уз предвиђену могућност превентивног нуклеарног удара

према државама које планирају агресију на Руску федерацију. Инсистирањем на очувању статуса нуклеарне силе Руска Федерација на почетку новог века настоји да поново задобије онај међународни углед и значај какав је некада имао СССР.

Међутим, оружани сукоб у Украјини 2014. године и друге измењене геополитичке околности на почетку 21. века, који доноси све учесталије сучељавање Русије са Западом и НАТО, указују на то да су се појавили нови облици угрожавања националне безбедности Русије. С тим у вези руски војни и политички врх извршио је редакцију постојеће Војне доктрине, прилагођавајући је новим изазовима. „У новој Војној доктрини из 2014. године НАТО се први пут јасно дефинише као противник, а проширивање НАТО новим чланицама и његово ширење ка руским границама је представљено као директна војна претња Москви“ (Перишић, 2015).

Каравидић и Ковач (2018) такође анализирају геополитичке циљеве Руске Федерације али упоредо са циљевима САД, у последњих десет година, закључујући да „САД штите униполарни геополитички поредак, док Руска Федерација изграђује свој геополитички блок, подстичући друге силе изван Запада, као и оне на Западу да граде мултиполарни систем међународних односа“.

Формирање блокова, па и заузимања одређене врсте гарда према Западу било је очигледно на примерима Украјинске кризе, као и криза на Блиском истоку, Балкану и Далеком истоку. Активна улога Русије у решавању наведених безбедносних проблема резултирала је највећим захлађењем односа између Русије и САД јошод завршетка хладног рата. Највећа дисхармонија десила се отприлике 2014. године, током кулминације украјинске кризе. Овом приликом па и касније, Русија са Путином на челу, све више дефинише свој геополитички статус на другачијим основама него што је то био случај у западној геополитици. Русија сада себе препознаје и промовише као засебан геополитички пол, настојећи да на различите начине уједини „истомишљенике“, незадовољне политиком САД. Она жели дијалог и сарадњу са Западом, али не по сваку цену и не по свим питањима. Чвршћим односом према Западу и креативнијом спољном политиком, Русија је свима јасно стављала до знања да у појединим сферама неће остављати простора за компромисе.

Наставак развоја стратешких докумената Русије догодио се већ 2015. године, услед промена на глобалној и регионалној сцени. Руска Федерација је наведене године објавила Стратегију националне безбедности, која је била компатибилна са војном доктрином, објављеном претходне године. Нова стратегија такође је инсистирала на заштити националних интереса у постсовјетском простору, као и на социоекономском развоју. Када је 2016. године донешен Концепт спољне политике Руске Федерације, стратегијско-доктринарни систем био је у потпуности заокружен.

И најновија Стратегија националне безбедности Руске Федерације из 2015. године, као највећу претњу препознаје даље приближавање НАТО снага руским границама. Русија сматра да се САД нису задовољиле изградњом противракетног штита, већ да под плаштом украјинске кризе појачавају своје конвенционалне снаге у близини руских граница. С тим у вези Русија наставља да предузима различите мере како би парирала овом изазову, иако је потпуно свесна да било каква трка у наоружању није економски одржива. Као једна од најважнијих мера истиче се развој сопствених модерних средстава ратне технике која би парирала западној технологији, што је постигнуто задржавањем научне и производне базе из периода СССР-а. Развој ратне технологије праћен је повећањем извоза наоружања и економске добити.

Ковач (2016) примећује да се „у новој СНБ препознаје даље подривање снаге Русије које је почело још са почетком њене ревитализације. Како РФ испољава већи утицај у светским пословима, тако су приметни све већи западни притисци како би се ограничио раст утицаја Русије. Након сукоба у Донбасу и обарања малезијског авиона изнад Украјине, који су искоришћени као повод, Руска Федерација се искључује из Групе осам најразвијенијих индустријских земаља(Г-8), намећу јој се различите санкције, обарају се цене нафте, а све са циљем да се умањи снага Руске Федерације и посредно смањи њен утицај у међународним односима.“

Нова СНБ РФ инсистира на изградњи механизма регионалне безбедности и стабилности у азијском-пацифичком региону на неблоковским основама. Тиме се РФ ставља у положај између Истока и Запада, уз константно испољавање интересовања за све просторе и означавање своје присутности на свим деловима света. Као један од најважнијих геополитичких пројеката РФ јесте формирање геополитичког блока – Евроазијски економски савез, из 2015. године. Савез се заснива на економској интеграцији земаља бившег СССР-а, као и других држава које имају намеру да остваре друге предности удруживања.

Важно је напоменути да СНБ из 2009. године као један од националних интереса РФ наводи претварање државе у светску силу, док се у СНБ из 2015. године, између осталог помиње и поправљање статуса светске силе у мултиполарном свету. Упоредном анализом стратегијских докумената Руске Федерације у 21. веку можемо извести закључак да су руске амбиције у међународним односима значајно порасле у односу на период након завршетка Хладног рата, као и да Русија себе већ доживљава као глобалну силу, па самим тим негира униполарну структуру света, што се такође више пута помиње у документима.

3.2. Циљеви руске спољне политике

Доношењем доктринарних докумената на почетку 21. века Путинова администрација је показала намеру да рedefинише и одређене спољно-

политичке интересе Руске Федерације, показујући веће аспирације у односу на постхладноратовску Русију.

Анализом стратешких докумената након 2000. године можемо уочити неке важне циљеве руске спољне политике и то:

- 1) заштита националних интереса у постсовјетском простору и ублажавање претњи од стране НАТО, првенствено услед ширења и размештања војних капацитета на руским границама,
- 2) смањивање међународних притисака на Москву кроз кооперативни приступ у односима са западом (карактеристично за прву декаду 21. века),
- 3) слабљење позиције САД оспоравањем легитимитета униполарног међународног поретка,
- 4) јачање сопствене геополитичке позиције коришћењем интегративних механизма и окупљањем савезника,
- 5) очување статуса нуклеарне силе и промоција државе у једног од кључних актера светске политике,
- 6) наставак социоекономског развоја државе.

О томе колики је значај постсовјетског простора за спољну политику Русије, уз напомену да он *de facto* представља руску сферу спољнополитичких интереса, говорено је доста у ранијим поглављима. Такође, сви стратегијски документи Руске Федерације од 2000. године па на овамо препознају значај остваривања контроле и доминације у постсовјетском простору и јасно детерминишу безбедносне изазове, ризике и претње, који су са овог простора усмерени према њиховој држави.

Многи аутори попут Милосављевића (2011), дуалним европско-азијатским карактером руског националног и културног бића објашњавају невероватну регенеративну моћ руске државе и друштва и њихову способност консолидације и стабилизације после великих историјских ломова и криза. Аналогјом са сличним периодима најдубљих криза руске државе у прошлости, какви су на пример били периоди након пораза у Кримском рату (1853-56), средином 19. века, или велика криза након пораза у Руско-јапанском рату (1905. године) у првим годинама 20. века, може се уочити да је те сличне периоде нестабилности Русија превазилазила покушајима ојачавања централне власти и спровођењем унутрашњих политичких, економских и социјалних реформи.

Међународни положај Русије пред крај 20. века био је сличан геополитичкој позицији државе након Кримског рата (1856) и после Руско-јапанског рата. Такође, уочавамо одређене паралеле у стратегији превазилажења кризе коју је

користила Путинова администрација са једном од варијанти Горчаковљеве (Александар Михайлович Горчаков³) и Столицинове (Петар Столицин⁴) стратегије. Кратак период унутрашњих реформи, у коме је централизована власт, реорганизована административна управа и остварена контрола над стратешким привредним гранама, требало је да резултира консолидацијом и јачањем државе и припремом околности за повратак Русије у међународне безбедносне процесе. За то време, спољну политику државе је обележавао кооперативни приступ у односима са Западом, који је смањивао степен међународних притисака на Москву у време када је Путинова администрација сузбијала утицај олигарха, ограничавала надлежности губернатора, национализовала енергетске гиганте и враћала контролу над Чеченијом.

Почетак првог Путиновог председничког мандата обележиле су неке наизглед благонаклоне и може се рећи кооперативне изјаве руских политичких званичника према Западу и НАТО, које су биле поткрепљене и одређеним конкретним потезима. Руси су нпр. вратили своје представнике у седиште НАТО у Бриселу, које су претходно били демонстративно напустили током агресије алијансе на СР Југославију, 1999. године. Такође је у фебруару 2001. године поново била отворена информациона канцеларија НАТО у Москви.

Филимоновић примећује како је руска политика после напада Ал Каиде на Њујорк и Вашингтон 2001. године била најверљивији израз промене руске спољне политике у очима западних званичника. Путин је био први страни државник који је тада телефоном позвао председника САД, уступајући америчким и НАТО авионима руски ваздушни простор на коришћење, као и руске војне базе у Средњој Азији. У директним телефонским разговорима са шефовима држава у региону Путин је обезбедио кооперативност владајућих политичких режима у региону са САД, у борби против тероризма. Поред тога понудио је размену информација о безбедносно-политичким приликама у Авганистану и непосредно утицао на успостављање сарадње руских и западних тајних служби. Свакако да је највећи уступак Западу у авганистанској операцији било уступање руских контаката са авганистанским Северним савезом, који је Русија стекла још током совјетске инвазије Авганистана 1979. године. На овај начин САД су поред ваздухопловних база и ваздушног простора од Русије добиле и копнене трупе, које су садејствовале коалиционим снагама у рушењу талибанског режима (Филимоновић, 2010, стр. 90).

Иако се овај потез Русије у одређеним круговима карактерисао као знак слабости или својеврсног потчињавања у односу на САД, мудра одлука Путинове администрације да подржи америчку инвазију Авганистана, под изговором борбе против тероризма, касније се показала вишеструко корисном. Наиме, укључивање Русије у амерички фронт борбе са глобалним тероризмом, ослабио је критику Запада, када је та иста Русија почела одлучно да решава сопствене терористичке претње на Кавказу.

³ Руски министар спољних послова од 1856. до 1882. године.

⁴ Председника владе Русије од 1907. до 1911. године, када је био убијен.

Легволд (Legvold) такође наводи како су „Путинова улога у авганистанској операцији и уступци које је Русија, на његов предлог, учинила према САД и НАТО наишли на благонаклон став у америчким академским круговима. Поједини амерички аутори заступали су тезу о прекиду притисака у америчко-руским односима, као и о Путиновом прихватању улоге „млађег партнера“ САД, уз констатацију да је фокус руске политике премештен на унутрашњи развој, друштвене и привредне реформе и постепену интеграцију у међународну економију“ (Legvold, 2003).

Међутим, не треба сумњати да је руска кооперативна спољна политика према Западу, у првој декади 21. века, ипак била дугорочно пројектована и реализована као савршени компромис између тадашње геополитичке позиције Руске Федерације, укупних војно-економских потенцијала државе и њених међународних аспирација. Мудар и пре свега далековид приступ који је Путинова администрација изабрала у односу на политику Запада на почетку 21. века показао се далековидим тек касније, у неизвесним годинама које су долазиле.

Без обзира на постојање одређених скепси у искрену кооперативност руске спољне политике према Западу, првенствено код одређених кругова америчке политичке елите, уверљивост Путинових поступака је била импресивна, као и ефекат који је тиме био остварен. Најпре, стратешки уступци Русије приликом западне војне кампање у Авганистану били су више него пријатељски, уз то прилично неочекивани, чак и у најоптимистичнијим проценама западних аналитичара. Са друге стране, окретање унутрашњем развоју је заиста била насушна потреба и императив руске политике на почетку 21. века, због чега је Путиново померање тежишта са спољне на унутрашњу политику такође било логично и потпуно очекивано. На крају је укључивање у борбу против глобалног тероризма Русији дало прилику да се обрачуна са терористичким и сепаратистичким покретима на својој територији, уз далеко мању критику западне јавности, што је можда представљао и један од главних циљева политичког врха државе приликом пружања подршке САД-у у Авганистану.

Победа у Хладном рату и рационална спољна политика донеле су САД статус „моралног арбитра“ у међународним односима, на почетку 21. века. САД су заслужиле легитимитет водеће светске силе и тиме што су чак два пута одбраниле Западну Европу од немачке агресије, као и спречавањем ширења комунизма у Европи и ограничавањем његовог утицаја у Евроазији. Осим тога, важно је рећи да су под америчким патронатом развијене послератне привреде СР Немачке и Јапана, као и других земаља Западне Европе, као и Јужне Кореје. Дакле, до почетка 1990-их, Сједињене Државе су имале скоро беспрекоран спољнополитички „досије“, без обзира што је њихова политика била вођена по истим принципима као политика сваке друге велике силе у историји. Развој далекоисточних и западноевропских привреда ојачавао је позицију САД у Хладном рату, транзицију источноевропских земаља следило је њихово

укључивање у НАТО, а од слободне поморске трговине највећу корист су имале Сједињене Државе, примећује Филимоновић (Филимоновић, 2010, стр. 92).

С тим у вези легитимност униполарног међународног поретка била је неупитна од завршетка Хладног рата па све до краја прве декаде 21. века, када је улога САД у међународним односима квалификована као вођство или нека врста примата, а не као хегемонија или доминација, што је суштински и била. Међутим након наведеног периода наступа одређени несклад између америчких стратешких интереса и идеалистичких циљева, амерички углед у свету постепено слаби а расположење „антиамериканизма“ рапидно расте на глобалном нивоу.

Кремљ је за то време пажљиво конструисао критичку оцену савременог међународног поретка, који је према односу моћи дефинисан као униполаран а према моделу понашања најмоћније државе као хегемонски. Целокупна и аргументована критика униполарног међународног поретка представљена је у Концепту националне безбедности Руске Федерације из 10. јануара 2000. године, основном стратегијском документу Русије на почетку века.

„Критичка оцена савременог међународног поретка, у Концепту националне безбедности Руске Федерације из 2000. године, анализирана је са аспекта којима се доказује:

- 1) неповољност униполарног модела, тј. постојећег облика међудржавних односа заснованих на хегемонији САД по све остале државе у међународном систему;
- 2) неодрживост постојећег односа моћи, тј. униполарности међународног система, услед очигледног нарастања моћи осталих великих сила (пре свега Кине, Индије, Русије и Бразила), уз неопходност прихватања нове реалности настанка мултиполарног међународног система“ (National Security Concept of the Russian Federation, p. 55).

Аргументације за критику међународног деловања САД било је много, међутим најважнија је била она настала услед противправног деловања САД приликом остваривања националних интереса. Такође споран је био и наглашени унилатерализам Сједињених Држава, који често није подразумевао узимање у обзир правила Уједињених нација, па чак и НАТО савеза. Примери за то били су агресија НАТО на СР Југославију 1999. године (операцију су иницирале САД, како би оствариле спољнополитичке интересе на Балкану), која је реализована без сагласности СБ УН. Корак даље отишло се приликом унилатералне интервенције САД-а и „Коалиције вољних“ у Ираку 2003. године, када је Бушова (George Walker Bush) администрација противправно деловање издвојила чак и из оквира прописа НАТО савеза, услед недостатка подршке од стране појединих чланица.

Иако је Русија на почетку 21. века показала одређену дозу недоследности у билатералним односима према САД, стиче се утисак да је њен однос вешто био прилагођаван тренутним интересима. Русија је најпре у концепту националне безбедности из 2000. године изнела оштре критике према америчком унилатерализму, да би већ идуће године пружила неуобичајено снажну подршку Сједињеним Државама током једноипогодишњег периода њихове војне кампање у Авганистану. Међутим, већ од 2003. године и америчког окупирања Ирака, Русија заоштрава своје ставове, првенствено кроз изјаве политичких званичника. Након што су САД одбиле да се повуку из Узбекистана и Киргистана, и након што су подржале обојену револуцију у Грузији, а потом и у Украјини и Киргистану, Москва је престала да даје нове уступке, а реторика њених званичника против америчке политике у Европи, Средњој Азији и на Блиском Истоку се поопштрила. Чврст став у односу на политику САД Русија је наставила да испољава и након тога, што се недвосмислено може закључити анализом њених каснијих стратешких докумената.

Даљом анализом билатералних односа између Русије и САД са почетка 21. века закључујемо да је Русија вешто прилагођавала свој однос према најјачој сили света, избегавајући отворену конфронтацију у ситуацијама када њени интереси нису били директно угрожени, али показујући одлучан став када се политика Сједињених Држава директно мешала у руску интересну сферу. Одлучност руског става постајала је снажнија са опоравком економских и државних капацитета а што се може приметити на основу анализе стратешких докумената Руске Федерације и националних интереса који су тамо били постављани. Поред тога, политика уступака у односима према САД била је добро осмишљена и избалансирана, што се најбоље може сагледати на примеру подршке америчкој борби против глобалног тероризма у Авганистану, коју је Русија касније вешто искористила у циљу обрачуна са унутрашњим терористичким и сепаратистичким тежњама.

У фебруару 2007. године, у обраћању на конференцији о међународној безбедности у Минхену, Путин је „изнео низ критика на рачун постојећег облика међународних односа, означавајући САД као главног „кривца“ за прекомерну употребу силе у међународним односима и прекорачење сопствених граница, што је произвело глобални осећај несигурности и стимулисало трку у наоружању. Поред тога Путин је приметио како је збир БДП Индије и Кине већ виши од БДП Сједињених Држава, као и да сличан прорачун БДП-а земаља БРИК (Бразил, Русија, Индија и Кина) надилази кумулативни БДП Европске Уније“ (Путин, 2007).

Својим говором из 2007. године Путин је представио ставове руске спољне политике у односу према САД, аргументовано оспоравајући униполарни међународни поредак, па самим тим и глобалну доминацију Сједињених Држава. Путин је такође најавио да је мултиполарни међународни поредак већ увелико наступио, чиме је указао да је униполарни поредак прошлост. У оспоравању легитимитета међународног поретка Путин је успео да обезбеди

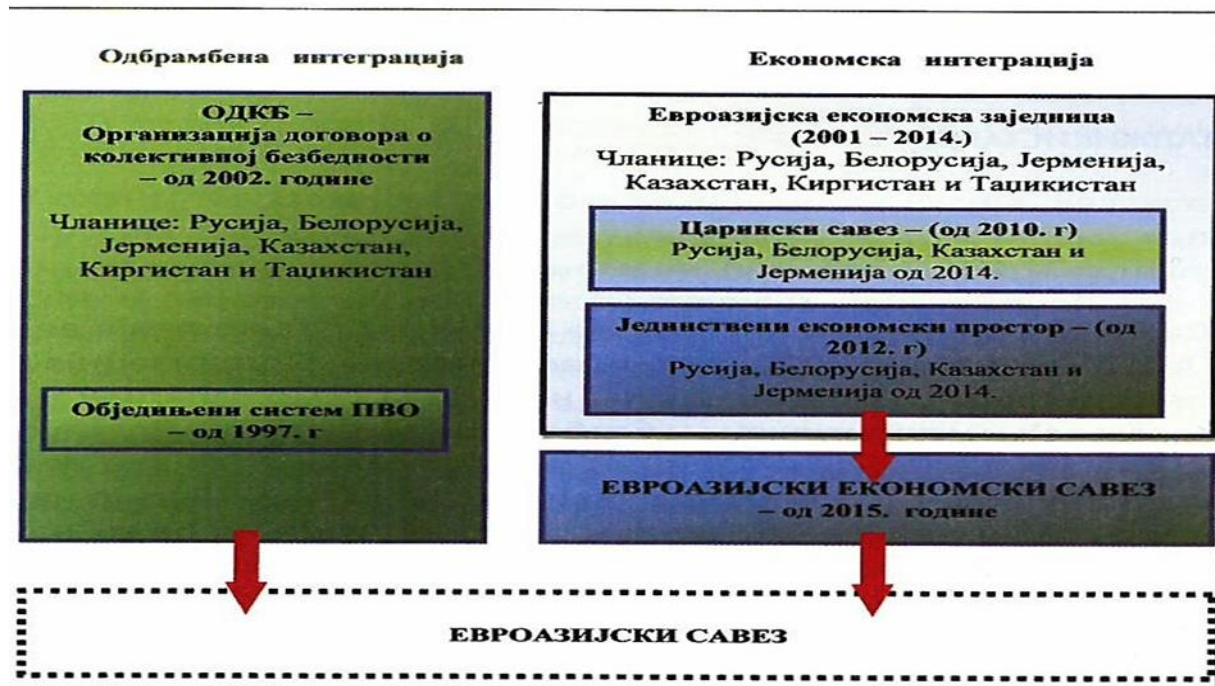
подршку значајног броја држава, од којих је свакако најзначајнија била она која је долазила од стране Народне Републике Кине. Упоредо са дипломатском офанзивом на обезбеђивању подршке великих сила, Русија је улагала огромне дипломатске напоре на наглашавању значаја постојећих међународних организација, нарочито Уједињених нација и ОЕБС-а, због јединственог легитимитета које ове организације имају у међународним оквирима, а нарочито због чињенице да је у њима Русија незаобилазни субјект у процесу одлучивања.

Путинову стратегију окушљање великих сила и реафирмацију постојећих организација као што су УН и ОЕБС, пратило је оснивање нових форума сарадње држава, такође у организацији Русије. Суштински посматрано Путин је настојао да успостави одређене форме антихегемонских механизма, али са нагласком на економској димензији сарадње.

Половином 2009. године Руска Федерација је била домаћин првом самиту тзв. БРИК групе, која је окупила државе које бележе убрзани економски развој а чија позиција у међународном монетарном систему, према њиховом мишљењу, не одговара њиховој реалној привредној снази. Њихова процена је била да увећана економска моћ БРИК држава и увећање њиховог утицаја у међународним институцијама, ствара реалне услове за настанак мултиполарног међународног система. Иницијатива земаља БРИК је широј јавности показала контуре мултиполарног међународног поретка у настајању. Овај форум је претежно усмерен ка привредној сарадњи учесника и ограничавању нереално великог утицаја САД у међународним финансијским институцијама. Једна од успешних стратегија коју је користила Путинова администрација у ограничавању моћи Сједињених Држава било је укључивање Русије у „глобални фронт“ критике америчке спољне политике. Ова иницијатива добила је снажан импулс након америчке инвазије Ирака, када су „антиимперијалистичке“ и „антиглобалистичке“ идеје добиле на интензитету и међународном значају. Фронт критике према САД поред Кине, Северне Кореје, Ирана и у ширем смислу исламског света, укључивао је јужноамеричке државе, пре свих Венецуелу, Боливију, Кубу, Еквадор, Никарагву, као и јавно мњење западноевропских држава.

Политичка иницијатива која је покренута преко удружења земаља БРИК Русији није била довољна у ограничавању утицаја САД и био јој је потребан јаснији израз намера да се сузбије америчка моћ у међународним односима и да се у ту сврху делује свеобухватније, на политичком и безбедносном плану, поред економског. Имајући у виду да су међународне околности биле такве оснивање сталног, институционализованог механизма деловања постало је реално. Москва је тражила модел по коме би чвршће и трајније везала за себе поједине савезнике, због чега је и покренула иницијативу за оснивање Шангајске организације. Шангајска организација за сарадњу и Организација уговора о колективној безбедности представљали су управо онакве институционализоване механизме какви су били неопходни руској спољној

политици у спровођењу намера за ограничавањем америчког утичаја у међународној политици.

Слика број 5: Преглед евроазијских интеграција до 2015. године (Перишић, 2015, стр. 249)

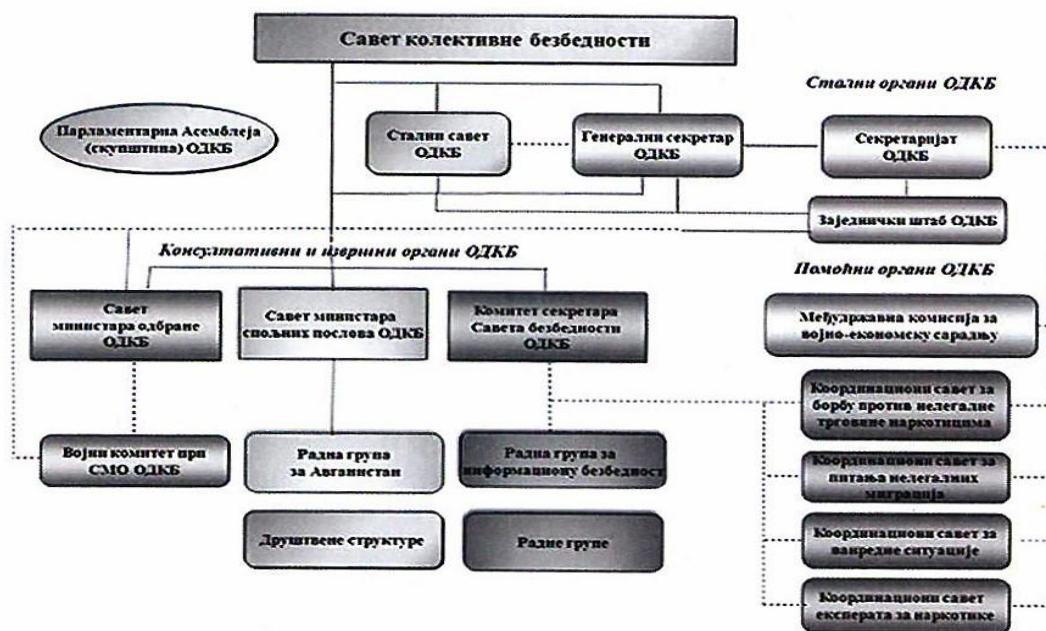
Шангајска организација за сарадњу (ШОС) вуче корене од безбедносног режима названог „Шангајска петорка“, чије је деловање засновано на шангајском споразуму из 1996. године – Споразуму о изградњи поверења на војном плану и Споразуму о обостраном смањењу војних капацитета у граничним областима. Организација је настала као плод заједничких тежњи Кине, Русије, Казахстана, Таџикистана и Киргистана да разреше историјски проблем разграничења. Током редовних годишњих састанака шефова држава створене су претпоставке за ближу и трајнију економску и безбедносну сарадњу. Декларацију о оснивању ШОС, у јуну 2001. године, потписали су шефови држава тзв. Шангајске петорке (Кина, Русија, Казахстан, Таџикистан и Киргистан), као и председник Узбекистана Ислам Каримов, чиме је број чланова организације био повећан на шест. Шангајска организација је у међувремену нарасла на осам земаља сталних чланица (Индија, Казахстан, Киргистан, Кина, Пакистан, Русија, Таџикистан и Узбекистан), четири државе имају статус посматрача (Монголија, Иран, Авганистан и Белорусија), док су шест земаља партнери у дијалогу (Непал, Азербејџан, Турска, Шри Ланка, Јерменија и Камбоџа).

Међутим, услед одређених антагонизама земаља чланица, првенствено Кине и Русије, које подједнако желе одређени ниво слободе у односима са САД, ШОС није био у могућности да Русији пружи механизме тврдог уравнотежења политике САД.

Циљеве које Кремљ није могао да оствари у оквиру ШОС испунила је једна регионална организација другачијег типа и мањег географског домета, али са јаче израженим историјским и економским везама чланства и потпуном доминацијом Руске Федерације унутар исте. Реч је Организацији уговора о колективној безбедности (ОУКБ), чијим је оснивањем Русија створила вишедимензионални механизам под својом потпуном контролом, истина слабији од ШОС по укупној снази али компактнији по структури, узимајући у обзир већи број заједничких интереса земаља чланица.

ОУКБ, која је нешто касније променила назив у ОДКБ, створена је на основу Уговора о колективној безбедности потписаног 1999. године, слично или готово идентично као што је формиран НАТО савез. Западновојна алијанса је по истоветној формули основана као организација уговора. Све чланице ОДКБ су проруски опредељене постсовјетске државе и то Белорусија, Јерменија, Казахстан, Киргистан, Таџикистан и Узбекистан. Ова организација колективне безбедности омогућила је Русији непосредније деловање и остваривање снажнијег утицаја у земљама постсовјетског простора. Сама организација поседује заједничку војну команду са седиштем у Москви, заједнички систем противваздушне одбране, као и механизам усаглашавања спољне и безбедносне политике земаља чланица.

Као што се наводи у Collective Security Treaty Organization (2009), за разлику од ШОС – механизма меког уравнотежавања САД у Средњој Азији – ОУКБ има карактеристике тврдог уравнотежавања. Некадашњи руски министар одбране Сергеј Иванов предложио је партнерство НАТО савезу, које би према његовим наводима било логичан искорак, али уз одговарајуће, јасно одређене сфере одговорности.

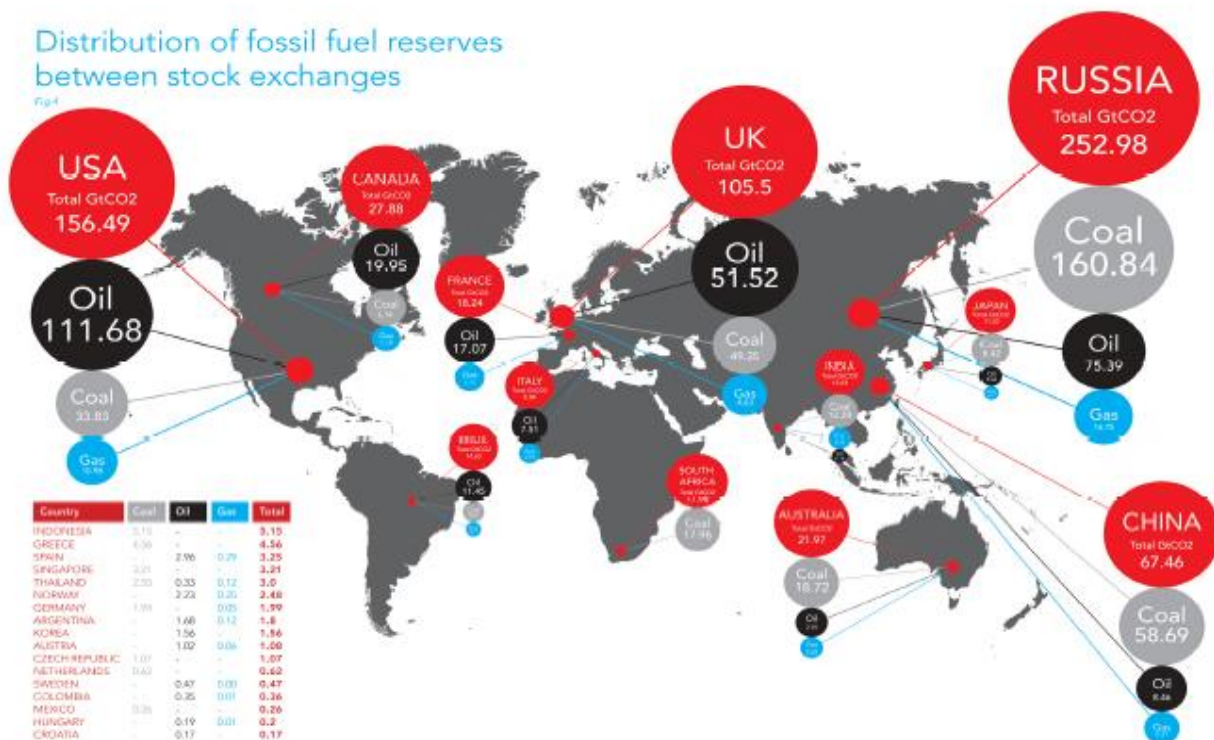

Слика број 6: Структура управљања ОДКБ (Перишић, 2015, стр. 255)

Изјава високог руског званичника открива истинске намере Москве да у потпуности uklони војно присуство САД и НАТО са простора Средње Азије, тј. да постсовјетски простор учини искључивом сфером одговорности ОУКБ (ОДКБ).

Анализирајући економски потенцијал Руске Федерације на почетку 21. века Каравидић и Ковач наводе да „светске потребе за фосилним горивом расту и поред развоја алтернативних снабдевања енергијом. Раст потреба у наредним деценијама вишеструко ће порасти, при чему ће бити очигледан у азијским брзорастућим економијама. Русија у том сегменту у потпуности налази своје место, постављајући се као значајан снабдевач ресурса, и ту своју предност у потпуности одражава слика бр. 6. То ће бити замајак обнове руске економске снаге после година пропадања и стагнације“ (Каравидић и Ковач, 2018, према Global Strategic Trends 2007-2036).

Дакле, сасвим је јасно и очекивано да ће Руска Федерација и у будућности свој економски развој и даље базирати на експлоатацији огромних природних ресурса а нарочито фосилних резерви, што ће засигурно представљати снажан замајак њеног економског развоја у 21. веку, али и гарант достизања једног од важних циљева њене спољне политике. Можда из наведених претпоставки долази појачани руски интерес за простор Сирије и Блиског истока у другој декади 21. века, нарочито уколико у обзир узмемо чињеницу да је Сирија транзитна земља и кључна за контролу транспорта енергената из Азије ка Европи.

Слика број 7: Дистрибуција фосилних горива између берзи 2013. године - изражено у милијардама тона CO₂ (Каравидић и Ковач, 2018, стр. 118)

Анализирајући мотиве агресивне спољне политике Русије на Блиском истоку на почетку 21. века Јанковић (2009) наводи „да је могуће говорити о борби за моћ, која би, сходно реалистичкој школи, послужила за промовисање националних интереса док би у либералној традицији циљ био постизање одређеног идеала, углавном ширења слобода за индивидуе и стварања јединствене светске државе или барем правичног међународног поретка. Међутим и у једној и другој парадигми интерес (национални или неке друштвене групе) као циљ остаје увек недовољно дефинисан и тешко подложен квантификавању. Јер шта је заправо интерес и откуда потреба за његовим испуњењем?“

3.3. Визија међународног поретка у руским стратегијским документима

Даљом анализом руских стратешких докумената након 2000. године можемо извести закључак да је визија међународног поретка таква да Руска Федерација сопствене капацитете првенствено усмерава ка:

- 1) доказивању светске мултиполарности и
- 2) осигурању глобалног значаја Русије.

Јединственост улоге Совјетског Савеза и САД у хладноратовској епохи је проистекла из чињенице да су први пут у историји две велике силе имале уистину глобални опсег моћи. У постхладноратовском међународном систему, чак и са смањеном територијом и без веће сфере интереса, значај територијално највеће државе на свету не би требало да буде споран. Барем у смислу геостратешког положаја, глобални значај Русије је несумњив. Спорно је питање да ли је таква улога призната Русији и у политичком аспекту међународних односа, имајући у виду стање руске државе из 90-тих година 20. века. Управо због негативног одговора на ово питање, врх руског државног руководства се осетио позваним да аспирације ка признању глобалног значаја државе изнесе у државним стратешким и доктринарним документима.

Цитати из Концепта националне безбедности Руске Федерације из 2000. године, показују да Русија ни у време релативно слабе међународне позиције и лошег економског стања, у каквом је била приликом израде концепта, није престала да полаже право на глобални значај и да захтева признање тог статуса: „Упркос комплексности међународне ситуације и својих привремених тешкоћа, Русија и даље игра значајну улогу у глобалним процесима због свог великог економског, научног, технолошког и војног потенцијала и свог јединственог стратешког положаја на Евроазијском континенту (...) Национални интереси Русије у међународној сфери леже у очувању суверености и ојачавању сопствене позиције као велике силе и као једног од утицајних центара мултиполарног света“ (National Security Concept of the Russian Federation, 2000).

Волфорт указује на то да су „академски кругови који су у знатној мери учествовали у стварању Концепта националне безбедности Руске Федерације,

прихватили тзв. Хартленд тезу стављајући Русију у „предео срца“ евроазијског континента. Хартленд теза упућује да је глобални значај Русије последица њеног географског положаја, да је као такав неизбежан, независан од друштвених кретања и постојања политичке воље код државне елите“ (Wohlforth, 2006, p. 265).

Америчка окупација Ирака 2003. године проузроковала је нагли скок цена нафте и гаса на глобалном тржишту, што је ојачало руску економију па самим тим и њену међународну позицију, а новонастала ситуација је оснажила руске аспирације ка обнављању сопственог међународног значаја и позиције. Дипломатски прецизно и одмерено, руски државници су захтевима за признавањем права придодали и изјаве о прихватању одговорности велике силе и глобално значајне државе.

Доласком Путина на чело државе, као и доношењем Концепта националне безбедности Руске Федерације у јануару 2000. године, Русија је након дуго времена успела да оствари стратешко-доктринарне и политичко-персоналне услове за вођење спољне политике у циљу остваривања националних интереса. А као што смо већ констатовали, од почетка рата у Ираку 2003. године, раст цена нафте и гаса значајно је утицао на економски просперитет државе. Међутим, за разлику од 90-тих година 20. века, од повећаних економских капацитета државе и нарастања прихода корист су имале држава и грађани, а не само мали круг привилегованих олигарха.

Филимоновић такође примећује да су „економски раст и консолидација државе два кључна чиниоца која су омогућила Русији повратак на међународну сцену са улогом велике силе, улогом коју је ова држава скоро непрекидно играла од времена Петра Великог. До почетка 2007. године, узимајући у обзир емпиријске показатеље тзв. тврде моћи Руске Федерације, фаза *акумулације* у Путиновој спољној политици је остварена и започета је друга фаза, фаза *реализације*, у којој би акумулирани капацитети требало да добију израз у порасту међународног значаја државе и порасту међународне прихваћености нове руске улоге. Са до сада већ неспорног статуса велике силе у светској политици у следственог регионалног значаја, државно руководство Русије је за један степен увећало претензије и поставило захтеве за признањем глобалног значаја сопствене државе“, наводи Филимоновић (Филимоновић, 2008, стр. 158).

Још од Путиновог, веома запаженог наступа на међународној конферецији о безбедности у Минхену, фебруара 2007. године, реторика руског државног руководства постала је одлучнија и конкретнија. Од тада политички званичници, као и различити идеолошки представници све чешће истичу захтеве за признањем глобалног значаја Руске Федерације, као и за неупитност њене улоге велике силе. Велики број новинских и академских текстова критикује униполарност спољне политике Сједињених Држава и промовише потребу за успостављањем стабилног мултиполарног међународног поретка. Све чешће се у међународним круговима, од стране Русије, инсистира за јачањем улоге Организације уједињених нација и ОЕБС. Прелазећи са начелног

и доктринарног на практични ниво испољавања спољне политике, помало изненадним уласком у процесу решавања међународних проблема, као што је то био случај приликом настанка политичке кризе око Иранског нуклеарног програма, Русија је свим релевантним међународним факторима јасно представила новопостављене претензије.

У анализи спољне политике Руске Федерације споредно је питање реалистичности и остварљивости, као и трајност пројектоване улоге Русије у светским пословима. У њеним званичним документима, као и у изјавама највиших државних функционера, повратак глобалног значаја државе постављен је као прворазредни спољнополитички циљ.

Концепт националне безбедности Руске Федерације (2000) одређује два кључна тренда која обележавају међународну политику са краја Хладног рата. „Ситуацију у свету карактерише динамичка трансформација система међународних односа. После краја ере биполарне конфронтације, обликују се два међусобно искључујућа тренда. Први од ових трендова се огледа у ојачаној економској и политичкој позицији знатног броја држава и њихових интегративних асоцијација и у побољшаним механизмима за мултилатерално вођење међународних процеса. Економски, политички, научни и технолошки, еколошки и информациони чиниоци играју растуће значајну улогу. На овим основама, Русија ће се снажно залагати за креирање идеологије мултиполарног света. Други тренд огледа се у тежњама да се створи структура односа међу државама заснована на доминацији развијених западних држава у међународној заједници, под вођством САД, која је дизајнирана за унилатерална решења (укључујући употребу војне силе) кључних питања светске политике и заобилажењу основних правила међународног права“ (National Security Concept of the Russian Federation, 2000).

После оружаног напада НАТО на СР Југославију без одобрења СБ УН (1999. године), а затим и војне интервенције САД и „Коалиције вољних“ у Ираку без подршке НАТО савеза (2003. године), основано је постављена теза да су Сједињене Државе одабрале унилатерализам као доминантни начин наступа у међународним односима. Простије говорећи, избор који је начињен 1999. и 2003. године, показао је да учешће савезника САД сматрају корисним у свакој ситуацији у којој њихова подршка ојачава позицију САД, али такође да се најмоћнија држава неће устручавати да се и без непосредне подршке савезника ангажује на остваривању сопствених спољнополитичких циљева, без обзира на последице.

Након вишегодишње окупације Ирака потпуно је јасно да би проблем стабилизације стања у држави био релативно лакши за решавање уз подршку европских држава и са ауторизацијом Савета безбедности УН. У том смислу је руски захтев за мултилатерализмом као доминантним начином решавања актуелних питања у међународним односима легитиман и усклађен са правилима међународног права колико и са руским националним интересима. Захтев за мултилатерализмом је постављен у правом тренутку, узимајући у

обзир значајан успон моћи (пре свега економске и меке) Кине, велику кризу „међународног легитимитета“ САД, као и прилично висок ниво антиамеричког расположења у свету.

Можемо закључити да се руски захтев за мултилатерализмом не састоји само од просте негације унилатерализма, односно настојања да се САД-у ограничи једнострано деловање у међународним односима. Захтеве за поштовањем међународног права, као и за мултилатерализмом у међународним односима Русија искључиво везује за Уједињене нације, истичући неопходност разматрања свих значајних међународних проблема пред овим форумом. „У Савету безбедности УН Русија, као и остале чланице, има право вета, па одређени број аутора тумачи руске захтеве као тежњу ка стварању облика односа сличног „Европском Концерту“, конзорцијуму великих сила који има последњу и одлучујућу реч у свим најважнијим питањима међународне политике. У сваком случају, прелаз из униполарног у мултиполарни међународни систем и прелаз са унилатералног на мултилатерално решавање међународних проблема би неспорно унапредио национални интерес Руске Федерације. Квалитативно посматрано, практиковање мултилатералног решавања проблема у међународним односима би за Русију означило побољшање међународне позиције, односно „корак напред“, док би за САД значило „корак назад“, сматра Филимоновић (Филимоновић, 2008, стр. 160).

4. РУСКО АНГАЖОВАЊЕ У РАТУ У СИРИЈИ

Руски интерес за Блиски исток прилично је старији од СССР-а, будући да је још доста раније царска Русија била дубоко инволвирана у блискоисточну геополитику, испољавајући утицај у овом региону. Русија је у више наврата, касније Совјетски Савез, агресивно испољавала своје империјалистичке амбиције у региону Блиског истока, најпре у два руско-иранска рата (1804.-1813. г.) и (1826.-1828. г.), а затим у Азербејдану и Авганистану. Царска Русија је чак окупирала део Иранске покрајине Азарбејдан и касније је претворила у своју републику. Током Другог светског рата СССР је такође окупирао Иран да би обезбедио комуникациону линију за заједничку употребу. После рата Британија се повукла, а СССР је остао. Намера је била да се остатак Азарбејдана припоји СССР-у, што је избегнуто тако што су Иранци расформирали комунистичку марионетску државу и повратили власт иранске владе над тим територијама. Турска и Иран су ушли у западне савезе, али је остатак арапског света био доследан у подршци СССР-у.

„Велики ударац арапским интересима била је улога СССР у процесу стварања Израела, када је СССР обезбедио већину при гласању Генералне скупштине УН за стварање јеврејске државе у Палестини и потом одмах „de jure“ признао израелску државу. Следећи пример совјетске империјалне политике била је инвазија Авганистана 1979. године, када је СССР поставио марионетску владу, али је реакција арапског света изостала. Чак и када је Генерална скупштина УН донела резолуцију поводом овог догађаја арапске земље је нису усвојиле. Сирија

и Алжир су биле уздржане, Јемен је гласао против, Либија није била присутна, а представник ПЛО (без права гласа) одржао говор у коме је бранио совјетску акцију. Очигледне случајеве империјалистичке агресије и издају њихових интереса, арапски свет није доживео као такве. Без обзира на све, СССР је одржао чврсту позицију у арапском свету. Према Русима није постојало и не постоји непријатељство као према Западним силама, посебно САД-у. Попут њихових европских претходника, СССР је контролу над овим простором постигао економским и културним продирањем, војним базама, залихама оружја и војном сарадњом у виду различитих облика школовања, продаје наоружања итд.

Дакле, по много чему је совјетски утицај био сличан утицају западних сила, али ипак није изазвао непријатељство арапског народа, које је према Западу веома наглашено. За то је заслужан одређен сплет околности и неколико посебних разлога. После Другог светског рата социјализам је деловао као талас будућности и многе државе на Блиском истоку су га лако прихватиле. СССР као пример самосталног развоја, побудио је наду арапским земљама да би га и оне могле остварити. Позитивна искустава Кине и Индије су, такође, подстакле арапске земље да усвоје друштвено-политичке и економске постулате социјализма. Развој и самосталност су вредности које су се овим земљама до тада чиниле недостижним. Већ 1955. године Египат је потписао споразум о оружју са СССР, који је поздрављен у Сирији, Либану, чак и у Ираку. Парламенти ових земаља су усвојили резолуције којима честитају египатском председнику на споразуму и подржавају даље ширење арапско-совјетске сарадње. Сарадња блискоисточних држава са Русијом је настављена и у данашње време, уз ограничење значаја утицаја Русије током хегемоније САД с краја 20. века и почетка 21. века. Русија је и даље била свеприступна у региону Блиског истока, посебно у Сирији, Либији и Египту. Свакако да је „арапско пролеће“ покренуло потребна или тражена геополитичка престојавања која ће натерати Русију да брани последње позиције у региону и активно се, на крају, умеша, чак и војно у сукоб у Сирији. Сва је прилика да је Русија успела да одбрани како Асадов режим тако и своје спољно-политичке интересе јер је амерички председник Доналд Трамп (Donald Trump) најавио повлачење америчке војске из Сирије током 2019. године“ (Обрадовић и Вукадиновић, 2019, стр. 108-109).

До септембра 2015. године, терористичка група Исламска држава у Ираку и Сирији, скраћено „ИСИС“, такође позната и као „ИСИЛ“ и „ДАЕШ“, контролисала је чак 70% територије Сирије и 30% територије Ирака. Њени борбени капацитети бројали су на десетине хиљада бораца. Влада Сирије заправо је „de jure“ задржала контролу само над главним градом државе Дамаском и појединим приобалним провинцијама.

Говорећи на Генералној скупштини УН 28. септембра 2015. године, руски председник Владимир Путин је „позвао на стварање праве, широко засноване међународне антитерористичке коалиције против ИСИС-а. Осудио је одбијање западних земаља да сарађују са сиријским властима и сиријском војском, називајући њихове поступке „огромном грешком“. Такође је споменуо

избегличку кризу која је захватила Европу. Према Путину, једини начин да се овај проблем заувек реши био би обнављање државности тамо где је уништена, јачање државних институција тамо где још увек постоје или се поново успостављају, пружање свеобухватне војне, економске и материјалне помоћи земљама у тешкој ситуацији и сигурности људима који, упркос свим искушењима, нису напустили своје домове“ (Путин, 2015).

Његове речи највише су се односиле на последице такозваног „Арапског пролећа“, које су западни медији коментарисали са прикривеним одушевљењем. Од 2011. године протести су се ширили арапским светом са захтевима за променама. У неколико држава Блиског истока и Северне Африке „плануле“ су револуције које су довеле до свргавања владајућих режима, а у Либији, Сирији и Јемену водили су се крвави грађански ратови. „ИСИС“, који је настао у Ираку након што су земљу нападе Сједињене Државе и њихови савезници 2003. године, нагло је повећао свој утицај до 2014. године, када су милитанти заузели ирачки град Мосул (Mosul⁵) и сиријски град Раку (Raqqā). Од септембра 2014. године, коалиција предвођена Сједињеним Државама покренула је ваздушне ударе у Сирији. Вашингтон није крио чињеницу да циљ ове операције није само борба против „ИСИС“-а, већ и подршка сиријској опозицији, која се још од 2011. године супротставља режиму у Дамаску.

„Свесни смо свих проблема и сукоба у региону, али свакако морамо узети у обзир стварну ситуацију на терену“, рекао је Путин на састанку Генералне скупштине. У сукобима на Блиском истоку, а посебно у Сирији, спољни играчи су учествовали директно или индиректно: и то не само западне земље, већ и регионалне силе које су подржавале једну или другу групу, укључујући оне које се противе „Исламској држави“. Али ситуација на терену се погоршавала сваким даном: милитанти „ИСИС“-а ширили су контролу, окупирајући све више заједница и сејући терор на територијама које су већ окупирали. „Мислимо да је велика грешка одбити сарадњу са сиријским властима и владиним снагама које се храбро боре против терориста на терену. Коначно треба да признамо да су владине снаге председника Асада и курдска милиција једине снаге које се заиста боре против терориста у Сирији“, навео је председник Русије Владимир Путин (Путин, 2015).

Схвативши да се налази у безизлазној ситуацији режим Бажара ал-Асада је био приморан да се окрене једином озбиљном савезнику кога је у овом моменту имао. Представници званичне Москве и Дамаскасу 26. августа 2015. године потписали споразум о размештању руских ратних авиона у Сирију. У складу са овим, Русија је у септембру почела да пребацује своје летелице у ваздухопловну базу Хмејимим (Hmeimim Air Base) у близини града Латакије (Latakia). Већ 30. септембра исте године Савет Руске Федерације одобрио је председников захтев за употребу руских оружаних снага ван земље, а истог дана ратни авиони задали су прве ударе милитантима на територији Сирије. Руска подршка

⁵ Трећи по величини град у Ираку.

ојачала је морал сиријске војске која је месец дана касније покренула офанзиву широких размера.

Русија се званично умешала у сиријски сукоб како би дала допринос у борби против тероризма и нарочито „ИСИС“. Према виђењу Кремља „ИСИС“ је представљао потпуно нову врсту терористичке претње, која користећи савремена средства комуникације, регрутује присталице у многим земљама света, нарочито у западној Европи и бившим совјетским земљама. Поткрепљујући ове тврдње Путин у говору пред Генералном скупштином УН 2015. године наводи: „У логорима Исламске државе борци из многих земаља, укључујући и европске, стичу борбено искуство. Нажалост, и морам то да кажем директно, драге колеге, Русија овде није изузетак“ (Путин, 2015). Несумњиво је да су аргументи руског председника Путина били добро осмишљени и утемељени у међународном праву, међутим апсолутно је јасно да стварни интерес руског присуства у Сирији свакако није била борба против тероризма, као ни очување „леgitимног“ режима Башара ал-Асада на власти.

Државе Блиског истока повратак Русије су доживеле као позитиван корак у равнотежења читаве ситуације. Убрзо Русија постаје фактор ограничења Сједињеним Државама у спровођењу непредвидиве политике. Различите земље и други недржавни субјекти који су намеравали да сруше владу Башара ал-Асада схватили су да је присуство Русије у Сирији отежало овај задатак, али су ипак долазак новог играча видели као нову шансу за решавање неких других проблема у региону.

Уласком Руске Федерације у сукоб настала је парадоксална ситуација пошто су се оптужбе против Русије због њеног учешћа у сиријском сукобу чуле најчешће са Запада, али не и од стране званичника директно инволвираних држава са Блиског истока. Ниједна од блискоисточних земаља није се званично придружила западној информативној кампањи чији је један од циљева био управо да критикује све поступке руског руководства.

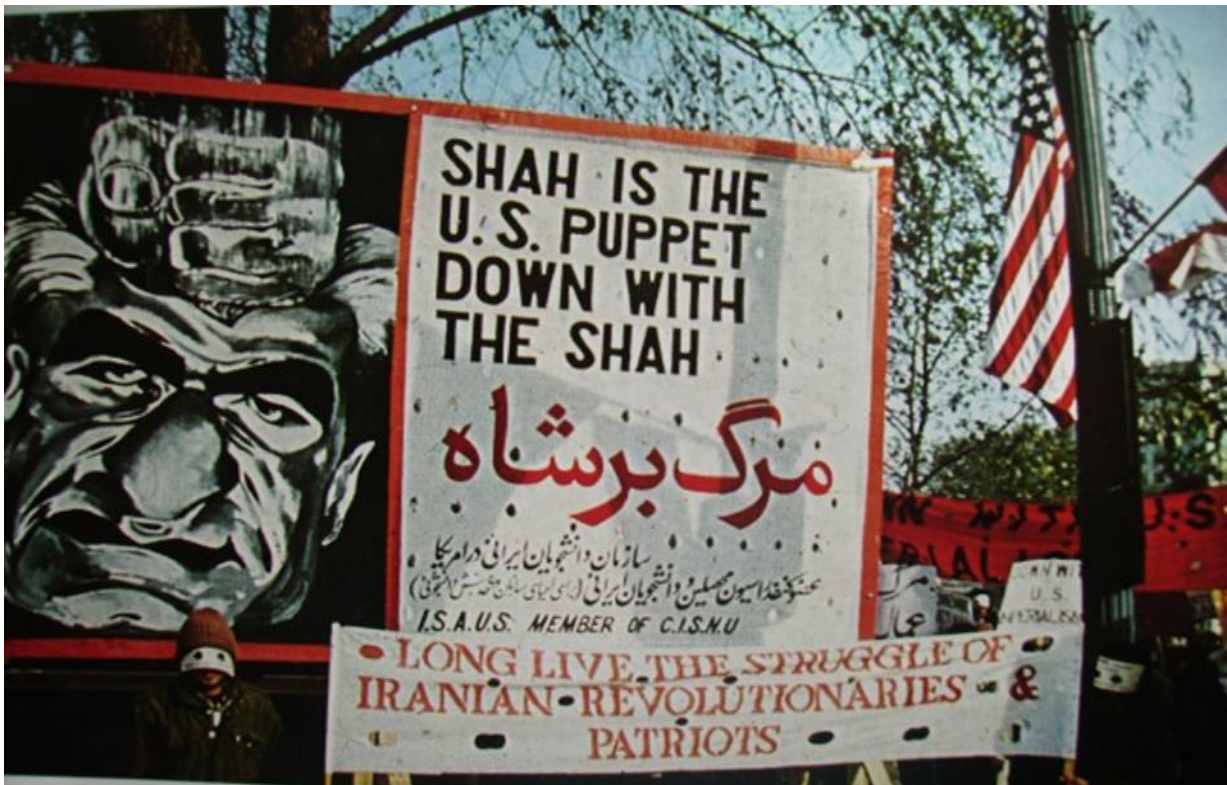
За разлику од својих западних колега који су сваку ситуацију користили да критикују Русију због уплитања у сиријску кризу, уколико су земље блискоисточног региона уопште и критиковале операцију руских ваздухопловних снага у Сирији, оне су то углавном чиниле преко чланова опозиције или других субјеката под њиховом контролом, иако су се државе углавном уздржавале од непосредних напада на Москву, када су званични нивои били у питању.

4.1. Геополитичка ситуација на Блиском истоку уочи избијања рата

Ради што бољег сагледавања модерне геополитичке слике Блиског истока, неопходно је осврнути се уназад и подробно сагледати савремену историју овог региона.

„Иако корени блискоисточних антагонизама сежу уназад вероватно и преко сто година, за почетак је довољно вратити се у 1978./1979. годину, када се одиграла Иранска револуција (...)

Револуција је избила почетком 1978. године када су Иранци незадовољни страховладом монарха Шаха Резе Пахлавија (Mohammad Reza Shah Pahlavi) покренули низ протеста против њега самога али и против монархије генерално. Пахлави је на власт дошао 1953. године, након што су америчке и британске тајне службе у специјалној операцији свргнуле демократски изабраног председника Ирана Мохамеда Мосадега (Mohammad Mosaddegh). Мосадег је склоњен првенствено због своје иницијативе за национализацијом иранских извора нафте и гаса, који су тада били у власништву „British Petroleum“, тада под именом „АИОС“. Пахлави је владао Ираном као апсолутистички монарх, док је његова тајна полиција „SAVAK“ немилице мучила и убијала неподобне Иранце (...)

Слика број 8: Транспаренти из Иранске револуције (Обрадовић и Вукадиновић, 2019, стр. 101)

Супротно општеприхваћеном мишљењу, Иранска револуција није од почетка била исламистичког карактера. Током годину дана унутар које се одвијала, осим исламиста у побуни су учествовали и либерални демократи. Тек након протеривања Пахлавија из државе и победе револуције, најбројнија групација предвођена Ајатолахом Хомеинијем (Ayatollah Khomeini) започела је са систематском елиминацијом конкуренције. Под утицајем новог таласа Иран је 1979. године постао Исламска Република Иран, предвођена шитским вођом, а јавност је била уверена да је са власти збачен велики савезник запада. Регион је

добио велику самосталну силу другачије верске оријентације од већински сунитског остатка Блиског истока, а запад је добио непријатеља (...)

Мало источније и нешто раније од Иранске револуције почели су проблеми у Авганистану који ће такође дефинисати регион у наредних неколико деценија. Касних седамдесетих у Авганистану је власт преотела марксистичка Народна Демократска Странка Авганистана (PDPA). PDPA је истовремено одлучила да нагло спроведе економске и идеолошке мере модернизације у тада изразито руралном и већински религиозном Авганистану, упркос саветима СССР-а да реформе спроведе постепено, кроз дуже време, док је истовремено горела у унутрашњем међу-фракцијском сукобу. Заузетост PDPA унутар страначким борбама одразила се на спровођење мера које су без потребног надзора партијског централног комитета биле спровођене грубо и без икаквог обзира према локалном становништву. То је проузроковало оружане побуне у руралним подручјима, које су биле усмерене против секуларне власти. Побуне су у кратком времену нарасле до те мере да PDPA није могла самостално да контролише целу територију Авганистана, па је у помоћ пристигао СССР (...)

Ситуацију су искористиле САД да посредством пакистанске тајне службе ISI започну наоружавање авганистанских побуњеника, Муџахедина. Основни циљ ове операције САД-а био је да великом такмацу пружи њихов властити Вијетнам и у томе су успели. Након 8 година борбе, совјетска војска се повукла из Авганистана недовршена посла. Њихов високи представник у Авганистану издржао је још коју годину док се СССР није распао. Убрзо је и новчана помоћ пресушила па је Авганистан потпао под власт Муџахедина који су врло брзо започели цивилни рат (...)

Муџахедински екстремизам трајао је све док кроз Авганистан нису протутњали Талибани, производ пакистанских медреса, ригидних верских школа⁶. Велики број младића индоктринирани су у медресама до те мере да су ментално били потпуно спремни и решени за одлазак у рат, због чега их је оберучке прихватио суседни Пакистан, који је даље наставио да их тренира и наоружава, слично као

⁶ Школство у Пакистану одувек је било на лошем нивоу. Разни председници (генерали) нису никада претерано држали до школства па су родитељи своју децу често слали у медресе које би за време образовања то дете васпитавале, храниле и осигуравале смештај. Родитељи би бесплатно детету омогућили образовање и истовремено себи смањили финансијски терет и обавезу. У медресама су Пакистанци, као и авганистанске избеглице учили о Исламу, поготово његовој деобандијској варијанти те с обзиром да су били већином Паштуни, у то су ушле и своје обичаје зване Паштунвали. Паштунвали је стари, предисламски сет обичаја Паштуна међу којима су и обичаји верности породици и племену, храбрости у одбрани породице, крвне освете за неправде учињене према члану породице или племена које немају рок истека трајања и обичај очувања части жена. Географска испресецаност паштунске домовине у јужном Авганистану и северном Пакистану погодовала је развоју малих заједница темељених на породичној и племенској припадности. Паштунско друштво изразито је традиционално и патријархално те је добар део талибанске екстремистичке идеологије дошао од инфузије Паштунвалија у њихову интерпретацију деобандијског Ислама,

што је наоружавао Муџахедине током осамдесетих година 19. века. И Муџахедини, као и Талибани били су оружје пакистанске спољне политике. Муџахедине је Пакистан подржавао јер су ратовали против СССР-а, пошто су се прибојавали да би Совјети, када се једном укопају у Авганистану, могли окренути према Пакистану, у циљу изласка на топло море (...)

Касније, када су се Муџахедини међусобно сукобили у грађанском рату, Пакистан је проценио да је Авганистану неопходна стабилност. Ова стабилност би гарантовала и стабилност северног Пакистана препуног Паштуна, те су се понадали да би им Талибани то могли пружити. Били су у праву, неколико година током којих је Авганистан био под влашћу Талибана, замрли су ратови и ратни покољи осим повремених сукоба са остацима Муџахедина на североистоку земље и ма колико год репулзивни били остали аспекти талибанске власти, пружили су оно што је Пакистану, у датом моменту, било потребно (...)

Талибани су на власт дошли 1996. године и прогласили Исламски Емират Авганистан. Та држава је била призната од свега три остале државе, Пакистана, Саудијске Арабије и Уједињених Арапских Емирата. Талибани су дали заштиту и Бин Ладену и простор из којег је могао деловати са својом терористичком мрежом Ал Каида. То је био један од разлога због којих су САД нападе Авганистан крајем 2001. године, иако су се Талибани претходно јасно изјаснили да су вољни да преговарају о изручењу терористе. Тадашњи амерички председник Џорџ Буш (George Bush) одбио је понуду талибанског режима, чиме је поткрепио сумњу јавности у званично прокламовани разлог интервенције (...)

Утицај Ал Каиде је у годинама након напада 11. септембра на Њујорк и Вашингтон био велики те је она била поприлично снажна у почетним годинама након америчке илегалне инвазије Ирака. Након пада режима Садама Хусеина (*Saddam Hussein*) у Ираку долази до поступног пребацивања власти са сунита на шиите. Сунити су генерално изразито негативно расположени према окупационој сили, иако је противљења окупацији било и међу шиитима, поготово у предграђима Багдада где је моћ држао шиитски клерик Моктада ал Садр (...)

У трагичној историји модерног Блиског истока Ирак је једно дугачко и криво поглавље. Основан као британски протекторат након Првог светског рата према границама исцртанима у Сајкс-Пикотовом (*Sykes-Picot*) договору, Ирак је спој три османске провинције: Басре, Багдада и Мосула, које су пре колонијалистичког пројекта функционисале одвојено, свака са својом већинском етнорелигијском групом - сунитима, шиитима и Курдима. Нова држава прошла је кроз различите фазе британске окупације, инсталиране хашемитске монархије и државних удара да би 1968. године власт уграбила странка БАСР (Baath), на чије чело је 1979. дошао Садам Хусеин (...)

Након Иранске револуције и Хомеинијевих обећања да ће се исламска револуција проширити и на секуларни Ирак, Садам је одлучио да нападне Иран. Рат између две државе трајао је од 1980. до 1988. године, што је резултирао несташицом нафте на светском нивоу, као и повећаним ценама енергената. За државе које су изразито зависиле од индустрије, као што је била Југославија а која је имала добре међудржавне и трговачке односе с Ираком, те су године биле изузетно тешке у економском смислу. Током рата, Садам је подршку добио од стране САД-а. Иран се САД-у страшно замерио свргнућем Пахлавија и талачком кризом америчких дипломата у Техерану па су САД отворено подржавале Ирак током рата, пружајућу му помоћ у наоружању. Када су Иранци умирала под хемијским нападима, САД су оправдавале те нападе. Када је Садам кренуо с покољем Курда, финансијери и „навијачи“ су ћутајући стајали на маргинама геополитичке позорнице и гледали покољ као нешто што није било вредно помена. Веће су ствари биле на коцки од живота готово 100.000 Курда“ (Обрадовић и Вукадиновић, 2019, стр. 100-103).

Када се рат коначно завршио последице су биле катастрофалне за све његове учеснике, разоткривајући уједно његов безсмисао. Копли наводи да се „рат завршио без икаквих територијалних добитака за иједну страну, готово 2.000.000 живота било је изгубљено а економски губици су износили преко 1.2 милијарди долара“ (Копли, 2004, стр. 53).

Ирак се за време рата задужио код монархија Персијског залива, примарно код Кувајта и Саудијске Арабије. Када је 1990. године наводно установио да Кувајт црпи њихове залихе нафте из заједничког нафтног поља на међудржавној граници, Ирак је извео инвазију и анексију Кувајта. До данашњег дана околности неспоразума нису разјашњене а поједини стручњаци тврде да Кувајт никада није црпео ирачке залихе, већ да је то само искоришћено као повод за напад.

„Додатну маглу на кризу бацила је америчка дипломаткиња у Ираку, Ејприл Гласпи (*April Catherine Glaspie*) која је у разговору са Садамом Хусеином изјавила да САД немају став по питању растуће војне напетости између Ирака и Кувајта те да се неће мешати у сукобе између арапских земаља“ (Потежица, 2006).

Са ове историјске дистанце посматрано сасвим је могуће да је Садам ове новинарске ставове окарактерисао као допуштење од стране САД-а да наметне своју вољу Кувајту, па је без превише размишљања извршио инвазију. Наведени догађаји представљају само увод у серију сукоба на Блиском истоку, које називамо „Арапско пролеће“.

Живковић и Симић такође примећују „да је Сиријски грађански рат само једна од последица серије догађаја на Блиском истоку и Северу Африке, познатијих под именом Арапско пролеће. Од пролећа 2010. године до половине 2012. године у десет арапских земаља дошло је до политичких превирања, што је привукло огромну пажњу светске јавности. Међутим, у већини арапских

земаља, осим у Сирији, дошло је до смиревања ситуације“ (Живковић и Симић, 2016, стр. 426).

Током 2011. године кренули су протести против власти у Сирији, као и у остатку арапског света. Протести су се углавном показивали маршевима по сиријским градовима и захтевима за реформама у земљи. Уместо да Башар ал-Асад, председник Сирије пусти да се протести угасе сами од себе, одлучио је да употреби силу и разрачуна се са демонстрантима. Ни дан данас није потпуно јасно да ли је оваква одлука била проузрокована његовом паранојом, неискуством, диктаторским склоностима или је последица неугодних искустава из дана власти његовог оца Хафеза⁷ (*Hafez al-Assad*). Имајући у виду такву прошлост, можда не треба да чуди уколико се млађи Асад одлучио да превентивно делује и брутално угуши устанак у крви, на сличан начин као некада његов отац.

Међутим, на његову несрећу није му успело да проблем сасече у корену. У догађаје су се врло брзо укључиле Сједињене Америчке Држава, као и монархије Персијског залива, а недуго након њих и земље ЕУ, финансирајући групације унутар побуњеника. Протестанти су веома брзо постали побуњеници. Сједињене Америчке Државе су још за време рата у Ираку планирале да делују против Сирије будући да су и Сирија и Иран финансирани шиитске паравојске у Ираку које су се бориле против САД-а.

Анализирајући узроке сукоба Мијалковски наводи да „антагонизам монархија, поготово Катара и Саудијске Арабије није се задржао само на политичко-верској разлици између сунитских и шиитских режима него је попримио и економске размере када је Сирија одбила понуду Катара за изградњом гасовода који би кретао из њиховог гасног поља у Персијском заливу“ (Мијалковски, 1995).

Уместо тога, Сирија је потписала уговор са својим дугогодишњим савезником Ираном за гасовод из њиховог поља које се граничи са катарским. Тиме је Сирија учврстила везу са Ираном и истовремено пружила осигурање свом другом великом савезнику Русији да, барем преко њих, катарски гас неће лакше доћи на европско тржиште на којем је Русија доминирала. Катар је пак склопио уговор са Пакистаном у којем се Пакистан обавезао да ће куповати катарски гас наредних 15 година, на овај начин „ударајући“, уз свесрдну америчку дипломатску помоћ, шамар Ирану чији гас би Пакистанцима био далеко ближи и прилично повољнији.

Но, геополитички императиви су учинили своје. Тако је Сирија, већински сунитска земља, али са владајућом алавитском мањином (једна од шиитских

⁷ 1982. године у Сирији је грана египатског Муслиманског братства у савезништву с радикалнијим сунитима започела устанак у граду Хама, на који је Хафез одговорио темељним бомбардовањем како би исламистичку побуну угушио у настајању. Хама је сравнио са земљом, масакрирајући десетине хиљада људи и тако угушио устанак,

секти) потпомогнута Ираном и Русијом, ушла у сукоб са побуњеницима који су делимично били сунитски радикали, а делимично секуларне снаге попут FSA које су финансирале САД, поједине земље ЕУ укључујући чак и Републику Хрватску, која је слала своје оружје у заливске монархије.

4.2. Опште прилике у Сирији пре руске интервенције

Међународно безбедносно окружење уочи отпочињања руске војне интервенције у Сирији карактерисали су повећани глобални безбедносни ризици, проузроковани унутрашњом дестабилизацијом и спољним деловањем у државама Блиског истока и Северне Африке, кризом у Украјини, рапидним погоршањем дипломатских односа САД и ЕУ са Руском Федерацијом, као и порастом терористичких претњи и мигрантском кризом. Од свега наведеног највише безбедносних изазова и међународних несугласица генерисали су сложена геополитичка ситуација на Блиском истоку уопште и Сиријска криза, где је конфликт достигао критичну тачку и захтевао је неодложно, координирано међународно деловање. Интензивне дипломатске активности и консултације вршене су на највишим нивоима система одбране и безбедности САД, Руске Федерације, најзначајнијих европских држава (Немачке, Француске, Велике Британије и Италије), као и регионалних сила (Турске, Ирана, Израела и Саудијске Арабије), ради усаглашеног приступа решавању сиријске кризе. Међутим, до општег консензуса у одлучивању се, од самог почетка кризе веома тешко долазило.

Арапско пролеће почиње у децембру 2010. У већини земаља северне Африке и Блиског истока избијају протести који ће довести до пучева у три државе, до мањих промена у животу неких стабилнијих земаља, грађанског рата у Либији и, наравно, постаће прва искра у даљем сукобу у Сирији.

4.2.1. Стање сиријске војске уочи почетка сукоба

Иако се последњи пут равноправно супротставила непријатељу још давне 1984. године у Либану, сиријска војска се уочи избијања грађанског рата у Сирији сматрала најјачом војном формацијом, у односу на оружане снаге других арапских земаља у региону.

Међутим, пола века војне конфронтације са Израелом истрошило је ресурсе и произвело одређени дисбаланс у структури и командном ланцу сиријске армије. Војска Сирије била је хетерогена и под слабом политичком контролом, што је био један од њених главних проблема, заједно са одређеним слабостима у командом ланцу и изражне корупције. Сиријска војна доктрина била је изграђена под хладноратовским утицајем совјетске, а војна техника сиријске војске већином се ослањала на бројне ПВО системе, снажне оклопне формације и противтенковско наоружање старије генерације, совјетског порекла. Формат по којем је била моделована сиријска војска био је последица локалне хладноратовске трке у наоружању, као и одјека борбених дејстава у Либану, као и на Голанској висоравни. Растућа социјална напетост и локални устанци током

80-тих и 90-тих година 20. века проузроковали су настајак бројних паравојних формација, које су се уочи избијања грађанског рата трансформисале у савремене и снажне војне јединице.

Анализирајући оружане снаге, као и целокупан одбрамбени систем Сирије уочи почетка сукоба Јурченко износи како су се „сиријске оружане снаге састојале од копнених снага, ратног ваздухопловства и противваздушне одбране и морнарице. Укупно бројно стање оружаних снага сиријске армије износило је 319.000 војника, плус 354.000 људи у резерви. Укупни људски ресурси за мобилизацију износили су око 4 милиона људи, укључујући 2,3 милиона способних за војну службу. Војни буџет за 2001. годину био је 1,9 милијарди долара. Поред војних оружаних снага Сирија је располагала са око 8.000 људи у оквиру жандармеријске формације и Народне војске (милиције)“ (Јурченко, 2011).

Према Уставу Сиријске арапске републике (чл. 11) оружане снаге и друге војне организације одговорне су за интегритет отаџбине и одбрану циљева револуције, а то су јединство, слобода и социјализам. Такође, главни задаци сиријске војске били су заштита земље од спољне агресије, помоћ у спољнополитичким мерама руководства републике и заштита постојећег државног система у држави. Врховни командант оружаних снага САР је председник републике. Он се налази на челу највишег војно-политичког тела земље - Савета за националну безбедност (СНБ), који укључује министре одбране и унутрашњих послова и шефове специјалних служби. Ако је потребно, на састанцима Савета учествују и други чланови владе и војсковође. Врховни командант руководи оружаним снагама преко министарства одбране и генералштаба. Начелник генералштаба и команданти родова оружаних снага, као и одређени број централних одељења Министарства одбране, директно су му били подређени. Министар одбране, који је именован из редова војске, први је заменик врховног команданта и уједно заменик премијера САР-а. Министарство одбране врши свакодневно управљање опремањем и борбеном обуком војске, војно-управних органа, спроводи мобилизацијске послове и организује невојну обуку становништва. Начелник генералштаба је први заменик министра одбране и командант копнене војске. У оперативном смислу, њему су подређени команданти родова оружаних снага. Генералштаб врши оперативно командовање трупима, развија планове за њихову употребу и задужен је за материјлану и кадровску попуну војске.

Војна доктрина Сирије потиче из раних 1990 – тих година и постављена је на принципу одбрамбене довољности. Израел је препознат као главни непријатељ, а стратегија употребе оружаних снага не искључује могућност оружаних сукоба са Турском и Ираком. Међутим, ауторима стратегије било је јасно да држава поседује ограничени војни и економски потенцијал, као и да није у стању да издржи дуготрајни, исцрпљујући рат са Израелом и другим суседним државама без стране помоћи. Поред тога предвиђено је учешће сиријских оружаних снага у операцијама за пружање војне помоћи арапским

земљама, као што је то било током сукоба у зони Персијског залива 1990-1991. године, а од 1976. године до данас у Либану.

Јурченко такође примећује како је „у складу са војно-стратешким положајем земље, главна група оружаних снага САР-а била распоређена на југу земље, близу линије раздвајања трупа са Израелом, као и у Либану. Тако су у подручју суседном Голанској висоравни концентрисане четири дивизије и две пешадијске бригаде. Велики контингент сиријских трупа био је стациониран на либанској територији, и уочи избијања сукоба бројао је око 18 хиљада људи. Копнене снаге чиниле су кичму оружаних снага САР-а, бројећи 215 хиљада људи, док се у резерви копнених снага налазило још 280 хиљада људи“, анализира Јурченко (Јурченко, 2011).

Као што је и уобичајено, копнене снаге војске САР чиниле су окосницу војних капацитета републике. Укључивале су пешадијске, механизоване, тенковске, ваздушно-десантне јединице, артиљеријске јединице, затим инжињеријске и јединице за извиђање, комуникацију, електронско ратовање, хемијску заштиту, транспорт и логистичку подршку, као и граничне јединице. Оклопно механизоване снаге са око 16.000 људи располагале су са две механизоване и две тенковске бригаде, јединицама борбене, техничке и логистичке подршке, са око 300 тенкова, 140 артиљеријских оруђа и 200 оклопних борбених возила. Возни парк оружаних снага САР био је попуњен углавном застарелим возилима. У артиљерији је било мало самоходних топова, а око 80% артиљеријских система је такође било застарело. Нису постојали савремени системи за управљање ватром и извиђање. Противтенковско оружје се такође заснивало на застарелим системима, руске производње, као што су „Маљутка“, „Милан“ и „Фагот“.

Ратно ваздухопловство и снаге ПВО сиријске војске располагале су са око 100 хиљада људи и то 40 хиљада у ваздухопловству и 60 хиљада у ПВО јединицама. Ратно ваздухопловство поседовало је 478 борбених, 25 транспортних, 31 борбено-тренажних и 106 авиона за обуку, уз 72 борбена и 110 транспортних хеликоптера. Бомбардерску авијацију сачињавало је 20 авиона типа Су-24, док је ловачко-бомбардерска авијација имала 134 летелице. Стање ловачке авијације било је следеће: 310 авиона (16 ескадрила), типа МиГ-29, МиГ-25, МиГ-23 и МиГ-21 различитих модификација. Војна авијација је била базирана на 21 аеродрому, а главни су били: Абу ед-Дукхур, Алеппо, Блаи, Дамаск (Меззе), Думеир, Деир ез-Зор, Насирииа, Сеикал, Тиас, Тифор, Кхалкхале и Хама. Ваздухопловство је углавном било наоружано застарелим типовима авиона и хеликоптера, који имају ограничене могућности за борбену употребу у условима модерне ваздушне борбе. Чак и најсавременијим типовима авиона МиГ-29 и Су-24 била је потребна модернизација и ремонт.

Јединице ПВО располагале су са по два дивизиона ПВО, са укупно 25 противавионских ракетних бригада, што представља укупно до 150 батерија. ПВО снаге су биле наоружане са 908 ракетних лансера, као и са 4000 противавионских артиљеријских оруђа. Постојала су три потпуно компјутеризована командна места за контролу снага и средстава ПВО.

Противваздушни ракетни системи С-75, С-125 и „Квадрат“ углавном су били у служби јединица ПВО, које нису у стању да ефикасно супротставе савременом ваздушном нападу.

Поморске снаге од око 4.000 људи биле су намењене за одбрану територијалних вода и морске обале од напада непријатељских поморских група, као и заштити поморских комуникација. Команда морнарице налази се у граду Латакија. Бродови и чамци били су базирани у три поморске базе: Латакиа, Тартус и Мина ел-Беид. Бродска структура морнарице САР укључивала је пре почетка сукоба 10 ратних бродова, 18 борбених чамаца, 4 помоћна пловила, укључујући један тренинг и један хидрографски брод. Борбене бродове представљале су 2 фрегате, 3 средња десантна брода пројекта 770 и 5 миноловца, совјетске израде. Поред тога морнарица је располагала са 10 ракетних чамаца пр. 205 различитих модификација, 8 патролних чамаца пр. 1400, такође совјетског порекла.

Оружане снаге САР имале су и бројну резерву у виду Народне војске (ПА), која се сматрала као резервна компонента оружаних снага. Бројала је до 100 хиљада људи и била је под командом начелника генералштаба. Организационо се састојала од засебних батаљона, формираних на територијалној основи. Њен састав сачињавали су радници, сељаци, државни службеници, чија се обука изводила током годишњег кампа за обуку под вођством активних официра. Војне јединице су биле намењене да заштите цивилне објекте, значајне за вођење рата. Поред тога, укључивале би се у решавање задатака цивилне одбране. У условима непосредне ратне опасности очекивало би се нарастање бројног стања Народне војске на 300 хиљада људи.

Генерално говорећи, оружане снаге САР су уочи избијања рата пролазиле кроз не тако сјајна времена. Наоружање и војна опрема су били застарели а услед финансијских потешкоћа број тактичких вежби и других активности борбене обуке био је минималан. Недостатак финансијских могућности за велике набавке савремене војне опреме није дозвољавао спровођење програма модернизације сиријских оружаних снага. У овим условима војно-политичко руководство Сирије тражило је партнере за војно-техничку сарадњу, настављајући да рачуна на обнављање дугогодишње војне сарадње са Руском Федерацијом.

4.2.2. Арапско пролеће и почетак рата у Сирији

Анализирајући генезу блискоисточних антагонизама који су претходили арапском пролећу и касније оружаном сукобу у Сирији Потежица наводи да „су током 2011. године кренули протести против власти у Сирији, као и у остатку арапског света. Протести су се углавном показивали маршевима по сиријским градовима и захтевима за реформама у земљи. Уместо да Башар ал-Асад, председник Сирије, пусти да се протести угасе сами од себе одлучио је да употреби силу и разрачуна се са демонстрантима. Ни дан данас није потпуно јасно да ли је оваква одлука била проузрокована његовом паранојом, неискуством, диктаторским склоностима или је последица неугодних искустава

из дана власти његовог оца Хафеза. Имајући у виду такву прошлост, можда не треба да чуди уколико се млађи Асад одлучио да превентивно делује и брутално угуши устанак у крви, на сличан начин као некада његов отац“, сматра Потезица (Потезица, 2006).

Асаду дефинитивно није пошло за руком да проблеме сасече у корену као што је намеравао. Када су се у сукоб укључиле Сједињене Америчке Државе, као и монархије Персијског залива, а недуго након њих и земље ЕУ, финансирајући групације унутар побуњеника, за то је већ било прилично касно. Протестанти су преко ноћи постали побуњеници, спремни на борбу до истребљења. Такође треба имати у виду да су Сједињене Америчке Државе још за време рата у Ираку највероватније намеравале да интервенишу против Сирије, пошто су Сирија и Иран пружали помоћ шиитским паравојним формацијама у Ираку, у борби против САД-а.

Ситуација у Сирији ескалирала је 15. марта 2011. године, када је на антирежимским протестима војска отворила ватру и усмртила четири особе. У наредних годину дана долази до формирања опозиционих војних батаљона а потом и до грађанског рата. Ерве Ладсу (Herve Ladsous), генерални подсекретар за мировне операције УН, изјавио је 12. јуна 2012. године да се Сирија налази у грађанском рату истакавши: „Јасно је да се догађа да је влада Сирије изгубила неке велике делове територије у неколико градова и жели да поврати контролу над овим областима“ (Charbonneau & Evans, 2012).

Говорећи у контексту сукоба Мијалковски (2004) примећује да се антагонизам блискоисточних монархија, поготово Катара и Саудијске Арабије није задржао само на политичко-верској разлици између сунитских и шиитских режима него је попримио и економске размере када је Сирија одбила понуду Катара за изградњом гасовода који би кретао из њиховог гасног поља у Персијском заливу. Уместо тога, Сирија је потписала уговор са својим дугогодишњим савезником Ираном за гасовод из њиховог поља које се граничи са катарским. Тиме је Сирија учврстила стратешку везу са Ираном и истовремено пружила гаранције свом другом великом савезнику Русији да, барем преко њихове територије, катарски гас неће лакше доћи на европско тржиште, на којем је Русија доминирала. Катар је пак склопио уговор са Пакистаном у којем се Пакистан обавезао да ће куповати катарски гас наредних 15 година тако ударајући, уз америчку свесрдну дипломатску помоћ, економски „шамар“ Ирану, чији гас би Пакистанцима био ближи и јефтинији. Но, геополитички императиви су учинили своје. Тако је Сирија, већински сунитска земља, али са владајућом алавитском мањином, потпомогнута Ираном и Русијом, ушла у сукоб са побуњеницима који су делимично били сунитски радикали, а делимично секуларне снаге попут FSA које су финансирани САД, ЕУ укључујући и Хрватску која је слала своје оружје у заливске монархије.

Побуњеници су на почетку сукоба прогресивно напредовали да би тек касније, након пар година оружаних дејстава почели да посустају. У рат се на страну режима укључио либански Хезболах, што међу њиховим симпатизерима у

Либану није било прихваћено са симпатијама. Наиме, Хезболах је у осамдесетим и деведесетим годинама 20. века израстао из герилске групе која се борила против израелске окупације јужног Либана за време и након грађанског рата у Либану, у политичку странку са војним крилом које се сада сматра јачом и способнијом од регуларне либанске националне армије. Но Хезболахов имиџ је првенствено такав да они служе као одбрамбена формација Либана од Израела, док се уплитање у сукобе који их се не тичу идеолошки сматрало својеврсним „скретањем с пута“.

Тешко је било претпоставити генезу сукоба који је почео као грађански протест против режима Башара ал-Асада. Живковић и Симић наводе како ће „током следећих неколико година, овај грађански рат, поред антирежимских, попримити и изразито религијске карактеристике, првенствено појавом бројних шиитских и сунитских групација. Доћи ће и до преливања конфликта између Сирије и Ирака, појавом такозване Исламске државе, а такође ће и сам сукоб постати интернационализован ваздушном и копненом интервенцијом бројних држава од којих су најзначајније: САД, Турска, Русија и Иран“ (Живковић и Симић, 2016, стр. 426).

Разматрајући догађаје и околности који су претходили почетку рата, поједини аутори почетак рата у Сирији посматрају у контексту сличних, нешто ранијих кризних догађаја у Ираку, узимајући у обзир одређене заједничке именитеље политичко-безбедносне кризе у овим суседним блискоисточним државама, тако да су манифестације ирачке кризе повезане са ратом у Сирији до те мере да се без њихове анализе не може створити релативно потпуна и јасна слика конфликта. Поред тога, недавна искуства ирачког сукоба свакако су драгоцене када разматрамо могућа решења за сиријску кризу.

Ков (Cove) такође сматра да се између оружаних сукоба у Сирији и у Ираку могу повући бројне паралеле. „Сирија и Ирак имају поприлично заједничког: обе државе углавном насељавају Арапи, са великим заједницама Курда, при том су обе земље биле под контролом Панарапске странке Баатх (која се 1966. поделила на ирачки и сиријски огранак). Ирачки огранак је изгубио положај у земљи падом Хусеиновог режима, док у Сирији и даље остаје на власти. Важна разлика: верску већину у Сирији чине муслимани сунити (74% становништва), док је у Ираку нешто више шиита него сунита (51% наспрам 42%, према истраживачком центру Пев из 2011). У Сирији су влада земље и војска у рукама представника мањине - шиитске секте алавита, док претежно шиитска влада Ирака представља најмање половину становништва земље. После дужег разматрања, инвазија коалиције коју су предводиле САД у Ираку 2003. године узета је као полазна тачка сукоба на Блиском истоку који се касније прелио и на Сирију. Јер је све што се касније догодило, на овај или онај начин било повезано са падом Хусеиновог режима и странке Баатх у Ираку“, закључује Ков (Cove, 2015).

Слика број 9: Арапско пролеће на Блиском истоку (Cove, 2015)

Постоји верзија тумачења блискоисточне кризе према којој су догађаји Арапског пролећа, и посебно почетак протеста у Сирији, представљали одређени план Вашингтона. Међутим, наравно да САД сносе свој део одговорности за регионалну кризу, али било би претерано сву одговорност за ескалацију протестних покрета на Блиском истоку и у Северној Африци пребацити на амерички Стејт департмент. Мало јаснију слику стичемо уколико размотримо неколико важних полазишта:

- 1) протести су прерасли у озбиљне сукобе искључиво прекомерним насиљем од стране власти појединих држава;
- 2) последице Арапског пролећа у свакој појединачној земљи биле су практично непредвидиве и потпуно неконтролисане;
- 3) Арапско пролеће погодило је и земље пријатељски настројене према Сједињеним Државама.

Сједињене Државе не само да нису добиле бенефите у контексту глобалне и регионалне политике, већ су претрпеле и значајне губитке. Амерички Стејт департмент био је посебно погођен када је неколико америчких дипломата у Либији, укључујући амбасадора Кристофера Стивенса (Christopher Stevens), убијено у Бенгазију у септембру 2012. године.

Одређене теорије око узрока избијања сукоба на Блиском истоку, посебно у везу доводе Асадову дилему у вези понуде за изградњу гасовода, коју је имао од стране Катара и Ирана. Међутим, без обзира на постојање евидентних спољних интереса, нагомилани унутрашњи проблеми арапских држава налазили су се у основи избијања сукоба. Арапско пролеће проузроковано је пре свега неповољном политичком и економском ситуацијому земљама региона.

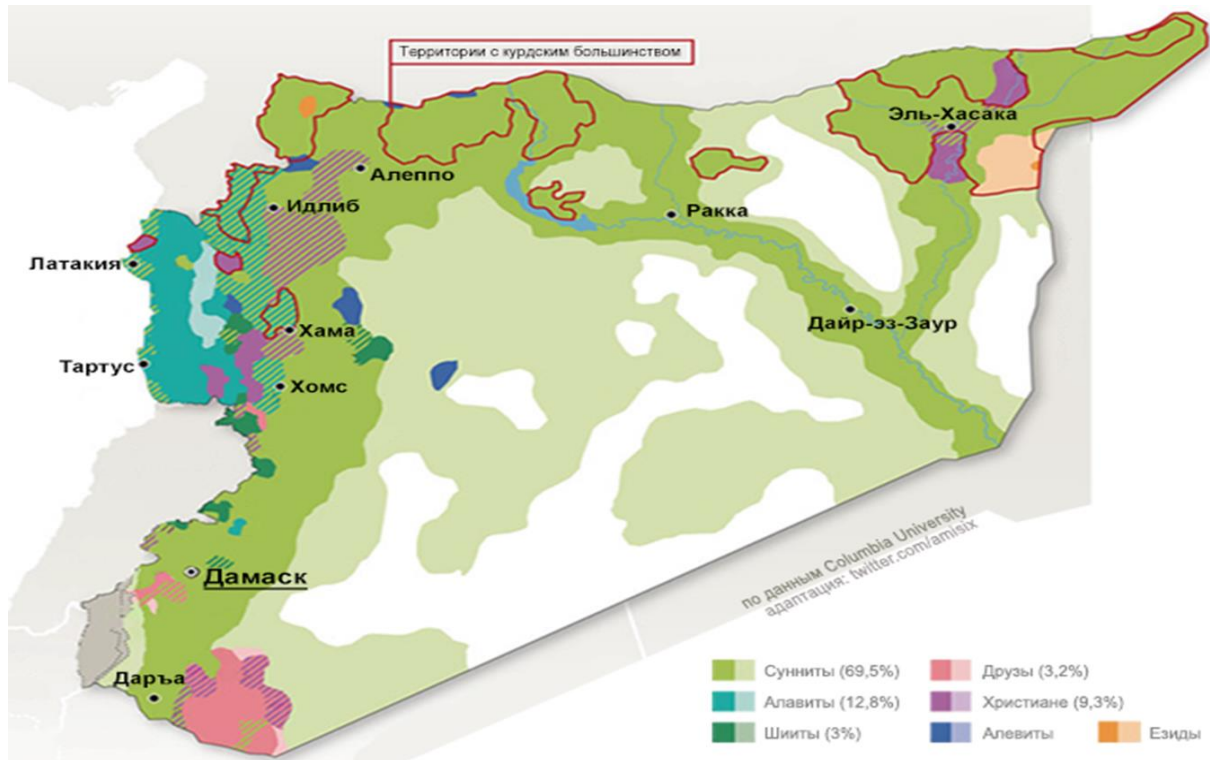
Други важан разлог су демографски показатељи. Према подацима УН-а, становништво у арапским земљама се удвостручило у односу на демографске показатеље из 1975. године, што се догодило много брже од раста броја радних места. Само у Египту више од две трећине становништва било је млађе од 30 година. Ови фактори су заједно чинили турсну геополитичку ситуацију, због чега је ескалација антагонизамау виду избијања оружаног сукоба била само питање времена.

Такође, постојало је одређено презасићење становништва земаља севера Африке и Блиског истока са вишедеценијском политиком владајућих елита. До почетка Арапског пролећа туниски лидер Зине ел-Абидине Бен Али био је на власти пуне 23 године, Хосни Мубарак у Египту 30 година, а Моамер Гадафи у Либији чак 42 године. Са Сиријом је ситуација била нешто сложенија. Током 2000. године, као резултат неоспорених избора, релативно млад и интелигентан Башар ал-Асад, син Хафеза ал-Асада, који је Сиријом владао 30 година, постао је председник. За власт је био припреман више од шест година, па је транзиција власти извршена релативно спонтано. Поред старе гарде Хафезових људи од поверења, у владајућим круговима већ тада је постојао приличан број истакнутих особа лојалних Башару, који су минимизирали ризике од државног удара. Иако су јавност и међународна заједница у почетку Башара видели као потенцијалног реформатора, током првих година владавине живот у земљи се није променио ни на који начин.

Са друге стране захтеви за друштвеним и политичким променама постепено су се повећавали у сиријском друштву. Асад је 2005. године обећао да ће спровести реформе, али је на крају, под слоганом трансформација, једноставно извршио серију реконструкција у влади и војсци. Замењујући неке људе који су радили и служили под његовим оцем младим и лично лојалним функционерима, Башар је само учврстио своју моћ, пролонгирајући кулминацију нерасположења народана још шест година.

Замајац за почетак арапског пролећа био је чин самоспаљивања Мохамеда Боуазизија (Mohamed Bouazizi) у граду Сиди Боузид у Тунису. Очајни трговац воћем, који није могао да добије правду од власти, 17. децембра 2010. године у 11,30 часова по локалном времену, сипа бензин по себи испред градске куће и спаљује се. Мохамедова прича експресно се шири земљом и бива повод почињу за масовне протесте становништва. После 18 дана Боуазизи умире у болници, а након 10 дана председник Туниса биће приморан да поднесе оставку. Арапско пролеће у Сирији започиње прилично споро, а протестно расположења народа постепено се повећавало. Развој ситуације успоравала је и чињеница да су још

од 2007. године у земљи били блокирани многи јавни медији и друштвене мреже, укључујући „Facebook“, „Twitter“ и „Youtube“.

Слика број 10: Верска структура Сирије уочи избијања рата (Cove, 2015)

Случај самоспаљивања Мохаммеда Боуазизија није остао изолован, напротив изазвао је читаву лавину сличних догађаја на Блиском истоку.

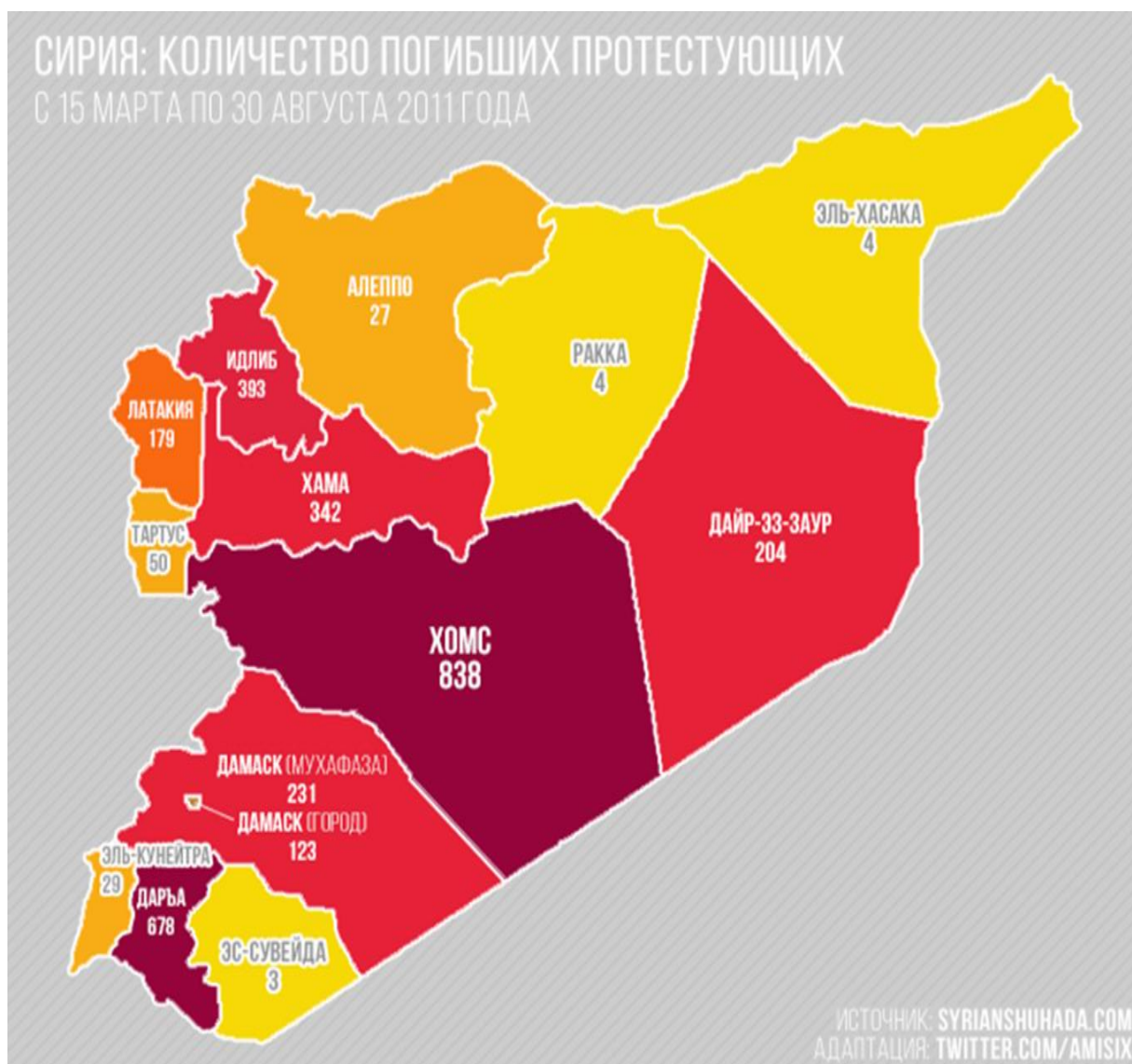
Радиновић наводи како је „већ крајем првог месеца, 26. јануара 2011. године призор самозапаљења из Туниса поновљен, када се у махом Курдима насељеном граду Ал-Хасака, када се један Сиријац (Хасан Али Аклех) демонстративно полио бензином и запалио, а овај догађај искоришћен је као повод да 5. фебруара 2011. године стотине људи изађе на улице овог града и тражи политичке реформе и укидање ванредног стања које је деценијама на снази. Други сличан догађај десио се 17. фебруара у Дамаску када је уследио протест због употребе силе над пијачним продавцем. Као својеврстан одговор режима на захтеве за укидањем ванредног стања 23. фебруара министар правде је изјавио да је разлог дуготрајности везан за и формално непрекинуто ратно стање с Израелом, док су истог дана посланици одбили предлог за разматрање ригидних одредби закона о ванредном стању. У напетом атмосфери потези режима су били оштри, па је тако 6. марта 2011. године у граду Дара, полиција привела групу од 15 малолетних лица због исписивања антирежимских графита. До посебне напетости је дошло 7. марта 2011. године, дан пре годишњице државног удара извршеног 8. марта 1963. године, када је тринаест политичких заробљеника ступило у штрајк глађу тражећи обуставу политичких хапшења и враћање грађанских права ускраћених ванредним стањем које од тада деценијама непрекидно траје, а у знак солидарности, 10.

марта ће се штрајку глађу придружити и десетине сиријских Курда. Иако су већ 12. марта почели улични протести, махом у курдском делу Сирије, као почетак изласка на улице узима се 15. март 2011. године, када је „дан беса“ на улицама Дамаска и Алепа окупио стотине људи који су захтевали политичке реформе, али је овај протест уз привођење неколицине окупљених убрзо разбијен од полицијских снага, чији одговор на протесте настављене већ следећег дана ће бити све силовитији“ (Радиновић, 2018). Вишедеценијско акомулирано незадовољство сиријског друштва режимом ал-Асадових напоскон је почело да се испољава у виду насилних грађанских демонстрација, што је убрзо проузроковало почетак оружаних сукоба, који још увек трају.

Без обзира што се за полазну тачку догађаја у Сирији може сматрати протест становника ал-Хасакија, Хасана Алија Аклеха, који је починио самозапаљење 26. јануара 2011. године овај догађај ипак није изазвао значајније протесте и сукобе.

Председник Асад у интервјуу за „The Wall Street Journal“, од 31. јануара изјављује: „Ако нисте видели потребу за реформама пре онога што се догодило у Египту и Тунису, прекасно је за реформе, Сирија је стабилна. Зашто? Јер треба да испуните очекивања људи. Ово је кључно питање. Када постоје неслагања ... имате вакуум који ствара превирања“ (Асад, 2011). Ма колико Асадова изјава звучала самоуверено и њему самоме је највероватније било потпуно јасно да је само питање времена када ће ситуација у Сирији ескалирати.

Описујући почетак грађанског рата у Сирији, Ков износи како су „25. априла 2011. године, две оклопне дивизије и једна дивизија специјалних снага Сиријске арапске војске (САА) прешле реку Дар'и, чиме је отпочела једнодневна опсада града током које ће бити убијено око 200 цивила и 81 дезертер, а ухапшено је неколико стотина људи. Дана 5. маја САА полази из града, настављајући да блокира главне канале снабдевања, а режим прелази на опсаду других градова: па је 6. маја опкољен Хомс (опсада ће трајати око три године), 7. маја обални Баниас, а 8. маја мали град Тафас, смештен у близини Дар'е. Уследиле су краткотрајне опсаде градова Талкалах, Ер-Растан и Телл-Бисса. До краја месеца, број жртава на страни демонстраната премашује 1.000. „Human Rights Watch“ класификујући акције снага лојалних режиму за убијање и мучење демонстраната, дефинишићу их као злочине против човечности, а већ почетком јуна Британија, Француска, Немачка и Португал предлажу Савету безбедности УН-а да осуди поступке сиријског председника“ (Cove, 2015).

Слика број 11: Број жртава међу протестантима од марта до августа 2011. године (Cove, 2015)

Многи припадници сиријске војске нису одобравали оштру реакцију председника, а под изговором да одбијају да користе насиље над цивилима, војници и официри почињу масовно да дезертирају. Једна група дезертера је у јуну 2011. године одлучила да направи организацију с циљем свргавања режима Башара ал-Асада, и тако је основана Слободна сиријска војска (ФСА). Ова формација брзо ће стећи нове присталице, а након спајања са сличном организацијом Слободних официра покрет ће постати једна од главних снага опозиције. Посебност ФСА јесте њена децентрализована структура. Од самог почетка ФСА је представљала десетине различитих „дивизија“, „бригада“ и „армија“ (ови изрази имају конвенционално значење, не одражавајући стварно бројно стање људства у оружаном формацији), чија команда координира акције у регионима, а током даљих сукоба ова фрагментација јединица ће се само још више повећавати.

У првој фази оружаног сукоба у Сирији постојале су три стране у сукобу и то: режим, опозиција и Курди. Међутим, током лета и јесени 2011. године, опозиционе снаге су се бориле са САА, акумулирајући људство у великим градовима, а природа њихових акција подсећала је углавном на герилска дејства тј. партизански рат.

Већ од октобра 2011. године, Турска одлучује да подржи ФСА дозвољавајући им да поставе командни центар на њеној територији. Истог месеца, европске земље предале су на разматрање прву резолуцију УН о Сирији, осуђујући Асадов режим за акције које су у то време довеле до смрти скоро 3 хиљаде људи. Овај предлог, као и низ наредних, блокирају Русија и Кина. Тада су многи аналитичари спекулисали да се ради о забринутости ових земаља због могућег понављања „либијског сценарија“ у Сирији, што је негативно утицало на њихове економске интересе.

С тим у вези Ков наводи да је „рушење Гадафијевог режима произвело губитке руских компанија за производњу оружја, само по текућим уговорима од око 4 милијарде америчких долара, док је штета за кинеске компаније износила око 18 милијарди америчких долара. Схватајући да се проблем не може решити преко Савета безбедности УН-а, Сједињене Државе, европске земље, Турска и Лига арапских држава удружују се у дипломатске напоре да се супротставе режиму Башара ал Асада. У фебруару 2012. године Николас Саркози (Nicolas Sarkozy) и Барак Обама (Barack Obama) иницирају стварање дипломатске групе Пријатељи Сирије, која се први пут састаје крајем истог месеца у Тунису. Готово одмах, Пријатељи Сирије одлучили су да подрже ФСА, којој ће се помоћ и даље пружати и преко Сиријске националне коалиције и директно. УН и Лига арапских држава именују бившег генералног секретара УН-а Кофија Анана за свог специјалног изасланика, под чијим надзором се развија први „мировни“ план“ (Cove, 2015).

У међувремену, сукоб у Сирији постаје све раширенији а борбе избијају у близини Хомса, Идлиба и Дамаска. Ескалација се наставља до 12. априла, када се стране у сукобу сагласиле да прекину ватру према Анановом мировном плану. Али убрзо се испоставило да је примирје нестабилно и већ у мају мировни план пропада. Након тога, ФСА најављује обнављање одбрамбених акција, Асад се заклиње да ће сломити своје противнике, а 12. јуна 2012. године представници УН први пут оно што се дешава у Сирији називају грађанским ратом.

Друга фаза грађанског рата повезана је са такозваним „преузимањем“ револуције од стране исламиста, а појава исламистичких организација међу опозицијом један је од најсложенијих феномена читавог сукоба. Корене сиријског исламизма треба тражити пре свега у политици режима. У другој години рата, Асадове акције дестабилизације опозиције, које је он предузео на почетку сукоба, почињу да доносе нове проблеме. Прва таква акција била је пуштање, крајем марта 2011. неколико затвореника (према различитим проценама - од 70 до 260 људи), од којих су већина (према изворима ВВС-ја и

TheWashington Post-a) били исламисти. Треба напоменути да је пуштање политичких затвореника био један од кључних захтева демонстраната, али да се радило о притвореним демонстрантима. Можда је прорачун режима био да створи услове за дискредитацију опозиције, али у том тренутку те акције нису имале ефекта.

Неколико месеци касније, Асад је одлучио да предузме ризичнији корак проглашењем опште амнестије. Између осталих, угледни исламисти су пуштени из затвора Саиеднаиа. „Међу ослобођенима били су Захран Алусх (који је исте године створио Јаисх ал-Ислам), оснивачи групе Ахрар ал-Схам, Ахмед Абу Исса (један од оснивача бригаде Левант Фалконс) „Ахрар аш-Шам“ и многи други (Cove, 2015).“ Занимљива чињеница је да су од 2003. до 2008. године у Сирији неки затвореници затвора Саиеднаиа послати у војне кампове за обуку, одакле су пребачени у Ирак како би подстакли партизански рат који се у земљи водио на страни Ал Каиде. Од оних који су се касније вратили у Сирију, неки су враћени у затвор, други су остали на слободи под надзором режима, а други су преусмерени у Либан.

У августу 2011. године, шеф ирачког огранка ал-Каиде Абу Бакр ал-Багдади упутио је једног од својих најбољих људи у Сирију да организује регионално крило. Абу Мухаммад ал-Јулани прешао је границу са малим одредом како би регрутовао бивше затворенике у затвору Саиеднаиа, као и да би почео регрутовати обичне војнике. „Појава саме групе најављена је у јануару 2012. године, а ал-Јулани је предводио „Фронт за помоћ народу Шама“, који је постао познат као „Јабхат ал-Нусра“, или „Фронт ал-Нусра“ (Cove, 2015).“

У почетку је Фронт ал-Нусра био део ФСА, баш као и друге исламистичке групе. Али убрзо су централизација организације и њено стабилно финансирање почели да привлаче у групу не само друге исламисте, већ и секуларне опозиционаре. Овај модел се показао заразним па су неки од побуњеника почели да прелазе на страну „ал-Нусре“ или да сопствене „бригаде“ означавају као исламистичке ради, пре свега, ради веће материјалне сигурности, па је у овом периоду револуција почела да губи свој секуларни карактер.

Говорећи о исламистичким организацијама у Сирији, неопходно је поделити их у групе на основу њихових односа са умереном опозицијом у политичком и војном смислу, као и на основу нивоа радикализма самих група. Прва категорију представљају најумеренији исламисти, а како наводи Ков они су „тренутно део Исламског фронта (ИФ), односно „ат-Тавхид бригада“ (звана „Лива ат-Тавхид“), „Ахрар ал-Схам“, „Ансар аш-Шам“ и „Џејш ал-Ислам“ (Cove, 2015).“

За ову и друге категорије исламиста заједничко је да сарађују са Сиријским националним саветом и Сиријском националном коалицијом, а ФСА им је дефинитивно пријатељска формација. У исто време, организације Исламског фронта су у релативно симбиотским односима са Јабхат ал-Нусром, док Ахрар

ал-Схам (највећа од организација ИФ) истовремено улази, заједно са ал-Нусром, у војну коалицију Јаисх ал-Фатх" (Освајачка војска). Такође, исламисти ове и других категорија су у непријатељским односима са Курдима, са изузетком бригада Ахрар ал-Схам и осталих бригада ИФ-а које се налазе у региону Алепа и улазе у оперативну зону Левант фронта.

Друга категорија укључује групе које су пријатељски расположене према ФСА и Исламском фронту и имају барем затегнуте односе са ал-Нусром. Главна формација ове категорије исламиста су „Сиријске туркменске бригаде“. Под покровитељством Турске, ова организација је главни инструмент за ширење утицаја Анкаре у региону, постављајући основни циљ својих активности да обезбеди представништво Туркмена у влади Сирије после Асада.

Трећа категорију исламиста сачињавају „фронт Ал-Нусра“ и други радикални исламисти, укључујући Туркестанску исламску странку (састављену од кинеских Ујгура) и бригаду Гураб ал-Схам. Ове формације полазе од идеја радикалног салафистичког цихадизма, користећи терористичке тактике типичне за огранке Ал-Каиде, попут самоубилачких бомбашких напада, угњетавања несунитског становништва итд. Главна разлика од ДАЕШ-а је давање приоритета борби против режима, тј. уколико Даеш даје предност стварању исламског калифата, онда је за милитанте ал-Јуланија и других организација главни приоритет свргавање Башара ал-Асада. Из тог разлога, Јабхат ал-Нусра показује одређену флексибилност у односима са другим организацијама.

Четврта категорија укључује ИСИС. У исто време, чак и ако неки аналитичари опозицију и даље називају исламистима треће категорије, Даеш делује самостално, борећи се против свих осталих страна у сукобу у последње две године. Такође је важно напоменути да је до краја 2013. године ИСИС и даље прилично слабо умешан у сукоб, углавном усмеравајући материјалну подршку ал-Нусри и пружајући им понекад помоћ са малим делом њихових милитаната, као, на пример, приликом заузимања Раке у марту 2013.

Ков примећује да „постоје и организације које је тешко недвосмислено категоризовати, попут „Легије Схам“, која је истовремено у савезу и са „сиријским туркменским бригадама“, са „ал-Нусром“, „Ахрар ал-Схам“, као и са „Освајачком војском“, али њихов број и улога у војном и политичком значају нису тако велики“ (Cove, 2015).

Само у првој категорији може се видети колико су сложене везе између различитих група, као и колико су нетачни покушаји да се сви побуњеници помешају у гомилу, што ће прилично често чинити поједини руски извори, њихови званичници и медији након што је Русија ушла у сукоб септембра 2015. године.

4.3. Улога Русије у решавању оружаног сукоба у Сирији

Учешће Руске Федерације у решавању оружаног сукоба у Сирији па и у покушају решавања сиријске кризе у ширем смислу те речи последица је низа важних стратешких и политичких одлука, као и фактора који имају одређене импликације на руске националне интересе, али и на позицију Русије у међународним односима.

Превирања у Сирији започела су као уобичајене антивладине демонстрације, да би се временом трансформисале у једну од најоштријих војних и политичких криза данашњице. Нема сумње да је Сиријска криза, без обзира на плодно тле унутар земље, још од самог почетка била праћена и у одређеној мери контролисана споља. Захтеви за демократизацијом политичког режима Сирије, који су долазили са западне јавне и политичке сцене, нису носили никакав смислен и конструктиван предлог за окончање кризе. Стекао се утисак да су захтеви Запада били само покриће прикривеним циљевима који нису претпостављали суштинску демократизацију друштва, већ првенствено дефрагментацију Сирије, уз стварање неколико квази државних формација на њеној територији, на чијем челу би били инсталирани марионетски режими и лидери. Следећа фаза у примени ове стратегије требало је да буде завршетак поновног „форматирања“ Блиског истока, а потом и целокупног политичког простора од Гибралтара па све до Кине.

Како наводи Бочарников (Бочарников Игорь Валентинович), истраживач Научно истраживачког центра за проблеме националне безбедности из Москве „у овом делу (сфери) нестабилности Иран ће остати засебно острво чија је будућност сасвим предвидљива у случају неповољног исхода за сиријско руководство. Исламска република је такође требала да буде подвргнута „обојеној револуцији“, како би се арапски свет, заглибљен у хаосу и конфронтацији, ујединио са талибанизованим Авганистаном и Пакистаном. Као резултат свих ових манипулација требало је створити лук напетости, који би у потпуности покривао суседе Русије, јужне границе закавказских и централноазијских земаља“ (Бочарников, 2016).

Тумачена у сличном контексту упечатљива је сада већ чувена хладноратовска изјава америчког председника Роналда Регана (Ronald Reagan) да САД-у није потребан један, већ седам „Авганистана“, који би тињали дуж граница СССР-а. Ових „седам Авганистана“ требало је, према плану америчких геостратега, да се формирају у оквиру текућег циклуса обојених револуција, као и из грађанских ратова из њих произашлих, по аналогiji са Авганистаном, Либијом, Сиријом, Украјином итд.

Логичан след догађаја био би такав да би се лук напетости, који помиње Бочарников, требао пренети на Закавказје и Каспијско море, које су Сједињене Државе већ прогласиле зоном својих националних интереса, као и на постсовјетске државе Централне Азије. Геополитичко опкољавање Русије вероватно би било реализовано на описани начин, да је Русија прихватала

пасивну улогу у геополитичкој игри, која јој је очигледно била намењена од стране САД.

Међутим, у жељи да задржи активну улогу у међународним односима Русија се такође није повукла из учешћа у решавању сиријске кризе, као што је то учинила у Либији, где истина никада раније није држала војне базе. Насупрот томе Русија је предузела скуп мера, радњи и поступака и дала много конструктивних предлога за решавање кризе, свакако водећи рачуна о осигурању интереса сопствене спољне политике, а то је у овом случају било задржавање војног и политичког присуства и јачање свеукупне геополитичке позиције на Блиском истоку.

Прве дипломатске победе усмерене ка том циљу Руска Федерација је извојевала у Њујорку, на састанку Савета безбедности УН. Руска Федерација је тада као стална чланица Савета безбедности УН-а, чак четири пута ставила вето на нацрте резолуција о сиријском проблему. Сваки пут је у својим одлукама Руску Федерацију подржала Народна Република Кина.

Право вета је први пут било примењено 4. октобра 2011. године, када су Русија и Кина блокирале нацрт резолуције која је Сирији претила санкцијама уколико власти не престану сузбијати опозиционе протесте. Затим је 4. фебруара 2012. поново стављен вето на нацрт резолуције, када је сиријским властима стављена на терет пуна одговорност за крвопролиће и којим је било предвиђено безусловно уклањање сиријског председника Башара ал - Асада са власти. Исте силе су 19. јула 2012. године ставиле вето на нацрт резолуције о Сирији, који је предвиђао увођење санкција. По четврти пут, вето је примењен у Савету безбедности УН 22. маја 2014. године, у вези са нацртом резолуције о уступању досијеа о чињеницама могућих ратних злочина у Сирији, Међународном кривичном суду.

Тако је Руска Федерација уз помоћ Народне Републике Кине, користећи легитимна дипломатска средства, ефикасно осујетила планове Сједињених Држава, Саудијске Арабије и Катара да искористе потенцијал УН за незакониту употребу насиља над сувереном државом, као што је то била Сирија. То, међутим није спречило Сједињене Државе да изврше агресију на Сирију, заобилазећи одлуке Савета безбедности УН, под измишљеним изговором о наводној употреби хемијског оружја, од стране сиријског руководства.

Одлука сиријског руководства да хемијску муницију пребаца под контролу међународних тела ради њиховог накнадног уништавања, као и приступање Сирије Конвенцији УН о забрани хемијског оружја лишила је за прво време САД могућности да мир у земљу, уколико су то уопште и желеле, донесу употребом сирове војне силе.

Ово је постао један од највећих спољнополитичких пораза америчке администрације у новијој историји, што је накнадно утицало на развој америчко-руских односа, укључујући и оне који се односе на догађаје у

Украјини. На крају, напорима Сједињених Држава и њихових најближих савезника у региону (Катар и Саудијска Арабија), створио се такав застој у решавању кризе да је чак и сиријска опозиција, коју САД надгледа, постала свесна тога. То је била последица њиховог пристајка на предлог Русије да се у почетку одрже консултације, а затим и преговори.

Значајно је напоменути да је званична Москва, у покушају решавања сиријске кризе, успела да успостави односе и са сиријском опозицијом, чиме је стекла пун међународни легитимитет за даље управљање сиријском кризом. Први званични контакти са сиријском опозицијом догодили су се у временском периоду од 9. до 11. октобра 2011. године, када је у Москву из Сирије допутовала делегација „Народног фронта за слободу и промене⁸“. Током наредне 2012. године, и то 16. и 18. априла и 29. новембра, делегација Националног координационог одбора (НКК) на челу са лидером Х. Азимом такође је боравила у Москви, а у периоду 2013 - 2014. година, делегације унутрашње сиријске опозиције долазиле су у Москву више од десет пута.

Поред тога Русија је одржала разговоре у Москви и са представницима „спољне опозиције“, која је била под директним покровитељством Катара и Саудијске Арабије. Прва посета руководства Сиријског националног савета (СНС) Русији, догодила се у јулу 2012. године. Пре тога, постојали су једнократни контакти између представника руског Министарства спољних послова и нижих делегација из ове структуре. У периоду од 3 до 4. фебруара 2014. године, делегација Националне коалиције опозиционих и револуционарних снага, организације која је објединила главне снаге спољне опозиције, први пут је посетила Москву.

Тиме је заправо створена руска или боље рећи Московска платформа за унутар-сиријски дијалог. Основна али кључна разлика између става Русије према кризи, у односу на став Сједињених Држава и других спољних страна укључених у сукоб била је спремност Русије да сарађује са свим сукобљеним странама у интересу политичког решавања кризе.

На крају, у оквиру преговора вођених између власти и опозиције, развијени су и усаглашени Московски принципи - параметри за решавање сукоба, који предвиђају очување суверенитета и јединства Сирије, њене независности и територијалног интегритета, као и параметри за борбу против тероризма. Разговори у априлу 2015. године кулминирали су усвајањем другог политичког документа, Московске платформе, који је потврдио посвећеност странака политичком решавању кризе.

⁸ „Први парламентарни избори у Сирији, у којима су могле да учествују и друге партије, осим владајуће, одржани су 7. маја 2012. године. Седам нових политичких партија је учествовало на изборима, укључујући највећу опозициону партију – „Народни фронт за промене и ослобођење“ - (eng. Popular Front for Change and Liberation)“ (CZA, 2012).

Напоре Москве да легализује своју улогу у мировном процесу у Сирији Бочарников објашњава, наводећи како је „уз активно учешће и посредовање Русије успостављен Женевски процес, који је покренут међународном конференцијом 30. јуна 2012. године под покровитељством министара спољних послова пет држава - сталних чланица Савета безбедности УН, Русије, САД, Француске, Велике Британије и Кине“ (Бочарников, 2016).

Међутим, најважнији резултат конференције био је договор о потреби формирања прелазне владе у Сирији. У исто време, у коначном документу изостао је захтев за безусловну оставку Башара ал-Асада. Већ у јануару 2013. године одржана је и друга конференција о Сирији, названа „Женева - 2“. По свом саставу, иако је била репрезентативнија, поред представника држава - сталних чланица Савета безбедности УН и сукобљених страна, представника Лиге арапских држава, Европске уније и Организације исламске сарадње, испоставило се да је била мање ефикасна од прве конференције. Једина договорена одлука односила се на пружање хуманитарне помоћи сиријским грађанима који су се нашли у зони сукоба. Међутим, учесници конференције показали су спремност за наставак дијалога и ово је био можда њихов најзначајнији резултат. Тако су се на иницијативу Русије и уз њено директно учешће створили услови за отпочињање преговарачког процеса и политичко решавање сукоба. Русија је, у ствари, преузела мировну мисију. С обзиром на динамику преговарачког процеса, постојали су сви разлози за веровање да се ситуација у Сирији може исправити. Да се тог тренутка није појавио нови фактор у сиријској кризи, а то је била квази-држава „ИСИС“ коју је подржавала САД, и која је убрзо показала свој екстремистички потенцијал извођењем терористичких напада, масакрима над цивилима у Ираку и Сирији, протеривањем милиона становника из својих пребивалишта, уништавањем културног наслеђа човечанства и другим акцијама терористичке природе.

Појава овог фактора, који одређује стварност безбедносних претњи не само земљама региона већ и читавом човечанству, предодредила је потребу за радикалним преиспитивањем става о кризи у Ираку и Сирији. Иако се раније учешће Руске Федерације у решавању кризе састојало у стварању услова, као и у пружању хуманитарне помоћи сиријском народу, онда је у вези са ИСИС, која прети уништењем свима који не деле њену секташку идеологију, био потребан квалитативно другачији сет мера који би могао неутралисати њене терористичке активности.

Управо о томе је председник Русије Путин (2015) говорио на јубиларном 70. заседању Генералне скупштине УН. Према речима председника Русије „терористи организују масовна погубљења, бацају читаве нације у хаос и сиромаштво, уништавају споменике културе и верске светиње. Забрињава чињеница да грађани многих земаља света пролазе идеолошку индоктринацију и војну обуку у редовима Исламске државе, укључујући, нажалост и европске земље, Руску Федерацију и многе бивше републике Совјетског Савеза“. С тим у вези, председников апел онима који су стајали иза ове претње, био је „Да ли бар сада разумете шта сте учинили?“ (Путин, 2015).

Очигледно да је пракса „гашења пожара употребом запаљивих материја“ на крају довела до катастрофалних резултата који се манифестују не само на Блиском истоку, већ и у Европи, као и у другим регионима планете. Све ово несумњиво одређује претњу тероризмом са стране Исламске државе, као једне од најопаснијих творевина у садашњој фази развоја цивилизације. Стога, елементарни здрав разум, према мишљењу руског председника, одговорност за глобалну и регионалну безбедност захтева удруживање напора светске заједнице против ове претње. На овај начин је председник Путин у говору пред УН заправо позвао светску заједницу да створи широку међународну антитерористичку коалицију, која би попут антихитлеровске коалиције, могла да уједини у своје редове разне снаге спремне да се одлучно супротставе онима који попут нациста сеју зло и мржњу према људима. Изјава, која је снажно одјекнула светским медијима, заправо је постала одраз принципијелног става руског руководства о сиријској кризи, која је временом изнедрила изобилну терористичку претњу читавом човечанству, од стране квазидржаве ИД.

Важно је напоменути да је председник Русије и раније већ предлагао мере у овом правцу, у јавности назване и често цитиране као тзв. „Путинов план“. Главне одредбе плана формулисане су у јуну 2015. године и предвиђале су следеће:

- 1) широка коалиција треба да обухвати све земље региона, пре свега оне које се боре против ИД на терену - сиријску и ирачку војску, оружане формације Курда;
- 2) акцију коалиције мора одобрити Савет безбедности УН-а;
- 3) решавање унутрашњих сукоба у „проблематичним земљама“ које се налазе у зони утицаја ИД, пре свега у Сирији и
- 4) опоравак економије и социјалне сфере у овим земљама.

Према наводима председника Русије (2015) „уколико су сви фактори ангажовани на решавању кризе уједињени у овим областима позитивни резултати неће изостати. Међутим, уколико одлучиоци буду деловали несинхронизовано и уколико се буду бавили расправама између себе о квазидемократским принципима и процедурама у појединим територијама, онда ће доћи у још већи ћорсокак“ (Путин, 2015).

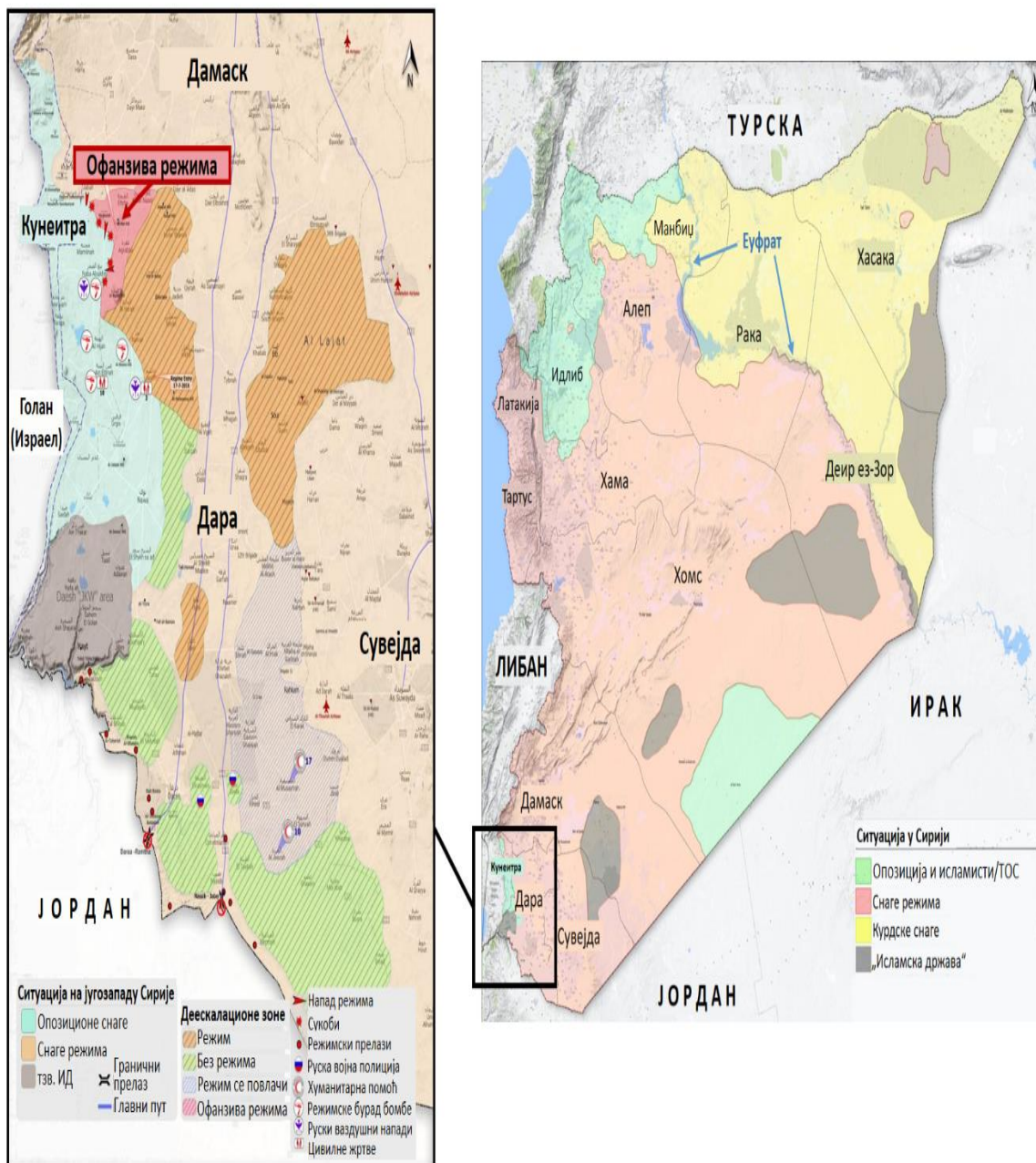
Према његовом размишљању, док Сједињене Државе и њихови савезници настављају да се боре против владиних снага у Сирији и да стварају привид борби са ИД, Руска Федерација је понудила решење да у потпуности одбије претњу која се надвија над целим светом. Штавише, Русија је била директно укључена у борбу против терористичког квазидржавног ентитета и у пружању војне помоћи легитимном сиријском руководству, на њен захтев.

Упоредо са дипломатским методама оружане снаге Руске Федерације су на терену предузимале операције, првенствено усмерене ка осигурању позиција режимских снага. Већ крајем 2018. године опште прилике у Сирији карактерише наставак напредовања владиних снага на југозападу земље уз помоћ руских и иранских савезника. Осим тога, Турска и САД настоје да спроведу претходно постигнути споразум који би требало да резултира потпуним повлачењем курдских снага из региона Манџиб (Mandzib), на северу Сирије.

До краја 2018. године снаге сиријског режима успеле су да под своју контролу ставе највећи део националне територије западно од реке Еуфрат, при чему је њихов тренутни фокус заузимање области на југозападу Сирије од побуњеничких група Хајат Тахрир ел Шам и Слободне сиријске армије.

Према извештајима Министарства спољних послова Р. Србије из 2018. године „након успеха офанзиве у ширем окружењу Дамаска и провинцији Сувејда, режимске снаге изводе операцију „Базалт“ против побуњеничких формација у провинцијама Дара и Кунеитра, како би успоставиле контролу над свим областима источно од Голанске висоравни. При томе, снаге сиријског режима пре напада на значајније положаје опозиције покушавају да са њима постигну договор о предаји и измештању у провинцију Идлиб на северозападу Сирије.

Услед таквог наступа, као и чињенице да руска страна посредује у преговорима и омогућава миран пролаз до Идлиба, опозиционе снаге су неретко пристајале на такве споразуме. Ударну снагу за наведена офанзивна дејства сиријског режима на југозападу земље чине припадници специјалних јединица „Tiger forces“, а ваздухопловну подршку режиму у наведеној операцији пружају и руске снаге. С друге стране, ангажовање иранских јединица изостаје, услед чињенице да се територије на којима се изводе дејства налазе у близини границе са Израелом. Наиме, Тел Авив настоји да спречи било какво приближавање иранских снага Голанској висоравни, неретко ангажујући своје ратно ваздухопловство да спречи такав развој ситуације“ (Министарство спољних послова Р. Србије, 2018).

Слика број 12: Мапа Сирије након офанзиве режимских снага крајем 2018. године (Министарство спољних послова Р. Србије, 2018)

Већину територије источно од Еуфрата под контролом и даље држе курдске снаге (Сиријске демократске снаге – SDF и Јединице за заштиту народа – YPG), које се не сукобљавају са режимским снагама, услед чега је стање дуж линије разграничења на Еуфрату стабилно.

Према непотврђеним сазнањима Министарства иностраних послова Р. Србије (2018) „Курди су 16. јула 2018. године режимским снагама предали две бране на

Еуфрату и то Тишрин и Табка⁹ у замену за снабдевање електричном енергијом у наредном периоду, што додатно потврђује оцену да је ситуација дуж Еуфрата стабилизована“. С друге стране, курдске снаге тренутно настоје да, уз подршку америчких ОС, заузму последња упоришта тзв. Исламске државе дуж Еуфрата, нарочито насеље Хаџин, у близини границе са Ираком.

Оперативни подаци са терена такође указују да „Турске оружане снаге, након изведених операција „Штит Еуфрата“ и „Маслинова гранчица“ контролишу највећи део појаса дуж турско-сиријске границе источно од Еуфрата. Осим тога, у складу са договорима о деескалацији, Турска је задужена за зону Идлиб, у коју је пресељен велики број бораца опозиционих снага који су са сиријским режимом раније постигли договор о предаји“ (Министарство спољних послова Р. Србије, 2018).

Иако је наведена деескалациона зона велики безбедносни изазов, због боравка различитих наоружаних групација над којима Анкара нема потпуну контролу, актуелни фокус Турске је регион Манбиц, који се налази под контролом курдских снага, а смештен је источно од Еуфрата, на северу Сирије. Након преговора са САД, Турска је пристала на организовање заједничког патролирања сопствених и америчких ОС, у наведеном региону, како би се осигурало да курдски борци са наведеног подручја не изводе нападе на турску територију. Патролирања Турских оружаных снага и америчких ОС започета су 18. јуна 2018. године, а при том америчка и турска страна спроводе одвојене координисане патроле. Наредни корак у спровођењу америчко-турског договора требало би да буде потпуно напуштање Манбица од стране курдских снага, што је изричит захтев турске стране. Уколико се описани модел поступног потискивања курдских снага покаже успешним, званична Анкара је најавила да ће захтевати да се слично поступи и са подручјима уз турско-сиријску границу источно од Еуфрата.

Даљи развој операција у Сирији опредељен је интересима спољних фактора и то првенствено најважнијим државама које су ушлетене у конфликт а то су Руска Федерација, Иран, Турска и САД, као и војним капацитетима којима њихови штићеници располажу на терену. У том контексту, примарни интерес САД је обезбеђивање да територија источно од Еуфрата остане под контролом Курда, како би се умањио обим директних комуникација између Ирана и сиријског режима, али и обезбедио утицај на обликовање послератног уређења Сирије. При томе, Вашингтон је приморан да узима у обзир и турске захтеве, који су углавном ограничени на контролу пограничног појаса на северу Сирије. Истовремено, САД настоје да слабљењем Ирана у Сирији осигурају и безбедност Израела, као најзначајнијег америчког савезника на Блиском истоку. Када је реч о интересима Тел Авива, осим удаљавања иранских снага од Голана, Израелу би било прихватљиво заузимање југозапада Сирије од стране регуларне сиријске војске уколико би Руска Федерација гарантовала наведене

⁹ Брана Тишрин се налази око 20 км југоисточно од Манбица, а Табка око 40 км југозападно од Раке.

договоре распоређивањем припадника своје војне полиције на наведеној територији.

Са друге стране, интерес Руске Федерације је да сиријски режим заузме готово све области западно од Еуфрата, како би се што боље позиционирао у преговорима о будућем уређењу земље. На тај начин Москва ће осигурати дугорочни опстанак својих база Хмејмим и Тартус, на сиријској територији, али и потврдити свој утицај на Блиском истоку. За овакав развој ситуације Руској Федерацији су, осим сиријског председника, кључни савезници Анкара и Техеран, који повремено имају и супротстављене интересе, што представља додатни изазов за руски наступ у Сирији.

Процена већине релевантних аналитичара је да ће највећи утицај на развој ситуације у Сирији и у наредном периоду остваривати Руска Федерација, имајући у виду да има механизме утицаја како на Асадов режим, тако и на Турску и Иран. С друге стране, за очекивати је да САД и Израел и убудуће настоје да сопственим ангажовањем или подршком Курдима обезбеде смањење иранског присуства у Сирији. У краткорочном периоду највећи безбедносни изазови остаће напредовање Асадових трупа ка граници са Израелом, као и евентуални каснији напад режимских снага на побуњенике у Идлибу. Пре постизања решења у наведеним областима не би требало очекивати отпочињање преговора о постизању политичког решења за Сирију.

Можемо закључити да је човечанство кроз сиријски конфликт развило универзалне принципе за обезбеђивање глобалне међународне безбедности, чији је саставни елемент суверенитет државе. То су још једном показали догађаји у Сирији, у којима је Цветна револуција, која је претпостављала свргавање легитимног руководства, требало да постане наставак арапског пролећа и тријумф америчке спољнополитичке стратегије за преобликовање средњоазијског и блискоисточног политичког простора у корист сопствених интереса. У ту сврху су коришћене снаге и структуре за дестабилизацију ситуације како у низу суседних земаља, тако и код професионалних екстремиста, опијених идејама етно-конфесионалне искључивости, као и ратно-профитерским авантуристима, којима је учешће у сукобима постало начин да се обогате.

Засићење региона оружјем и муницијом у оквиру пружања хуманитарне помоћи антивадним сиријским структурама, као и другим илегалним групама, створило је услове за ескалацију сукоба. Све ово је на крају ситуацију довело до нивоа хуманитарне катастрофе у самој Сирији, унапред одређених претњи по безбедност становништва других земаља, укључујући Русију, али и Европску унију.

У овим условима, Русија поново стаје на пут хегемонијским тежњама Сједињених Држава и терористичке квазидржаве ИС (ИСИЛ) генерисане америчком спољном политиком. Учешће Русије у неутралисању терористичке претње, која је попримила глобални карактер, заправо отвара нову страницу у

савременој светској политици, довршавајући период хегемонистичких тежњи Сједињених Држава и ограничавајући је у улози јединог арбитра судбине светске цивилизације.

Једна од основних карактеристика руског присуства на Блиском истоку је способност изградње односа са свим странама у сукобу. Русија је успела да одржи своје односе и развије сарадњу са свим главним регионалним играчима на Блиском истоку и то са Саудијском Арабијом, Ираном, Турском, Египтом, Палестином и Израелом, упркос одређеним контрадикторностима међу њима. Русија је у Сирији презентовала своју отвореност за сарадњу са свим странама, са високим дипломатским способностима и мудрошћу у управљању својом политиком, крећући се паралелним путевима да би постигала своје циљеве и интересе, истовремено избегавајући конфронтацију са другим великим силама активним у региону.

Што се тиче Сирије, у овом случају руски став је од суштинске важности да о судбини сиријског руководства не би требало да одлучују амерички и европски председници, британски премијери, краљеви и султани блискоисточних монархија, без обзира колико демократски били у сопственој перцепцији. Русија непрестано потенцира да о судбини сиријског руководства мора да одлучује сиријски народ, као и да је одузимање таквог права манифестација неоколонијализма и тоталитаризма, што нема никакве везе ни са демократијом нити са другим вредностима човечанства.

4.4. Регионалне импликације руске интервенције

Недавно се навршило тачно шест година од почетка руске војне операције у Сирији, када је 30.09.2015. године, Савет Руске Федерације дао сагласност председнику за употребу оружане силе у Сиријској Арапској Републици. Ова одлука била је одговор на званични апел сиријског лидера Башара ал-Асада и усклађена је са уговором о пријатељству и сарадњи који је на снази између две земље. До овог момента безбедносна и политичка ситуација у Сирији била је нестабилна и постојала је реална могућност за пораз сиријске војске, чиме би неминовно дошло и до смене легитимно изабране власти а највероватније и до нестанка сиријске државности. Уочи руске интервенције терористи су контролисали више од 70 процената територије земље, настављајући да напредују у свим правцима, потискујући владине снаге са својих положаја.

Занимљива запажања о војној операцији у Сирији изнео је Сергеј Шојгу (Сергей Кужугетович Шойгу), министар одбране Руске Федерације, у ауторском тексту објављеном на петогодишњицу отпочињања руске војне операције у Сирији. Шојгу (2019) износи како су у целој новијој историји Русије, оружане снаге први пут биле коришћене на тако удаљеном бојном пољу. Министар не крије сопствено одушевљење због ове јединствене операције, уз констатацију да је појава тако моћне војне формације на тако великој удаљености од матичне територије за многе била огромно изненађење. Велика количина војне и специјалне опреме, стотине војника, као и импресивне залихе различите робе

веома брзо су распоређене на удаљеност од преко 2,5 хиљаде километара у складу са невиђеним камуфлажним мерама, наводи Шојгу. Истовремено са размештајем јединица руски војни саветници инсталирани су у сва војна командна и контролна тела сиријске војске, све до нивоа батаљона. Дана 30. септембра 2015. године, након обавештавања дотичних држава, руска авијација је отпочела са нападима на циљеве „ИСИС“ и „Јабхат ал-Нусра“ у Сирији. Активна фаза извођења операција ОС Руске Федерације у Сирији трајала је 804 дана, рачунајући временски период од 30.09.2015. до 11.12.2017. године. Уз подршку руске авијације, сиријске оружане снаге ослободиле су 1.024 насеља од опозиционих снага, услед чега је 88 одсто територије земље прешло под контролу владиних трупа. Тренутно сиријска влада контролише 1.435 насеља. Испуњавајући задатке борбе против тероризма на територији САР, руске ваздухопловне снаге извршиле су више од 44.000 налета. Током активних фаза операција за ослобађање кључних сиријских градова, попут Палмире, Алепа и Деир ез-Зор-а, интензитет употребе ваздухопловства достигао је стотину или више налета дневно. Односно, сваки авион је свакодневно вршио 3-4 полетања, што је више него импресиван темпо! Максималан број налета авиона дневно - 139, забележен је дана 20.11.2015. године, приликом низа операција уништавања исламистичких одреда, закључује Шојгу.

Руски аналитичар Александар Ставер (Александр Ставер) даје нешто детаљнију анализу конкретног учинка руских оружаних снага по видовима војске (копнене снаге, ваздушно-космичке снаге и поморске снаге), изводећи стручне закључке након пет година руских војних напора у Сирији.

Ставер примећује како је „морнарица у целини показала своју неопходност приликом извршавања мисија на територији других држава, пошто је добрим делом захваљујући флоти био обезбеђен успех читаве операције, а нарочито у њеној почетној фази“. Међутим, аутор прилично објективно и на моменте чак изразито критички анализира и идентификује одређене слабости приликом употребе руске крстарице „Адмирал Кузњецов“, а што најблаже речено карактерише војним неуспехом. Поход „Адмирала Кузњецова“ на сиријску обалу у раној фази рата сматра авантуристичким, називајући ову акцију слепом копијом америчке стратегије употребе великих бродова за локалне операције. За мисију „Адмирала Кузњецова“ наводи да је то кампања захваљујући којој данас, у свету говоре са подсмехом о руским морнарима. Даље такође примећује да „Американци често усмеравају носаче авиона на стране обале, као и да у почетку дејстава користе прави борбени брод, са добро обученим летачким посадама и летелицама дизајнираним за дејство против копнених снага. За разлику од њих Руси су, тек пошто су послали „Адмирала Кузњецова“ у Сирију, схватили да овај брод није у стању да самостално преокрене оперативну ситуацију. Штавише, цела операција је изгледала као коцкање. Руска морнарица није се имала много чиме похвалити на сиријском приобаљу. Пилоти авиона Су-33 били су опремљени застарелом авиоником и нису поседовали адекватно наоружање за дејство по копненим циљевима. Резултат наведених пропуста у планирању операције био је два изгубљена авиона и

крстарица која је правим чудом стигла до поправног пристаништа“ Ставер (2019).

Вечина домаћих аналитичара била је сагласна у оцени да је „Адмирал Кузњецов“ показао, не толико сопствену немоћ, колико су пак била прецењена очекивања руске стручне јавности од његове употребе у Сирији. Међутим, његова мисија одложила је изградњу нових бродова сличног типа за одређени временски период, што се такође може сматрати вредним искуственим бенефитим, без обзира на потенцијално погрешну процену и одлуку о ангажовању крстарице „Адмирал Кузњецов“ у Средоземљу.

Међутим, не треба заборавити да је руска флота остварила и неке победе у овом рату, од којих свакако треба издвојити логистичку мисију снабдевања трупа, тј. обезбеђивање трупа у Сирији наоружањем, особљем, опремом и свиме што је неопходно за нормалан живот трупа на страниј територији. Ако се то представи у цифрама „руска морнарица је обезбедила испоруку више од 1,5 милиона тона разних терета у Сирију! Али ово је ни више ни мање него 95% укупно испоручене робе током рата! Морнари су испоручили 4.500 комада опреме и наоружања, укључујући ПВО системе С-400. Око 3.250 особља такође је транспортовано морским путем! Генерално, ако се рачунају путовања бродова морнарице за читав период војне операције у Сирији, бродови су до поморске базе Тартус у Средоземљу испоручивали разне војне терете и људство више од 400 пута!“, наводи Ставер (Ставер, 2019).

Важно је нагласти да је безбедност овог транспорта поново осигуравала флота. Борбене мисије изводили су и површински и подморски бродови. Логистичка операција руске флоте међутим, открила је њене одређене слабости, осим неадекватне употребе „Адмирала Кузњецова“, а то је недостатак великих транспортних и десантних бродова, па се готово сав терет од 2017. године превози углавном цивилним бродовима, које обезбеђује ратна морнарица Руске Федерације.

Као најзначајније борбене операције руске флоте исти аутор издваја „операцију од 14.09.2017. године, када су подморнице „Велики Новгород“ (Б-268) и „Колпино“ (Б-271) погодиле своје циљеве на територији Сирије, као и ону операцију од 07.10.2015. године, када су борбена пловила „Дагестан“, „Углич“, „Великий Устюг“ и „Град Свяжск“, са Каспијског мора испалили 26 пројектила на циљеве у Сирији“ (Ставер, 2019).

Такође, успешне борбене акције малих бродова показале су руским војним тактичарима по први пут, да савршене борбене мисије које су до сада изводили велики бродови, сада могу да изводе не само мали бродови, већ и ракетни чамци. Сликвито говорећи поморска операција у Сирији показала је да флота комараца може нанети озбиљну штету непријатељској морнарици, док ће њени губици бити минимални. А домет ватре од неколико хиљада километара чини чак и ракетне чамце на рекама опасним. С тим у вези, овај поморски сукоб показао је да у савременом ратовању Русији нису нужно неопходни огромни

бродови, да је потребно фокусирати се на одржавање постојећих бродова у борбеној приправности, као и да треба градити фрегате и универзалне амфибијске бродове, а да би се одвратиле претње дуж руских обала, потребне су нуклеарне подморнице.

Без обзира на неоспорне успехе друга два вида оружаних снага Руске Федерације (морнарице и копнене војске), за већину руских али и западних војних аналитичара, успех у Сиријском сукобу обележен је првенствено великим тријумфом ваздухопловних снага Руске Федерације.

Ваздухопловна операција у Сирији представља највећу операцију руских ваздухопловних снага, можда чак и у историји, и то не само по броју укључених возила и посада, већ и по сложености и интензитету борбене употребе и удаљености зоне операција. Ова операција је први пут довела ваздухопловство до примарне улоге у сложеним борбеним дејствима, у односу на копнене снаге. По први пут је авијација самостално обезбедила победе у биткама, пошто су сувоземне јединице играле споредну улогу. Интензитет дејства ваздухопловства достигао је стотине налета дневно, док је у просеку сваки авион извршио 2-3 лета дневно, што је изузетно ретка појава у историји ратовања. Истовремено, важно је напоменути да летови хеликоптера, извиђачких и транспортних авиона нису укључени у овај број. Пилоти руских ваздухопловних снага су током пет година сиријске операције извели „више од 45 хиљада налета, што је импозантна и готово невероватна цифра чак и за модерно „хај-тек“ ратовање. О каквим спектакуларним подацима је реч најбоље ће илустровати податак „да у време најинтензивнијих дејстава број руских снага није прелазило 7 хиљада људи, као и да величина „огромне“ ваздухопловне групе никада није била већа од 70 ваздухоплова“, наводи Ставер (2019).

За разлику од ваздухопловства употреба руских копнених снага у Сирији била је изузетно ограничена и може се рећи прилично рестриктивна. У почетку копнене јединице у Сирији нису ни биле чак ни коришћене. Сам концепт операције није предвиђао њихову масовнију употребу. Међутим, планиране су и релативно успешно коришћене јединице војне полиције и обавештајне јединице за брзо реаговање. Треба истаћи улогу руских војних полицајаца који у Сирији обављају помало необичну функцију, практично замењујући још увек слабу сиријску полицију, обезбеђујући ред у зони борбених операција, и то на начин којем се чак и западне земље диве. Јединице Војне полиције су веома брижљиво селектиране уз обавезно присуство муслимана и хришћана што је обезбедило неопходно поверење грађана Сирије.

Међутим, оно што руски извори скоро па и не помињу али такође не могу ни порећи јесте употреба приватних агенција за обезбеђење и добровољаца у саставу копнене компонентне оружаних снага Руске Федерације у Сирији.

„На руској страни су према подацима из 2019. године забележени губици од 120 војника и официра“ (Ставер, 2019), што представља релативно мале губитке у односу на опсег операција. Што се тиче жртава међу борцима који делују преко

приватних агенција ситуација је далеко драстичнија. Боље обавештеним круговима је познато да су руски „плаћеници“ у Сирији, током 2018. године, у само једном једином дану изгубили готово комплетно људство батаљона, из састава приватне агенције „Вагнер“, док су појединачне жртве добровољаца постале свакодневне и може се речи уобичајене. Међутим, оно што свакако иде на руку представницима Кремља је да се ради о незваничним снагама, чије деловање у Сирији они никада нису званично ни потврдили, па самим тим имају могућност и да лицитирају са бројем жртава.

Када говоримо о другим регионалним аспектима руске интервенције у Сирији, важно је анализирати однос Русије са другим важним државама, учесницама сиријског конфликта. Однос Русије са Турском и Израелом на „терену“, вишеструко је специфичан и остварује бројне импликације и на друге регионалне односе.

Турска је спољни играч за регион, иако је историјски гледано територија значајног броја модерних арапских држава била део Османског царства или је у одређеном времену била у сфери његовог утицаја. Председник Ердоган (Ресер Таууір Ердоган) је више од било ког од својих претходника настојао да утврди утицај Турске у арапском свету и његове амбиције дале су мешовиту реакцију. Протурске снаге настављају да играју важну улогу у Сирији, а када у обзир узмемо да је Турска одговорна за смрт руског пилота Олега Пешкова у новембру 2015. године, након што је турско ваздухопловство оборило његов авион, схватамо сложеност и осетљивост ситуације. Обарање руске летелице изазвало је кризу у односима две земље, али билатерални контакт, упркос томе није прекинут. После покушаја пуча у Турској следећег лета, када је руски председник изразио подршку Ердогану, две земље су брзо успеле да преокрену негативни тренд у односима. Од тада су мировни преговори у Астани, у којима учествују Русија, Турска и Иран, данас постали најефикаснији механизам за решавање сиријске кризе. Иако послератно управљање Сиријом и курдско питање остају најспорније тачке у руско-турским односима, пракса је показала да тактика предузимања малих корака омогућава двома земљама да врате равнотежу својим односима.

Што се тиче улоге Израела, он је деценијама у стању трајне конфронтације са Асадовим режимима (када су отац и син Асад у питању) и стога је заинтересован да подржи нове политичке снаге које би евентуално преузеле власт у Дамаску. Међутим, уколико би радикални исламисти стекли контролу над Сиријом, Израел би се суочио с највећом претњом својој националној безбедности још од 1973. године. Ирански војни интерес за Сирију фактор је који Израел не брине ништа мање, па је ово најважнија тема о којој се разговарало на бројним састанцима израелског премијера Бењамина Нетаниаху-а (Benjamin Netanyahu) и Владимира Путина. Политичко и стратешко гледиште Тел Авива је да је Русија јединствени међународни актер који истовремено ужива поштовање међу арапским земљама и израелским руководством, и који прећутно делује као посредник у критичним тренуцима.

Русија такође може играти важну улогу у решавању палестинске кризе, нарочито уколико у виду имамо чињеницу да има блиске везе и са Палестинцима и са Израелом. Русија може постати главни покретач мировног процеса и решавања кризе у региону Блиског истока, нарочито уколико знамо њена дипломатска достигнућа, будући да се руска дипломатија начелно заснива на поштовању националних интереса, посвећености и немешању у унутрашње ствари других земаља.

Упркос појединих контрадикцијама које је руски став о сиријској кризи створио са неким земљама у региону, дугорочно је руска позиција постала цењенија него пре интервенције. Руско деловање и начин на који је Руска Федерација преузела лидерство у управљању сиријском кризом учинило ју је угледним партнером, који подржава своје савезнике, не меша се у унутрашња питања земаља у региону и не манипулише стабилношћу тих земаља, користећи етничке, верске и секташке разлике у сврху својих интереса. Слично томе, у погледу регионалних разлика, Москва обично заузима став који подржава обуздавање и компромисна решења дијалогом и директним преговорима између заинтересованих страна, чиме је стекла поштовање и поверење регионалних играча и подстакла их на изградњу „стабилног“ партнерства са Русијом. Ово се прилично разликује од утиска у односу на америчку политику на Блиском истоку, а нешто слично се може констатовати и на глобалном нивоу.

Русија не само да је ефикасно спровела своју војну операцију у Сирији, што је државним снагама Сирије омогућило да преокрену ситуацију на терену у првих неколико месеци, она је такође имала кључну улогу у мировном процесу. То не би било никакo могуће без интеракције са Ираном и Турском. Анализирајући занимљиво запажање Марије Ходинскаје – Голенишве (Мария Ходынская-Голенищева), вишег саветника Одељења за спољнополитичко планирање руског Министарства спољних послова, Беспалов закључује да је „Полазна тачка за активирање интеракције Русије и земаља региона на регионалним питањима, осим билатералних односа био неуспех у примени руско-америчког споразума о источном Алепу, у септембру 2016. године. Сједињене Државе нису могле да испоштују услове свог споразума да приморају повлачење јединица оружане опозиције и њеног тешког наоружања са пута „Кастело“, што је показало изузетно ограничен утицај Вашингтона на снаге на терену и подстакло Москву да тражи алтернативне преговарачке partnере у региону, који би имали много већи утицај на илегалне оружане формације“ (Беспалов, 2019).

Решење питања источног Алепа кроз контакте са Турском крајем 2016. године, повлачењем радикалног дела оружане опозиције у Идлиб, створило је услове за појаву формата Астана (Русија, Турска и Иран), који је омогућио странама да постигну важне споразуме о ситуацији на терену и бројним политичким питањима, попут одржавања Конгреса сиријског националног дијалога у Сочију и одлуке о оснивању уставног комитета. Искуство руског учешћа у различитим форматима сиријске кризе потврђује да се најбољи резултати

постижу када се „одигра“ на играче који имају стварни утицај на учеснике сукоба.

Русија се чинила отвореном за све стране, са високим дипломатским способностима и мудрошћу у управљању својом политиком, крећући се паралелним путевима како би постигла своје циљеве и интересе, истовремено избегавајући конфронтацију са другим великим силама активним у региону. Занимљиво је да се тренутна руска мрежа партнера и савезника на Блиском истоку приметно разликује од оне коју је некада одржавао Совјетски Савез. Можда је сама Сирија модел савезничких односа који никада нису прекидани, упркос различитом нивоу интензитета билатералних односа две земље. Контакти између две земље пре почетка грађанског рата 2011. године били су ограничени због скромног учешћа Москве у пословима Блиског истока. Што се тиче осталих земаља у којима је Совјетски Савез некада остваривао одређени утицај, Русија их је у неком тренутку „напустила“. С друге стране, постоје примери партнерстава која су се развила искључиво у постсовјетској ери, па тако Руска Федерација сада одржава блиске односе са Ираном и Турском, као и интензивне радне контакте са Израелом. Можемо рећи да је новонастало партнерство на помолу и са Саудијском Арабијом, а сви ти нови односи су плод руске дипломатије последњих година.

Међутим, што се тиче најсиромашније земље региона, Јемена, где постоје прилично подељена осећања о Русији, још увек нема конкретних потеза Русије. Беспалов примећује запажање Марије Ходинскаје – Голенишве (2019) да „многи представници политичке елите бившег јужног Јемена говоре у корист Русије, да треба активније да учествује у самоопредељењу ових територија, а неки се чак залажу за стварање независне државе. Аргумент је прилично једноставан, као бивши савезник Народне Демократске Републике Јемен, Москва би се требала вратити на ову територију у новом својству и олакшати јој самоопредељење и опоравак. Овакви ставови ће сигурно доћи до локалне владе на југу те земље, укључујући Јужно прелазно веће оријентисано на Уједињене Арапске Емирате, које је приморано да их узме у обзир у својој политици“ (Беспалов, 2019).

Будући да Блиски исток више није арена конфронтације супер-сила у класичном „блоковском“ смислу, Москва има способности прилику да води модерну спољну политику која је ослобођена, пре свега идеолошког сучељавања. Руска политика на Блиском истоку тренутно је најразноликија и без идеологије - бар у поређењу са америчком политиком (а посебно са линијом некадашње Трампове администрације). Русија покушава да избегне савезе са овим или оним групама играча како би себи обезбедила слободу деловања, делом у развоју билатералних односа са сваком од ових држава. Иницијативе Москве на Блиском истоку имају за циљ удруживање напора у борби против заједничких претњи или обезбеђивање деескалације.

Тренутни приступ Русије односима са земљама Блиског истока, у много чему се разликује од приступа који је имао некадашњи Совјетски Савез. Москва узима у обзир једну од главних грешака совјетског периода и не намеће никакве

историјски неблаговремене принципе и смернице арапским партнерима. Истовремено САД чине исту грешку као некада СССР, непрестано захтевајући од својих партнера да следе главне принципе демократије, управо онако како их тумаче САД.

Руско совјетско наслеђе игра двоструку улогу на простору Блиског истока. С једне стране, дубоко се цени совјетска улога, а Русија је продужетак те улоге у пружању подршке арапским земљама и у политичком и у војном погледу. Русија је такође веома важан партнер у постизању напретка и развоја у арапским земљама. Али, с друге стране, поједини руски званичници и одлучиоци још увек нису схватили промене у руској политици и економији. Ригидни комунистички систем и тешко економско наслеђе им је још увек на уму, чак и када размишљају у контексту модерне Русије.

Искуство руског учешћа у различитим форматима сиријског конфликта потврђује да се најбољи резултати постижу када се улог стави на играче који имају стварни утицај на учеснике сукоба.

На основу досадашњег тока кризе, а узимајући у обзир све околности рекло би се да су циљеви руске политике на Блиском истоку прилично транспарентни. Њихов најважнији безбедносни циљ је смањење терористичке претње ка себи, из региона Блиског истока, првенствено због географске близине Русије и Блиског истока, имајући у виду око 600 километара од северне границе Сирије до руске границе на Северном Кавказу. Москва је с тога заинтересована за сталан развој и миран регион Блиског истока, као и за спречавање ширења тероризма према сопственим границама.

Још једна важна тачка за интеракцију је енергетски сектор. Ово представља значајан искорак из совјетске ере, када Москва није имала механизме за дијалог са блискоисточним добављачима енергије, а пад цена нафте крајем 1980-их задао је тежак економски ударац СССР-у. Међутим, тренутно односи засновани на поверењу са локалним политичким елитама омогућавају Русији, као једном од највећих извозника угљоводоника, да пронађе заједнички језик и усклади интересе са својим партнерима. Међународно удружење „ОПЕС +“¹⁰ створено је

¹⁰ „Како су се чланице „ОПЕС“ умориле од вишегодишњег надметања за функционисање са смањеним приносима и смањењем финансијских резерви, организација је коначно покушала да направи први рез у производњи од 2008. године. Упркос многим политичким препрекама, донесена је одлука из септембра 2016. године о смањењу приближно 1 милиона барела нафте дневно. Споразумом, који је изузео чланице Либију и Нигерију, заједно са обећаним смањењем из Русије и десет других нечланица, компензованим очекиваним повећањем резервних капацитета у америчком сектору шкриљаца, Либији, Нигерији, и пораст производње „ОПЕС-а“ крајем 2016. године, пре него што су смањења ступила на снагу. Индонезија је најавила још једну „привремену суспензију“ свог чланства у „ОПЕС-у“, уместо да прихвати затражено 5% смањење производње од организације. Ови договори о смањењу производње са земљама које нису чланице „ОПЕС-а“ обично се називају „ОПЕС +“. У

захваљујући интеракцији Москве и Ријада, а ова организација је врло брзо доказала своју ефикасност у нивелацији колебања цена нафте.

Можемо закључити да је основни принцип интеракције између Москве и земаља региона поштовање суверенитета и подстицање било каквих мирних процеса, од стране Руске Федерације, који трансформишу постојеће режиме у уставне владе. Државе Блиског истока, услед понекад катастрофалних последица Арапског пролећа, почињу све више да цене Русију, првенствено као партнера па онда и као глобалну силу. Међутим, нереално је очекивати да ће утицајни регионални играчи, попут Саудијске Арабије, Ирана, Турске, Египта, Катара и Уједињених Арапских Емирата, престати са покушајима мешања у послове својих суседа. Пример Јемена даје нам најбољу илустрацију хаотичне ситуације која се појавила усред активног учешћа спољних сила у унутрашњим политичким процесима.

Тренутну ситуацију на Блиском истоку највише дефинишу снаге региона које играју све већу улогу. То се разликује од доба хладног рата, када је сукоб суперсила омогућавао земљама региона само да се придруже једном или другом блоку или да маневришу између њих. Такође тренутна ситуација се разликује и од епохе америчке доминације и „демократизације“ која је уследила. Регион је постао крхкији, а претње дестабилизацијом веће су него икад. Руски несврстани статус и еквиливанс пружили су земљи многе могућности које је у стању да успешно користи. Иако се Руска Федерација „вратила“ на простор Блиског истока и многи поздрављају њено присуство, пред њом су још многи изазови, на које се може одговорити само на свеобухватан начин, употребом дипломатског, економског и војног „алата“ који званична Москва евидентно поседује у свом асортиману.

Анализирајући тренутне али и оне потенцијалне регионалне импликације руске интервенције у Сирији важно је поменути:

- интервенција је била оправдана са правног и међународног аспекта, спречила је извршен пораз сиријске војске, пад регуларно изабране власти Башара ал - Асада, крах сиријске државности и западање земље у стање хаоса, потпуне хуманитарне катастрофе и безвлашћа;
- војном интервенцијом је потпуно поражена најмоћнија терористичка организација у свету тзв. Исламска држава, сиријска власт је скоро у потпуности повратила контролу над територијом, чиме је заустављен грађански рат и спречена је хуманитарна катастрофа;
- у фебруару 2016. године, први пут у историји локалних сукоба, формиран је „Руски центар за помирење зараћених страна“, који је имао велику улогу у процесу успостављања мира, као и у решавању отворених питања;

децембру 2017. године, Русија и „ОПЕС“ договорили су се да продуже смањење производње од 1,8 милиона барела дневно до краја 2018. године“ (Wikipedia, 2021).

- поред тога на руску иницијативу основан је и „Међуресорни координациони штаб за повратак избеглица у Сирију“ који се бави пружањем помоћи сиријским властима у организовању повратка људи у њихова места предратног боравка и обнављању инфраструктуре. До данас је преко два милиона људи враћено у своја пребивалишта, од чега су више од пола интерно расељена лица. Захваљујући стабилизацији ситуације у Сирији заустављене су масовне миграције сиријских избеглица у Европу и друге земље, што је круцијални допринос решавању узрока миграција, а не пуко бављење њиховим последица, својствено свим осталим играчима укљученим у решавање кризе;
- одржано је више од 150 међународних преговора и консултација, а Конгрес сиријског националног дијалога, коме су присуствовали представници етничких, социјалних и политичких група у сиријском друштву, одржан је у јануару 2018. године. Главни резултат овог форума било је стварање Уставне комисије за припрему уставне реформе;
- војном интервенцијом у Сирији Руска Федерација је преузела иницијативу у међународним односима на Блиском истоку од САД-а. Сједињене Државе су претходно, спровођењем концепта преуређења ширег простора Блиског истока, који је био реализован кроз тзв. Арапско пролеће у Ираку, Авганистану и другим земљама Блиског истока планирале и покушале сличан сценарио и у Сирији. Међутим, изворна идеја поменутог концепта је пропала а САД су изгубиле иницијативу у региону након руске интервенције;
- Руска Федерација је својом интервенцијом преузела борбу против „Исламске Државе“ од САД и самим тим проширила опсег утицаја и на Ирак. Победа Руске Федерације над ИД у Сирији, утицала је и на слабљење позиција ИД у Ираку, што се може третирати као ширење руског утицаја и на Ирак. Укључивањем Русије је, примера ради, прекинут извоз нафте са територије под контролом ИД према Турској, чиме су највећим делом биле финансиране терористичке и паравојне операције у Сирији.

4.5. Глобалне импликације руске интервенције

Војна интервенција у Сирији очигледан је пример политике свршеног чина, коју је Русија спровела у наметању свог утицаја у регионалним безбедносним процесима, на страни снага лојалних сиријском председнику Башару ал-Асаду у грађанском рату, против тзв. Исламске државе и сродних група. На позив сиријског председника, Русија је отпочела бомбардовање војних снага и инфраструктуре Исламске државе у овој земљи 30. септембра 2015. године, које је трајало до марта 2016. године, када су се руске војне снаге повукле уз очување одређеног војног присуства и повременог ангажовања ваздухопловних јединица. Војна интервенција Русије у Сирији показала је да, насупротив свим

очекивањима заснованим на економским показатељима, тешком наслеђу и бројним проблемима, Русија ипак представља више него респектабилну, пре свега војну па и дипломатску силу, која је тренутно можда и једина уз Сједињене Државе способна да веома ефектно делује на свакој тачки земаљске кугле, ради заштитити сопствених интереса.

Стент (Stent, 2016) примећује нешто слично, тј. да „поред свих унутрашњих проблема Русије – економски пад, депопулација и високи степен одлива капитала и мозгова – она је пројектовала изненађујућу моћ не само у суседству него и изван њега. Амерички председник Обама може да говори о Русији као о регионалној сили, али руска војна интервенција у Сирији показује да она још једном изражава намеру да буде прихваћена као глобални актер и да има улогу у свакој међународној одлуци. То ће бити узнемирујући изазов не само за Обаму за преостало време мандата, него и за следећег станара Беле куће“ (Stent, 2016, p. 106). Време које је протекло након оцена које је аутор изрекао апсолутно је потврдило његова предвиђања, а тренутна разматрања глобалне геополитичке ситуације незамислива су без узимања у обир Руске Федерације.

Такође, Москва је у току припреме и касније током трајања војне интервенције показала не само способност ефикасне употребе војних јединица на удаљеном простору, него и дипломатски капацитет окупљања држава у привремене коалиције, ради решавања појединачних проблема, што је одличан показатељ њене социјеталне моћи. Важно је апострофирати да је управо недовољно развијена социјетална моћ Русије препозната као један од фактора на коме је неопходно радити, након доласка администрације председника Владимира Путина на власт.

Поједини аутори руску интервенцију у Сирији не сматрају изолованим случајем, већ је анализирају у ширем контексту. Филимоновић (2016) нпр. сматра да је тзв. Сиријски гамбит, део шире спољнополитичке стратегије повратка руског утицаја у регион Блиског истока. У другој половини 2015. године, лидери Египта, Израела, Јордана, Кувајта, Саудијске Арабије и Уједињених Арапских Емирата посетили су Москву и неки од њих су потписали уговоре о куповини наоружања од Русије. У јулу 2015. Саудијска Арабија је обећала инвестиције у висини од 10 милијарди долара у Русију, углавном у пољопривредне производе и ако Ријад испуни то обећање, биће то највећа појединачна спољна инвестиција. Израел и Русија су одржавали дијалог како је криза у Сирији одмицала, делом да би се осигурало да се руски авиони не сударе са израелским који су повремено гађали мете у Сирији, укључујући и оне које су повезане са либанском милитантном групом Хезболах, који је слао хиљаде бораца у помоћ Асадовом режиму. Иако Израелци немају наклоност ка Асадовом режиму, они деле руску преференцију да се он ипак очува на власти, јер би оно што дође после њега могло бити штетније по израелску безбедност: Израелски званичници су наглашавали да је под Асадовом владавином израелска граница са Сиријом била мирна, сматра Филимоновић.

Приликом преговора о подршци блискоисточним државама, као и тада још увек тајних разговора о координацији ваздушних дејстава у Сирији са САД – више као облик избегавања проблема него као усклађивање борбених акција – Путин је изјавио да „Сирија може постати модел партнерства у име заједничких интереса за решавање проблема који утичу на све и којима се ствара ефикасни систем управљања ризиком“ (Путин, 2016).

Руска интервенција у Сирији показала је да су односи бивших суперсила знатно сложенији него што су до тог тренутка изгледали услед дешавања у Украјини и на Криму. На први поглед изгледа невероватно, али је једино Русија одговорила на позив САД за већим ангажовањем у међународним кризама, иако је тај захтев Вашингтона био годинама упућиван разним европским чланицама НАТО и најчешће је био усмерен управо против Русије. Међутим, у постојећим околностима крајем 2015. године, Русија је поступајући на основу сопствених мотива и интереса ненамеравано постала стратешки савезник САД у борби против Исламске државе, без обзира на суштинску супротстављеност руских и америчких циљева у овој блискоисточној земљи. Потреба САД за савезником подударала се са потребом Русије за већим утицајем и признањем у међународним оквирима, посебно у периоду примене санкција западних земаља.

Кастигиола (Costigliola, 2014) такође примећује да су „САД већ више година уназад захтевале веће ангажовање својих савезника наводећи да учешће у војном савезу подразумева прихватање виших трошкова, људских и материјалних губитака у војним операцијама, у име свести о претњама и проблемима са којима се западне државе суочавају у савременом свету. Чињеница да се европске савезнице САД нису одазивале на овај апел Вашингтона побудила је америчког председника Барака Обаму да уочи почетка другог мандата изјави како му „није потребан нови Џорџ Кенан“ него поуздани стратешки партнери, имплицирајући да није потребна нова стратегија него снаге којима би спроводио постојећу.“

Овакви, па и други слични наводи указују на још један проблем са којим су се Сједињене Државе суочиле на почетку 21. века. Ради се о све мањем броју расположених партнера и савезника на глобалном нивоу који су били спремни да се беспоговорно укључе у војне операције Сједињених Држава, ризикујући тако велике финансијске али и људске губитке, врло непопуларне у условима појачаних унутрашњих притисака и политичких критика. Ова ситуација била је нарочито изражена за интервенције за које је геополитички интерес САД-а превладавао као приоритетан.

САД су дуго времена безуспешно трагале за савезником који је спреман и вољан да се војно ангажује у Сирији, тј. да поднесе велике трошкове свог ангажовања и да прихвати све његове последице. Када се крајем 2015. године Русија понудила да испуни наведене услове САД нису биле „одушевљене“, знајући да би то уједно произвело и одређене негативне импликације по њихове интересе у Сирији, па и у региону. Америчким стратезима било је јасно да би једна од

поменутих импликација извесно било ограничавање утицаја и моћи САД у Сирији, па чак и на читавом простору Блиског истока. Осим тога, Русија је за разлику од САД имала легални и легитимни основ за војну интервенцију у виду позива, легитимно изабраних сиријских власти. Такође, Русија је у претходним билатералним консултацијама већ обезбедила позитиван став за своје присуство у региону, или барем одсуство негативног става, свих значајних сила у региону – Ирана, Турске, Саудијске Арабије и Израела.

На крају крајева, да је САД ипак пристала, макар на прећутну сагласност за руску интервенцију показала је координација руских и америчких војних снага на почетку руских операција у Сирији, што је свакако била последица избегавања директног сукоба а самим тим и беспотребних губитака на обе стране. Русија је ваздушним нападима на трупе Исламске државе преузела материјалне трошкове операције, уједно трпећи последице у виду значајног повећања безбедносног ризика од терористичких активности радикалних исламиста на сопственој територији.

Разматрајући овај аспект руске интервенције Филимоновић повлачи паралелу са европским државама инволвираним у сиријски сукоб. Према његовим наводима Француска после терористичког напада у Паризу у новембру 2015. године и појачане одлучности да се бори против терориста у Сирији, у операцији „Шамал“, има ангажовано нешто више од три хиљаде припадника оружаних снага и нити једну забележену људску жртву у својим редовима. Немачки парламент је под снажним утицајем париских напада одобрио слање 1200 војника и авионе типа „Торнадо“ али без учешћа у ваздушним нападима на циљеве Исламске државе. Овакав увид у капацитете западних земаља, чак и у случају када њихова одлучност порасте услед одређених околности, показује најбоље снагу и значај ангажовања Русије у антитерористичким акцијама у Сирији. Руска Федерација ангажује далеко више припадника оружаних снага, неупоредиво више средстава и опреме и има више жртава и губитака него европске државе, које су за разлику од Русије недавно претрпеле терористичке нападе на својој територији (Филимоновић, 2016).

Исти аутор даље примећује да уколико би се снага, утицај и контрола територије Исламске државе у Сирији могла статистички приказати кривом, њена преломна тачка би свакако био почетак руских операција у Сирији заједно са копненом офанзивом сиријске војске. Једном речи, Русија је била непроцењиви савезник САД-у у борби против Исламске државе, без обзира што је то савезништво било невољно и што је реализовано истовремено са супарништвом у Украјини. Тек укључивањем Русије је, примера ради, прекинут извоз нафте са територије под контролом Исламске државе према Турској чиме су највећим делом биле финансиране терористичке и паравојне операције у Сирији, о чему је такође било помена у ранијим поглављима. Истовремено са акцијама против Исламске државе, Русија и САД су бомбардовале мање милитантне групе у складу са својим политичким интересима – Русија антивладине а САД провладине трупе. У сложеној ситуацији на терену, коју је до усијања довео ненајављени напад Турске и

рушење руског борбеног авиона у новембру 2015. године, САД и Русија су сачувале изузетан ниво хладнокрвности и одмерености, не дозволивши да тај инцидент, незабележен чак ни у доба Хладног рата, ескалира и доведе до прекида дејства према Исламској држави или чак до светског рата (Филимоновић, 2016).

Колико је руска интервенција променила однос снага у земљи и региону најбоље се може илустровати на примеру једне вести коју су пренели готово сви руски медији. „Компликована политичка и безбедносна ситуација на терену у Сирији навела је Сједињене Државе да већ у јуну 2016. године изнесу захтев Русији да не бомбардује снаге појединих милитантних група блиских Ал Каиди, са којима је Вашингтон раније порицао сваку повезаност (Russia Today, 2016)“. Овим поступком Сједињене Државе недвосмислено су признале директну повезаност са поменути групама исламских милитаната, против који су се до тада наводно бориле и то на глобалном нивоу. Овај догађај још један је у низу доказа који иду у прилог ранијој процени о измени односа снага у региону Блиског истока у корист Руске Федерације а на штету САД.

Једноставније говорећи, измењена ситуација на терену присилила је САД на промену односа и већу искреност према Русији. Сједињене Државе, иначе често нетранспарентне и неискрене према сопственом јавном мњењу, па чак и према савезницима, показале су у конкретној ситуацији далеко виши ниво искрености у односу према Руској Федерацији. Са друге стране Русија је, осим међународног признања статуса велике силе, тежила управо овом циљу.

Филимоновић сматра да учешће у међународним процесима неминовно доноси информације које у савременом свету значе предност, а Русији је управо учешће у најважнијим безбедносним и економским процесима било ускраћено одбијањем Медведевљеве иницијативе и касније економским санкцијама од стране Запада. Односи између САД и Руске Федерације су у Сирији достигли једну нову димензију и могу се описати подједнако супарничким и партнерским. Координација акција на терену у Сирији, међутим, није утицала на слику руско-америчких односа у медијима који су приказивани као најлошији после Хладног рата, нарочито у контексту кризе у Украјини. Резултат је био одржавање противречних односа у којима је коезистенцију војних снага и паралелне војне активности у Сирији пратио несмањени интензитет медијског рата САД и Русије (Филимоновић, 2016).

Што се Руске Федерације тиче, а можемо рећи и светске јавности, оружани сукоб у Сирији, као и војно – политички успеси које Руси тамо остварују, полако али сигурно потискују други план украјинску кризу. Примарни удар кризе у Украјини Руси су успешно амортизовали, бескомпромисно остварујући контролу у рејонима који су кључни за њихове виталне интересе, економске и пре свега безбедносне. Тренутна ситуација замрзнутог конфликтаим у потпуности одговара, а њихова позиција у Украјини сваким даном је све снажнија. Можемо констатовати да је Руска Федерација у Украјини показала

одлучност али и способност да контролише кризу, као и да је за сада била успешна да одговори на безбедносне изазове.

Русија је у Украјини интервенисала под притиском, услед непосредне претње по националну безбедност, док је пример интервенције у Сирији показао потпуну другу димензију њене спољне политике. Русија се у Сирији, не под изнуђеним околностима као што је то био случај у Украјини, умешала у конфликт и убрзо веома конструктивно укључила у решавање регионалних па и глобалних безбедносних проблема. Када говоримо о глобалним проблемима које је Русија преузела на себе свакако мислимо на мигрантску кризу, чије је једно од изворишта управо ратом захваћени Блиски исток. Почетком 2015. године сиријски грађански рат и злочини Исламске државе проузроковали су незабележену мигрантску кризу, која још увек траје, истина нешто мањим интензитетом, али чије последице могу трајно променити демографску и безбедносну слику Европе.

Русија је овом проблему приступила суштински, покушавајући најпре да отклони узроке и не бавећи се само њеним последицама, као што то чине остале укључене државе. Не смемо заборавити да је мигрантска криза за свега неколико месеци од настајања постала највећи безбедносни проблем ЕУ и још увек егзистира као такав. Европска унија се до сада углавном бавила само контролом граница, одређивањем квота земљама уније о броју избеглица које је неопходно примити и другим техничким питањима, док се узроцима настајања таласа миграција није систематично или се чак није уопште бавила. Безбедносне импликације миграција веома брзо су почеле да се испољавају на тлу Европе. Терористичке акције радикалних екстремиста и бивших бораца Исламске државе, који су такође избегличким рутама дошли у Европу, постале су реалност и стална безбедносна претња. Терористички акти у Паризу крајем 2015. године, произвели су ситуацију страха на тлу Европе, која још увек траје. Исламска држава је уочи руске интервенције била на врхунцу, лако ширећи територију, производећи нове таласе миграција. На руку јој је ишла неодлучна политика Сједињених Држава, које су се због ранијих неуспеха у Авганистану и Ираку, прилично уздржано ангажовале у Сирији. Међутим, убрзо након отпочињања војних операција Руске Федерације, долази до ослобађања територија од Исламске државе и њеног значајног потискивања, а самим тим и до стварања услова за стабилизацију разорене земље, смањивања интензитета миграција и до повратка избеглица.

Разматрајући овај аспект интервенције Филимоновић наводи да је „Русија интервенцијом постала једина европска држава, која је пресудно утицала на узроке мигрантске кризе, као првенствено европског безбедносног проблема, и то у време када је ЕУ, следећи политички диктат САД, предузимала дипломатску изолацију Русије и спроводила економске санкције због украјинске кризе“ (Филимоновић, 2016). Оваква ситуација показује својеврсни геополитички парадокс, настао као последица вишедеценијског унилатерализма Сједињених Држава, о чему је често у својим јавним наступима говорио руски председник Владимир Путин.

Својим мудрим и рационалним приступом у управљању сиријском кризом Русија је показала Сједињеним Државама да је њена улога партнера неупоредиво боља опција у односу на директну конфронтацију, која је можда била и очекивана у почетку. Администрација претходног председника САД Доналда Трампа, чини се покушала је да ублажи јаз са Русијом, а један од корака који је ишао у овом смеру био је и састанак двојице председника у Хелсинкију 16.07.2018. године. Састанак у Хелсинкију показао је обострану жељу и Путина и Трампа да нормализују односе две земље, а такође је показао и неке могућности за сарадњу.

„Жеља за нормализацијом односа несумњиво је била обострана и то је потврђено понашањем и изјавама оба лидера и пре и после састанка. На пример, била је очигледна њихова жеља да иза себе оставе питање руског мешања у америчке изборе, као и да се усредсреде на друга међународна питања. Ово се пре свега односи на питање подршке актуелном лидеру Сирије“, пренели су тада електронски медији (Тасс, 2018).

Анализирајући наведени сусрет Циганков (Tsygankov) наводи како Дамаск није био посебно заинтересован за показивање далековидог и флексибилног приступа, настављајући да тражи војно решење уз подршку својих савезника и безусловну финансијску и економску помоћ као у стара времена совјетско-америчке конфронтације на Блиском истоку. Могућности за напредак могле би се повезати са могућим компромисима око нагодбе у Сирији и Украјини, успостављањем сталног дијалога о сајбер-безбедности и нуклеарном наоружању, међусобним залагањем за политичко немешање у унутрашње ствари, развојем заједничких мера за борбу против тероризма и ширење нуклеарног и хемијског оружја итд. Овај покрет који обе стране треба да учине једна према другој тешко да ће бити брз, сматра Циганков, имајући у виду и унутрашње политичке несугласице у Сједињеним Државама и скептицизам у погледу уступака значајног дела руског естаблишмента. Ипак, такав потез био би могућ уз политичку вољу два председника. Минимални програм могао би бити намера да се заустави деградација односа двеју земаља, постигне разумевање интереса једне и друге и усмери међусобно ривалство на предвидљив начин (Tsygankov, 2018).

Са друге стране добар део америчког естаблишмента критиковао је иницијативу за сусрет, покушавајући да саботира састанак у Хелсинкију, као и да Трампа представи као Путинову марионету и издајника националних интереса. Вероватно да је одређени проблем постојао и у самом Трампу, тј. у његовим идејама о улози Русије у свету, његовој импулсивности и потешкоћама да се руско-америчким односима посвети доследна и приоритетна пажња. Његова жеља да пресече најсложеније чворове договором и једним потезом није обећавала ништа добро. Ово се нарочито односило на жељу да Русија брзо постане партнер у обрачуну САД-а против Ирана и Кине. Трамп међутим уопште није узимао у обзир односе које је Русија градила годинама и деценијама са овим државама. Са стране Русије, скептицизам за ове предлоге

био је потпуно оправдан. Трамп је нудио неке велике преокрете, али у исто време амерички естаблишмент и даље је доживљавао Русе као непријатеље и ривале, не доводећи у питање постојеће санкције, па чак и припреме нових. Без даље разраде читавог низа нагомиланих проблема, резултати састанка су брзо заборављени. Карактеристично је да су се разговори о могућим уступцима Сирији водили на позадини изјава о неприхватљивости и могућим санкцијама против Северног тока-2. Међутим, можда и главно питање које се најчешће постављало након састанка јесте да ли ће се хелсиншки замах користити за кретање ка нормализацији или ће састанак остати безначајан догађај који неће зауставити даљи развој глобалног сукоба између Русије и Сједињених Држава. Стога сукоб између САД-а и Русије, продубљен променом власти у Кијеву, на Криму и каснијим догађајима на Блиском истоку, још увек није исцрпљен и само је на паузи, што потврђује реторика администрације новог председника Џоа Бајдена. Даља динамика ће бити одређена спремношћу страна да се приближе једна другој, превазилазећи отпор естаблишмента и лично неповерење, што је од кључног значаја за стабилност међународне заједнице.

Говорећи о факторима стабилности међународне заједнице Младеновић и Пономарева, у троугао моћи, поред Руске Федерације и САД стављају и НР Кину, наводећи: „чини се да је у реалним околностима, за стабилност међународне заједнице, најприхватљивији модел глобалног троугла чија би темена представљали: САД, РФ и НР Кина. Разлози његовог постојања проистичу из специфичних потенцијала које поседују ове државе: САД као моћан технолошки, војни и политички центар; РФ, као светско складиште и НР Кина, као светска мануфактура. Упркос чињеници да све три стране троугла имају своје специфичне и, у многим елементима, супротстављене интересе, то би могао да буде најоптималнији систем кочница и равнотеже у међународним односима“ (Младеновић и Пономарева, 2011, стр 459). Из наведеног је јасно због чега аутори сматрају осовину Вашингтон-Москва-Пекинг као кључну за дефинисање модерних међународних односа на глобалном нивоу, а што у крајњем иде у прилог наших ранијих хипотеза о светској мултиполарности, тј. о значају НР Кине и Руске Федерације за њену пуну афирмацију.

Мудрим и пре свега, за такмаце потпуно непредвидивим потезима у кризним ситуацијама на подручјима Грузије, затим Украјине и најпосле Сирије па и Блиског истока, Русија је обезбедила место за преговарачким столом и важну улогу у процесу решавања најзначајнијих безбедносних и геополитичких проблема у свету. Последица тога је да руковођењем Међународне групе за подршку Сирији председавају САД и Русија. Ове државе су такође координисале политичке активности у УН, приликом доношења резолуције о Сирији, од стране СБ УН 2254, децембра 2015. године. Занимљиво је и то да је „Џон Кери, државни секретар САД, боравио у посети Кремљу непосредно пре заседања СБ УН, ради договора о садржају резолуције о „политичкој транзицији у Сирији“. За време наведене посетесаптао се и са Владимиром Путином и са Сергејом Лавровим“ (Slobodna Evropa, 2015).

Керијева посета се може тумачити на различите начине али у сваком случају треба имати у виду да се одиграла у доба економске и дипломатске изолације Руске Федерације, од стране Запада и САД-а првенствено, а што може указивати на њен значај. Керијев долазак у Москву такође потврђује раније претпоставке да је Русија, интервенцијом у Сирији, промовисала себе у важног играча у решавању кризе у региону Блиског истока. Овим чином Сједињене Државе су невољно признале неминовност укључивања Русије у решавање конфликта и доношење политички прихватљивог решења. Слична ситуација поновила се и након обнављања оружаних сукоба Јерменије и Азербејдана у Нагорно Карабаху 2016. године, када је Русија била гарант примирја, које је такође потписано у Москви, 5. априла 2016. године.

Резултат свега наведеног био је потпуно неочекиван. Наиме, почетком 2016. године, након скоро две године примене економског ембарга, као и озбиљне дипломатске изолације Руске Федерације од стране Запада на челу са Сједињеним Државама, званична Москва остваривала је већи утицај у регионалним па и глобалним безбедносним процесима, него што је то био случај још од периода СССР-а. Овакво међународно достигнуће последица је великог броја, за Кремљ повољних геополитичких фактора али и стратегије подстицања меке и социјеталне моћи коју је Путинова администрација примењивала у знатно ширем обиму него раније. Иако улагање у меку моћ још увек ниједостигло ниво америчког, медијске и пропагандне делатности, употреба „социјеталне моћи“, као и спровођења војних интервенција попут оне у Сирији, поправило је руску међународну позицију и њену слику у међународном јавном мњењу. Путинова Русија тренутно ужива статус важног субјекта у процесу решавања најважнијих проблема европске па и глобалне безбедности.

Филимоновић сматра да је претпоставка о одрживости стратегије Кремља везане за социјеталну и меку моћ, заснована на тези да је Вашингтон главни заговорник изградње натоцентричног поретка у Европи, као и да релативним опадањем моћи САД слаби и њен утицај на континенту, па ће самим тим временом слабити и политика „натоцентризма“. Кремљ, на основу процена односа моћи у свету, сматра да је НР Кина једини субјект који у перспективи може угрозити глобалну економску доминацију САД, као и да ће Вашингтон одсудни изазов својој глобалној хегемонији доживети у Азији а не у Европи. Стратегија историјског „заокрета“ ка Источној Азији указује да Вашингтон има сличну процену. Источна Европа, са друге стране, не представља изазов глобалној доминацији САД, не представља објективну претњу америчкој националној безбедности и не може се мерити са изазовом који потенцијално представља Кина. Агресивна политика САД према Русији, по тој логици, представља непотребни губитак времена и средстава у тренутку када постоје веће претње глобалној безбедности уопштено и појединачно улози САД у свету, сматра Филимоновић (Филимоновић, 2016).

Стратегија коју је Кремљ изабрао да примењује на глобалном нивоу у супротстављању америчкој политици је она успешна веома стратегија која је

већ више пута виђена у руској историји, а огледала се у избегавању директне конфронтације са надмоћнијим непријатељем. Генерал Кутузов је 1812. године изабрао управо такву врсту стратегије у рату са далеко надмоћнијом Наполеоновом војском. Он је упорно развлачио и исцрпљивао непријатељске снаге, користећи погодујуће факторе попут метео услова и „дубине“ руске територије, вешто одлажући сукоб како би сачекао најпогоднији моменат за одсудну битку. Веома сличну, или идентичну стратегију применио је и генерал Жуков у покушају да обузда први удар Хитлерове ратне машинерије у почетној фази нацистичке офанзиве на СССР.

Русија је наведену стратегију пресликала на модерне геополитичке околности, избегавајући директну конфронтацију са још увек најјачом силом света, Сједињеним Државама. Свесна да време неупитно доноси даље опадање релативне моћи САД Русија је изабрала стратегијску стрпљивост. Дипломатским и политичким механизмима, настојала је да одржи активну улогу у међународним односима, окушљајући истомишљенике против једностране политике САД и противећи се њеним плановима о изградњи натоцентричног поретка, превасходно на територији Европе. На симболичан начин, овакво стратешко опредељење Русије реципрочан је приступ идеји о дипломатском „рату исцрпљивања“ против Русије, који је најавио документ америчког Савета за националну безбедност (Rusia Today, 2016).

Многи геостратешки и геополитички показатељи тренутно указују на одређено престојавање структуре међународног поретка, који све јасније поприма облик мултиполарног, са НР Кином и САД као главним такмацима за економско првенство и Русијом која се равноправно прикључује када је реч о војној доминацији. Овакво сагледавање глобалне геополитичке ситуације још више потврђује потпуну оправданост стратегије избегавања отворене конфронтације са најјачим силама, коју је Русија мудро изабрала.

Кина се пак определила за ширење економског утицаја и то је почела да чини чак и у оквирима интересне сфере Сједињених Држава. „Почетком 2015. године НР Кина је објавила намеру да у наредној деценији уложи 250 милијарди долара у економију држава Јужне Америке. У анализи дешавања, стручњаци су закључили да је дугорочни циљ оваквог ангажовања Кине прибављање природних ресурса и ширење тржишта потребно за даљи развој кинеске економије што неминовно води и ка јачању политичког утицаја у овим земљама“, наводи Каплан (Kaplan, 2015).

Када говоримо о циљу и оправданости успостављања неоколонијалних односа у неразвијеним државама Јужне Америке, између САД и Кине суштински не постоји. Међутим, Кина за разлику од САД, не условљава инвестиције јужноамеричким државама на било који начин, самим тим преузимајући већи економски ризик, иако то чини на основу уверења да су бенефити овакве политике дугорочно знатно већи од могућих губитака. НР Кина је до сада инвестирала значајна финансијска средства у економије Бразила и Венецуеле, чиме је учинила озбиљан економски, политички и геостратегијски искорак на

тлу Јужне Америке. Економска офанзива Кине најзначајнији је страни уплив у ексклузивну сферу америчких интереса још од усвајања Монроове доктрине, којом су Сједињене Државе ограничиле мешање европских и других сила у дешавања на америчком континенту. Слабљење утицаја САД у региону и препуштање јужноамеричке интересне сфере Кини или било којој другој сили до сада је било потпуно непојмљиво. Можемо сматрати да се ради о још једној „*par excellence*“ потврди теорија о релативном опадању моћи Сједињених Држава.

Разматрајући феномен релативног опадања моћи САД, Филимоновић (2016) закључује да „теза појединих теоретичара о доминацији у Европи представља предуслов глобалне доминације САД само ако се узме у обзир да је доминација САД на америчким континентима неспорна и неизазвана. Изазов који у овом тренутку Кина представља Вашингтону у Јужној Америци, у стратегијском смислу је већи него било који изазов који Русија или било која друга сила може постављати у Источној Европи. Из наведеног разлога, перцепција Кремља је да је ангажовање САД у украјинској кризи заправо погрешно одређивање приоритета америчке политике и да је питање тренутка када ће Вашингтон увидети да има значајније проблеме од интеграције Украјине у НАТО. Притом се превасходно мисли на проблеме економске природе, повлачење из Ирака и Авганистана, консолидацију сопствене сфере утицаја на америчким континентима, „заокрет“ ка Источној Азији и борба против тероризма као једине појаве која прети националној безбедности САД, за разлику од свих других које потенцијално прете само америчким интересима али не и безбедности ове државе.“

Пребацивање тежишта на источноазијски регион у америчкој спољној политици, слабљење утицаја у непосредном окружењу (Јужна Америка) и губљење политичке иницијативе на Блиском истоку (карактеристична Сирија) утичу да САД полако прихватају улогу кључног али не и јединог субјекта безбедносног поретка у Европи и свету, уместо досадашње бескомпромисне тежње ка потпуној доминацији. С тим у вези „одустајање од једнополарног натоцентричног безбедносног поретка би требало да буде природна последица објективних економских кретања, као и прихватање изградње триполарног регионалног поретка, као подскупа мултиполарног светског поретка. ЕУ, са друге стране, не губи своју релативну позицију у том случају и напротив, смањењем притисака трансатлантског савезника добија прилику да у ближим односима са Русијом реализује традиционалну тежњу континенталних европских држава за уједињењем „руских ресурса са европском технологијом и услугама“ (Филимоновић, 2016).

Уколико би се наведена предвиђања остварила Русија би имала прилику да у пуном капацитету искористи потенцијале ЕУ за потребе подстицања сопственог економског раста, али и модернизације привреде, као крајњег жељеног резултата, тј. трансформације економије у модерну и функционалну тржишну привреду конкурентну у условима модерне тржишне активности.

Међутим, Сједињене Државе свакако неће олако препустити свој утицај на простору Европе или Евроазије (Хартленд) НР Кине или Русији. Шаолеи (Shaolei) износи да смо „на глобалном нивоу сведоци нових трендова попут„ дипломатским посредовањем Сједињених Држава, Уједињени Арапски Емирати успоставили су дипломатске односе са Израелом, Србија и Косово су се, под јаким америчким притиском договорили о економској сарадњи, Немачка је постала општрија у свом приступу наводном тровању руског лидера опозиције, док криза у Белорусији чак наговештава на могућност да Белорусија може напустити цевовод Северни ток 2. Све ово показује да су Сједињене Државе покренуле свеобухватну офанзиву у неким кључним областима Евроазије. Ово нема за циљ само да утиче на резултате америчких избора, већ и да забије клин у могуће зближавање Кине, Русије и Европе. Овај тренд сугерише да поморска геополитика Сједињених Држава има за циљ да раздвоји сарадњу унутар копна, док актери у Евроазији покушавају да наставе сарадњу. Сучељавање између ове две врсте геополитике се даље појачава“ (Shaolei, 2020).

Наведени али неки други глобални трендови попут изненадног ширења вируса „Covid-19“, за који се још увек са сигурношћу не може рећи да ли је природног или вештачког порекла, указују на то да поједини центри моћи настоје да преокрену макрополитичке процесе и остваре сопствене геополитичке циљеве. Без обзира на претрпљену штету, првенствено са економског и демографског аспекта, општа је оцена да се Руска Федерација за сада веома вешто носи са новоносталом кризом изазваном наглим ширењем вируса „Covid-19“, те да за сада нема назнака да би ова ситуација могла изазвати веће унутрашње политичке или економске турбуленције у држави.

Упоредо са наведеним геополитичким процесима, баш као што је Путин истакао на једном од састанака министара спољних послова ШОС-а, Евроазија се суочава са безбедносним ризицима. Поред мултилатералних организација као што су Европска унија и Евроазијска економска унија суочене са претњама поделом, ШОС и РЦЕП наилазе на потешкоће. Узбуркани су и сукоби у областима суседним Кини и Русији. Индо-пацифичка унија, заснована на такозваном „либералном свету“, убрзава своју изградњу. Међутим, кинеско-русска сарадња и под таквим околностима остаје стабилна, што је вредно помена усред таласа хаоса који је захватио готово све мултилатералне организације и велике земље. Из навода председика Русије јасно је колико је државно руководство опредељено у циљу задржавања високог нивоа билатералних односа са земљама попут НР Кине и Индије, тј. колико је овај сегмент спољне политике важан за стабилност државе.

Иако су САД покренуле нову рунду глобалних офанзива, преокрет њиховог економског и геополитичког пада у средњорочном и дугорочном периоду остаје јако тежак задатак. Унутрашњи проблеми, попут „поделе између две странке, која се проширила да обухвати етничке групе и идеологије у земљи, дубоко је омела њену хегемонистичку стратегију. „Трампов неадекватан одговор на пандемију „Covid-19“, како је откривено у предстојећој књизи новинара Боба Водварда (Robert Upshur Woodward), сигурно ће озбиљно

оштетити амерички реноме. Конкретно, амерички долар ће највероватније наставити да пада, а економска слабост усред пада америчког долара ће се наставити, док ће тржишно окружење у настајању бити релативно стабилно; панични одлив капитала ће престати. Курс нерезервних валута биће релативно стабилан, а постепени опоравак азијске економије погураће цене роба навише. Иако је рубља привремено флукутирала због претњи још једним кругом санкција, судећи по дуготрајној путањи азијске економије, руски „стожер“ ка Истоку и даље остаје мудар избор”, закључује Шаолеи (Shaolei, 2020).

Русији се у првој половини 2020. године догодио низ промена, што указује на њену будућу оријентацију. Након уставних амандмана, изградња „дуготрајне државе“ ушла је у фазу примене. Затим, дугорочни циљ руске економије је прагматичан, отворен и креативан. Такође, кинеско-амерички однос наставља да се погоршава, али Путинов јасан став да инсистира на кинеско-руској сарадњи, тако да САД тиме неорганичавају Кину стекао је поштовање и уважавање и кинеског народа и међународне заједнице.

Руски „пивот“ према Истоку није ни хитна мера ограничена на економско разматрање, нити је усмерена на суочавање са Западом. Русија, као највећа држава на свету, стоји на споју источне и западне цивилизације, и могла би да пружи искуство другима у контролисању и решавању сукоба или криза насталих трансформацијом глобалне парадигме. Још од украјинске кризе, руске елите почеле су да износе идеју о изградњи будућег поретка након завршетка тренутне кризе. Од распада Совјетског Савеза, Русија је истраживала примену таквог будућег поретка. Недавно су руски научници предложили да Русија треба да постане гарант светског мира, слободног избора свих земаља, као и новог покрета несврстаности. Овом логиком, Кина би требало да буде верни партнер Русије у спровођењу таквих идеолошких принципа.

Кина и Русија имају велики број додирних тачака које их повезују. Ове године је обележена 20. годишњица обнове кинеско-руског Уговора о пријатељству и сарадњи, као и 20. годишњица Шангајске организације за сарадњу. Научној и политичкој елити две земље остаје да продубљује даље могућности стратешке сарадње, као и да истражује идеолошко и историјско значење кинеско-руске сарадње. Још крајем 17. века, када је у Европи потписан Вестфалски уговор, Кина и Русија, као две империје, потписале су уговор који је осигуравао мир и добросуседске односе током скоро два века. За сада нема нити једног разлога да тако не буде и у будућности. Међутим, одређена размимоилажења у односима Кине и Русије са једне и САД са друге стране незаобилазна је стварност. Кинези пак испољавају наду да ће се америчко-руски односи нормализовати у скорој будућности.

Најновији геополитички трендови, на шта указује велики број аутора, говоре да се глобална „битка“ између Запада предвођеног Сједињеним Државама и Истока који ће највероватније заступати руско – кинески блок, полако измешта са простора Блиског истока према региону Африке и најпосле ка територији Евроазије, тј. Макиндеровог простора „Heartland-a“, за чије овладавање ће се тек

ломити копља. Већ сада можемо сумирати резултате и рећи да је блискоисточна епопеја, која је вођена углавном на простору Ирака и Сирије, из ове временске и научне перспективе припала Русији, али да се одсудне битке на глобалном нивоу тек очекују. Претходне наводе треба узети са резервом, нарочито уколико имамо у виду да су Сједињене Државе невољно али највероватније по мало и свесно препустиле Блиски исток у руке Руској Федерацији. Оно што је сасвим сигурно и сада већ готово извесно је да се Сједињене Државе неће тако лако одрећи простора „Heartland-a“.

Изнета запажања и претпоставке покушаћемо да сублимирамо у глобалне импликације које је руска интервенција у Сирији произвела, у циљу потврде њене важности за успостављање глобалне мултиполарности и враћање Руске Федерације на геополитичку мапу великих играча:

- Извршавајући задатке у оквиру војне операције у Сирији, руске оружане снаге стекле су непроцењиво искуство у планирању операција, премештању трупа, стварању потребне инфраструктуре и организовању логистичке подршке и вођењу борбених дејстава, пре свега у пустињским, планинским пределима и у урбаним условима. Руска војска показале је врхунску обученост и демонстрирала изузетну ефикасност ратне технике у реалној борбеној ситуацији, чиме се у овом сегменту значајно приближила ОС САД и НАТО;
- Сирија је такође послужила као идеалан полигон за опитовање најмодернијег руског наоружања, које је на овај начин такође презентовано светској јавности и потенцијалним купцима у реалним, борбеним условима;
- Интервенција је омогућила и објективнију процену борбених и оперативних способности руских оружаних снага, у релативно кратком временском року. Више од 360 узорака ратне технике који су у фази планираних испитивања или их је усвојила руска војска прошло је одобрење, а сво наоружање и опрема која су део руске групе у Сирији усклађени су са захтевима модерног ратовања. Резултати одобрења послужили су као основа за значајно прилагођавање државног одбрамбеног поретка. Тако се у будуће планира додатна куповина авиона Су-34 и Су-30СМ, хеликоптера Ми-28Н и Ка-52, као и ваздухопловног наоружања које је показало најбољу ефикасност. Генерално, операција у Сирији показала је високе могућности модерне руске технологије, која је данас у много чему испред узорака исте генерације из арсенала земаља НАТО;
- Операција у Сирији показала је фундаментално повећане способности руских оружаних снага, способност успешне одбране националних интереса било где у свету, као и спремност да пружи војну помоћ својим савезницима и партнерима. Ојачан је углед Русије, као и њен

међународни утицај а покушаји геополитичких конкурената да политички и дипломатски изолују Руску Федерацију су неутралисани;

- Као можда и најзначајније од свега важно је поменути да се војна интервенција Руске Федерације у Сирији временски поклопила са економском иницијативом НР Кине у Африци и Јужној Америци. Односно изузетно економско јачање Кине, заједно са руским преузимањем иницијативе на Блиском истоку за импликацију има слабљење глобалне позиције САД. Економско јачање Кине у последњих 20 година резултирало је скорим престојањем САД у глобалној економској моћи и Кина засигурно постаје земља са највећим учешћем у светској трговини и на том месту замењује САД. Упоредо са тим „неочекиваним“ економским напредовањем Кине на светској сцени међународних односа ступа Руска Федерација са својом војном интервенцијом у Сирији, која је била више него неочекивана. На тај начин дошло је до стварања јасне и свима уочљиве економске и војне мултиполарности.

5. ГЕОПОЛИТИЧКО ПОЗИЦИОНИРАЊЕ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ НАКОН ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Руска Федерација је пружила је снажну војну и политичку подршку Асадовом режиму а за узврат је, између осталог добила могућност размештања додатних војних капацитета у Сирији, пошто је још из доба СССР-а држала поморску базу у приморском граду Тартусу (Tartous), на Медитеранској обали. Исте године када је отпочела војну интервенцију Русија је основала нову војну ваздухопловну базу на сиријској територији, у граду Хмеимим (Khmeimim), и на тај начин у потпуности успоставила контролу над територијом Сирије, а самим тим постала респектабилан страни војни фактор у региону Блиског истока.

Како је тада известио руски електронски медиј „Восток“ Русија је енергично приступила опремању и модернизацији постојећих, односно изградњи нових војних капацитета у Сирији. „Крајем 2016. године Русија је отпочела модернизацију војне луке у Тартусу са неопходним бродовима и опремом. Још у октобру је објављено саопштење о плановима да се лучки град претвори у војно-поморску базу Министарства одбране Руске Федерације. Министарство одбране је почело са јачањем луке, опремивши је бродовима и техничком опремом, што је неопходно за стварање свеобухватне војно-поморске базе. Русија је почела да модернизује луку, не сачекавши да добије одобрење да руски објект у Тартусу постане војно-поморска база. Тренутно Русија у граду поседује објект који има статус пункта за снабдевање ратне морнарице“ (Восток, 2016). Податак који указује да је огромна инвестиција реализована без формалног одобрења сиријских власти, говори нам о изузетном статусу који Русија тренутно ужива у Сирији.

Развијање и размештање војних капацитета у Сирији пружили су прилику Русији да демонстрира своју војну моћ у земљи али и у читавом региону. Узимајући у обзир тренутне војне капацитете, у случају евентуалног конвенционалног сукоба регионалног или глобалног опсега, Русија ће у блискоисточном региону имати могућност да користи стратегију ограничавања и ускраћивања приступа и маневара против потенцијалних опонената, од којих су свакако најозбиљније третиране Сједињене Државе и НАТО. Поред тога Русија се у релативно кратком временском периоду веома добро прилагодила хаотичној геополитичкој ситуацији на Блиском истоку, коју је додатно искомпликовала америчка најављена повлачења војних трупа из Сирије и Авганистана. Епилог оваквог развоја догађаја, у комбинацији са мудрим и одмереним потезима руске спољне политике, јесте актуелна војна доминација и политичка иницијатива Руске Федерације на територији Сирије, као и у читавом региону Блиског истока.

Нигде се више не може чити или прочитати, па чак ни од стране најрадикалнијих аутора и најоптимистичкијих медија са Запада, упитност чињенице да је руска интервенција у Сирији имала пресудан утицај на исход грађанског рата, чиме је Русија одлучујуће утицала на победу режимских снага, очување Башара ал-Асада на власти, а највероватније и у животу, као и на пораз Исламске државе на скоро читавој сиријској територији. Тиме је „de facto“ најснажнија терористичка организација данашњице тзв. Исламска држава доживела не само војни, већ и идеолошки пораз који је можда још и важнији од војног, и то не само на територији Сирије, већ и у регионалним па и у глобалним оквирима.

Операције руских оружаних снага послужиле су и за тестирање новог оружја и савремених сложених борбених система, као и за демонстрацију ефеката овог наоружања у реалним борбеним условима. Један од циљева руске спољне политике у сиријском сукобу свакако је био и промоција новог оружја које ће бити понуђено свим заинтересованим купцима у свету а нарочито онима са Блиског истока, који су вероватно били приоритетна циљна група руске војне индустрије. Русија је у реалној ратној ситуацији, врло ефектно приказала светској јавности разорне способности, управљивост и домет свог модерног наоружања. Руси су успешно дејствовали по циљевима са Каспијског мора и са источног Средоземља, лансирајући крстареће ракете из подморница, као и са површинских пловила. Руске оружане снаге успешно су дејствовале по циљевима у граду Раки, из подморнице у Медитерану, а руски борбени авион успешно је бомбардовао побуњеничке положаје у Сирији, из базе у Ирану.

Русија је у лето 2018. године распоредила значајне поморске снаге, укључујући носач авиона класе Адмирал Кузњецов, на Медитерану, како би подржала напад режимских снага на последње побуњеничко упориште у Сирији. Поморским операцијама Русија је проширила опсег свог војног утицаја а руско војно присуство успоставило је нова „правила игре“ у подручју ширег Блиског истока, условљавајући прекомпоновање односа снага међу супротстављеним

субјектима, и што је можда још важније ограничавајући слободу деловања Сједињених Држава и Израела.

Руска Федерација је такође упутила читав контингент различитих приватних агенција за обезбеђење у Сирију да се боре на страни Асадовог режима, које су Западни медији често називали „руским плаћеницима“ или „зеленим људима“, алудирајући на то да су руски званичници дуго негирали постојање ових формација и заборављајући при том да су овакав модел ратовања, не тако давно, патентирале управо Сједињене Државе. Овакав потез, највероватније пресликан из богате праксе сличних сукоба које су у последње време углавном водиле САД, показао се корисним и поред великих људских губитака¹¹ које су ове снаге често трпеле. Вероватно звучи сурово и нехумано али за домаћу руску и светски јавност ови губици нису били толико тешки и „звучни“, као да су у питању биле регуларне оружане снаге Руске Федерације.

Све наведено утицало је сузбијање утицаја САД на просторуширег Блиског истока и преузимање регионалне иницијативе од стране Руске Федерације.

5.1. Измена глобално – безбедносног амбијента и утицај на мултиполарност

У свом, сада већ чувеном минхенском говору из фебруара 2007. године Путин је први пут, на тако значајном форуму, изнео низ критика и важних чињеница које оспоравају легитимитет међународног унилатералног поретка, на којем инсистирају Сједињене Државе. Суштина његове критике свакако је била усмерена на „апострофирање бројних мањкавости спољне политике Сједињених Држава, која се искључиво заснива на унилатерализму. Путин је овом приликом, већ тада успео да обезбеди подршку оваквом виђењу тренутног међународног поретка код одређеног броја држава, од којих је свакако најзначајнија била подршка добијена од стране НР Кине“ (Путин, 2007).

У заједничком саопштењу тадашњег председника Руске Федерације Дмитрија Медведева (Дмитрий Анатолјевич Медведев) и председника НР Кине Ху Ђинтаоа (Нú Jǐntào) о главним међународним питањима, датом у Пекингу 23. маја 2008. године „двојица лидера су поновила и потврдила обе линије критике из руског Концепта безбедности, као и из, сада већ чувеног Путиновог минхенског говора. Тренд одвијања међународних процеса у смеру стварања мултиполарног света означили су као „неповратан“, напоменувши да су у међународној политици „унилатерализам“ и политика силе још увек присутни. Поред занимљиве, за то време готово револуционарне анализе савременог међународног поретка коју су изнели, лидери две велике нарастајуће светске силе су поновили своју решеност да заједничким деловањем ојачају механизме међународне сарадње, које су представили као кључни инструмент дипломатске припреме за прелазак из униполарног у мултиполарни

¹¹ „Према истраживању немачке новинске агенције „Rojters“, током првих девет месеци у 2017. години, у Сирији је погинуло најмање 131 лице из састава приватне агенције за обезбеђење „Вагнер“, која се бори на страни режимских снага“ (BBC, 2018).

међународни поредак“ (The Heads of State of China and Russia Sign a Joint Statement on Major International Issues, 2008).

Гласна и јасна подршка од стране државе са најбрже нарастајућом економијом у свету (НР Кине) обезбедила је додатни легитимитет и значај Путиновој идеји. Имајући у виду изузетну резервисаност која је у том временском периоду, може се рећи и касније, па и данас, прилично карактеристична за дипломатске активности званичног Пекинга, нарочито по питању издавања тзв. позиционих изјава, схватамо потпуни значај онога што је Путин одлучно изрекао у Минхену, на каснији развој и садашњу поставку међународних односа.

О Путиновој стратегији успостављања мултиполарног међународног поретка кроз окупљање великих сила око истих идеја, реафирмацију међународних организација, првенствено УН и ОЕБС и оснивање нових форума сарадње држава нешто смо споменули и делимично то образложили у претходним поглављима.

У заједничком закључку издатом на крају самита у Јекатеринбургу, шефови држава БРИК су се заложили за реформу међународних финансијских институција, која би одражавала реалне промене у светској економији. Затражили су већи утицај, као и боље представљање у међународним финансијским институцијама, истакавши потребу за „стабилним, предвидивим и диверзификованијим међународним монетарним системом“ (BBC News, 2009). Иако ни у једном делу закључака није била поменута централна улога долара, западни економски и политички аналитичари су протумачили захтев за стабилним, предвидивим и диверзификованијим међународним монетарним системом, као покушај оспоравања доминантне улоге долара у постојећем међународном монетарном систему. Такође, боље представљање у међународним финансијским институцијама аналитичари су протумачили као захтев за релативним увећањем утицаја БРИК држава у међународним финансијским институцијама, што по аутоматизму подразумева релативно умањење утицаја Сједињених Држава у истима.

Неоспорне су и сувише очигледне чињенице која иду у прилог економским реформама и уравнотежењу расподеле међународне моћи у складу са реалном економском, војном и политичком снагом држава, да би уопште биле предмет спорења аналитичара. Растућа економска моћ земаља БРИК, код којих такође постоји снажан тренд увећања исте, као и нарастање њиховог утицаја у међународним институцијама, производи реалне основе за настанак мултиполарног међународног система.

Након инвазије Ирака уследиле су прве озбиљне критике америчке спољне политике, док је чак и у америчким научним круговима почела да провејава идеја о релативном опадању моћи САД. Убрзо почињу да се објављују различите студије и текстови о међународним односима, чија тема је релативно опадање моћи Сједињених Држава, релативни пораст моћи других држава или

региона, појава „другог света“ или наступање „неполарног доба“, како су поједини аутори тада дефинисали почетак мултиполарности.

Међу овакве студије спадају „Пост - амерички свет“ Фарида Закарије (Fareed Zakaria), „Нова азијска хемисфера – незаустављиво померање глобалне моћи ка истоку“ Кишоре Мабубанија (Kishore Mahbubani), те дело Параг Кане (Parag Khanna) „Други свет – империје и утицај у новом глобалном поретку“, као и чланак Ричарда Хаса (Richard N. Hass) „Доба неполарности“. Наведена научна разматрања предвиђају глобална кретања која ће довести до појаве другачијег међународног поретка, а заједничка теза им је да се Сједињене Државе налазе у силазном процесу, као и да се позиција растућих сила, пре свега Индије и Кине из дана у дан побољшава, свакако на уштрб позиције САД. Сваки од наведених аутора пружио је одређени број аргумената и побудио неку нову идеју за критику унилатералне политике САД и постојећег међународног поретка, руским званичницима, чија су излагања на међународним форумима, због тога имала снажну теоријску потпору, па су самим тим била и убедљивија светској јавности.

Занимљиво је запажање Филимоновића (2010) да „основ за критику америчке улоге у савременим међународним односима постоји и у неким дубљим онтолошким основама међународне политике које нису зависне од политике појединачних администрација него од саме позиције коју Сједињене Државе имају као центар моћи у униполарном међународном систему. Повлачењем и поразом хладноратовског непријатеља, САД су добиле дуго прижељкивану прилику да у пракси остваре једновековне идеје о „обезбеђивању света за демократију“ и да кроз ту визију покажу провиденцијалну улогу америчке државе и цивилизације у светској историји. Управо у остварењу, а не у постојању, лежи трагика свих националних идеја и пројеката. Без обзира на основне замисли и сврхе и на племенитост и хуманост политичких визија оснивача, начин остварења националних интереса је увек сличан по врсти, уколико је успешан. Он се, скоро без изузетка, састоји у наметању воље и политике једне организоване политичке заједнице другој, или другима. Сједињене Државе нису биле изузетак“ (Филимоновић, 2010, стр. 97-98).

Џон Миршајмер (John J. Mearsheimer) у свом делу „Трагедија политике великих сила“, у поглављима „Зашто американци не воле реализам“ и „Реторика против праксе“ покушавао је да пронађе обрасце оправдавања државне политике и у ширем смислу однос реторике и политике америчких државника. „У суштини, очигледни јаз дели јавну реторику од стварног вођења америчке спољне политике. Два чиниоца су важна за ову појаву. Прво, реалистичка политика понекад коинцидира са диктатима либерализма и у тим случајевима не постоји сукоб између трагања за моћи и трагања за принципима. Под овим околностима реалистичка политика може бити оправдана либералном реториком, без дискусије о фактору моћи који се крије иза. Друго, када разматрања о моћи присиљавају Сједињене Државе да делују супротно либералним принципима, спин доктори се појављују и причају приче које су у

складу са либералним идеалима“ (Филимоновић, 2010, према Mearsheimer, 2009).

Међутим, убрзо након трагичног догађаја од 11. септембра, аргументација и реторика америчких званичника била је све мање идеалистичко – либерална, а све чешће реалистичка по својој природи и садржају. Инвазија Ирака је оправдавана реалистичким терминима, тј. наводним постојањем оружја за масовно уништење у овој земљи и наводном угроженошћу америчке националне безбедности. Тек у другом кругу аргументовања, изнете су тезе о тоталитарној природи режима Садама Хусеина, а операција „Ирачка слобода“ „пакована“ је у идеалистичку замисао о ширењу демократије. Недостатак уверљиве идеалистичке аргументације довео је до оштрог противљења америчког и светског јавном мњења инвазији Ирака и Бушовом тзв. „Рату против терора“. Критика америчке политике на Блиском истоку постала је својеврсни облик поп културе, изражене са великим успехом у музичкој и филмској уметности, а онда укључене у шире „антиимперијалистичке“ и „антиглобализацијске“ обрасце критике.

Званичници Руске Федерације на челу са председником Владимиром Путином препознали су у томе своју прилику, па је Путин укључио Русију у „глобални фронт“ критике САД, који је поред Кине, Северне Кореје, Ирана и у ширем смислу исламског света укључивао и јужноамеричке државе, пре свега Венецуелу, Кубу, Боливију, Еквадор, Никарагву, као и јавно мњење појединих западноевропских држава.

Руска војна интервенција у Сирији наставила је на неки начин политику критике САД, али је то овога пута учињено много одлучније и то не само вербално, већ су аргументима критике придодати конкретни потези на „терену“, уз употребу респектабилне војне силе. Правдајући своје потезе решавањем сиријских питања, првенствено безбедносних и хуманитарних, Руска Федерација је заиста имала шта да понуди у виду конкретних и веома конструктивних решења, иако се суштински иза сваког предлога и поступка крио неки од руских спољнополитичких интереса, што је у свету дипломатије и међународних односа апсолутно очекивано и прихватљиво. Било како било аргументација је била на руској страни и нико им није могао приписати једностраност, што је већ постала матрица када је спољна политика САД-а у питању.

Москва је у 21. веку показала изузетну рационалност у перцепцији сопствене геополитичке и геостратегијске позиције (свесна својих лимита), прихватајући САД и НР Кину као тренутно две водеће светске силе, у економском смислу. Такође Москва је показала спремност да схвати и разуме потребе и интересе других субјеката међународне политике. Правилно сагледавајући сопствене ограничавајуће факторе, који свакако нису безначајни, Русија је изабрала мудру стратегију оспоравања легитимитета постојећег међународног финансијског и геополитичког поретка са једном светском супер силом, указујући на прогресивни економски развој одређеног броја земаља (на челу са Кином), које

немају адекватан „третман“ у односу на удео у светској економији. Градећи билатералне односе са државама попут НР Кине, Индије, Јужне Африке и Бразила Русија је неприметно јачала сопствени блок у циљу сузбијања утицаја САД, првенствено у Средњој Азији али и на другим важним геополитичким регионима, не устручавајући се ни од војне интервенције. Сирија је такође добар пример и продукт овакве политике Русије. Кроз организације као што су БРИКС и ШОС, Русија је мудро градила институционалне механизме за економско али и војно удруживање са савезницима и партнерима. Након повратка потпуне контроле у земљама постсовјетског простора, Русија је наставила са корацима ка економском удруживању ових земаља, ослањајући се на наслеђе СССР-а, које је подразумевало међузависност економија, држава савеза.

Међутим, свакако најважнији и економски најисплативији потез Руске Федерације у 21. веку била је изградња гасовода „Северни ток“, којим је Русија омогућила, водећој држави ЕУ – Немачкој, аутономију у снабдевању природним гасом, чиме су две државе, преко „ноћи“, од вековних супарника постале економски нераздвојни партнери. А колико је Русији али и Немачкој овај однос важан најбоље се може илустровати на примеру притисака које због тога трпе обе земље, а исти се често спомиње и као кључни проблем у остваривању јединства Запада.

Формирањем економских савеза и пружањем политичке подршке у међународним односима Русија је успела да оствари бројне геополитичке победе, стављајући на своју страну чак и поједине земље традиционално оријентисане ка западним вредностима. „По доласку Сиризе на власт, Кремљ је презадуженој Грчкој понудио помоћ 2015. године, као и Исланду 2008. године на почетку светске економске кризе. Републици Србији, чија је спољна политика растрзана између тежњи ка уласку у ЕУ и проблема Космета, Москва служи као ослонац у СБ УН чиме правно штити територијални интегритет државе и практично задржава значајан утицај у политичким процесима без већих материјалних трошкова. Египат, кључни амерички савезник на Блиском истоку, после Арапског пролећа и растуће нестабилности и конфузије, позван је да приступи Евроазијској економској унији, простору слободне трговине под вођством Русије (Јерменија, Белорусија и Казахстан) што је остварено у фебруару 2015. године“ (Филимоновић, 2016, стр. 267-268).

Русија је партнерство понудила чак и свом највећем супарнику, што је пре сиријске кризе мало ко могао очекивати као њен спољно политички потез, а још мање да би понуда заиста могла бити прихваћена. Потреба САД за савезницима временски се поклопила са латентном жељом Русије за остваривањем већег утицаја у међународним оквирима, нарочито у временском периоду примене санкција западних земаља. Нико од партнера САД до тада није био спреман да се војно ангажује и да подмири не тако мале трошкове ангажовања у Сирији, и што је још опасније преузме ризик од последица, као што су одмазде и нарочито потенцијални терористички напади радикалних

исламиста. Русија је у датом моменту била једина војна сила спремна да испуни све наведене услове.

Интервенцијом у Сирији и даљом релативно успешном контролом кризне ситуације, уз преузимање иницијативе на Блиском истоку, Русија је показала да су њени односи са САД далеко сложенији него што су до тог тренутка изгледали, нарочито уколико их посматрамо кроз призму сукоба у Украјини. Без обзира колико је то Сједињеним Државама тада изгледало неискрено и неприхватљиво, али понуда Русије за партнерством у решавању сиријске кризе није се могла одбити, будући да је била легитимна са међународног аспекта али и легална након званичног позива добијеног од стране сиријског режима. Подсећања ради Русија је једина одговорила на позив САД упућен међународној заједници, за већим ангажовањем у међународним кризама, иако се позив првенствено односио на њене европске partnere. Русија се, следећи композицију сопствених мотива и интереса, крајем 2015. године, неочекивано сврстала у ред стратешких савезника САД у борби против Исламске државе.

Филимоновић такође објашњава да „Русија јесте имала легални и легитимни основ за војну интервенцију у виду позива сиријског председника Башара ал-Асада, а поред тога је у претходним консултацијама обезбедила позитиван одговор, или барем одсуство одлучног негативног одговора, свих значајних сила у региону Блиског истока – Ирана, Турске, Саудијске Арабије и Израела. Прећутну сагласност Сједињених Држава са руском интервенцијом показала је координација руских и америчких војних стручњака на почетку руских операција у Сирији како не би дошло до међусобног угрожавања снага“ (Филимоновић, 2016, стр. 274-275).

Савременици смо историјских промена у спољној политици Сједињених Држава, још увек најмоћније силе света, којима званични Вашингтон спроводи своју нову стратегију „заокрета“ ка Источној Азији, правилно ценећи да ће се одсудна битка за глобалну доминацију одвијати управо на овом геостратешки најважнијем простору, препознатом као таквом још почетком претходног века, од стране британског геополитичара Макиндера. Уколико у обзир узмемо наведено, као и актуелну процену односа моћи у свету, свима па и самом званичном Кремљу постаје јасно да НР Кина представља једину светску силу која у догледној будућности може угрозити глобалну економску доминацију САД. Вашингтон највероватније дели сличну процену глобалне геополитичке ситуације, ценећи да ће одсудни изазов својој доминацији доживети у Азији а не у Европи. С тим у вези, посматрајући са економског аспекта, Источна Европа не располаже довољним капацитетима (првенствено економским) да би на било који начин представљала изазов тренутној лидерској позицији САД. Такође, не може се сматрати да одатле може доћи објективна претња по америчку националну безбедност, па се самим тим источно европски регион (читај Русија) не може се поредити са изазовом који у последње време потенцијално представља Кина.

Следећи ток наведене логике, агресивна политика према Русији од стране САД је потпуно непотребна, и у ситуацији када постоје далеко озбиљније претње глобалној безбедности уопштено, као и појединачно улози САД у свету, представљала би улудо расипање времена и ресурса, чега је безмало потпуно свесна и руска политичка врхушка. У оваквим околностима, стратегија Кремља према америчкој политици у Европи слична је оној коју је Русија више пута кроз историју примењивала. Основне одлике овакве политике су стратегијска стрпљивост, избегавање директног кофликта, као и уједно спровођење изузетно активних политичких потеза против напора САД да успостави натоцентрични поредак. „На изванредан начин, овај приступ Русије је реципрочан идејама о дипломатском „рату исцрпљивања“ против Русије, који је најавио документ америчког Савета за националну безбедност, с обзиром да Москва поступа на исти начин према улози Вашингтона, нарочито у Источној Европи“ (Russia Today, 2015).

Стратешку оправданост овакве политике Русија је веома успешно проналазила у неким глобалним дешавањима која су указивала на одређено „померање“ структуре међународног система и почетак престојавања великих сила у жељи за што бољу позицију у предстојећем мултиполарном поретку, где су Кина и Сједињене Државе исказивале највеће аспирације за економско па и војно првенство.

„Почетком 2015. године НР Кина је објавила намеру да у наредној деценији уложи 250 милијарди долара у економију држава Јужне Америке. У анализи дешавања, стручњаци су закључили да је дугорочни циљ оваквог ангажовања Кине прибављање природних ресурса и ширење тржишта неопходно за даљи развој кинеске економије, што неминовно води и ка јачању политичког утицаја у овим земљама“ (Kaplan, 2015).

Релативно опадање моћи САД уз пораст значаја источноазијског региона, два су процеса који одлучујуће делују на глобалне геополитичке процесе. Наведени трендови препознати су и у америчкој спољној политици као неминовност, због чега ће Вашингтон у догледној будућности највероватније бити принуђен да садашњу позицију доминантне силе у Европи замени улогом једног од три кључна „играча“ за успостављање безбедносног поретка. „У складу са тим, одустајање од једнополарног натоцентричног безбедносног поретка би требало да буде природна последица објективних економских кретања, као и прихватање изградње триполарног регионалног поретка, као подскупа мултиполарног светског поретка. ЕУ, са друге стране, не губи своју релативну позицију у том случају и напротив, смањењем притисака трансатлантског савезника добија прилику да у ближим односима са Русијом реализује традиционалну тежњу континенталних европских држава за уједињењем „руских ресурса са европском технологијом и услугама“. Русија би тек у том случају имала прилику да у пуној мери искористи развојни потенцијал ЕУ за потребе подстицања економског раста и модернизације и, као крајњег резултата, трансформације економије у модерну и функционалну тржишну

привреду конкурентну другим националним привредама“ (Филимоновић, 2016, стр. 281-283).

5.2. Промена односа снага у земљи и у региону

Да би се разумело шта Русија заправо жели у региону источног Медитерана и како то суштински утиче на промену односа снага у Сирији и на ширем простору Блиског истока, неопходно је докучити њену стварну намеру, као и друге прикривене амбиције, као што је покушај контроле и остваривања утицаја на одлуке у вези са енергетском политиком Саудијске Арабије и других важних земаља произвођача нафте и гаса. Разматрајући овај аспект све време треба у виду имати то да је витални интерес руске привреде продаја енергената. Ова чињеница помаже у разумевању зашто је погрешно веровати да Русија дели наводни амерички интерес (само декларативни) у виду успоставе стабилности Блиског истока. Супротно томе, Русија често активно доприноси дестабилизацији управо зато што тиме уједно доприноси и расту цена енергената. Русија је такође изузетно заинтересована за продају оружја и нуклеарне технологије на тржишту Блиског истока, које је са тог аспекта више него интересантно. Поред продаје наоружања и нуклеарне технологије Русија има и друге пословне интересе у региону Блиског истока.

Ефекти руског присуства и деловања на Блиском истоку и Медитерану тема су појединих института у Сједињеним Државама. Извештај о поморској безбедности Конзорцијума Института Хадсон за источни Медитеран из 2019. године указује да „руски споразуми о размештању база на Леванту пружају могућност Руској Федерацији да инсталира и управља аутономним подморским системима. Већ сада руске поморске снаге у Медитерану располажу са модерном војном опремом за надзор, извиђање, као и за уништавање подморских комуникационих каблова. Руске медитеранске подморнице са седиштем у Сирији могу, не само да лансирају крстареће ракете на копнене циљеве, већ и да угрожавају подморску инфраструктуру. У децембру 2017. године, британски шеф кабинета премијера упозорио је да постоје нови безбедносни ризици као што је рањивост каблова који прелазе морско дно. Према сценарију у којем би ови каблови били пресечени или оштећени последице би биле погубне за британске медије, као и на економију у целини. Русија има много разлога за интервенцију у источном Медитерану као што је:

1) пружање помоћи дугогодишњим савезницима сиријског режима,

2) подршка својим савезима са Турском и Ираном или, напротив,

3) успостављање надмоћи над Сједињеним Државама у региону“, наводи се у саопштењу шефа кабинета премијера Велике Британије.

Такође, изузев безбедносних, један од главних интереса Русије на Блиском истоку био је раст светских цена енергената. Као и много деценија раније, руска економија се углавном заснива на извозу нафте и гаса. Сам опстанак Русије и

њеног председника Владимира Путина на власти у многоне зависе од високих цена енергената. Изненађујуће је да је о руској политици на Блиском истоку и њеној спољној политици написано много чланака, у којима се ова претпоставка уопште не помиње, нити разматра.

Спашавајући Асадов режим Русија је посредно утицала и на успех иранских инвестиција као подршке Асаду, чиме се свесно или не придружила „шиитској директриси“ иранског режима, Хезболаху и свом новом принудном савезнику, сиријском режиму. Кремљу је то омогућило да стекне полуку утицаја како на самој „оси“, тако и према противницима исте: Турској, Саудијској Арабији и другим сунитским државама, као и Израелу. Русија тренутно заузима веома повољан регионални стратешки положај, нарочито уколико се у обзир узме нарастајући конфликт Израела и Ирана на простору Сирије. Пре руске интервенције Израел је масовном употребом ратне авијације у Сирији држао иранске трупе подаље од израелске границе. Међутим, сада када је руска војна моћ доминантна на територији Сирије па и у региону, Израел је принуђен да сарађује с њом на терену, или барем да у кампањи за застрашивање Ирана потражује руску сагласност за дејство, што Русији пружа још једну стратешку предност.

Израел на свим нивоима власти, почев од премијера па наниже одржава добре односе са Русијом у вези са сиријским питањима. Иако Русија активно подржава Иран, она не спречава Израел да напада иранске снаге у Сирији, на основу чега се може закључити да Русија, на неки начин жели да избегне директну конфронтацију између својих и израелских оружаних снага. Израелски и руски војни заповедници сложни су у процени и изјавама да се њихове операције и снаге у Сирији интересно и стратешки не сучељавају. Уједно Русија интензивно појачава противваздушну одбрану Сиријске војске. Испоручила јој је противваздушни ракетни систем типа „С-300“, обезбеђујући адекватну обуку за коришћење система сиријској војсци. У међувремену, док сиријска војска потпуно не овлада новим противваздушним оруђем опслуживаће га руски војници. Противваздушни систем „С-300“ могао би представљати озбиљну претњу израелским авионима, а уколико се надогради на систем „С-400“, који је већег домета, опасност би се додатно повећала. Иако званична Москва стидљиво најављује да би све стране трупе у скорој будућности могле напустити Сирију стиче се утисак да се овакве најаве односе само на иранске и турске трупе, али не и на руске оружане снаге.

Са друге стране америчка администрација је оправдано забринута због све веће војне моћи Русије у источном Медитерану, иако Сједињене Државе још увек званично не захтевају да Русија повуче своје оружане снаге из Сирије. Сједињеним Државама би од великог интереса било уколико би на било који начин могле да приморају Русију да напусти Сирију, што је у моменту када је ИСИС у основи уништен, а Асадов режим релативно стабилан готово незамисливо. Поједини амерички гласноговорници су указивали на то да би Израел требао да мање пажње посвећује сарадњи са Русијом у Сирији, а више отежавању руским снагама да се тамо учврсте, чиме би се повећао притисак на

Русију напусти регион. Иако ова критика није укључена у званични политички курс Сједињених Држава, способна је да изазове одређени несклад у америчко-израелским односима.

Током хладног рата, када је Израел сарађивао са Сједињеним Државама у директном сукобу са Совјетским Савезом и државама под његовом контролом, стратешко окружење је било другачије. Блиски исток је тада, за разлику од данас, био од највеће важности за спољну политику Сједињених Држава. Сједињене Државе су тамо одржавале снажне војне капацитете у региону, доминирале су Медитераном и активно радиле на сузбијању совјетског утицаја. После хладног рата, а посебно након завршетка председавања Џорџа Буша млађег, америчка политика према региону се променила, а инертност и повлачење су постали синоними за америчку стратегију. Доналд Трамп (Donald John Trump) делио је амбиције свог претходника да се повуче са Блиског истока и да америчко војно учешће у Сирији сведе на минимум. С тим у вези постаје извесно да Сједињене Државе не планирају да обнављају своју војну моћ из времена хладног рата на Медитерану. Такође, амерички званичници не захтевају да Русија повуче своје снаге из Сирије. У таквим околностима тешко да би се очекивало да ће Израел то учинити.

Израелци пак отворено признају да нису у могућности да Русију третирају као непријатеља у Сирији, имајући у виду да би сваки иоле озбиљнији спор са Русијом створио и озбиљне потешкоће Израелу, као и да би у том случају Израел био онемогућен да превентивно напада иранске снаге у Сирији, што им је тренутно стратешки интерес у региону. Поред тога Израелци не желе да Русија активно брани иранске снаге у Сирији и потајно се надају да она неће распоредити своје најмодерније противваздушне трупе на простору Сирије, тј. на простору блискоисточног региона.

Међутим, многи амерички званичници су озбиљно и вероватно не без разлога забринути због руског понашања у Сирији. Русија можда и има одређене разлоге да Израелу пружи одрешене руке против Ирана у Сирији, али нико са сигурношћу не може предвидети хоће ли се то и десити. Досадашња спољнополитичка решења и потези које је Русија повлачила били су све само не и предвидиви. За многе западне аналитичаре поједине операције Москве у последњих двадесетак година су биле застрашујуће. Примера ради заузимање територија Грузије и Украјине и наводна убиства Путинових критичара, новинара и политичара, никога у Русији али ни у целом свету нису оставила равнодушним. Русија је наводно била укључена организују сајбер операције против Сједињених Држава, чиме је како се шпекулише утицала на резултат америчких председничких избора.

„Такође, председник Путин је уложио велика средства у модернизацију руских стратешких и тактичких нуклеарних снага, а његова влада производи нуклеарне ракете које су забрањене Уговором о нуклеарним ракетама средњег домета, па је америчка влада одустала од споразума у августу 2019. године. Русија такође тестира нуклеарно оружје, кршећи своје обећање да ће се

придржавати свеобухватне забране нуклеарних тестова. Руски ратни авиони „прелећу“ - то јест, провоцирају из непосредне близине - америчке бродове и летелице“ (Које су предности и мане Русије у Сирији, 2019).

Оваква тактика била је уобичајена за обе стране у сукобу током хладног рата и САД и Русија су се сложиле да предузму формалне мере како би смањиле ризик од таквог понашања. Русија је недавно саопштила да је успешно тестирала хиперсонично оружје способно да се пробije кроз постојећу америчку противракетну одбрану, управо када су руске поморске снаге ушле у Украјину да би заузеле полуострво Крим и блокирале Азовско море.

Стратешки савези не егзистирају сами по себи и неопходно их је „неговати“, па и сам НАТО је нпр. у својој историји већ пролазио кроз одређене егзистенцијалне кризе. Можемо рећи да САД као можда никада пре у историји мора да улаженапоре како би одржала поверење између партнера на званичном нивоу, а у демократским државама - да одржи ниво подршке већине становништва. Ако важност савеза не буде оправдана, потврђена и спровођена изнова и изнова током година, изгубиће подршку владе или опште популације. Нови званичници и посланици све време су на функцији, несвесни прошлих доказа о узајамној вредности алијансе. Високи званичници, дугогодишњи ветерани блиске сарадње међу савезницима, често претпостављају да су предуслови за савез толико познати да о њима не вреди разговарати. Међутим, ово може бити опасна грешка. Уколико се његови принципи и предности не преиспитују и не величају, алијанса може бити рањива на нападе из земље, а савезници ће бити криви за лични интерес, слабост или непоузданост. Иако висока вредност америчко-израелског одбрамбеног партнерства за обе стране оправдава напоре на одржавању савеза, питање Сирије је било једно од ретких на којима је дошло до одређених размимоилажења између САД и Израела, и то управо у односу према руској улози.

5.3. Сиријски конфликт са геоенергетског аспекта

Више од пуних пет година Сирија је земља на чијој територији се води жестока борба за освајање моћи и успостављање контроле над енергетским резервама и транспортним путевима блискоисточних енергетских ресурса. У сиријском сукобу преплићу се многи аспекти националне и верске контрадикције, глобална и регионална геополитика, енергетски интереси различитих сила, као и личне амбиције политичких и верских лидера са Блиског истока. Анализу геоенергетског аспекта потребно је започети набрајањем учесника сиријског сукоба, али и што је могуће приближнијим распознавањем њихових стварних мотива за ангажовање у Сирији. Поред режимских снага у сиријски конфликт инволвиран је Ирак, посредством ИСИС-а, Иран, Израел, затим кључни чланови Међународне коалиције коју предводе Сједињене Државе (ЕУ, Катар, Саудијска Арабија, Бахреин, Египат, Оман, Турска, Кувајт, па чак и Јапан са Аустралијом и Украјином) и од септембра 2015. године званично Руска Федерација. Циљеви држава учесница и њихових коалиција се веома често не поклапају, или су на неки начин директно супростављени. Успеси Асадових и

Руских ваздухопловних снага, које подржавају владине снаге из ваздуха, већ су довели до конфронтације са Сједињеним Државама и њиховим сателитима. Сиријска криза тренутно обухвата наизглед широк и разнолик спектар држава и других субјеката, које попут магнета привлаче сиријске „обале и пустиње“!?

Сиријска криза такође полако добија контуре новог Хладног рата, будући да је допринела додатном захлаћену односа између Сједињених Држава и Руске Федерације, која је управо због Сирије изложена новим претњама санкцијама од стране Запада. Поред тога велики део руског јавног мњења је забринут за то да ли ће домаћа економија издржати нову конфронтацију са Сједињеним Државама и све чешће се поставља питање да ли је овај рат уопште био потребан Русији и хоће ли моћи да га финансира до краја. Домаћи медији и стручна јавност увелико расправљају о економској рачуници оправданости утрошка новчаних средстава, будући да је војна операција у Сирији, према неким изворима, руски буџет коштала око 60 милијарди рубаља, и то за свега првих годину дана војне интервенције. Поред тога присутно је да трошкови могу додатно порасти, пошто се планира стварање пуноправне руске поморске базе у сиријском Тартусу.

Савремена Русија, изникла на рушевинама СССР-а и са неким, још увек нерешеним проблемима из тог периода, не би смела себи да приушти рат заснован само на идеолошким принципима, као што је то некада чинио СССР. Садашња војна кампања коју Русија води у Сирији је превентивна мера усмерена на борбу против терористичких претњи, али и на заштиту руских економских интереса! А у сиријској операцији постоји више аспеката заједно, директно или индиректно повезаних са економијом.

Консултујући теорију сукоба, са економске тачке гледишта војне операције могу се сматрати ефикасним само уколико испуњавају одређене услове. Постоје два могућа, пожељна сценарија приликом извођења војних операција а који би подразумевали да се оне могу сматрати успешним са економског аспекта, и то:

- Када доносе стварни профит за земљу која их изводи у потпуности, премашујући не само све могуће трошкове припреме и извођења војних операција, већ и губитке од могућих санкција, трговинских ограничења и противљења трећих земаља. Такав је био, на пример, Први опијумски рат Велике Британије против Кине (1840-1842), након кога су Британци остварили вишемиллионске приходе од администрације Кинг, огромно кинеско тржиште за хиљаде тона опијума из својих индијанских колонија и Хонг Конг на управљање, и
- када укупни трошкови вођења спољне војне кампање за превентивно супротстављање претњама буду намерно мање штетни за економију, становништво и интегритет државе у поређењу са могућим последицама одбране на њеној територији и са одбијањем напада непријатеља који је ојачао. Пример је бомбардовање Копенхагена од стране Британаца 1807. године заузимањем и уништењем данске флоте, што је у великој мери спречило Наполеонову војску да нападне Британска острва.

Лосев подвлачи занимљиву паралелу између финансијских издатака неопходних Русији за стабилизацију безбедносне ситуације на Кавказу и Криму, са ценом сиријске операције у односу на достигнуте ефекте. „Према подацима Генералштаба оружаних снага Руске Федерације, наше ваздухопловске снаге уништиле су око 35.000 милитаната у години од почетка операције у Сирији. Узимајући у обзир да је дужина руских граница на Кавказу 1.254 км плус територија руских савезника из ОДКБ-а, да би осигурала сигурност и остварила контролу над терористичким групама, Русија би у Јужном савезном округу (укључујући Крим) морала да распореди једну или две додатне комбиноване војне групације, односно од 70.000 до 120.000 људи и одговарајућу количину опреме. У овом случају, буџетски издаци могли би се повећати за 250-300 милијарди рубаља годишње. Поређења ради, наша војна групација у Сирији има само око 4.000 војника и 70 авиона и хеликоптера, што процентуално гледано представља свега 2% руске војне авијације. Чак и ако се сложимо са оквирном проценом цене коштања од 58 милијарди рубаља, то је и даље најјефикаснија војна кампања коју је водила Русија током многих протеклих деценија“ (Лосев, 2016).

Вратимо се ипак основном мотиву због којег су се многе земље, па уосталом и Русија умешале у сиријски кофликт. Као што је опште познато главни ресурси Сирије нису ни угаљ, ни уран, нити хидро ресурси већ нафта и гас, чија налазишта лоцирају не само на територији Сирије, већ и у њеном окружењу. Међутим, уколико анализирамо ближе окружење Сирије долазимо до закључка да је читава регија изузетно занимљива са геоекономског аспекта. Сама Сирија је и пре рата располагала недовољним енергетским ресурсима за извоз али сасвим довољним за сопствене потребе. У њеном окружењу налази се Турска, снажна регионална сила којој недостају и нафта и гас, Ирак, који располаже и једним и другим енергентом, али због слабе централне власти (услед војне интервенције коалиције предвођене САД, 2003. године) није у могућности да контролише терористичке групације заинтересоване за сиријске ресурсе, затим Либан и Израел, државе које ни на који начин нису заступљене на енергетским мапама.

Како је приметио Смирнов „уочи отпочињања оружаних сукоба гас који се производио у Сирији био је коришћен искључиво за домаћу потрошњу, а максимални обим извоза сиријске нафте био је само 17 милиона тона годишње. Истовремено, сиријска нафта је по саставу тешко сумпорна, због чега јој је неопходна додатна обрада, а висококвалитетно светло уље се производи само у региону Деир ез-Зор (Deir ez-Zor). Према томе, Сирија није могла имати значајан утицај на глобални нафтни аспект. Сложена геополитичка ситуација у Сирији такође није могла имати превелики утицај на формирање светске цене нафте, изузев на уобичајена шпекулативна колебања. Штавише, тренутно је обим званичне производње сиријске нафте, пошто су велика поља била под контролом исламиста опао за готово 90%, тј. на свега 2 милиона тона“ (Смирнов, 2016).

Очигледно је да је сиријске нафте занемарљиво мало да би била превише интересантна глобалним играчима. Такође сва налазишта злата на Леванту исцрпљена су још у античко доба, одакле произилази закључак да је главна вредност Сирије за саму земљу и њене суседе њена територија и кључна геостратешка позиција на Блиском истоку и јужном Медитерану. Територија Сирије вековима представља главни транзитни коридор од северне Африке до западне и централне Азије, од јужне и средње Европе и Турске до земаља Арапског полуострва. Дамаск је био крајње одредиште главне руте чувеног Пута свиле и можда ће постати део модерног кинеског пројекта Економског појаса Пута свиле. Пре рата у Сирији изграђена је читава мрежа аутопутева, која се повезује са аутопутевима Турске, Ирака, Јордана и Либана. Сирија би могла постати транзитна земља за јефтину и сигурну испоруку блискоисточне нафте и гаса потрошачима у Европи и Турској од ризичнијих рута кроз Аденски залив и теснац који се налазе између „жаришта“ Сомалије и Јемена.

Пре сиријског сукоба, постојали су планови за стратешку међу-арапску енергетску сарадњу уз учешће Турске и Европске уније. Транзит нафте и гаса цевоводима кроз Сирију до терминала на медитеранској обали Ирану, Саудијској Арабији, Катару, Уједињеним Арапским Емиратима и Ираку изгледао је сигурније и економски исплативије од морског пута од Персијског залива до Аденског, Црвеног мора и Суецког канала, дакле, на почетку 2000-их је усвојена свеобухватна „Стратегија 2025“ за стварање цевовода и путних комуникација, укључујући Сирију. Али врло брзо, појавиле су се контрадикције између Саудијске Арабије и Катара, с једне стране, и Ирана и Ирака, с друге стране.

Поред тога, Катар и Иран деле једно од два највећа нафтна поља Северни/Јужни Парс, које према grubим проценама поседује око 30 билиона кубних метара гаса и близу 10 милијарди тона нафте. Религијске контрадикције између сунита и шиита играју важну улогу на Блиском истоку, а Башар ал-Асад је одлучио да потпише споразуме са шиитским Ираном и Ираком, где је моћ тренутно такође у рукама шиита. Сунитске монархије су се надале да ће ситуацију са цевоводом преломити у своју корист елиминисањем Асада помоћу наоружаних сунитских група попут ИСИС-а и фронта Ал-Нусра или оних који су у медијима названи „умереном опозицијом“. На овај начин, у рату који је уследио, многобројне жртве међу цивилним становништвом Сирије постале су колатерална штета сукоба за енергенте.

Тренутно се трећина енергетских ресурса које земље ЕУ троше испоручује из Русије, а већина централне и југоисточне Европе користи искључиво руски гас, пошто тамо једноставно још увек нема алтернативе. Да није било такве зависности од испорука нафте и гаса, западне санкције против Русије сада би вероватно биле много оштрије и можда би подсетилена иранску верзију ембарга, са замрзавањем рачуна и ембаргом на трговину и технологију. С обзиром на то да преговори о гасу између Катара и Украјине трају још од 2012. године, уколико сунитске групе победе у Сирији, катарски гас би могао проћи

кроз Сирију до Турске, а затим се црноморским цевоводима повезати са постојећим системом за транспорт гаса Украјине, кроз који се деценијама совјетски, а потом и руски гас испоручује Европи. Саудијска нафта могла би следити пут поред потенцијалних терминала у Латакији. И врло је корисно са аспекта руских економских интереса што су Русија и Турска успеле да нормализују односе 2016. године.

Лосев наводи да „извоз руске нафте у Европу износи 160-170 милиона тона годишње. Само у 2015. години нето приход Газпрома од продаје гаса Европи износио је 2,16 билиона рубаља. Уколико би изгубила половину европског тржишта гаса, руска економија би претрпела снажан ударац, а пад БДП-а земље, узимајући у обзир оштре санкције, не би био 3,7%, већ би изнео 12% (као што је то случај у Ирану након увођења санкција од стране Запада), тј. 9,6 билиона рубаља у номиналном износу. Уколико ове потенцијалне губитке упоредимо са оквирном проценом од 58 милијарди рубаља, потрошених на војну операцију у Сирији, схватамо да се интервенција вишеструко исплатила“ (Лосев, 2016).

Аутор на ефектан начин објашњава колико је руска војна интервенција у Сирији суштински била „јефтина“, тј. колики је њен значај у смислу задржавања руског примата у снабдевању гасом европског тржишта. Посматрајући енергетски аспект Руска Федерација нипошто није бацила новац на интервенцију у Сирији, већ је на неки начин инвестирала у корист прихода на европском тржишту гаса. О износима и математичким калкулацијама прихода и расхода може се дискутовати али је без обзира на рачунице јасно да Русија ни у ком случају неће бити дефицитарна када се сведу рачуни сиријске „авантуре“, а при том је важно напоменути да бројне геополитичке бенефите није уопште могуће претворити у егзактне бројчане показатеље.

Геоекономско разматрање сиријске кризе, немогуће је извршити без осврта на најјачу светску економску и војну силу. Сједињене Државе су уочи почетка грађанског рата у Сирији играле једну од главних улога на Блиском истоку, спроводећи обојене револуције најпре у Ираку, затим у Либији итд. Крај прве декаде 21. века донео је у Сједињене Државе почетак такозване америчке револуције нафтних шкриљаца, када је обим производње „алтернативне“ нафте и гаса на њиховој територији растао великом брзином, па су се и потребе САД за фосилним горивом нагло смањиле у 2009. и 2010. години. Национална еуфорија настала поводом револуције нафтних шкриљаца била је велика, а америчко руководство пак бива уљуљкано сигурним растом, верујући у врло озбиљан и брз прогрес.

„Удео увезеног течног горива у 2005. години у САД је износио око 60%, да би до 2010. године та цифра пала за половину. Уколико погледамо чија фосилана горива су САД почела мање да увозе „губитници“ су Нигерија, Венецуела, Ирак и Мексико. Међутим увоз из Саудијске Арабије и Катара је порастао у истом периоду. Зашто би САД куповином енергената ојачали ове две државе?“

питање је које ни мало случајно поставља аутор текста Сиријски ускоб у погледу енергетике (Сиријски сукоб у погледу енергетике, 2016).

Рационалан одговор на горе наведено питање, који се прилично лако може наслутити, указујена то да су поменуте државе најближи и најпоузданији партнери САД на Блиском истоку. Саудијска Арабија и Катар су државе ослонци САД-а у овом региону и безусловно заступају америчке интересе, испуњавајући при том циљеве америчке спољне политике, по некада чак и на сопствену штету. Даљом анализом блискоисточне геоекономске ситуације такође можемо препознати неке од основних узрочника избијања ратних сукоба на сиријској територији.

Наиме, „током 2003. године отворен је први арапски гасовод од поља у Египту до Јордана и даље до Сирије и Либана. До 2007. године Египат је произвео 62 милијарде кубних метара гаса, од чега је око 20 милијарди извезао, између осталог Израелу, изградивши један крак гасовода у ту сврху. Египат је временом постајао значајан играч на регионалном тржишту, постепено повећавајући продају течног „цевног“ гаса. 9. јула 2008. године египатски гас је стигао у Сирију - у складиште бензинске електране Деир Али у близини Дамаска, а у мају 2009. године Египат и Турска су договорили да ће арапски гасовод кроз Сирију стићи до Турске, где ће се повезати са гасоводом „Набуко“ (Nabucco), како би постао алтернатива руском снабдевању Европе, гасом“ (Сиријски сукоб у погледу енергетике, 2016).

Како би у дело спровели пројекат гасовода „Набуко“ Сједињене Државе су најпре активирале важну транзитну земљу и чланицу ЕУ Бугарску, државу која им је лојална а налази се у близини Турске, а преко чије границе су и арапски гасовод и „Набуко“ морали проћи на путу за Европу. Већ у априлу 2009. Бугарска и Египат су потписали меморандум о разумевању о снабдевању гасом, истичући да ће од 2011. године обим тих испорука износити милијарду кубних метара. Исте 2009. године, у јуну месецу, Бугарска је најпре саопштила да одбија учешћа у пројекту „Јужни ток“, да би у лето 2009. године на сцену ступио Катар који је Египту и Сирији дао предлог да придодају свој гас постојећем арапском гасоводу. Саудијска Арабија је још раније пристала да постави нови гасовод кроз своју територију, при чему Јордан приступа арапском гасоводу, а Турска гасоводу „Набуко“. За Катар би то био револуционарни пројекат, који би подразумевао експлоатацију са супер-гигантског налазишта Парс, које се налази у Персијском заливу. Налазиште иначе географски, делимично припада Ирану, а делом Катару, с тим што Иран поседује већи удео.

Катар и Саудијска Арабија која стоји иза њега су са пројектом проширења арапског гасовода покушали постићи одређени број геоекономских бенефита и то првенствено:

- отварањем Северног тока угрозили би Иран, који је у то време ионако био у незавидној позицији услед економских санкција, од стране Запада;

- повећањем продаје гаса Европи, би смањили удео Газпрома на европском тржишту и уједно би оживели пројекат „Набуко“, који је био у застоју због дефицита гаса;
- ојачали би сопствене позиције у Турској и самим тим ојачали би Турску, која не би више била толико зависна од Русије, имајући у виду да је удео руског гаса на турском тржишту тренутно око 63%, и
- повећали би свој непосредни утицај на Сирију, за коју је транзит гаса кроз њену територију обећавао знатну финансијску добит.

Слика број 13: Амерички пројекат гасовода „Набуко“ (Перишић, 2015, стр. 174)

Следеће логичко питање које се намеће је оно које се односи на став и планове у погледу геоекономије сиријског режима, тј. њеног председника Асада, у анализираном временском моменту. Можемо оценити да шиитско руководство Сирије у том тренутку има дугогодишњег и практично јединог савезника у региону а то је био шиитски Иран. Међутим, након свргавања режима Садама Хусеина, шиитска већина долази на власт и у Ираку, па се однос моћи у региону између већинских Сунита и мањинских Шиита ипак изненада помера ка Шиитској мањини. Такође, не треба заборавити да династија ал Асад, која деценијама влада Сиријом, припада Алавитској мањини, тј. шиитској верској секти.

Исте 2009. године, чим је постало познато за планове Катарa, Иран је Сирији понудио тзв „исламски гасовод“, који би, реално говорећи, требало назвати „шиитским“, узимајући у обзир земље које би у пројекат биле укључене. Гасна инсталација би се протезала од Ирана (од Јужног Парса) преко Ирака (успут добијајући свој гас) до Сирије, али не и до Турске, већ до обале Медитерана, како би се тамо организовала производња течног гаса. Турска из разумљивих, углавном идеолошких разлога али и других мимоилажења са земљама

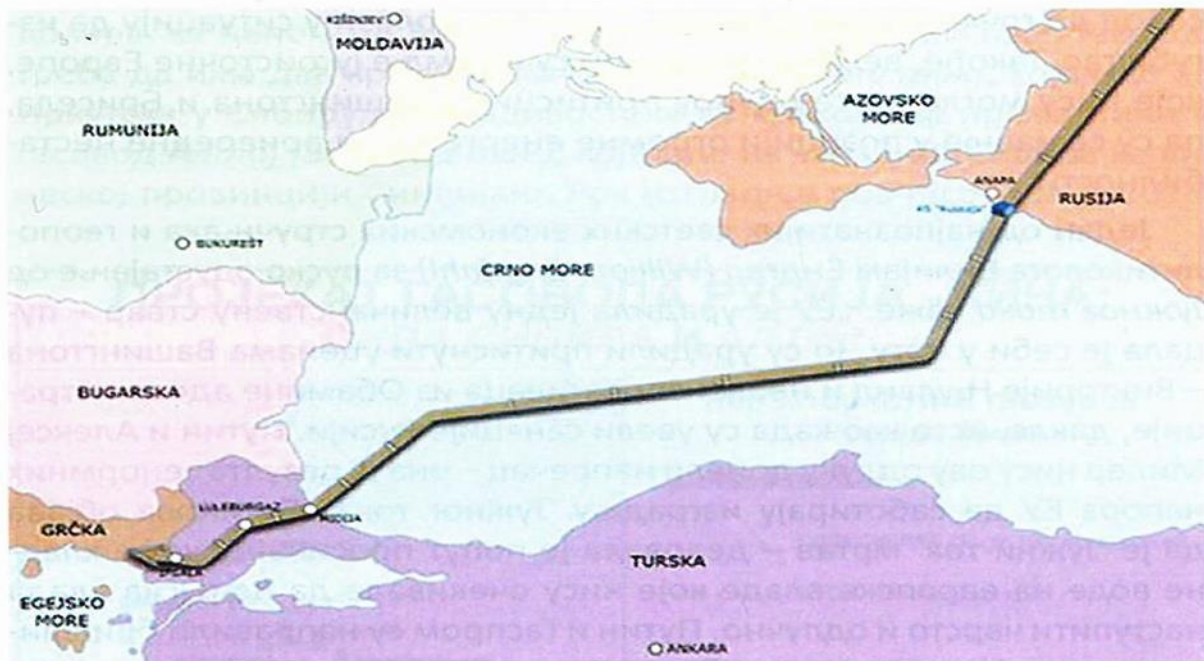
носиоцима, није била укључена у пројекат. Пограничне размирице са Сиријом биле су још један од фактора који су елиминисали Туску из пројекта. Са друге стране, разумљиво је да јачање Турске, која се прикључила гасоводу „Набуко“ и арапском гасоводу, поставши транзитно чвориште за земље ЕУ, Сирији није одговарало. Турска, којој Асад није био наклоњен, постала је још један од фактора, због којег су му се ирански „аргументи“ много више допали. Ова ситуација позната је као „Сиријски гасни крст“. Асадов избор сада је већ постао историјски, будући да је био је окренут Ирану, док је понуда Катара одбијена. Међутим, одбијање понуде Катара се догодило, али потписивање меморандума са Ираном 2009. године, из добро познатих разлога није.

Јако занимљив догађај десио се „те исте 2009. године, када је мала „независна“ америчка компанија за геолошка истраживања „Geological Survey“ започела истраживање наслага на сиријском земљишту. Независна је била смо у смислу да се бавила само геолошким истраживањима и није била власништво ниједне рударске компаније. Током 2011. године компанија је пријавила сиријским купцима да је на површини од 2.900 квадратних километара, на граници са Либаном, пронађено нафтно поље „Јабал Нафти“, чији је процењени капацитет од 3 до 17 милијарди барела. Американци су одбили да разјасне границе поља и његов обим пошто се у Сирији одвијао грађански рат и постало је једноставно превише ризично за рад. Али чак и грубо процењене цифре су биле апсолутно фантастичне и могле су веома лако лансирати регион у ред најнапреднијих земаља - али само ако се заинтересоване стране међусобно договоре и реше међусобне контрадикције. Сирија је очигледно била способна да постигне споразум са Либаном пошто је ниво међусобних односа између земаља традиционално висок. И тек након тога, већ у жеку избијања грађанског рата, догодио се „тихи догађај“, који медији нису нарочито приметили, а то је да је дана 25. јуна 2011. године у иранском Бушеру потписан је трилатерални меморандум о изградњи исламског (шиитског) гасовода“ (Сиријски сукоб у погледу енергетике, 2016).

Следеће питање односи се на то какве геоекономске интересе има пак Руска Федерација у Сирији, узимајући у обзир најблаже речено сложену геоекономску ситуацијом на Блиском истоку, на које аутори исте анализе дају занимљиво виђење, уз изношење одређених егзактних показатеља.

„Дана 23. децембра 2013. године Сирија је потписала уговор са руском компанијом „Сојузнефтегаз“ о спровођењу геолошких истраживања на територији Јабал Нафтија, усред текућег грађанског рата и економије у колапсу. И поред тога „приватна“ компанија „Сојузнефтегаз“ је храбро одлучила да преузме ризик. Зашто „приватно“ под наводницима постаје очигледно ако у обзир узмемо списак оснивача ове компаније. Створиле су је 2000. године мало познате организације Централна банка Руске Федерације - преко Међудржавне банке; Министарство енергетике Руске Федерације преко ЦДУ ТЕК и влада Републике Белорусије, преко државне компаније „Белнефтекхим“. Директор „Сојузнефтегаза“ је Јуриј Шафраник, који је на ово место дошао одмах након што је напустио фотељу министра енергетике Руске

Федерације. „Приватна“ компанија је одлучила да се бави геолошким истраживањима у близини обале, где већ неколико година бесни прилично озбиљан оружани сукоб. У исто време, „Сојузнефтегаз“ није само истраживачка компанија, већ и производна компанија, стога је могла да се договори и потпише са Сиријом услове заједничког процеса производње. „Сојузнефтегаз“ је почео са радом у пролеће 2014. године, а занимљива чињеница да је баш у то време руска морнарица тамо почела да шаље групу бродова на вежбе не представља баш пуку случајност“ (Сиријски сукоб у погледу енергетике, 2016).

Слика број 14: Пројекат гасовода „Турски ток“, који је алтернатива „Јужном току“ (Перишић, 2015, стр. 175)

Иако смо до сада поприлично детаљано анализирали и описали шта се догађало у Сирији након њеног „не“ Катару, треба поменути да је квази држава Даеш, као да следи неки за јавност невидљиви диктат САД-а, блокирала планирану трасу Исламског гасовода на територијама Ирака и Сирије. Разлог за снажне напоре Катара да свргне Асадов режим је такође био очигледан. Наиме, уколико Асад остане на власти катарски гасовода неће бити, и обратно уколико он буде склоњен, могућности за инсталирање катарског гасовода поново постоје. Став Турске по овом питању био је веома сличан. Иранска позиција је пак дијаметрално супротна и према њиховој перцепцији останак Асада на власти искључује катарски гасовод, док им супротна варијанта наравно неће одговарати.

Са позиције Русије останак Асада на власти значио је уносан посао са нафтним пољем Јабал Нафти, које би било равноправно експлоатисано са Сиријом. Према томе, било каква полемика о томе колики су трошкови руске војне операције у Сирији, као и чести коментари за уложена средства никада неће бити враћена, добија потпуно другу димензију са наведеним сазнањима.

Наиме, најгрубље говорећи руске ваздухопловне снаге на терену осигуравају одсуство катарског цевовода, али и експлоатацију сиријске нафте, а да при томе не наводимо друге војне и политичке последице. О томе овога пута нећемо говорити пошто би таква анализа превазилазила геоекономију. Крајем јула 2014. године „Сојузнефтегаз“ је завршио свој рад, али је о својим резултатима известио само Асада и сопствене осниваче (владу Руске Федерације). Већ у августу 2014. године „Сојузнефтегаз“ је објавио да су се војни ризици толико повећали да би компанија желела да испуњење својих уговорних обавеза пребаци на другу руску приватну компанију, ускладивши то питање са руководством Сиријске Арапске Републике, што је убрзо и учињено. Епилог је био такав да је до тада непозната и још увек неименована у отвореним изворима руска приватна нафтна компанија, почетком септембра 2015. године започела са радом у Сирији, а истог месеца био је састанак Генералне скупштине УН и други познати догађаји.

Међутим, шта би се дешавало са иранским гасом ако се рат у Сирији заврши, а Асад остане на власти и зашто је уопште Русији био неопходан ирански гас у Европи питања су око којих такође вреди полемисати. Уколико анализирамо ближе односе Русије и Ирана, треба се подсетити да је Иран не тако давно, током исламске револуције сматрао Сједињене Државе „великим шејтаном“, а СССР „малим“. Совјети су тада уживали негативан став иранског јавног мњења, првенствено због војне операције у Авганистану, и нарочито због подршке Ираку у рату са Ираном, а томе се свакако још могу придодати и верски разлози, као што је државни атеизам који је СССР заступао. Уколико анализирамо ситуацију сада, видећемо много промена које се се догодиле за не тако дуг временски период. Наслови иранских новинских агенција сада изгледају овако: „Иран ће купити оружје од Москве за 8 милијарди долара“, „УАЦ ће испоручити Ирану до 100 авиона Сухои Супер-Јет“, „Иран се договорио да купи руске Т-90“, „Иран ће разговарати испорука С-400 и Су-30М Русији“ итд. Наравно да за овакве, по мало сензационалне наслове иранских медија постоје и логичко објашњење. Не треба заборавити да је Русија једна од ретких држава која није подржала увођење санкције Ирану, чак је наставила да повећава обим робно-новчане размене са овом државом. Наравно да иза свега стоји економски интерес Руске Федерације, која прима више него пристојне поруцбине за своју високо-технолошку индустрију од стране Ирана, а познато је да ова грана привреде спада у ред најскупљих и економски најисплативијих модерних технологија.

Сиријски гасни крст данас наставља да егзистира само у облику два пројекта, а већини страних учесника у сукобу већ је јасно да ће таква ситуација потрајати још дуго пошто Русија не намерава да попусти под диктатом, одржавајући Асада на власти и систематски уништавајући ИСИС. Колико дуго ће се ово наставити, тешко је претпоставити, али морамо приметити да без обзира како се ствари буду одвијале у Сирији, кључне територије земље остаће под контролом Асада и наравно руских поморских и ваздухопловних снага. Међутим у отвореним изворима још увек нема никаквих информација о томе да ли се сарађује са „другом руском нафтном компанијом“ и како тај посао

напредује. Појам „Јабал Нафти“ такође је нестао из отворених извора од ране јесени 2014. године. Понекад овакав потпуни недостатак информација говори више од гласних изјава које долазе са конфронтираних страна.

За све ово време, америчка коалиција за борбу против ИСИС-а, иако не тако марљиво и жестоко, дејствује по територији Ирака, наравно опет дуж руте предложеног исламског гасовода. Бројни амерички сателити помажу у овом послу, укључујући поједине земље ЕУ. Невероватно је да Русија и Западна коалиција, заједничким снагама нису биле у стању да до сада у потпуности униште ИСИС. Међутим ништа слично није ни на видику, нити ће се десити у догледној будућности иако је воља Руске Федерације да то учини потпуно неспорна. Из наведеног се може наслутити интерес САД, који се још више појачава будући да ресурси нафтних шкриљаца нису довољни да задовоље националне потребе. Можда управо у овим факторима лежи кључ напора Сједињених Држава да успоравају изградњу исламског гасовода.

Такође, највероватније је да за то постоји још неколико разлога, међусобно повезаних. Прво је јасно да уколико ирански гас стигне у Европу, САД ће вероватно са „тугом“ бити принуђене да посматрају како се европски капитал трансформише у нове пројекте руског војно-индустријског комплекса на територији Ирана и осталих блискоисточних држава, и како се у региону пројектују и граде нове нуклеарке из „Росатома“, што би био двоструки ударац за Сједињене Државе. Али ово је само један аспект америчког проблема, будући да би диверзификација испорука гаса у ЕУ, без сумње ојачала и позицију ЕУ, која је декларативно савезник САД. Међутим, узимајући у обзир да је ЕУ друга или трећа економија по снази на свету, САД би добио још једног директног конкурента у глобалним геоекономским околностима.

Сасвим је сигурно да се у бити сиријски конфликт може сматрати оружаним и неоружаним сукобом између већег броја „играча“, првенствено ради успостављања контроле над сиријским енергетским изворима и важним транспортним путевима енергената, који се преплићу на територији ове блискоисточне државе. Интензитет утицаја оружаног сукоба у Сирији на формирање светске цену нафте засигурно се не може упоредити са утицајем сличних догађаја у Ираку и Либији на цену овог енергента. Такође, уколико је насилно свргавање режима који су владали у Ираку и Либији значајно променило однос снага на светском тржишту нафте, онда се то не може рећи за сукоб у Сирији, за шта такође постоји рационално објашњење.

Дакле, Сирија није међу значајним светским произвођачима нафте и гаса, осим што има директан приступ Средоземном мору и граничи се са Ираком и Турском, па самим тим представља идеалан коридор за транзит блискоисточних енергетских сировина у Европу.

Вероватно је зато верзија која повезује узроке и појаву тренутне кризе у земљи са амбициозним пројектом Башара ал Асада „Четири мора“, најављеним 2009. године, веома интересантна. Пројектом је било предвиђено повезивање

цевоводима околне Сирије и оближњих мора (Каспијског, Црног, Средоземног и Перзијског залива). То би у пракси значило интегрисање Сирије, Ирана, Турске и Азербејдана у јединствени систем транспорта нафте и гаса и трансформацију Сирије у транзитни центар на путу регионалних енергетских токова ка Европи. Пројекат је предвиђао укључивање руских али не и европских и америчких компанија. Показало се да није само Вашингтон незадовољан овим пројектом који, између осталог, није био профитабилан, доносећи претњу скупом америчком пројекту, транспорта јефтиног блискоисточног гаса у Европу. Супротставили су се и савезнички добављачи гаса на западу као што су били Катар и Турска, нестрпљиви да баш они постану прва транзитна земља на свету.

С тим у вези Смирноф наводи да би управо ове две земље „имплементација пројекта оставила на маргини енергетског коридора као добављаче гаса, што би нарочито тешко пало Катару, јер нафта и гас чине више од 50% БДП-а, 85% вредности укупног извоза и 70% приходовне стране државног буџета ове земље. Дакле, сав просперитет Катара почива само на тржишту нафте и гаса. Потреба Дохе за сопственим цевоводом од Катара до Турске и даље до европских потрошача је јасна. Катар снабдева светско тржиште са око 77 милиона тона течног природног гаса (ЛНГ) годишње, што је еквивалентно око 106 милијарди кубних метара. Отприлике трећина ових количина иде у Европу“ (Смирнов, 2016).

Изградња катарско-турског цевовода би, истискивањем Газпрома, значајно повећала удео Катара на европском тржишту, али цевовод једино може да пролази кроз Сирију. Планирано је било да се његова траса протеже углавном на основу претходно затвореног пројекта „Набуко“, у конзорцијуму у чијој изградњи су учествовале компаније из Аустрије, Турске, Бугарске и Румуније. Сам Катар, Турска и Европа су могле имати користи од гасовода „Катар“, док би Русија била губитник. Међутим, Башар ал Асад је одбио да потпише споразум о пролазу овог гасовода кроз територију своје земље, а Асадова Сирија постала је својеврсни чеп за енергетске транспортне руте. Самим тим, изградња нафтовода и стицање контроле над њим постаје стратешки изазов за опстанак катарских власти. Читава ситуација постаје далеко јаснија уколико у виду имамо да је побуна у Сирији почела да се шири готово истовремено са потписивањем меморандума о заједничкој изградњи гасовода Иран-Ирак-Сирија (25. јуна 2011. године), капацитета 40 милијарди кубних метара годишње, од чега је половина била намењена снабдевању Европе. Гас из Ирана требало је да се испоручује преко Ирака и Сирије, а затим подводним краком у Грчку, а одатле на европска тржишта.

Гасовод, назван „исламски“ (читај шиитски), требало је да буде допуњен извозом течног нафтног гаса из сиријских лука на Средоземном мору. Планирано је да се пројекат заврши до 2016. године. Овај цевовод могао би да угрози западне енергетске интересе, да значајно ослаби енергетску моћ Катара и пресече Турску са тока цевовода. Од две конкурентске руте (Иран-Ирак-Сирија и Катар-Турска), може се реализовати само једна. Два амбициозна

пројекта гасовода сукобила су се у геополитичкој конфронтацији која је прерасла у грађански рат. Енергетска конфронтација огледала се у ставовима страна у овом рату. Иран је остао савезник Башара ал-Асада, а Катар и Турска почели су да финансирају радикалне исламистичке групе супротстављене режиму.

Турска је веровала да ће званични Дамаск и Курди изгубити у сиријском сукобу, те да ће се однос снага у региону променити у њихову корист, тј. да ће промена режима и одлазак Асада са власти поништити пројекат гасовода Иран-Ирак-Сирија. Поред тога, уклањањем Асада, Анкара би затворила питање повратка у Сирију лучког региона Џејхан (који у турску благајну доноси значајне финансијске приходе на годишњем нивоу). Званична Анкара је макар на нивоу председникове породице (иако су у питању медијски наводи ради се о основаним сумњама), повезана са кријумчарењем сиријске нафте са терористима ИСИС-а, како се све више шпекулише. Стога је Турска била уверена да је способна да самостално заустави милитанте на својим границама и очигледно почела да тајно подржава сунитске свих фракција. Међутим, турско руководство се овде погрешно прерачунало, пошто је долазак руских војних снага у Латакију збунио остале заинтересоване снаге у регионалној игри. Руске ваздушно-космичке снаге донекле су успеле да промене однос снага у региону. Али и данас Русија наставља да утиче на даљи развој догађаја у Сирији. Уз подршку руске авијације, режимске трупе настављају да наносе сунитима један за другим пораз, па ИСИС сада контролише пустињу са свега неколико градова. Треба напоменути да пример Либије, Ирака и других земаља показује да процес оружаног свргавања актуелне владе доводи не само до промене елита моћи, већ се, по правилу, завршава потпуним уништењем економије, привредне инфраструктуре па и становништва саме државе. Будући да је Алавит (Асад) пријатељски настројен према Ирану и Русији, он се не уклапа у пројекцију Запада и не испуњава интересе Сједињених Држава и њихових арапских партнера, па ће борба за Сирију неупитно бити настављена и у будућности.

Поред гасног, важан аспект економског интереса Русије за Сирију представља развој војно-индустријског комплекса. Отвореност Министарства одбране Руске Федерације у покривању деловања руске опреме и војног особља у Сирији омогућава им да свакодневно демонстрирају ефикасност стварне борбене употребе не само најновијег Су-35С, већ и временски тестираних Су-24М, Су-25СМ, Су-30СМ, Ми-24, Ми-28 јуришних хеликоптера и Ка-52, као и одговарајућег пратећег наоружања и муниција. Иако звучи по мало непримерено, али чињеница је да светско јавно мњење непрестано има прилику да гледа својеврсну репортажу о ефектима руских ваздухопловних снага у Сирији и да се на основу реалних показатеља одлучи за куповину модерних оружаных средстава.

„Према подацима Федералне службе за војно-техничку сарадњу, објављеним средином октобра 2016. године, портфељ руских налога за извоз оружја износи 52 милијарде долара, а до краја 2016. године Русија ће продати оружје у

вредности од 15 милијарди долара. А ово, између осталог, за Русију значи на хиљаде нових радних места, способност извођења истраживања и развоја, укључујући основна истраживања и развој у области високих технологија, што тако недостаје нашој економији”, примећује Лосев (Лосев, 2016).

Још један економски аспект руске интервенције у Сирији је осигурање сопственог извоза роба, који се може третирати као важан циљ који је Руска Федерација себи поставила. „Русија је још 2016. године заузела прво место на свету у извозу жита (око 40 милиона тона), претекавши САД и Канаду по овом показатељу¹². Лосев наводи да „извоз нафте и нафтних деривата преко црноморских терминала прелази 60 милиона тона годишње, а генерално је промет терета лука Азовско-црноморског басена око 220 милиона тона годишње, само морска лука Новоросијск има пропусни капацитет од 152 милиона тона терета, а не постоји само руски извоз жита, угља и нафте, већ и транспорт казахстанске, азербејџанске и туркменске нафте” (Лосев, 2016).

Највећи део извоза нафте пролази рутама од Црног мора до Средоземља преко Босфора и Дарданела. Стална поморска база у сиријском Тартусу и контрола Југоисточног Медитерана бродовима руске морнарице најбоља су гаранција сигурности стотинама милиона тона руских извозних залиха.

5.4. Поновно укључивање Русије у блискоисточна питања

Збигњев Бжежински (Zbigniew Kazimierz Brzeziński), један од најпризнатијих геостратега садашњице али и познати идеолог и гласноговорник политике коју заступају САД, у свом чланку са краја 20. века, под називом „A Geostategy for Eurasia“ није се уопште бавио руским утицајем када је разматрао регион Блиског истока. Бжежински (Brzezinski, 1997) није желео ни да разматра могућности руске спољне политике на Блиском истоку, очигледно потпуно уверен у своју процену да постхладноратовска Русија није у стању да се озбиљније укључи у решавање блискоисточних питања, па самим тим нити да је у могућности да буде озбиљан „играч“ и такмац Сједињеним Државама на овом простору. Његова анализа у наведеном чланку сконцентрисана је углавном око напора Кремља да успостави контролу и поново оствари утицај у земљама постсовјетског простора. Чак ни Бжежински, у датом моменту, није могао да предвиди планове Русије на Блиском истоку.

¹² „Русија је постала светски лидер у извозу пшенице у 2016. години, са извезених више од 25 милиона тона хлебног зрна, за око 14 одсто више него 2015. године, претекавши САД, дугогодишњег највећег извозника ове житарице. Укупан руски извоз жита лани порастао за 10,5 процената на 33,7 милиона тона. Према подацима Министарства пољопривреде, у календарској 2016. години Русија извезла 33,7 милиона тона житарица, од чега пшенице 25,1 милион тона, чиме је потврдила своју лидерску позицију на светском извозном тржишту пшенице. САД су 2016. године извезле око 24 милиона тона, Канада и Аустралија по 20 милиона тона, а Француска и Украјина по 18 милиона тона пшенице. Египат је био највећи увозник руског жита са купљених око 5,7 милиона тона. Међу другим већим купцима били су Турска, Бангладеш, Нигерија, Азербајџан, Јемен, Судан, Иран и Мароко“ (Политика, 2017).

Међутим, свега годину дана касније долази до именовања Јевгенија Примакова (Евгений Максимович Примаков) за министра спољних послова Руске Федерације, што је веома важан моменат за нашу даљу анализу, будући да је он за веома кратко време, бавећи се дипломатијом у региону Блиског истока, успео да оствари невероватне резултате. Примаков је вештом дипломатијом брзо почео да остварује изузетан утицај на лидере земаља Блиског истока, склапајући трговинске и друге привредне аранжмане, па су западни аналитичари поново почели да указују на амбиције „руског медведа“ у овом региону, као што је то учинио Роберт Фридмен (Robert O. Freedman) у свом чланку „Russia s Middle East Ambitions“ из 1998. године.

Крестин (Khrestin) и Елиот (Eliott) пишу о обнављању привредне сарадње Москве и Техерана у области нуклеарне енергије. „Распад Совјетског Савеза и постхладноратовска криза која је захватила све сегменте руске државе јесте привремено инхибирала блискоисточне аспирације Русије али оне нису биле у потпуности нестале, што ће се потврдити након почетка сарадње са Техераном, у области развоја производње нуклеарне енергије. Свега три године после прве размене посета на највишем државном нивоу, Иран и Русија су 25. августа 1992. године потписали споразум о развоју два нуклеарна реактора у Бушеру“ (Khrestin & Eliott, 2008).

Почетак сарадње са Ираном у области развоја нуклеарне енергије сматра се као изузетно мудар и пре свега користан спољнополитички потез који је Русији, у моменту изразитог опадања утицаја на међународној сцени и још увек актуелне кризе у Чеченији донео могућност за обнављање прекинутих веза са исламским светом Блиског истока, па самим тим и нове економске и геостратешке перспективе. Никако не треба заборавити да је Русија након напуштања поморских база бившег СССР-а у Вијетнаму и на Куби једино успела да задржи поморску луку у сиријском граду Тартусу. Дакле не треба да чуди колико је повратак у регион Блиског истока Русији био неопходан значајан са геостратешког, економског, али и са аспекта повратка пољуљаног међународног угледа.

Сарадња у области производње нуклеарне енергије, где је Русија један од светских лидера, убрзо бива успостављена и са Египтом. „Марта 2008. године Русија је потписала споразум о развоју цивилне нуклеарне технологије са Египтом, којим је наставила сарадњу на развоју нуклеарне технологије са земљама региона. Споразум је омогућио руском „Атомстројекспорту“ учешће на тендеру за изградњу три нуклеарне електране. Након посредовања Владимира Путина наведена компанија је отпочела преговоре и са Мароком, ради учешћа у развоју нуклеарних потенцијала и ове државе Блиског истока“ (Russia, Egypt sign nuclear power agreement, 2008).

Тренд ширења послова са изградњом нуклеарних постројења настављен је у Малој Азији, пошто је иста компанија, после преговора вођених на највишем државном нивоу, у јулу 2008. године победила на тендеру за изградњу прве

нуклеарне електране на простору Мале Азије (Turkey s energy dependency on Russia to rise after nuclear plant, 2008).

Ове „мале“ дипломатске победе донеле су Русији преко потребан економски импулс, али су поред тога што је можда још значајније, остављале су позитиван утисак и подстицале остале блискоисточне државе на сличне стратешке кораке када је у питању сарадња са Русијом. Оно што је Русији свакако ишло у прилог јесте глобални пораст „антиамеричког“ расположења, чији је епицентар увек био регион Блиског истока, као и релативне симпатије муслиманских држава према Русији, које своје корене вуку још из доба Хладног рата. Због свега наведеног сматрамо да је догађај који се може сматрати почетком руског повратка у блискоисточни регион избор Јевгенија Примакова на место министра спољних послова Руске Федерације, човека који је Русији на Блиском истоку обезбедио изузетне послове, повративши јој углед међу арапским земљама. Креативна, одмерена и пре свега хипер активна политика коју је Примаков, велики познавалац прилика у региону, водио са места министра спољних послова, а касније и са позиције премијера Руске Федерације означила је велики повратак Русије у регион Блиског истока, а њени ефекти нарочито су дошли до изражаја за време првог председничког мандата Владимира Путина (2000 - 2008).

Јанковић (2009) врло пластично описује Примаковљеве контакте са лидерима блискоисточних земаља. „Примаков је одраније био стручњак за Блиски исток, али и лични познаник многих утицајних личности овог региона, међу којима су Махмуд Абас (Mahmud Abbas), либијски пуковник и лидер Муамер ел Гадафи (Muammar Abu Minar al-Qaddafi), Јасер Арафат (Yasser Arafat), Садам Хусеин (Saddām Ḥusayn), као и сиријски вођа Хафез ел Асад. Примаков је намеравао да измени руску спољнополитичку позицију првенствено ангажманом на Блиском истоку. Он је 60-тих година 20. века био дописник листа „Правда“ са Блиског истока, а касније саветник Леонида Брежњева (Леонид Ильич Брежнев) за овај регион и један од кључних идеолога за оправдавање инвазије Авганистана. Оснивач Службе за спољни обавештајни рад Руске Федерације након распада КГБ-а, он је по постављењу на место министра иностраних дела, јануара 1996. године започео са постављањем људи из бившег КГБ-а на важна места у државној управи. Међу њима су и један премијер и председник Русије, Николај Патрушев (Николаи Платонович Патрушев) и Владимир В. Путин“ (Јанковић, 2009, стр. 293).

Примаков је у улози министра спољних послова Руске Федерације успео да уговори веома уносан посао продаје војног наоружања и опреме Ираку, који се у то време налазио под ембаргом УН, као и сличне послове са многим другим блискоисточним државама попут Ирана и Сирије.

„Примаков је још 1991. године, као саветник Михаила Горбачова (Михаил Сергеевич Горбачев), настојао да насупрот политици Едуарда Шеварднадзе (Едуард Амвросијевич Шеварднадзе), министра иностраних дела Совјетског Савеза, задржи утицај Москве у региону. Тада је тврдио да лидери исламских

земаља очекују о(п)станак источне империје као гаранта против унилатерализма. Повратак Русије данас жељно ишчекују лидери муслиманских земаља које очигледно осећају терет америчког пријатељства у региону, али и последице немања алтернативе пројекту необузданог ширења демократије и слобода. Ово су истакли државници и највиши званичници Египта, Сирије и Алжира“ (Јанковић, 2009, према Буртман, 2006).

Суштина Примаковљеве идеје, којом је намеравао да Русију врати на мапу великих светских сила било је најпре задржавање, а потом и проширивање утицаја у региону Блиског истока. Са ове историјске дистанце можемо сматрати да је блискоисточна политика Русије имала можда и пресудни утицај на њен брзи економски опоравак почетком 21. века, као и на успешно враћање међународног угледа државе. Осим успешног одговора политици ширења НАТО на исток, и задржавања контроле над постхладноратовским простором, обнављање и ширење утицаја на Блиском истоку била је друга по реду велика победа руске спољне политике након распада СССР-а. Повратак Русије у регион Блиског истока представљао је политику својствену великим светским силама, што је улога коју је Русија жељно тражила још од завршетка Хладног рата. Русија је кроз блискоисточни ангажман (енергетски, нуклеарни и безбедносни) почела да враћа улогу велике силе, која јој историјски и геостратешки апсолутно припада.

„Дакле, руски повратак у регион огледао се у:

а) сарадњи у области енергије,

б) пласману производа првенствено војне индустрије која касније доводи и до

в) безбедносне сарадње,

што све заједно утиче и на сузбијање западног, првенствено америчког утицаја на Леванту“ (Јанковић, 2009, стр. 295).

Уколико у виду имамо све наведено можемо закључити да је руска интервенција у Сирији 2015. године била логичан епилог и наставак мудре спољне политике Јевгенија Примакова у овом региону, мада са нешто смелијим и ригиднијим потезима, тј. уз употребу војне силе. Некадашњи СССР је овај регион такође покушавао да контролише конвенционалним војним снагама али су се ови излети, као по правилу завршавали неуспешно. Међутим чини се да је модерна Русија ипак научила лекције од свог „старијег брата“, узимајући у обзир и искуства САД-а и осталих великих сила које су протутњале регионом. Примаков је простор Блиског истока „освајао“ развијањем билатералних односа са муслиманским лидерима и економским споразумима узобилату употребу меке моћи, док је савремена Руска Федерација, поред свега наведеног прибегла употреби оружане силе, недвосмислено показујући на овај начин да је значајно поправила своју међународну позицију а самим тим и свој међународни углед у односу на еру Јевгенија Примакова.

Концептом преуређења ширег Блиског истока, тежишно реализованим кроз сложену операцију „Арапско пролеће“ у Ираку, Авганистану и другим земљама региона, а који је такође био пројектован и за Сирију, Сједињене Државе су успоставиле међународну иницијативу на овом простору. У пролеће 2016. године, када је свима постало јасно да је Русија изузетно ефектно задала одлучујући ударац Исламској држави на територији Сирије и успоставила скоро потпуну контролу над сиријском територијом, долази до промене односа снага у региону. Позиције САД-а су без сумње пољуљане, док је Русија интервенцијом у Сирији, од свог највећег такмаца дефинитивно преузела иницијативу у Сирији, а слободно можемо рећи и у читавом региону Блиског истока.

5.5. Јачања стратешког партнерства Русије са Ираном

Спољна политика Руске Федерације у односу на блискоисточна питања, од 2000. године вођена је тако да је градација реакција и поступака Москве пратила значај појединих криза за сопствене безбедносне интересе. Иако је током свргавања Моамера ел Гадафија у Либији 2011. године Москва осудила поступак Западних сила, њено противљење у оквиру УН није било на очекиваном нивоу. Ситуација се значајно променила за време грађанског рата у Сирији, од 2011. године па надаље. Тада је Русија испољила значајно снажнију реакцију у СБ УН, спречивши Западну алијансу да оствари своје циљеве. Убрзо потом, на потпуно изненађење свих учесника конфликта, отпочела је сопствену војну интервенцију са циљем борбе против Исламске државе и подршке сиријском председнику Башару ал-Асаду.

Говорећи о партнерству са Техераном, Филимоновић наводи да је Русија због очувања сиријског режима на власти „задржала поморску базу у Сирији, наставила испоруке наоружања сиријској војсци и задржала објекте за електронску присмотру на сиријској територији. У кризи око нуклеарног програма Ирана, Русија је током читаве кризе била ближа Техерану и Западу него што су они били међусобно, служила је неформално као међународни гарант за поступке Ирана и истовремено градила нуклеарне електране у овој земљи, обogaћивала ирански уранијум и испоручивала наоружање Техерану“ (Филимоновић, 2016, стр. 266).

Нуклеарна технологија коју је Русија могла да понуди блискоисточним земљама постала је спона која је почела да их повезује више него икада у историји. Иран, који се налазио у стању константне ратне претње од стране САД, изолован и под ембаргом добио је понуду која се не одбија. Јачање свог нуклеарног арсенала, уз помоћ Руске Федерације, значило је можда и очување иранског суверенитета. Јанковић примећује да је „у првој деценији 21. века Русија постала највећи произвођач и извозник природног гаса, са највећим потврђеним резервама овог енергента, други произвођач нафте и трећи светски енергетски потрошач (Јанковић, 2009 према Gelb, 2006). Нуклеарна технологија представљала је још један потенцијал за остваривање сарадње са другим државама а споразум са Ираном из 1992. године и његова реализација од 1995.

године први су и један од најзначајнијих примера из ове области. Русија је и поред притисака ЕУ и САД наставила сарадњу са Ираном, додуше, значајно успоравајући радове“, наводи Јанковић (Јанковић, 2009).

Иако се Москви може приписати извесна некохерентност у идејном смислу, не може јој се оспорити чињеница да је руска политика била рационална, прагматична и упркос критикама, одмерена по средствима и поступцима. Знатно интензивније ангажовање Москве у Сирији и Ирану у односу на друге међународне проблеме, примера ради, у стратегији Москве образлагано је већим обимом интереса које Русија остварује у овим државама. Обим интереса Русије у Украјини и Грузији узроковао је војну интервенцију у овим државама, док је током Арапског пролећа Русија показала релативно уздржани став што је такође послужило као аргумент Москве за одмереност средстава и циљева руске спољне политике.

Поједини западни стручњаци као што је Хенри Кисинџер препознали су улогу Русије у спречавању пролиферација нуклеарног наоружања на Блиском истоку, признајући јој на тај начин важност у овом региону, али реакција званичног Вашингтона није пратила његову реторику. „Одлуку САД да због Украјине поведу дипломатски и економски рат са Русијом припадници реалистичке школе међународних односа сматрали су непотребном и опасном за будућу америчку улогу у свету јер је конструктивна улога Русије важнија од тактичког добитка САД у једном појединачном случају, што је мишљење које је Хенри Кисинџер бранио у време ескалације кризе у Украјини. Међутим Кисинџер је такође говорио да постоје значајнији глобални проблеми у којима је улога Русије кључна, као што је пролиферација нуклеарног наоружања, нарочито у случају Ирана и Сирије“ (Kissinger, 2014).

Анализирајући безбедносни амбијент Блиског истока, Филимоновић примећује да је исти значајно измењен током 2001. и 2003. године, и то првенствено масовним гомилањем америчких трупа у Авганистану и Ираку. „Од око 300 хиљада војника у Европи и око 100 хиљада у Источној Азији током Хладног рата, Сједињене Државе су помериле стратешки фокус према Блиском истоку на коме је у једном тренутку било размештено близу 200 хиљада војника, на рачун Европе и Источне Азије где је остало по мање од 100 хиљада. Пажљивом политиком савезништва, САД су обезбедиле подршку готово свих значајнијих сила у региону, а уступцима Русије и постсовјетских република, САД су обезбедиле ваздушни простор и копнене војне базе за подршку трупамa у Авганистану и Ираку“ (Филимоновић, 2010, стр. 128).

Уколико детаљније анализирамо геополитичку позицију Ирана схватићемо да он није била потпуно без разлога забринут за сопствену безбедност, као и да се налази у веома опасним регионалним околностима, те да је његова национална безбедност првенствено угрожена од стране САД и њених савезника. Међутим, шиитски Иран није трећеразредна држава коју би америчке снаге прегазиле моделом „хај - тек“ ратовања, изводећи ограничене ваздушне ударе на даљину до стицања услова за копнену операцију, као што су то учиниле у Авганистану

и Ираку. Иран је, важно је навести, нуклеарна сила и друга исламска земља у свету по броју становника. Ради се о милитантно оријентисаном друштву које у односу на остале исламске земље Блиског истока поседује највеће војне ефективе, па и људске капацитете. Сједињене Државе пак поседују војне базе у Катару, Бахреину и Кувајту, као и око 200 хиљада војника распоређених у Авганистану и Ираку и врло убедљиво су најдоминантнија војна сила у региону. Међутим, иако је окружен, изолован и оптерећен бројним проблемима Иран није држава са којом би САД олако улазио у оружани сукоб. Осим Ирана и Сирије САД немају других „проблема у региону“.

Турска и Пакистан, иначе Ирански суседи, деценијама су једни од најпоузданијих америчких савезника у региону, а о изузетним билатералним односима САД и Израела, већ је било помена. Израел са својим високо софистицираним наоружањем, веома снажном војском и одличним политичким конекцијама представља веома важан фактор у региону, иако га константне претње од стране исламских земаља које га окружују, значајно угрожавају у безбедносном смислу. Уколико наведеном распореду снага на „терену“ додамо и носаче авиона Сједињених Држава који углавном лоцирају у Персијском заливу можемо сумирати да једино Јерменија, Азербејџан и Туркменистан представљају једине суседне државе Ирана, које нису амерички савезници или немају америчку војску на сопственој територији. Иран је, притом, већ дужи временски период, једна од дипломатски најизолованијих држава у савременом свету, без иједног сталног савезника или барем без политичког партнера у региону или ван њега.

Оваква геополитичка слика Блиског истока, где Иран и није имао баш пуно геополитичких алтернатива, омогућила је Русији „отворен пут“ ка јачању стратешког партнерства са Ираном, који је у датом тренутку био скоро у потпуности окружен америчким војним базама или њиховим савезницима. Учестале најаве ракетних удара према његовим нуклеарним постојењима учиниле су Иран директно угроженим, а америчко војно присуство на Блиском истоку чинило га је додатно „нервозним“.

Међутим, није баш све било тако неповољно за Иран као што то на први поглед можда изгледа. Неки геополитички догађаји ишли су му на руку, попут свргавања талибанског режима у Авганистану и пад Садама Хусеина са власти у Ираку. Звучи по мало парадоксално али интервенције САД у Авганистану и Ираку уклониле су два непријатељски настројена режима из суседства Ирана са власти у својим државама, производећи безбедносну и политичку нестабилност ових држава, као и верску и етничку фрагментираност, која се прелила на читав регион. Новонастале околности учиниле су Иран највећом војном силом и потенцијалним регионалним хегемоном на Блиском истоку. Још увек је нејасно како ће се ситуација у Авганистану даље одвијати имајући у виду да је талибански режим поново преузео власт над државом, као и да су се оружане снаге САД повукле из Авганистана.

Иран је спремно дочекао прилику да прошири сферу утицаја у суседству и убрзо након операција у Авганистану и Ираку укључио се у обнову ових држава. Слањем материјалне помоћи Иран је покушао да испољи меку моћ у државама где је годинама раније употребљавао начешће војну силу. Мохсен (Mohsen) наводи да је Иран настојао „да побољшања сопствене позиције у суседним државама уз ширења сопственог утицаја. Последица иранске финансијске помоћи је настанак мини сфера утицаја у Ираку и Авганистану, било да се ради о сферама економског утицаја (Авганистан) или сферама утицаја на територијама шиитских муслимана (Ирак). Поред тога Иран је имао прилику да дугорочно створи снажне сфере утицаја у Сирији и Либану, као и да прошири утицај међу Палестинцима у Израелу. Снажно учешће Ирана у реконструкцији Авганистана, омогућило му је прилику да створи сферу економског утицаја у региону око Херата, једног од најпросперитетнијих региона у земљи. Иран је, такође, помогао историјски маргинализованим авганистанским шиитима, као што су Хазара и Кизилбаш, који чине 20% становништва Авганистана. На донаторској конференцији у Токију, у јануару 2002. године, Иран је обећао 560 милиона долара за реконструкцију Авганистана, или приближно 12% од укупно 4,5 милијарде долара колико је тада обећано. На донаторској конференцији у Лондону 2006. године, обећао је додатних 100 милиона долара. За разлику од многих других донатора, Иран је испоручио највећи део обећане финансијске помоћи“ (Mohsen, 2009).

Унутрашње уређење Ирана постављено је тако да комбинује тековине теократског и демократског друштвеног уређења, што му даје специфичну националну компактност, на коју потенцијални агресор свакако мора да рачуна. Ђурић и Ајзенхамер наводе да „важну особеност иранског политичког система представља удвострученост структуре државног апарата, где су поред регуларне државне структуре присутна и револуционарна тела, која чине паралелну државну структуру. Регуларна структура утврђена је Уставом, док су револуционарна тела своју легитимност стекла револуцијом и њихов положај зависи од Фагиха, коме су директно одговорна“ (Ђурић и Ајзенхамер, 2011, стр. 322).

Међународни положај Ирана је крајње специфичан, са највећом могућом амплитудом сценарија и са мало сличних примера у модерној светској историји. Подједнако могуће и релативно оствариве опције су узрастање Ирана до статуса регионалне, па чак и глобалне силе, као и дезинтеграција и потпуни нестанак државе услед могуће агресије Сједињених Држава, иако се ова могућност постепено смањује са „релативним опадањем моћи“ САД, као и услед измене глобалне и регионалне геополитичке структуре. Из овог разлога су блиски односи Ирана са Руском Федерацијом можда и од кључног значаја за опстанак Исламске Републике, као и за будућа дешавања на Блиском истоку. Москва и Техеран имају заједнички интерес у обуздавању политике САД на Блиском истоку и у Средњој Азији, и у ограничавању и сузбијању америчког војног присуства у региону.

Развијање економске сарадње између Руске Федерације и Ирана још једно је од достигнућа администрације председника Путина. Филимоновић анализира почетак јачања партнерства две државе наводећи да је „стратешко ангажовање Ирана, кроз унапређење економских односа, започето на самом почетку Путиновог председничког мандата. За 5 година, тј. од 2000. до 2005. године, трговинска размена између Ирана и Русије је више него утростручена, од тадашњих 661 милиона на 2.02 милијарде долара годишње, што говори о степену унапређења односа у критичном периоду кризе на Блиском истоку. Продаја руског оружја Ирану је увећана више него петоструко, од годишњег просека од 300 милиона долара, 1998-2001, на 1,7 милијарди долара до 2005. године, а наредне 2006. године чак 1,9 милијарди долара. Тиме је Иран, по вредности наоружања постао највећи купац руског оружја, после Кине и Индије“ (Филимоновић, 2010, стр. 130).

Сарадња између Ирана и Русије у области трговине наоружањем ни најмање није ишла на руку Сједињеним Државама, које су такође биле скептичне по питању садржаја набавки, сумњајући да Иран од Русије набавља одређене врсте наоружања које се не спомињу у званичним и јавно доступним документима. Ова тема веома брзо је постала предмет обавештајног истраживања заинтересованих земаља, појединих „истраживачких“ новинара и других субјеката обавештајне делатности попут невладиних организација, дипломатских и обавештајних структура и сл. Сасвим је реално да је у склопу куповине противваздушног ракетног система за примарну противваздушну одбрану нуклеарне електране „Бушер“, Русија Ирану испоручила и неке друге системе који нису били транспарентно приказани, а ово неразјашњено питање убрзо је постало још један камен спотицања у руско-америчким односима. Без обзира на подозрење Запада велике набавке војне и невојне опреме су настављене а са њима и све гласније спекулације о томе да ли је Иран од Руса набавио модерне ракетне системе С -200, С - 300 и С -400 итд., иако конкретних материјалних доказа није било.

Куповина руског наоружања и савремених војних система озбиљно је фрустрирала западно јавно мњење, будући да је производила двоструки негативни ефекат по САД и њихове савезнике. Наиме, на овај начин Русија је економски јачала, што су Сједињене Државе на све могуће начине настојале да спрече, а стим у вези је дошло и до вештачког обарања цена енергената, као и на крају до увођења економских санкција Руској Федерацији. Друга негативна импликација по Сједињене Државе представљала је стратегија одвраћања (*deterrence*), коју је на овај начин Иран веома успешно спроводио, међутим наставак ове стратегије директно је био повезан и условљен наставком сарадње са Руском Федерацијом. Модернизација иранског одбрамбеног арсенала, даљи развој пројектила, противваздушних система и нуклеарног програма Ирана зависили су у огромној мери од увоза руског наоружања и борбене технике. Без обзира што је Иран дипломатским и обавештајним каналима покушавао да оствари трансфер знања и технологија у циљу супротстављања Сједињеним Државама, у области развоја нуклеарне енергије директно је зависио од

сарадње са Русијом, што је Русију учинило јединим стратешким партнером Ирана.

Сарадња у области нуклеарне енергије, са становишта међународне безбедности, најзначајнији је али и најосетљивији аспект сарадње Русије и Ирана. Западна јавност већ одређено време изражава све гласније сумње да иранско руководство ради на модификацији цивилних нуклеарних постројења у војна, како би отпочели производњу нуклеарних бојевих глава. Велики број држава света, и то не само западне оријентације, карактерише тзв. нуклеарни програм Ирана као један од најважнијих међународних проблема на почетку 21. века. Овакве сумње додатно су „подгреване“ радикалним изјавама некадашњег иранског председника Махмуда Ахмадинејада (Mahmoud Ahmadinejad), који је у ватреним јавним наступима најављивао „брисање“ Израела са мапе, доводећи аналитичаре у дилему о рационалности политичког руководства државе а што је изазивало додатну забринутост. Из истог разлога је дипломатска позиција Москве у погледу иранског нуклеарног програма била и остала веома осетљива.

Булент (Bulent) и Фатих (Fatih) наводе да је „у фебруару 2002. године, Русија започела десетогодишњи пројекат унапређења сарадње са Ираном у привреди, индустрији и научно-технолошкој области. Тај споразум је укључио изградњу нуклеарних постројења вредних 8,5 милијарди долара. Приоритет имају Бушер 1 и Бушер 2 блокови, а изградња још две нуклеарне централе предвиђена је у Ахвазу“ (Bulent & Fatih, 2006).

Самом чињеницом да учествује у програму развоја цивилне нуклеарне енергије, Русија је оправдано схваћена као својеврсни међународни гарант да цивилни програм неће бити претворен у војни, што она ипак није у стању да гарантује, у пуном капацитету. Из овог разлога Русија води опрезну спољну политику у односима са Ираном, прихватајући улогу главног иранског партнера, али придружујући се повремено осудама западних држава, уз периодично давање сагласности за примену мера Савета безбедности против Ирана. Са друге стране, учешће у иранском нуклеарном програму у знатној мери повећава специфичну „тежину“ и углед Русије у међународним пословима, а нарочито у региону Блиског истока, што је управо један од основних циљева Путинове спољнополитичке стратегије. Сваки пут када се најави новина о нуклеарном програму Ирана, очи светске јавности, као и руководства у Техерану, упрте су у Кремљ, чекајући реакцију Москве. Самит каспијских држава организован је да би, под патронатом Русије, прикаспијске државе онемогућиле употребу сопствене територије за извођење евентуалног напада на Иран. Упозорења против овог напада стандардни су део Путинових јавних наступа, сваки пут када су на распореду расправе о нуклеарном програму Ирана или о безбедносној ситуацији на Блиском истоку.

Можемо закључити да је Кремљ вештом и конструктивном спољном политиком прикључио Иран у блок земаља које се супротстављају једностраној политици САД, иако је он и раније то чинио са самосталне позиције. Иран сада упорно

следи императиве који проистичу из партнерских односа са Руском Федерацијом а потврда овог јединства видљива је и на примеру питања изградње гасовода. Ирански званичници су појачали антиамеричку реторику, општо и без задршке критикујући америчку политику, осећајући се довољно моћним да то чине. Такође, Иран је успоставио ближе дипломатске везе са Венецуелом, Кубом, Боливијом, Еквадором и Никарагвом земљама које су такође чланице антиамеричког блока и главне противнице америчке политике у Латинској Америци. Како би се што боље обезбедио од могућности унутрашњег мешања од стране САД и њених сателита, Иран је 2009. године поднео пријаву за чланство у Шангајској организацији за сарадњу, тј. за унапређење степена учешћа у раду ШОС, од садашњег статуса посматрача. Иран је, такође, назначио могућност учешћа у раду Организације за колективну безбедност (ОДКБ), одбрамбеном савезу под вођством Русије.

Као један од разлога стратешког ангажовања Ирана у Путиновој спољнополитичкој стратегији Филимоновић означава „руску подршку настанку регионалног хегемона, који би, као и Немачка у Европи, требало да ограничава политику Сједињених Држава у региону Блиског истока и Средње Азије. Применом ове стратегије, као и на примеру Немачке, Путин „прескаче“ постсовјетски простор и подрива америчку политику иза „линије фронта“. Разуме се, посматрано на дужи временски рок замена једног регионалног хегемона другим не доноси суштинску промену у положају Русије. Руске интересе у постсовјетском простору угрожаваће нови хегемони, исто као што су то чинили и претходни. Међутим, краткорочно је довољна чињеница да стратешко ангажовање Немачке и Ирана делимично ослобађа Москву огромног геополитичког притиска Сједињених Држава. Овако осмишљена, Путинова стратегија купује време Москви, с обзиром да ће од могућег повлачења САД до узрастања Немачке и Ирана у статус регионалних хегемона проћи одређени временски период, током кога Русија може да учврсти сопствени утицај у постсовјетском простору и припреми се за нова престројавања“ (Филимоновић, 2010, стр. 132-133).

Јачање билатералних односа Ирана и Руске Федерације пратила је и њихова сарадња у области академске делатности, тј. на нивоу научних заједница две државе. Како наводи Труевцев (2019) „током 2018. године, за време посете делегације клуба Валдаи¹³ Техерану, један од најважнијих тренутака био је сусрет са иранским министром спољних послова Мохамедом Јавадом Зарифом (Mohammad Javad Zarif) и саветником духовног вође Ирана Али Акбаром Велајатијем (Ali Akbar Velayati). Први се фокусирао на тактичку природу

¹³ „Valdai Discussion Club- Дискусиони клуб Валдаи је истраживачки центар са седиштем у Москви и форум за дискусију, основан 2004. године. Име је добио по језеру Валдаи, које се налази у близини Великог Новгорода, где се одржао први састанак Клуба. 2014. године управљање клубом прешло је на фондацију „Валдаи Клуб“, коју су 2011. године основали Савет за спољну и одбрамбену политику, Руски савет за међународне послове, Московски државни институт за међународне односе и Виша школа економије“ (Wikipedia, 2021).

билатералних односа између Руске Федерације и Ирана, а други је скренуо пажњу на стратешке компоненте тих односа. Тешко је тражити разлике између ова два става: само су два иранска државника нагласила различите аспекте руско-иранских односа” (Труевцев, 2019).

Наведени сусрет научне и политичко-идеолошке врхушке двеју земаља изнедрио је неке закључке, око којих су обе стране постигле консензус и заузеле чврст и јадинствен став. Описујући димензију и специфичности сарадње Руске Федерације и Ирана обе стране у дијалогу наглашено је да се стратешка димензија руско-иранске сарадње најјасније манифестује у северном и источном геополитичком вектору. Констатовано је да су односи двеју земаља на кавкаском, каспијском и централноазијском смеру блиски, без несугласица, конзистентни и поверљиви, као и да највероватније имају дугорочну перспективу. Овде је потребно истаћи такве аспекте као што је коридор север-југ, перспектива придруживања Ирана ШОС-у, као и његово учешће у грађевинском пројекту Велике Евроазије.

Анализирајући дубље однос двеју земаља и облике стратешког партнерства у блискоисточном региону стручњаци су се махом усагласили да је ситуација нешто другачија на Блиском истоку, који обилује контрадикторном динамиком и сложеним преплитањем стратешких и тактичких вектора. Овде су односи Русије и Ирана далеко од истоветних, ставови у великом броју подручја су идентични или слични, а у другим се значајно разликују. Труевцев примећује да „Русија развија сарадњу са Саудијском Арабијом, Израелом и Египтом, док је за односе ових земаља са Ираном карактеристично отворено непријатељство. Међутим, та разлика у ставовима Руске Федерације и Ирана оставља Русији могућност да делује као посредник, способан да спречи развој потенцијалног сукоба до директних сукоба, што се показало, нарочито, у спречавању великих војних сукоба између Ирана и Израела у Сирији, током операције сиријске војске на југоистоку земље” (Труевцев, 2019).

На горе поменутој конференцији Мохамед Јавад Зариф изложио је виђење ситуације у Сирији, уз важну напомену да износи званичне ставове Техерана поводом кризе која се догађа на самом ободу земље. Ситуација у Сирији је и даље један од главних проблема читавог региона Блиског истока, навео је Зариф. Од 2013. године, односи између Руске Федерације и Ирана у Сирији могу се окарактерисати као партнерски, а након директне интервенције Русије у сиријском сукобу на страни владе 2015. године, као савезнички. Сличан став такође је директно нагласио и секретар Савета безбедности Руске Федерације, који је у Израелу изјавио да су Русија и Иран у Сирији „савезници и партнери”.

Труевцев такође сматра да су „односи у троуглу Русија – Иран - Турска далеко компликованији, будући да су прве две земље савезници, док је Турска само партнер, пошто подржава снаге непријатељски настројене према сиријском режиму. Таква, наизглед парадоксална сарадња догодила се само због чињенице да су Русија и Иран одиграли пресудну улогу у спречавању државног удара у Турској 2016. године. На основу тога, у суштини је и могао да

се догоди процес у Астани. Заузврат, „Астана“ је довела до тога да су после чишћења ИСИС-а 2017. године мешовите снаге радикалне исламистичке опозиције и терористи ограничени у свега четири зоне деескалације, од којих су три очишћене у 2018. години, а четврта која је преостала је у границама покрајине Идлиб и претворена је изоловани део, у који су транспортоване исламистичко-терористичке снаге из других зона“ (Труевцев према Зариф, 2019).

Наведени догађаји резултат су активне сарадње сиријске војске, оружаних снага Руске Федерације и Ирана, као и других снага које су са њима повезане (Хезболах итд.) Турска је била релативно неутрална, али је истовремено покушавала да оствари сопствене интересе као што је окупација дела територије, конфронтација са Курдима, покушај стварања паралелне контроле над тим територијама, алтернативно сиријским режимским снагама.

Треба напоменути да је резултат овог процеса био тај да је сиријски режим, уз помоћ савезничких (пре свега руско-иранских) снага, успео да се консолидује и под своју контролу врати више од три четвртине територије, укључујући две трећине становништва. При овим проценама треба имати у виду да је више од 7 милиона људи, углавном сунитских Арапа, протерано из земље, при чему се више од половине њих тренутно налази на територији Турске. Што се тиче територије која није под контролом Асадових снага, највећи део од преко 20%, североистока земље је под мешовитом контролом сиријских Курда и међународне коалиције коју предводе Сједињене Државе. Те снаге су кренуле у борбу против ИСИС-а паралелно када и сиријска војска, а све то време међу њима није дошло ни до једног озбиљног сукоба. То је у великој мери због сталног контакта између војске Руске Федерације и Сједињених Држава, међутим, не треба потценити и улогу иранске војске у спречавању таквих сукоба.

С тим у вези очигледно је да је, упркос највећој пажњи светских медија на Идлиб, главни проблем за заустављање сиријског сукоба питање североистока државе, тачније, постизање споразума и коначно решавање питања између Дамаска и Курда. Широко разумевање између Руске Федерације и Сједињених Држава, ако не и консензус, по курдском питању је сасвим очигледно. Мање је позната улога из сенке Ирана у томе. Иранци су заједно са представницима руске војске учествовали у спречавању сукоба између владине војске и Курда, имају канале комуникације са сиријским Курдима, а све то указује да су ставови Руске Федерације и Ирана блиски по курдском питању у Сирији.

Труевцев даље сматра да ће „проблем Идлиба биће решен паралелно на следећи начин: сиријска војска не мора да очисти читаву провинцију од терориста ИСИС, довољно је да очисти три подручја која се граниче са покрајинама (Латакија, Хама и Алепо), како би блокирали и изоловали исламистичко-терористичке снаге у остатку земље и замрзнули такву ситуацију. Тај процес је у току, а док се одвија на терену се обавља не само прилично широко међусобно разумевање, већ и војна сарадња на линији САП -

РФ – ИРИ (Сирија-Руска Федерација-Иран). Основни проблем је Турска, али заједнички притисак на њу може донети повољан исход. Под оваквим условима када се сукоб заврши: остаје само мала територија Идлиба и зоне турске окупације, али предвиђања су да ће они остати као проблем Турске“ (Труевцев, 2019).

Тренутна ситуација у Сирији „стидљиво“ указује на почетак преласка у постконфликтну фазу сукоба, која ће се под одређеним условима одвијати и у блиској будућности. Овде ће једно од главних питања бити да ли ће Руска Федерација и Иран моћи да користе капитал поверења који се развијао током сукоба, претварајући га у сарадњу на обнови сиријске инфраструктуре и државности, али се до тада може у потпуности говорити о стратешкој природи односа у сиријском правцу. Ако различити приступи војној изградњи, разумевање својих улога у сиријској економији итд. не достигну врхунац можемо говорити да је руско-иранска сарадња имала само тактичку природу, у оквирима сиријског конфликта.

Махмуд Реза Сејади (Mahmoud-Reza Sajjadi) (2018), ирански амбасадор у Русији у периоду 2009-2013. године сматра да „Русија, Иран и Турска треба да остану заједно помажући Сирији да се ослободи и обнови, или да прихвате последице сиријског сукоба које падају у руке Саудијске Арабије и Сједињених Држава. Слободна Сирија, независна од утицаја САД-а и Саудијске Арабије, пресудна је за интересе Ирана, Турске и Русије. Америчка политика у западној Азији је двострука: САД настоје да ослабе или сруше режиме који не прихватају америчку доминацију, као и да успоставе марионету у региону која ће штитити америчке интересе. Ако Русија, Иран и Турска схвате да слободна Сирија служи интересима све четири државе, тј. Сирије, Русије, Ирана и Турске, онда схватају важност њихове логичне сарадње у Сирији. Пад Асада значио би јачање САД-а у региону против руских интереса. За Турску би то значило доминацију Арапа, који су били историјски непријатељи Турске још од Првог светског рата. Поред тога, Турска је већ искусила арапско мешање у њене унутрашње ствари, током пуча 2016. против председника Ердогана. Што се тиче руско-иранских билатералних веза, политички односи двеју земаља иако су веома добри, ипак су нешто слабији у економској сфери, па би на томе требало радити у будућности“ (Sajjadi, 2018).

На основу реторике иранских званичника и уједно ценећи геополитичке околности јасно је да је Иран итекако заинтересован за наставак и проширивање билатералне сарадње са Руском Федерацијом. Како ће она изгледати у будућности можемо само претпостављати али је већ извесно да је сиријски конфликт био „полигон“ на којем је стратешко партнерство Ирана и Русије стављено на пробу и барем за сада делује да је издржало тест.

5.6. Ограничавање утицаја САД у региону Блиског истока

Још је чувени амерички теоретичар офанзивног реализма Џон Миршајмер приметио да „регион Блиског истока у стратешком смислу представља једно од најважнијих подручја у свету за Сједињене Америчке Државе“ (Миршајмер, 2009).

И неки други западни геополитичари попут Хејга (Hag) такође уочавају важност региона наводећи да „Блиски исток своју битност дугује политичким, геостратешким, економским и религијским факторима. Овај регион карактерише постојање већег броја држава које се сврставају у ауторитарне политичке системе, међутим однос САД-а према овим државама је различит“, наводи Хејг (Hag, 2014).

Анализирајући појединачне билатералне односе Сједињених Држава према блискоисточним земљама можемо рећи да је Ирак за време владавине режима Садама Хусеина био држава са изразитим ауторитарним обележјима власти, и као такав, од стране најмоћније силе света сматран је за отпадничку државу. Током 2003. године коначно бива нападнут од стране коалиције окупљење око САД-а, режим Садама Хусеина је свргнут а он сам бива убијен. Са ове историјске дистанце не можемо рећи да је интервенција произвела било какав успех, осим што је американима обезбедила контролу над ирачким резервама нафте. Нападом на Ирак у пролеће 2003. године САД-су постале доминантна сила на Блиском истоку. Група професора и теоритачара међународних односа окупљених око професоре Универзитета у Чикагу и теоретичара офанзивног реализма Џона Миршајмера снажно се противила интервенцији у Ираку. Као главне аргументе против интервенције они су износили да Ирак директно не угрожава безбедност САД, као и да ће нападом на Ирак бити поремећена равнотежа снага на Блиском истоку. Колико су били у праву показали су догађаји након тога, а као епилог америчке блискоисточне авантуре можемо сматрати и недавно неславно повлачење њених оружаних снага из Авганистана, односно последице које овај чин има за даље уређење авганистанског друштва и евентуалну хуманитарну катастрофу која може настати услед талибанског преузимања власти.

Парадоксално је то да је највише користи од америчке инвазије Ирака, изузев САД-а имала Русија. Медведев уочава „чињеница је и да је нападом на Ирак дошло до нестабилности на тржишту енергената, који је произвео пораст цене нафте, што је утицало да Руска Федерација појача своју економску позицију“ (Медведев, 2017).

Напад на Ирак можемо окарактерисати као последицу акутног страха који су САД осећале након терористичког напада 11. септембра 2001. године. Наиме у Савету за националну безбедност у САД, у периоду првог мандата председника Џорџа Буша млађег (George Walker Bush) постојала је јака жеља да се овај акутни страх апсорбује, као и да се јавности покажу резултати борбе у рату

против тероризма, који је председник Буш објавио одмах после догађаја од 11. септембра 2001. године.

Међутим, како примећује Чапрић (2019), релативно „брз војни пораз Ирака није значио крај рата у Ираку, пошто је већ 2004. године кренула побуна са седиштем у граду Фалуџи.“

Министарство одбране САД-а је преузело управљачку улогу у окупираном Ираку, међутим убрзо постаје јасно да управљање Ираком од стране Министарства одбране САД-а није постигло свој пуни циљ, тј. стварања одрживе проамеричке владе. Још од 2009. године је приметно да нова ирачка држава јача своје капацитете, који се огледају пре свега у стварању респектабилних војних снага, опремљених и обучених за извршавање задатака. Међутим, проблеми у администрацији који су се односили пре свега на корупцију на свим нивоима власти утицали су на то да су изостали адекватни одговори на деловање тзв. Исламске државе.

Сарадња САД-а са Саудијском Арабијом у овом периоду одвијала се на највишем нивоу пре свега у погледу привредне и војно - привредне сарадње. Саудијска Арабија нормативно је по питању људских права далеко испод Хусеиновог Ирака, нарочито по питању права жена, али то овога пута Сједињеним Државама није сметало, па је без обзира на то у региону Блиског истока, поред Израела главни, дугогодишњи лојални савезник САД-а.

„Чињеница је да Саудијска Арабија нема респектабилне војне снаге, што се може објаснити ставом да владајућа породица има бојазан да би јака војска мога да има политичке аспирације и тако угрози њену позицију. Кључни циљеви које су САД поставиле на Блиском истоку у првој деценији двадесет првог века, а после окупације Ирака могу се сагледати као два циља. Први циљ је обуздавање Ирана док је други циљ заштита Израела. Ови циљеви се нису промениле ни у другој деценији овог века. Значајне политичке промене у региону Блиског истока и Северне Африке почетком 2011. године у широј јавности познате као „Арапско пролеће“, значајно су промениле политичку слику овог региона“ (Наг, 2014).

Промене режима захватиле су Јемен, Тунис, Египат и Либију. Посматрајући односе поменутих држава са САД закључујемо да су промене задесиле како Египат који је за време власти Хоснија Мубарака важио за савезника САД, тако и Либију земљу која је затегнуте односе имала са САД још из времена мандата Роналда Регана. Међутим промена режима у Египту и Либији, има једну значајну разлику, промена режима у Египту је протекла уз мало жртава и без великих сукоба, док је у Либији започео велики грађански рат, чије се последице и сада виде у подељености ове земље.

Конфликт у Сирији један је од најкомплекснијих на Блиском истоку, и од самог почетка кризе у овој држави став Сједињених Држава према сиријском режиму био је негативан. У најзначајним медијима у САД, већ са првим

демонстрацијама, почели су и напади на режим Башара ал-Асада. Председник Барак Обама је 2014. године одобрио ваздушне нападе на Сирију, међутим због немогућности да Савет за националну безбедност донесе једногласну одлуку, али и због релативне неспремности јавности ваздушни удари нису били усмерени ка армији и војној инфраструктури Сирије, већ првенствено ка тзв. Исламској држави. Међутим, ширење „Арапског пролећа“ на Сирију као и сам покушај смене владајућег режима Башара ал-Асада, у самом старту су били осуђени на пропаст, првенствено због подршке коју су сиријском председнику пружили Руска Федерација, Иран и либански Хезболах, као и због немогућности америчке администрације да обезбеди подршку унутрашње јавности, као и савезника за војну интервенцију у Сирији.

Највећи дипломатски ударац америчкој политици у Сирији, била је реакција британског парламента 2013. године, који је одбио да подржи предлог премијера Дејвида Камерона (David Cameron) да оружане снаге предузму ваздушне ударе према „Исламској држави“ у Сирији, као и неодлучност Турске по том питању. Након тога уследио је дипломатски успон Руске Федерације као медијатора у решавању сиријске кризе, што је пратила њена нагла међународна афирмација. Међутим снажна међународна позиција Руске Федерације убрзо бива угрожена избијањем кризе у Украјини, анексијом Крима и потпуним захлађењем односа са Западом.

Проблем Украјине, који је захтевао веће дипломатско, војно, економско и политичко ангажовање Руске Федерације у условима санкција и прекида комуникације са Западом, створио је слободан простор САД, Турској, УАЕ, Саудијској Арабији и другим америчким коалиционим партнерима да убрзано раде на обучавању и опремању сиријске опозиције, регрутовању добровољаца, међу којима је највише било религијских фанатика и насилних екстремиста из свих крајева света, како би срушили сиријски режим. Велика концентрација екстремиста и идеолошка повезаност појединих делова тзв. опозиционих (герилских) група, довела је до стварања тзв. Исламске државе Ирака и Сирије (ИСИС) у Ираку, као потпуно новог феномена недржавно/државног учесника са значајним војним способностима, којима је у првом налету остварио контролу над око 40% територије Ирака и Сирије и чији је утицај почео да јача у Африци и Азији. Последица деловања ИСИС било је поновно покретање ваздушних удара ОС САД у Ираку и њихова „легализација“ у Сирији. Међутим, ове оружане активности САД дале су минималне резултате у сламању војне моћи и у сузбијању злочина ИСИС, која је касније променила име у „Исламска држава“ (ИД), према борачком и неборачком становништву и довеле су до повећаног страдања цивилног становништва¹⁴. У дипломатским

¹⁴ Рат у Сирији, погоршање стања безбедности у Авганистану и обнављање сукоба и тероризма у Ираку, коме прети подела на шиитски, сунитски и курдски део, довели су и доводе до огромног страдања цивилног становништва. Према подацима УН само у августу 2015. године у Ираку је погинуло 1325 људи, а рањено је више од 1800 људи, претежно цивила. До друге половине 2015. године је у борбама у Сирији погинуло преко 230.000 људи, а преко 11,7 милиона људи је избегло, од којих се 7,6 милиона

круговима постојало је мишљење да је актуелна избегличка криза један од последњих покушаја притиска и манипулације међународним јавним мњењем, како би се мобилисало за директну војну интервенцију у Сирији, а у сличном контексту може се посматрати и поступак за утврђивање наводне употребе хемијског оружја од стране ИД.

„Сједињене Државе су упорно настојале да одрже своје активно присуство и задрже иницијативу у региону. Један од начина био је и формирање Глобалне коалиције за борбу против тзв. Исламске државе, која је и званично била основана 3. децембра 2015. године, када је 60 држава „одлучило“ да подржи предлог и заједничку стратегију САД у борби против терористичке организације „Исламска држава“ у Сирији и Ираку. Тренутно, Коалиција броји 78 чланова („партнера“), од чега 73 државе¹⁵ и пет организација-институција: НАТО, ЕУ, Заједница Сахел-Сахарских држава, Арапска лига и Интерпол. Званични циљ коалиције за борбу против ИД није само војна победа против „Исламске државе“ у Ираку и Сирији, већ девастирање и потпуно уништење те организације. У складу с тим, поред војног ангажовања на терену, коалиција реализује и следеће званичне мисије:

- разградња финансијске инфраструктуре и онемогућавање успостављања нових токова финансирања терористичке организације,
- контрола и спречавање слободног кретања лица која су у вези са ИД преко својих граница,
- подршка стабилизацији стања и формирању основних јавних сервиса на територији која је ослобођена од терориста, као и
- борба против пропаганде коју терористичке групе шире у медијима, као и на друштвеним мрежама“ (Министарство спољних послова Р. Србије, 2019).

Имајући у виду да се према званичним подацима, тренутно свега 10% територије Сирије и Ирака налази под контролом тзв. Исламске државе, као и да се при том ради о стратегијски мање битним подручјима са веома малим бројем становника, у будућности ће приоритет у активностима коалиције бити

људи воде као интерно расељена лица. Према подацима UNHCR број регистрованих избеглица у суседним земљама је 4,1 милион (1.939.000 Турска, 629.000 Јордан, Либан 1.173.000 и Ирак 252.000 људи).

¹⁵*Африка:* Камерун, Чад, Џибути, Египат, Етиопија, Кенија, Либија, Мароко, Нигер, Нигерија, Република Гвинеја, Сомалија и Тунис. *Блиски исток:* Бахреин, Ирак, Јордан, Кувајт, Либан, Оман, Катар, Саудијска Арабија, УАЕ. *Северна Америка:* САД, Канада, Панама. *Азија-Пацифик:* Авганистан, Малезија, Јапан, Сингапур, Тајван, Филипини, Јужна Кореја, Аустралија, Нови Зеланд; *Европа:* Албанија, Аустрија, Белгија, Бугарска, БиХ, Хрватска, Кипар, Данска, Чешка, Француска, Литванија, Естонија, Летонија, Финска, Шведска, Норвешка, Исланд, Холандија, Луксембург, Велика Британија, Ирска, Немачка, Шпанија, Португалија, Словачка, Мађарска, Румунија, Србија, Грчка, Турска, Црна Гора, Молдавија, Македонија, Украјина, тзв. „Косово“.

управо невојне мисије, са циљем да се спречи могућност поновног популарисања или успостављања организације као што је то у свом пуном обиму представљала тзв. Исламска држава. Један од основних принципа који се истиче у плановима коалиције јесте „бити корак испред“ и не дозволити развој сличне ситуације, не само по питању Исламске државе већ и евентуално нових терористичких организација.

Стратегију за даље деловање, Коалиција за борбу против тзв. Исламске државе гради на тзв. „четири стуба“. Први од њих се заснива на томе да Коалиција не представља просто савез, већ механизам који функционише у оквиру ширег дипломатског, војног и против - терористичког глобалног система. Други стуб се односи на потребу да, уважавајући чињеницу да националне чланице примарно брину о својој безбедности, Коалиција треба да делује кроз стабилне партнерске односе. Трећи стуб је волонтерски статус сваке од чланица (партнера), односно нема уговорних обавеза и сваки вид подршке је добровољан и заснован на потреби да се допринесе борби против тероризма. Последњи, четврти стуб је општи став да нема појединачног приступа борби против тероризма, који се показао као неуспешан, већ се преферира општи приступ проблему који ће имати резултате у било којој од држава.

Са друге стране, глобална борба против ИД, као до скоро највећој претњи регионалној стабилности, и даље је отежана услед непријатељства у односима сунитских држава (ослоњених на Глобалну коалицију окупљену око САД) и шиитског блока који предводи Иран и који подржава Руску Федерацију (РФ). Иако су САД успеле да остваре већину својих стратешких циљева¹⁶, углед Коалиције умањен је ангажовањем Руске Федерације у сиријској кризи и знатним и видљивим успесима које су сиријске ОС оствариле од почетка ангажовања руских снага. У складу с тим, и даље је присутан основни мотив америчке стране у њеном ангажовању, а то је да су активности Руске Федерације битан корак у успостављању осовине Москва – Дамаск – Техеран – Хезболах са капацитетом за озбиљно угрожавање америчких позиција на Блиском истоку. У наредном периоду, може се очекивати појачано ангажовање Коалиције (пре свега САД) у виду покушаја војног одвраћања¹⁷ од све присутнијих најаве велике офанзиве снага Армије Сирије у провинцији Идлиб. За сада Вашингтон и Руска Федерација успешно координирају дејства својих ваздухопловних снага, међутим, простор ангажовања две примарне ваздухопловне силе је све мањи, а самим тим и вероватноћа догађања инцидената расте.

¹⁶ Ослобађање Мосула и Раке и контрола северног дела Сирије, стављање курдских потенцијала у функцију контроле и ограничавања дејстава Армије Сирије.

¹⁷ У последњем периоду, војне активности Коалиције, а пре свега ваздушни удари врше се по снагама Армије Сирије под изговором да њихови покрети нису најављени и да угрожавају безбедност коалиционих снага на терену.

Од јула 2016. године, након самита у Варшави, званично је и НАТО¹⁸ партнер у Коалицији. Конкретне активности Алијансе се за сада огледају у подршци у опреми и обуци према ирачким и јорданским снагама, без војног мешања у сиријски конфликт.

Европска унија, као организација подржава борбу Коалиције у политичком и економском смислу без ангажовања конкретних снага и састава ЕУ. Република Србија је формално чланица Коалиције, међутим, до сада није активно учествовала ни у једној од активности. Од суседних држава, најактивнија у Коалицији је Република Румунија, док су Република Хрватска, Република Словенија, Република БиХ и Република Црна Гора активне у области пружања хуманитарне помоћи и размене информација.

Сврха Глобалне коалиције за борбу против ИД у Сирији и Ираку, без обзира на званично прокламоване циљеве, полако „губи“ првобитну намену обзиром на евидентни слом те терористичке организације на терену. Међутим, развој ситуације и нови путеви кретања терористичких група указују да је могуће скоро ангажовање Коалиције на територији Северне и Централне Африке. Такође, Коалиција је и даље „најбоља“ платформа за деловање САД на Блиском истоку. У складу с тим не треба очекивати у скоријем временском периоду укидање Коалиције нити осипање њеног чланства. Република Србија својим формалним чланством у Коалицији и званичном подршком активностима Руске Федерације у борби против тероризма, потврђује свој став према претњи од тероризма али и неутрални војни статус, као званично прокламовану политику државе.

Два важна регионална субјекта за САД су Турска и Израел. Турска, за сада подноси највећи терет мигрантске кризе у сложеној унутрашњој политичкој и економској ситуацији, али чини се да није потпуно „искрен“ партнер САД-у у борби против ИД, пошто је уједно највећи купац нафте коју производи Исламска држава, и истовремено по сваку цену прижељкује обарање режима Башара ал-Асада. Поред наведеног, Турска има још један круцијални циљ на Блиском истоку а то је решавање курдског питања, тј. елиминисање Радничке партије Курдистана (ПКК) и спречавање уједињења Курда. Осим тога циљ Турске је да након активног укључивања Руске Федерације у сукоб, а услед хитне потребе санирања узрока избегличке кризе изазове брзу реакцију ЕУ, како би се направила противтежа Руској Федерацији и Асадовом режиму.

Међутим, занимљиве промене у савезничким односима између САД и Курда догодиле су се крајем 2019. године, када су Сједињене Државе, из одређених интереса (највероватније се ради о одређеном компромису са Турском) одлучиле да Турској, на решавање препусте судбину сиријских Курда, напуштајући савезништво са њима које је до тада деловало веома чврсто и пре свега ефикасно на терену у смислу успешне реализације заједничких интереса.

¹⁸ До званичног придруживања НАТО све чланице тог савеза већ су биле у саставу Коалиције.

С тим у вези Личман (Lachmann, 2019) примећује да је „председник Трамп одлучио да напусти амерички савез са Сиријским демократским снагама (СДФ), углавном курдском оружаном групом која је везана за Курдистанску радничку партију, која се борила и демонстрирала за већу аутономију Курда у Турској. Сиријске демократске снаге биле су, до тада, главна ударна снага америчке политике на територији Сирије. Управо ови курдски и савезнички борци одиграли су главну улогу у уништавању контроле ИСИС-а над већим делом северне Сирије и деловима западног Ирака. У том рату је погинуло више од 11.000 бораца СДФ, па у поређењу са свега осам погинулих америчких војника видимо ко је поднео главну жртву за заједничке циљеве савеза“, примећује Личман (Lachmann, 2019).

Главни допринос САД био је бомбардовање циљева ИСИС-а и пружање електронске обавештајне подршке СДФ-у, која је заузврат Американцима давала обавештајне информације са терена. Морамо признати да је савез између САД и СДФ био веома ефикасан, те да је у највећем елиминисао ИСИС као војну силу на територији Сирије и Ирака. САД су такође пружале и дипломатску подршку СДФ-у. Присуство неколико стотина америчких војника у пограничном региону између Турске и Сирије под контролом Курда спречило је турске трупе да интервенишу и омогућило је СДФ-у да створи и одржава Рожаву (Rojava¹⁹), аутономну управу северне и источне Сирије (НСЗ). Рожава је можда једина светла тачка у региону, којим углавном управљају корумпирани и насилнички режими. Иако је текући рат онемогућио одржавање избора, Рожавина влада се укључује у трајне консултације са грађанским групама и обичним грађанима и има устав који гарантује грађанске слободе, укључујући слободу вероисповести. Рожава је родно најравноправнија територија на читавом Блиском истоку, уз могући изузетак Израела.

„Председник САД Доналд Трамп је у телефонском разговору од 6. октобра 2019. године, између осталог рекао турском председнику Реџепу Тајипу Ердогану да ће САД повући своје трупе из северне Сирије“ (Statement from the Press Secretary, 2019).

Ова изјава покренула је читаву лавину крвавих догађаја и била је „de facto“ јасан знак за Турску да слободно може напасти погранични регион Сирије под контролом Курда, што је Ердоган учинио свега три дана касније. Пуни ефекти Трампове импулсивне, или можда ипак пажљиво донете, одлуке да удовољи Ердогану издајом америчких курдских савезника и даље се откривају. Судаћи по непосредном броју жртава првих дана након турске инвазије, у будућности тек можемо очекивати велике жртве у виду стотина курдских бораца и хиљада

¹⁹самопроглашена територија на северо-истоку Сирије, под контролом Сиријских демократских снага (СДФ), које су биле проглашене 10. октобра 2015. године и окупују паравојне милиције састављене од различитих етничких групација као што су Курди, Арапи, Асирци, Туркмени, Черкези, Чечени и Јермени.

цивила. Осим тога СДФ држи у затворима хиљаде бораца ИСИС-а, као и често радикализоване супруге и децу тих бораца. Неки од тих бораца већ су побегли из затвора и за очекивати је да ће се велики број њих тек ослободити, пошто ће позиције СДФ-а бити засигурно ослабљене турском инвазијом. Део ослобођених бораца ИСИС већ је нападао одређене циљеве у Сирији и Ираку, а поједини страни борци би се могли вратити својим кућама у Европу или САД и можда тамо започети терористичке нападе. Ово представља нарочити безбедносни ризик пошто су се програми за дерадикализацију бивших бораца ИСИС-а или других исламистичких екстремистичких бораца, до сада показали прилично неефикасним.

Како позиције СДФ слабе, територија Рожаве се смањује, смањујући и угрожавајући даље постојање овог модела наде, демократске владе која није обојена верским екстремизмом и експлоатацијом жена. Наравно, за ауторитарног исламисту попут Ердогана пример Рожаве је опасан, пошто показује модел и начин Курдима унутар Турске, да изборе сопствену аутономију. Рожава такође представља прекор свим осталим верским екстремистима и диктаторима на Блиском истоку, са готово утопијском визијом жена у целом региону и заиста у већем делу света где родна права не постоје, а владе затварају очи пред силовањима и убиства из части. Апсолутно је јасно зашто је Ердоган желео зелено светло да нападне Рожаву, а Трамп, који је и сам по природи ауторитаран, дозволио је Ердогану да крене напред. За сада је извесно да ову покрајину не очекује светла будућност. Како год било слабљење курдских позиција и евентуални пад Рожаве представљају још један доказ опадања утицаја САД-а у региону.

Личман (2019) читаву ситуацију посматра са још једног, такође веома занимљивог аспекта, а то је да „у Трамповој „издаји“ Курда постоје и неке дугорочне импликације, због чега ће Сједињеним Државама бити тешко да регрутују савезнике у наредним ратовима“ (Lachmann, 2019).

Наиме, САД, попут свих осталих империјалистичких сила, још из прошлог века, зависе од локалног становништва, које треба да изнесе највећи део борбених дејстава, као и већи део пратеће администрације на територијама које империјална сила осваја или жели да посредно контролише. Британци су, на пример, управљали Индијом, земљом од 300 милиона људи у другој половини деветнаестог века са мање од 2000 британских званичника. Десетине хиљада Индијаца сарађивало је са Британцима у обављању послова колонијалне администрације, полицијског рада и спровођења репресије према сопственом народу. Зашто би један Индијац угњетавао сопствени народ и помагао страним освајачима? Неки су то учинили јер им се исплатило. Други су желели моћ и могли су је далеко лакше стећи сарадњом са Британцима него у отвореном политичком или војном надметању са сународницима. Неколицина је заправо веровала, или успела да се увери, да је Индији било под британском влашћу боље од оне, пре него што су Европљани стигли тамо. Без обзира на њихове мотиве, а за многе Индијце то је била комбинација похлепе, амбиције и идеализма, мада у основи су сви сарадници колонизатора претпостављали да ће

Британци да остану у Индији дугорочно, као и да не постоји алтернативни пут, нити за њих саме, нити за Индијце у целини. Слична ситуација била је и са онима који су сарађивали са Британцима у другим колонијама или и са француским и другим европским империјалистима у њиховим колонијама, или и са САД у двадесетом веку у већини земаља Латинске Америке, те у Јужној Кореји и Вијетнаму. Комбинација похлепе и идеализма варирала је током времена и међу колонизираним народима. Појава идеалиста била је чешћа када је колонијална сила заправо покушавала да успостави демократију (колико год била ограничена) и подстакне економски и социјални развој.

Тако су и борци СДФ-а, као и њихови политичари, односно органи административне управе у Рожави необично искрени и идеалистични. Међутим, издаја коју су доживели од стране САД шаље јасну поруку локалном становништву у земљама које ће Сједињене Државе напасти или покушати да контролишу у будућности. Порука је да се дугорочно и искрено не могу поуздати у обећања и договоре склопљене са Сједињеним Државама. Уколико покушате да изградите демократску владу и развијете своју земљу и народ, свако обећање које је дала једна америчка администрација може се поништити до следећег. Многи примећују да уколико амерички гласачи могу да изаберу једног Трампа за председника, могли би, а вероватно и хоће, да изаберу још једног корумпираног ауторитарног председника. Стога, било какво залагање САД да ће заштитити и помоћи идеалистичким савезницима највероватније неће издржати довољно дуго да створи стабилну демократску развојну владу.

Курдска искуства са САД су, између осталог, отворила и ово питање. Који ће се народи или етничке групације у неким будућим кризама и сукобима удружити са непоузданом, а понекад чак и отворено ауторитарном и корумпираном владом, као што је по спекулацијама многих аутора влада САД. Вероватно да ће то учинити само они лидери мотивисани похлепом или другим личним интересима. Дакле, тешко је очекивати да ће у будућности САД привући још један СДФ, спреман да се бори и умре за идеале. Уместо тога, САД ће морати да зависе од оних који се боре за новац и који нису толико спремни да се жртвују. Колико год били лоши амерички савезници у Авганистану или нпр. у Вијетнаму, често кукавички и готово увек корумпирани и неспособни људи, спремни да се придруже САД-у након Трампове „издаје“ Курда биће још гори. Они неће бити спремни да ризикују своје животе, пошто се неће борити за идеале, већ за лични интерес. Узеће амерички новац, опљачкати и убити сопствени народ уколико су у стању да то учине. Такви савезници неће бити претерано ефикасни у помагању САД-у да победи у ратовима или да управља територијом коју жели да контролише. Крајња жртва Трамповог уступања Ердогану курдске територије и турске инвазије биће, у најмању руку слабљење способности САД да делују као озбиљна империјалистичка сила.

Анализирају америчку позицију у Сирији након доласка новог председника Џо Бајдена (Joseph Robinette Biden) на власт, са аспекта тројног односа Дамаск – Техеран – Вашингтон Дент (Dent) и Табатабаи (Tabatabai) наводе да су још „од исламске револуције 1979. године односи Ирана са арапским суседима у

најбољем случају били тешки. Током иранско-ирачког рата 1980-88. године, готово све арапске државе у региону стале су на страну Садама Хусеина. Сирија је била изузетак, подржавајући Иран. Током две деценије које су уследиле, Хафез ал-Асад и његов син и наследник Башар остали су једини верни пријатељи Исламске Републике у региону, а Техеран и сада види Сирију као критични део своје „осе отпора“ и важан пут за пренос оружја и других залиха за либански Хезболах. Влада након Асада можда би могла фаворизовати ирански утицај, а можда би чак могла бити и сунитског састава, па би у том случају лако пронашла „заједнички језик“ са иранским регионалним ривалима, попут Саудијске Арабије. Са мало савезника у региону, Иран пријатељску владу у Сирији види као виталну за њен опстанак и моћ. Бајден је одмах по ступању на власт наговестио да ће супротстављање иранском присуству и утицају у Сирији бити приоритет његове администрације. Техеран доприноси регионалној нестабилности подржавајући режим у Дамаску који врши бруталну репресију над сопственим народом, усмеравајући при томе оружје и залихе својим недржавним савезницима и партнерима у Ираку, Либану и Сирији. Трампова администрација је тачно идентификовала проблем, али је водила политику „све или ништа“ која је знатно преценила утицај Вашингтона на Техеран“ (Dent&Tabatabai, 2020).

Овакав приступ Трампове администрације додатно је учврстио и проширио утицај Исламске Републике Иран у Сирији. Да би окренуо ток процеса у другом смеру, Бајденов спољнополитички тим мораће да сарађује са партнерима у региону и Европи, уз и претпоставку да ће Иран готово сигурно задржати одређени степен утицаја у Сирији. Америчка полука моћи у Сирији је ограничена, али и даље укључује ратно ваздухопловство, присуство у североисточном региону те земље и контролу над нафтним пољима тих подручја. Америчка полука такође укључује и могућност ублажавања санкција, које су и Ирану и Сирији преко потребне.

Поред наведених геостратешких, САД су за регион Блиског истока биле заинтересоване и из енергетских разлога, јер криза и нестабилност у овом региону угрожавају могућности САД да изградњом нафтовода умање пресудни утицај Русије на енергетску безбедност у Европи. САД имају перцепцију да нафтом и пре свега гасом који могу да допреме Европи са Блиског истока и из Мале Азије могу истиснути утицај Русије на дешавања у Европи. Међутим постаје све јасније да није реална опција да се обезбеди довољно енергената мимо руских ресурса.

Након руске војне интервенције у Сирији, утицај Сједињених Држава у овој држави па и у региону Блиског истока је нагло опао, што је делимично била последица редуковања америчког војно присуство у Сирији. Иако су у великој мери биле „одстрањене“ из Сирије, САД су успеле да задрже релативну контролу над територијом Ирака. Узимајући у обзир укупне војне али и савезничке капацитете којима располажу Руска Федерација и Сједињене Државе на Блиском истоку, можемо ценити да за сада постоји релативна

равнотежа снага у региону између Русије и САД, али са одређеном иницијативом Русије.

Како примећују Рап (Rapp) и Хупер (Hooper) Доналд Трамп, бивши амерички председник је током своје три године на власти „усмерио свој заштитни знак витриол на широк спектар циљева, како страних, тако и домаћих. Можда је најкарактеристичнији од њих био 70-годишњи савезнички систем Сједињених Држава. 45. председник САД заложује се за подржавање обавеза НАТО-а у земљи, захтевао је масовна повећања расхода за одбрану од својих дугогодишњих савезника као што су Јапан и Јужна Кореја, и предложио да се савезницима који не плаћају довољно препусте да сами воде сопствене ратове са својим противницима. Трампова љутња била је толико неумољива и чини се штетна да амерички савезници у Азији, Европи, па и у читавом свету сада доводе у питање способност Сједињених Држава да се поново промовишу као веродостојан гарант безбедности, чак и уколико се ускоро појави други председник у Белој кући” (Rapp - Hooper, 2020).

Аутор даље у тексту под називом „Спашавање америчких савеза“ недвосмислено указује на то да је недоследна и једнострана политика према савезницима у 21. веку, од стране САД, коначно почела да узима свој данак. Уколико се вратимо само пола стране уназад, схватићете да смо овај проблем већ регистровали из перспективе сиријских Курда, чији опстанак буквално зависи од превртљиве политике Сједињених Држава. С тим у вези важно је напоменути да су Курди увек беспоговорно извршавали захтеве САД, често чак и на сопствену штету. Међутим, конфузно стање алијансе није само последица Трампових потеза. После деценија тријумфа, савези Сједињених Држава можда су постали њихове жртве.

Што се тиче међусобних односа Русије и САД на простору Сирије, они су за сада стабилни а директна сукобљавања су, барем у досадашњем току конфликта била избегнута, иако две силе интензивно делују војно, можда и по први пут у историји на истој територији, при томе подржавајући и помажући супротстављене стране у сукобу.

Хлебников (Khlebnikov) примећује својеврсну забринутост Сједињених Држава за сопствене позиције у Сирији која се осликава у додатном размештању снага на терену. Аутор наводи да су „После низа „пустињских сусрета“ између руских и америчких патрола, САД распоредиле додатно војно особље и пола туцета оклопних возила типа „Bradley“ у Сирију. Сједињене државе су такође послале додатне радарске системе и повећале патроле борбених авиона над регионом, како би боље заштитиле америчке и коалиционе снаге. Овим потезом Пентагон највероватније жели да пошаље јасну поруку Русији да избегне било какве изненадне потезе и провокативне акције против америчке војске и њених савезника у том подручју. Иако ојачавање снага у Сирији на први поглед изгледао као снажан сигнал, у суштини је прилично симболичан потез, јер нема значајнији утицај на ситуацију на североистоку Сирије. Мање од 100 додатних америчких војника, пола туцета оклопних возила „Bradley“ са

додатним хеликоптерима и млазњацима на небу не могу променити постојећи статус „quo“ на североистоку Сирије. Овим подручјем су већ доминирале снаге Сједињених Држава и овај номинални пораст војне моћи САД-а не мења ситуацију на терену. Након Трампове одлуке да се повуче из Сирије, САД су оставиле око 500 војника у земљи, што је прилично симболично војно присуство које је довољно за извршење америчких задатака“, закључује Хлебников (Khlebnikov, 2020).

Након пораза ИСИС-а, главни задатак америчког присуства на североистоку Сирије био је одвраћање Русије, Турске, Ирана и Дамаска и пружање безбедносних гаранција сиријским Курдима. Вашингтон треба да држи турску војску под контролом како би избегао било какву већу операцију против сиријских Курда. Истовремено, САД не желе да се Курди укључе у смислен дијалог са сиријском владом подстичући курдске сепаратистичке тежње. У супротном, Вашингтон неће имати нити једног партнера на терену и последично томе неће бити превеликог разлога за останак у Сирији. Стога, САД настављају да играју улогу одвраћања и „кварења“ и ово додатно војно распоређивање не може допринети значајном повећању војних активности САД-а на североистоку Сирије.

Поред тога Русија је недавно појачала своје војно присуство на североистоку Сирије у близини Камишлија (Al Qamišli). Према званичним извештајима, Москва је послала до 75 војника и неколико десетина комада војне опреме у Камишли. Врло је вероватно да је Вашингтон одлучио да одговори на руску активност слањем додатних снага на североисток Сирије. Такође, Русија је недавно интензивирала своје покушаје да оживи дијалог између сиријских Курда и Дамаска који Вашингтон не жели да прихвати. Делегацију Сиријског демократског савета први пут је угостио руски министар спољних послова Сергеј Лавров у Москви и овом приликом је потписан меморандум о разумевању са Странком народне воље Кадрија Џамила (Qadri Jamil) која представља прилично флексибилну сиријску опозицију. САД такође одбијају да прихвате да Курди учествују у дијалогу са Дамаском.

Јасно је да је такав потез послао сигнал не само Русији већ и Турској и Ирану подсећајући их да су САД још увек у Сирији и да прате њихове потезе и спремне су да играју важну улогу и даље. Сједињене Државе за сада успешно опструирају сваку већу промену статуса „quo“ у том подручју, спречавајући тако брже решавање сукоба. Истовремено, Сједињене Државе не желе да драстично повећају своје војно присуство у Сирији, чиме би се поново значајно ушлеле у сукоб. Такав приступ симболизује додатно распоређивање војске у Сирију.

Овакав потез такође треба посматрати из перспективе унутрашње политике Сједињених Држава, будући да се одиграо свега месец и по дана пре председничких избора. Трамп је овим чином вероватно желео да домаћој јавности прикаже одлучну спремност да заштити америчке снаге у

иностранству. Међутим, на основу каснијих резултата изборне трке јасно је колико је ова политичка кампања имала ефеката.

Такође, треба се сетити да су Москва и Вашингтон успоставили канал за решавање сукоба 2015. године када је Русија распоредила своју војску у Сирију. Овај механизам успешно делује већ пет година и до сада је помогао да се избегне било који већи инцидент између руске и америчке војске који би потенцијално могао довести до ескалације или директне конфронтације. Међутим, такав маргинални пораст америчког војног особља у источној Сирији тешко може да закомпликује комуникацију и канал за решавање сукоба између руске и америчке војске.

Дакле, нема основа за процену да ће САД у блиској будућности значајније променити своју политику у Сирији и региону Блиског истока, као и да ће наведени потез променити постојећу ситуацију на терену. Управо супротно, сведочи о америчкој политици ограниченог ангажмана, истовремено задржавајући способност да се ситуација држи под контролом. На крају крајева, Сирија највероватније није на листи спољнополитичких приоритета за Сједињених Држава, без обзира на то ко седи или ће у будућности седети у Белој кући.

Нова администрација Беле куће након Трампове, наследила је компликовани досије о Блиском истоку, не само због напетости између Ирана и Израела, укључујући и Сирију. Тренутна америчка политика за решавање улоге Ирана у Сирији прецењује амерички утицај и његову способност да умањи ирански утицај. Нова америчка администрација мора прихватити да Иран засад неће у потпуности напустити Сирију, нити ће у потпуности изгубити свој утицај којим располаже тамо. Али реална, постепена америчка политика у Сирији може помоћи Сједињеним Државама да смање тензије и умање сопствене губитке.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Регион Блиског истока од увек је заузимао важан геостратешки положај, представљајући простор на коме су ницала и пропадала царства, преламали се утицаји и интереси великих сила и сукобљавали народи. Настанак и нестанак великих античких цивилизација попут древног Вавилона, Асирије и Месопотамије везан је управо за овај регион. Римско царство окончало је своју просторну експанзију и доживело врхунац моћи управо ратовањем за територије на Блиском истоку. Трећи Рим, како су због одређене симболике поједини аутори називали моћни СССР, ширио се по северним ободима Блиског истока, безуспешно настојећи да изврши експанзију на простор самог региона. Промоција САД-а, које су такође државну симболику и империјални поредак устројиле по узору на велико Римско царство, у статус једине светске суперсиле и безусловног глобалног хегемона након окончања „Хладног рата“, започела је управо на Блиском истоку војном операцијом „Пустинска олуја“, 1990. године. Коинциденцијом или не али уздизање постсовјетске Русије такође

започиње деловањем њених дипломата на простору Блиског истока. Сарадња Јевгенија Примакова, изузетног дипломате и познаваоца Оријента на челу руског министарства спољних послова, са Садамовим Ираком, на западу омраженим Ираном, антиизраелском Сиријом и Турском представљали су добар темељ за обнову некадашње моћи Кремља. Стратешки заокрет ка Блиском истоку у спољној политици Москве постаће познат као „Примаковљева доктрина“.

Политика Москве у региону Блиског истока има вишевековни историјат, још од ратова са Турском у 17. веку и територијама у вазалном односу према Порти. Од Црног мора преко Кавказа, обала Каспијског мора па све до горја Хиндукуша, царска Русија а потом и Совјетски Савез, граничили су се са Блиским истоком, односно територијом која данас обухвата Шири или Већи Блиски исток. Британско, касније и америчко присуство на југозападном ободу Азије, огледало се током друге половине 19. века првенствено у запоседању кључних трговачких чворишта, попут Бахреина, Јемена и Кувата на западу и југу регије, и територије данашњег Пакистана на истоку. Тада су се у региону укрстили интереси великих сила Запада и Истока, атлантистичке и континенталне цивилизације, у геополитичкој терминологији. Војна интервенција Руске Федерације у Сирији још једна је потврда историјске претпоставке да Блиски исток за Русију представља простор посебних геополитичких и геостратешких стремљења. Међутим, Русија на почетку 21. века свакако није империја каква је била некадашња царевина Романових, а такође нема ни такав оружани арсенал или међународни утицај и економску снагу какву је имао Совјетски Савез.

Из горе наведеног произилази значај предмета истраживања, тј. да се академским покушајем и свеобухватним погледом и детаљном анализом различитих фактора и свих расположивих показатеља установи објективна, међународна моћ, као и реална међународна позиција Руске Федерације на геополитичкој мапи значајних глобалних „играча“, након војне интервенције у Сирији. Уже посматрано, циљ рада је био да се што приближније одреди да ли је руско војно мешање у Сирији била својеврсна прекретница у њеној спољној политици у 21. веку, као и да се утврди да ли је овакав изненађујући спољнополитички потез Русије довео до убрзавања процеса ка потпуном успостављању светског мултиполарног поретка и у којој мери. Детаљном дескрипцијом, анализом и другим инструментима истраживачке праксе успели смо да утврдимо и донесемо тражене одговоре.

Заузевши Крим, Москва је стекла стратешку предност у сливу Црног мора. У Сирији, уз помоћ владиних снага, чврсто држи већи део територије ослонцем на војне базе у Тартусу и Хмејмиму. Кремљ је у региону успоставио одличну сарадњу са Израелом, стратешко партнерство са Ираном, док са Турском за сада само „кокетира“, вешто користећи турско-курдски сукоб. Руси су истовремено свесни да су изгубили утицај у Ираку. У басену Балтичког мора Русија има упориште у виду Калињинградске области, а такође систематски повећава свој утицај у Белорусији. На територији Украјине наставља се

отворени сукоб. Сви ови наизглед неповезани елементи придодају се дугорочној геополитичкој стратегији Русије, која планира да од Балтичког, Црног и Средоземног мора направи свој главни стратегијски ослонац. С једне стране, Русија жели да контролише трговачке путеве, а са друге да одвраћа претње са југа (Кина). Русија тражи подршку за сопствене позиције у региону Медитерана и Блиског истока, али истовремено свесно доноси одређену дестабилизацију региона.

Рат у Сирији траје већ више од седам година, и по свему судећи, неће се завршити у блиској будућности. Након завршетка Другог светског рата, Запад и Исток су се оружаном сукобили на Корејском полуострву, Вијетнаму, Авганистану, Ираку, Грузији, Балкану и Украјини, а сада се конфронтирају у Сирији, иако још увек није забележен ни један озбиљнији случај директне конфронтације руских и америчких снага. Већ је постало јасно да суштина сукоба није у самој Сирији и (не)демократији ал Асадовог режима, већ у регионалним и глобалним интересима велих играча, углавном повезаним са геоекономским аспектом.

Сложеност геополитичке ситуације у Сирији огледа се у чињеници да је готово немогуће или је веома тешко разумети ко се ту са ким бори, односно чије интересе ко заступа. Поједностављујући ситуацију можемо рећи да у сиријском сукобу, са једне стране делују Сједињене Државе, подржане од својих савезника (првенствено од Француске, Велике Британије и Израела), Сиријске слободне војске и Курда, а са друге стране Русија, која ужива подршку Ирана и снага лојалних председнику Асаду. Саудијска Арабија следи сопствене и делимично америчке интересе, Турска је у непријатељству са Курдима, док се шиитско-сунитски сукоб одвија упоредо. Русија је једини савезник Асадовог режима у стратешки кључном региону Блиског истока, који је тренутно готово потпуно зависан од Москве. Уколико се окренемо историјским аналогијама, Башар ал-Асад се чак може назвати руским вазалом, док Руси теже стратешком приступу Средоземном мору. Један од разлога зашто је тако тешко решити сукоб у Сирији је тај што ни једна страна није превише заинтересована за престанак непријатељстава. Све наведено чини широк спектар проблема које ће земље, умешане у сиријски сукоб а међу њима је Руска Федерација свакако најупечатљивија, бити приморане да решавају у скоријој будућности, имајући у виду да ратна дејства не могу довека трајати иако то тренутно одговара готово свим странама у сукобу. Уосталом, измене међународног поретка одликују се сукобима великих сила и променама у економским кретањима.

Тренутна америчка политика у Сирији је и даље одбијање нормализације односа са Асадовим режимом, кога у најблажу руку сматрају бруталним. За разлику од Сједињених Држава многе арапске земље већ покушавају да успоставе дипломатске везе са Сиријом, са или без америчког доприноса. Недавно је Оман поново успоставио свог амбасадора у Дамаску, почетком ове године Уједињени Арапски Емирати поново су отворили своју амбасаду а Р. Србија ће то учинити до краја 2021. године. Сједињене Државе већ дужи временски период одржавају дипломатски канал са Русијом у вези са сиријском

кризом. Иако препознају ограничени утицај и вољу Русије да ангажује Иран, Сједињене Државе би требале да наставе да сарађују са Русијом, наравно првенствено у областима где им се интереси поклапају. Насупрот САД-а и Москва и Техеран настоје да прогласе Асадову победу и искористе је зарад сопствених интереса. Са друге стране постоји и одређена могућност да САД покушају да искористе све већи јаз између Русије и Ирана. Сједињене Државе имају капацитет да врше притисак на Русију да помогне у уклањању иранских снага и њима придружених милиција из подручја дуж долине реке Еуфрат, као и из пограничних области, на „безбедну“ удаљеност од Израела. У замену, САД може понудити Москви уступање подручја која нису битна за Сједињене Државе, али које Русија сматра кључним за своје циљеве поновне успоставе контроле Асадовог режима над читавом Сиријом, попут америчке базе у Ал-Танфу (Al-Tanf).

Сједињене Државе очајнички настоје да задрже своју сферу утицаја у региону Блиског истока. Регионална геополитичка слика се убрзано мења, док Американци полако губе савезнике на Блиском истоку. Инвазија на Ирак означила је почетак краја америчке доминације у овом делу света а недавно напуштање Авганистана је то потврдило. Ирак је кренуо својим путем, Турска је постала регионална сила и све више јасно ставља до знања да неће дозволити вођење независне политике на овој територији. Саудијска Арабија за сада вешто маневрише покушавајући да се прилагоди новом времену. А Вашингтону је од безусловних савезника остао само Израел. Руско заузимање украјинског Крима и рат на истоку Украјине показују свету колико је америчка позиција постала слабија. Такође је за очекивати да Сједињене Државе наставе тесну сарадњу са Израелом како би осигурале да Израел има слободу у отклањању претњи са своје границе са Сиријом, као и да учествује у преговорима у вези са Ираном и компанијама повезаним са њим. Сједињене Државе би могле да искористе преговоре које воде одвојено са Израелом и Русијом као одскочну даску за трилатералне преговоре, у којима би САД и Израел могле парирати Русији. Трилатералне расправе би се такође могле показати корисним за размену обавештајних података о иранским покретима оружаних снага и потенцијалним претњама Израелу.

Изучавање руске политике на Блиском истоку од изузетне је важности због стратешког и привредног значаја регије за свет. Анализа резултата истраживања политике Русије у овој регији у периоду од краја Хладног рата до данашњих дана показује да је она на простору од Марока до Авганистана успела да прошири утицај и врати се на светску сцену у улози глобалне силе. Тиме је Русија дефинитивно нарушила сам концепт унилатерализма.

Јачањем сопствене позиције на Блиском истоку Москва је успела да обузда утицај САД-а у региону, доприносећи релативном опадању моћи Сједињених Држава и на глобалном нивоу. Осим тога Кремљ је на овај начин обезбедило додатно тржиште за војну и нуклеарну индустрију, као и за остале гране руске привреде чије ширење нарочито треба очекивати по окончању ратних дејстава. Војна интервенција у Сирији обезбедила је Русији и полигон за

опитовање система високо - софистицираног наоружања, као и прилику за стицање борбеног искуства њених оружаних састава у реалним борбеним околностима. Ангажовање великих оружаних ефектива на тако удаљеној територији произвело је велике финансијске издатке. Међутим, наспрот томе интервенцијом у Сирији Русија је остварила многобројне материјалне и нематеријалне бенефите, убрзавши привредни развој, нарочито у области одбрамбене индустрије, која је имала највише користи од тога. Према званичним показатељима руски извоз наоружања повећао се са 3,7 милијарди у 2001. години на 13,2 милијарде у 2011. години, док је у 2018. години скочио на чак 19 милијарди долара (Wikipedia, 2019).

Такође, јачањем присуства у Сирији и у региону Блиског истока генерално, Русија је стекла могућност контроле глобалног енергетског тржишта, нарочито уколико у виду имамо да је Сирија кључна транзитна земља за проток енергената ка Европи. Самим тим, на посредан начин Русија је остварила утицај и на глобална привредна кретања. Поред економског Русија је у блискоисточном региону остварила и одређене безбедносне интересе, будући да самим војним присуством у Медитерану обезбеђује сопствени „меки трбух“, јужне границе државе и појачава утицај у бившим републикама Совјетског Савеза, и то у централној Азији и на Кавказу. Активном политиком у Сирији Русија се отргла из „челичног загрљаја“ НАТО, који је своје базе расејао на стратешки осетљивим позицијама по руске границе, од Јапана на истоку до Норвешке на северозападу. Инвентивна политика Москве на Блиском истоку омогућила је приближавање Русије једном од својих стратешких циљева, а то је поновно заузимање позиције једног од три најзначајнија центра моћи у свету и стабилну контролу над простором „Heart land-a“, који већина релевантних аутора сматра кључним за стицање глобалне доминације.

Уколико о природним ресурсима размишљамо као о стварном богатству израженом у реалним материјалним, природним и друштвеним добрима, а не о имагинарним берзанским акцијама или зеленим новчаницама америчког долара, за многе независне светске економисте, „лажног“ монетарног система лондонских и њујоршких банака, онда је Руска Федерација најбогатија земља на свету. Руска Федерација располаже са највећим светским резервама слатке воде и огромним резервама нафте и гаса. Сибир је слив са природним гасом. Русија на челу са председником Владимиром Путином жели да своје ресурсе користи за трговину на свим светским тржиштима, али је такође потпуно решена да осигура да ниједна светска сила не може угрозити нити опљачкати њено природно национално богатство, као што се дешавало у прошлости. Ова тежња коју је Путинова администрација веома успешно почела да имплементира у државне законе и прописе одмах по ступању на власт трн је у оку Запада а нарочито Сједињених Држава, чији аналитичари сматрају да Русија неправедно располаже са највећим светским ресурсима, углавном лоцираним у бескрајним сибирским просторствима, као и да иста треба равномерније да се расподеле између главних глобалних „играча“. Постхладноратовска Русија била је држава слабе економије, веома подложна спољашњим економским ударима. Међутим, Путинова администрација је убрзо по доласку на власт

стабилизovala земљу у готово сваком сегменту, па и у економском, што јој је био основни приоритет. Консолидацији руске привреде погодовале су и одређене геостратешке околности попут инвазије САД на Авганистан 2003. године, што је изазвало повећање цена енергената, од којих руска привреда највише приходује. Две велике светске економске кризе су успешно амортизоване превентивним фискалним мерама владе а за сада се Русија веома успешно носи и са економским санкцијама Запада. Модерна Русија располаже изузетно стабилном и јаком економијом, али и огромним резервама девиза и златних полуга. Огромне руске резерве злата сада вреде више од 100 милијарди долара. Русија је учетворостручила своје залихе злата током протекле деценије, јер се диверзификовала од америчке имовине, што је потез који се недавно исплатио када је потражња за златом рапидно подигла светске цене племенитог метала. Русија је једна од ретких светских држава која није дужнички слуга западних банкара. Све државе чланице НАТО-а, укључујући Сједињене Државе, имају велика задужења, а неке од њих налазе се чак на ивици банкрота. Санкције Запада нису сломили руску економију, већ су је учиниле разноврснијом и продуктивнијом, док економски утицај Русије у Европи расте упркос дугогодишњим санкцијама.

Пун значај и све регионалне и глобалне импликације руске интервенције у Сирији тек ће се показати у правом светлу у годинама које долазе. Овим потезом Москва је дефинитивно порушила последње темеље светске униполарности и направила велики искорак ка поновном заузимању позиције светске супер силе, а хоће ли се то догодити зависиће од многобројних фактора, који чини се највише имају везе са унутрашњом политичком стабилношћу државе. Долазак на власт Владимира Путина дао је руској нацији прогресивни импулс, сличан ономе као за време владавине великих руских суверена и императора попут Петра Великог, Катарине Велике или Николаја Романова. Путин је зауставио постхладноратовски суноврат и централизовао државни апарат вршећи економску, привредну и демографску консолидацију нације. Русија је од доласка на власт Путинове администрације вукла мудре и ваљане спољнополитичке потезе, најпре успостављајући контролу над постсовјетским простором (од виталне важности за руску националну безбедност), а потом испољавајући и одлучније реакције попут оне приликом окупације Грузије и анексије Крима. Истовремено Русија је штитила сопствене интересе у међународним организацијама, испољавала различите иницијативе, формирала економске и војне савезе и реafirмисала постојеће међународне организације попут УН и ОЕБС, све у циљу ограничавања утицаја и моћи САД. У сада већ чувеном говору на Конференцији о међународној безбедности у Минхену, фебруара 2007. године, Владимир Путин је први пут тако оштро и критички говорио о стању међународних односа, оштро критикујући амерички унилатерализам. Путин је овом приликом испољио иницијативу за прекомпоновање међународних односа, у складу са новим околностима и јачањем економске моћи великих сила у нарастању (Кине, Русије и Индије првенствено) и њиховим изласком из сенке развијених држава запада. Наведени говор најавио је одлучнији и смелији наступ Русије у међународним односима,

а потврда континуитета ове политике је и војна интервенција у Сирији, 2015. године.

Интервенција у Сирији показала је да Путинова Русија поседује изванредни војни потенцијал за генерисање војне операције такве сложености и интензитета, на толикој удаљености од сопствене територије. Поред тога Русија је долазала политичку мудрост за управљање кризом, склапајући билатералне аранжмане и користећи погодности геополитичке ситуације. Русија је најпре угушила утицај САД на Блиском истоку а најпосле и преузела војно-политичку иницијативу у региону, што се позитивно одразило на њен глобални међународни положај. Након интервенције у Сирији Руска Федерација је дефинитивно испољила аспирацију за поновним преузимањем позиције светске супер силе, а хоће ли се то и догодити умногоме ће зависити од снаге и способности Путинових политичких наследника.

7. ЛИТЕРАТУРА

- Aksenyonok, A. (2020). Рат, економија и политика у Сирији: прекинуте везе. *Валдаи клуб*. Преузето дана 17.01.2021. године са <https://valdaiclub.com/about/experts/159/>
- Asad, B. – The Wall Street Journal, intervju (2011). Преузето 25.11.2020. године са <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894>
- BBC News (16.06.2009). First summit for emerging giants. Преузето дана 25.11.2010. године са <https://www.bbc.co.uk/1/hi/business/8102216.stm>.
- Беспалов, А. (2019). Повратак Русије на Блиски Исток: рат и дипломатија. *Валдаи клуб*, Преузето дана 21.01.2021. године са интернет адресе https://valdaiclub.com/a/highlights/russia-s-return-to-the-middle-east-war-and-diploma/?sphrase_id=1234095
- Bourtman, I. (2006). Putin and Russia s Middle Eastern Policy. *MERIA*, 10(2), преузето дана 17.12.2020. године са интернет адресе <http://meria.idc.ac.il/journal/2006/issue2/jv10no2a1.html>
- Бочарников, И. (2016). Улога русије у решавању оружаног сукоба у Сирији. Научно истраживачки центар проблема националне безбедности. Преузето дана 17.11.2020. са интернет адресе <https://nic-pnb.ru/analytics/rol-rossii-v-uregulirovanii-vooruzhennogo-konflikta-v-sirii/>
- Bulent, A., & Fatih, O. (2006). Dances with Wolves: Russia, Iran and the Nuclear Issue. *Middle East Policy*, 13(4), p. 134.
- Бранковић, В. (2007). Слом и успон Русије. *Геополитика*, 2007 (21), 48.
- Brzezinski, Z. (1997). A Geostrategy for Eurasia. *Foreign Affairs*, 1 (1), 76.
- Валдаи клуб 05.10.2020. Преузето дана 26.01.2021. године са интернет адресе <https://valdaiclub.com/about/experts/14073/>
- Valdai Discussion Club (2021). Wikipedia, преузето дана 29.01.2021. године са интернет адресе https://en.wikipedia.org/wiki/Valdai_Discussion_Club
- Восток (2016). Русија почела са модернизацијом базе Тартус у Сирији, објављено 19.11.2016. године, преузето дана 21.12.2020. године са https://www.vostok.rs/index.php?option=btg_novosti&catnovosti=7&idnovost=95572&Rusija-pocela-sa-modernizacijom-baze-Tartus-u-Siriji
- Gaddy, C., & Ickes, B. (2009). Putin's Third Way. *The National Interests*, 45-52.
- Gelb, B. (2006). Russian Oil and Gas Challenges. *Congressional Research Service*.
- Global Strategic Trends 2007-2036 (2007), The Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC) – Ministry of Defence UK, internet adresa http://www.cuttingthroughthematrix.com/articles/strat_trends_23jan07.pdf
- De Blij H. (1994). Why Geography Matters, *Oxford University Press*, 248-261)
- Dent, E., & Tabatabai, A. (2020). Iran Is in Syria to Stay. *Foreign Affairs*. Преузето дана 20.01.2021. године са интернет адресе https://www.foreignaffairs.com/articles/israel/2020-12-14/iran-syriastay?utm_medium=email_notifications&utm_source=reg_confirmation&utm_campaign=reg_guestpass#author-info

- Бурић, Ж. и Ајзенхамер, В. (2011). Утицај исламских раскола на формирање политичких система Саудијске Арабије и Ирана. *Политичка ревија*, 29(3), 311-338.
- Живанов, С. (2002). *Русија за време Јељцина: друштвени процеси и политичко организовање 1990-1999*. Београд: Факултет политичких наука.
- Живковић, В. и Симић, Т. (2016). Европска унија и сиријски грађански рат-одговор на тероризам у контексту мигрантске кризе. *Београд: Факултет безбедности*.
- Ivanov Sergei, „Comments following meeting of the Council for Countering Corruption”, Moscow 30.10.2013., op. cit., преузето 06.10.2020. године са <http://eng.state.kremlin.ru/face/6197>.
- Игњатов, А. (2001). *Три пута за Русију*. Београд: Геополитика.
- Јанковић, С. (2009). Основни елементи руске блискоисточне политике на почетку 21. века. *Београд: Национални интереси*.
- Jovanovic M. (2016). U susret NATO samitu 2016. Godine. Forum za bezbednost i demokratiju, Beograd 2016. Preuzeto 13.10.2020. godine sa adrese <http://www.fbd.org.rs/images/pdfs/VIP-10.pdf>
- Јурченко, В. (2011). Оружане снаге Сирије: тренутно стање. Преузето дана 18.11.2020. године са <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/direction-topics/vooruzhennye-sily-sirii-tekushhee-sostoyanie-2057>
- Кајтез, И. и Аздејковић, М. (2019). *Владимир Ваухник – Невидљиви фронт*. Београд: Добротољубље.
- Kaldor, M. (1990). After the Cold War. *New Left Review*, 80(1), 25-37.
- Kaplan, S. (2015). Why China is investing \$250 billion in Latin America. *The Washington Post*, February 4 2015, преузето 28.12.2020. године са <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/02/04/whychina-is-investing-250-billion-in-latin-america/>
- Каравидић, З. и Ковач, М. (2016). Афирмација Руске Федерације као велике силе. *Војно дело*, 70 (4), 108-127.
- Kissinger, H. - Spiegel International, intervju (2014). Преузето дана 14.12.2020. године са <https://www.spiegel.de/international/world/interview-with-henry-kissinger-on-state-of-global-politics-a-1002073.html>
- Khlebnikov, A. (2020). Шта значи недавно повећање америчке војске у Сирији? Преузето дана 10.10.2020. године са интернет адресе <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/chto-oznachaet-uvelichenie-sil-ssha-v-sirii/>
- Ковач, М. (2016). Интереси великих сила на простору Балкана. *Зборник радова Научни скуп „Србија и стратегијска раскрића“*, стр. 404.
- Концепција спољне политике РФ од 12. фебруара 2013. године. Преузето дана 31.07.2021. године са интернет адресе http://www.mid.ru/brp_4nsf/0/6d84ddededbf7da644257b160051bf7f
- Које су предности и мане Русије у Сирији (2019). Преузето дана 31.09.2021. године са <https://www.jpost.com/Middle-E>
- Копли, Г. (2004). *Нови талас исламског тероризма се у Европи захуктава*. Београд: "ИБП", ЦВНДИ.
- Khrestin, I., & Elliott, J. (2008). Russia and the Middle East. *Middle East Quarterly*, преузето дана 17.12.2020. године са <http://www.meforum.org/article/1632>

- Lachmann, R. (2019). Упознајте будуће америчке савезнике, после Трампове издаје сиријских Курда. Валдаи клуб. Преузето дана 17.01.2021. године са адресе <https://valdaiclub.com/about/experts/321/>
- Legvold, R. (2003). All the way. *National Interest*. Issue 70.
- Lieber A., & Daryl G. (2006). The Rise of U.S. Nuclear Primacy. *Foreign Affairs*, 42-45.
- Лосев, А. (2016). Цинична рачуница: зашто је Русији економски исплативо да се бори у Сирији. *Forbes*, 21.10.2016. година. Преузето 14.01.2021. године са адресе <https://www.forbes.ru/mneniya-column/mir/331013-tsinichnyi-raschet-pochemu-rossii-ekonomicheski-vygodno-voevat-v-sirii>
- Медведев, Р. (2007). *Путин повратак Русије*. Београд. Компанија Новости
- Мијалковски, М. (1995). Обавештајна делатност у остваривању доминације у међународним односима. *Београд: ВИЗ, Војно дело 4-5/95*.
- Мијалковски, М. (2004). *Тероризам прераста у терор*, Београд: ВИЗ
- Милосављевић, С. Енергетски и војни аспект стратегије безбедности Руске Федерације у контексту савременог међународног поретка и односа према Републици Србији (докторска дисертација, Факултет безбедности у Београду, 2011).
- Извештај Министарства спољних послова Р. Србије. (2019). Преузето дана 20.08.2021. године од службеника МИП Р. Србије Мојашевић Марка.
- Мирковић, Т. (2003). *Стратегија и ратне доктрине супер сила и блокова*. Београд: Медија центар „Одбрана“.
- Миршајмер, Џ. (2009). *Трагедија политике великих сила*, Београд, Удружење за студије САД у Србији.
- Младеновић, М. и Пономарева, Ј. (2011). Кина-Америка-Русија - глобални троугао 21. века. Социолошки преглед, Београд, вол. 45, бр. 4, стр. 459-476
- Младеновић, М. и Пономарева, Ј. (2016). Мека моћ Русије – Услов њеног геополитичког успона. Српска политичка мисао број 1/2016 год. 23. vol. 51, Београд, УДК 327::911.3(497)“19/20“, стр. 11-29;
- Mohsen, M. (2009). Teheran“s take. *Foreign Affairs*, Vol. 88. Issue 4 jul/aug.
- Nazarova, N.& Varabanov, I. (2018). Ruski plaćenici ginu u Siriji. *BBC*, 10.04.2018. преузето дана 21.01.2021. године са <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-43700627>
- National Security Concept Of The Russian Federation – Approved by Presidential Decree No. 24 of January 10 2000. <http://www.russiaeurope.mid.ru/russiastrat2000.html>
- Nacional Security Concept of the Russssian Federation (2000). Retrieved October 10, 2020, from <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta01200.htm>
- NATO (1999), The alliances Strategic Concept, 24. april 1999. Preuzeto 14.10.2020. sa adrese http://www.nato.int/sps/en/natolive/official_texts_27433.htm
- Обрадовић, З. и Вукадиновић, Г. (2019). Блиски Исток као полигон за геостратешко позиционирање великих сила и поновно укључивање Русије у борбу за регионалну превласт. Београд: Војно Дело, стр. 97-113.
- Одбрамбена индустрија Русије (2019). Wikipedia, преузето 26.12.2020. године са https://en.wikipedia.org/wiki/Defense_industry_of_Russia

- Око планете (2019), Које су предности и мане Русије у Сирији, преузето 23.12.2020. године са <https://oko-planet.su/politik/politikmir/529825-kakie-plyusy-i-minusy-poluchila-rossiya-v-sirii.html>
- „ОПЕС +“ (2021). Wikipedia. Преузето дана 25.01.2021. године са интернет адресе <https://en.wikipedia.org/wiki/ОПЕС>
- Перишић (2015). *Нова геополитика Русије*. Београд: Медија центар „Одбрана“.
- Perspectives on the Russian State in Transition. *The Liechtenstein Institute on Self-Determination at Princeton University*, p. 265.
- Primakov, J. (2002). *Godine u visokoj politici*. Београд: „Izdavački grafički atelje M“.
- Primakov, J. (2003). *Osam meseci plus*. Београд: „Igram“.
- Путин Владимир, Говор на међународном економском форуму у Санкт Петербургу 2005. године. Интернет адреса <http://www.rian.co.yu/readnews2.asp?kat=19&id=8552>, приступљено 27.10.2020. године.
- Потежица О. (2006). *Исламска република Имама Хомеинија*. Београд: Филип Вишњић.
- Путин, В. (2007). Говор на Конференцији у Минхену 2007. године. Преузето дана 25.11.2020. са <https://www.youtube.com/watch?v=hQ58Yv6kP44>
- Путин, В. (2015, а). Говор на 70. том заседању Генералне скупштине УН. Преузето 17.11.2020. са <https://www.youtube.com/watch?v=TIEkZrETyWs>
- Путин, В. (2015, б). Путинов план за Сирију. Преузето дана 17.11.2020. године са <https://www.dw.com/sr/putinov-plan-za-siriju/a-18699885>
- Радиновић, Д. Друштвени корени политичких преврата у арапским земљама почетком 21. века. (Докторска теза, Филозофски факултет, 2018. године. Преузето дана 13.07.2021. године са интернет адресе <https://uvidok.rcub.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/3082/Dokorat.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Rapp - Hooper, M. (2020). Saving America's Alliances - The United States Still Needs the System That Put It on Top.Foreign Affers. Преузето дана 20.01.2021. године са интернет адресе <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-02-10/saving-americas-alliances>
- Русија претекла САД по извозу пшенице (2017). Политика. Преузето дана 16.01.2021. године са адресе politika.rs/scc/clanak/372998/Русија-претекла-САД-у-извозу-пшенице
- Russia Today. US asks Russia not to target Al-Qaeda branch in Syria - Russian FM Lavrov. Преузето дана 05.12.2020. године са <http://on.rt.com/7ehu>
- Russia Today. „Leaked: Obama aide ready for diplomatic war of attrition with Russia. Преузето дана 06.12.2020. године са <http://rt.com/news/251889-us-russia-war-attrition/>
- Russian Reserves March Toward \$600 Billion As Sanction Threats Loom, Fitch Says (11.08.2019), преузето дана 26.12.2020. године са <https://www.rferl.org/a/russian-reserves-march-toward-600-billion-as-sanction-threats-loom-fitch-says/30104457.html>
- Russia, Egypt sign nuclear power agreement, преузето дана 14.12.2020. године са <http://en.rian.ru/russia/20080325/102185942.html>

- Sajjadi, M. (2018). Зашто је независна Сирија пресудна за руске, иранске и турске интересе. Валдаи клуб 09.04.2018. Преузето дана 26.01.2021. године са интернет адресе <https://valdaiclub.com/about/experts/8049/>
- Sakwa, R. (2008). *Putin – Russias Choice*. Routledge.
- Симић, Д. (2002). *Наука о безбедности – Савремени приступи безбедности*. Београд: Службени лист СРЈ.
- Сиријски конфликт с точки зрения геоенергетики (2016). Москва: REGNUM. (<https://regnum.ru/news/economy/2216700.html>)
- Slobodna Evropa. Keri u Moskvi – pokušaj približavanja stavova oko Sirije. Преузето дана 06.12.2020. године са интернет адресе <https://www.slobodnaevropa.org/a/keri-u-moskvi-pokusaj-priblizavanja-stavova-oko-sirije/27427953.html>
- Смирнов, С. (2016). Енергетски аспект сиријског сукоба. Сауран – Информативно аналитички центар, 14.04.2016. Преузето дана 13.01.2021. године са адресе <http://cc-sauran.kz/rubriki/politika/151-energeticheskiy-aspekt-siriyskogo-konflikta.html>
- Cove, N. (2015). Рат у Сирији и Ираку. Детаљна историја два најкрвавија сукоба на Блиском Истоку од 2003. до данас. Преузето 25.11.2020. године са <https://tjournal.ru/flood/56447-explaining-syria-and-iraq>
- Солжењицин А. (1995). „Руско питање“ крајем 20. века. Београд- Нови Сад: Матица Српска Цицуро, стр. 87.
- Collective Security Treaty Organization (2009), preuzeto 11.11.2020. године са <https://www.globalsecurity.org/military/world/int/csto.htm>
- Costigliola, F. - The New York Times (February 27, 2014). What Would Kennan Say to Obama? Preuzeto sa interneta dana 05.12.2020. године sa adrese http://www.nytimes.com/2014/02/28/opinion/what-wouldkennan-say-to-obama.html?_r=0 ,
- Specter, M. (2004). The Devastation: Rissia and AIDS. *New Yorker*, 55(1), 58–65.
- Ставер, А. - сајт: Војна смотра (08.11.2019. године). Неки резултати војне операције у Сирији. Преузето 21.11.2020. године са <https://topwar.ru/164467-nekotorye-itogi-voennoj-operacii-v-sirii.html>
- Statement from the Press Secretary SAD (2019). Преузето 16.01.2021. године са <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-press-secretary-85/>
- Statista, preuzeto 27.10.2020. <http://www.statista.com/statistics/262858/changein-opec-crude-oil-prices-since-1960/>
- Stent, A. (2016). Putin’s Power Play in Syrial. *Foreign Affairs*. Vol. 95 Issue 1. p. 106;
- Shaolei, F. (2020). Нова рунда глобалне конкуренције доказује неопходност руског „Пивота“ ка Истоку. Валдаи клуб 11.11.2020. Преузето дана 26.01.2021. године са интернет адресе <https://valdaiclub.com/about/experts/237/>
- Charbonneau, L & Evans, D. (2012). Syria in civil war, U.N. official says. *Reuters*. Преузето дана 13.09.2021. са <https://www.reuters.com/article/us-syria/syria-in-civil-war-u-n-official-says-idUSBRE85B0DZ20120612>
- ТАСС (2018). Шта су договорили Путин и Трамп у Хелсинкију. Преузето дана 25.01.2021. године са интернет адресе <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5377048>

- Тахрир ел Шам (2021). Wikipedia. Преузето 20.01.2021. године са интернет адресе wikipedia.org/sr-ec/Тахрир_ел_Шам
- Trenin, D. (2009). Russia's Spheres of Interest, not Influence. *The Washington Quarterly*, Center for Strategic and International Studies, 83-92.
- Труевцев, К. (2019). 3. Руско-Ирански дијалог. Валдаи клуб. Преузето 16.01.2021. године са <https://ru.valdaiclub.com/events/own/tretiy-rossiysko-iranskiy-dialog/>
- Tuathail G., Dalby S., & Routledge P. (1997), prevod Marta Zorko. Uvod u geopolitiku, Zagreb: *Politička kultura, nakladno-istraživački zavod*.
- Turkey s energy dependency on Russia to rise after nuclear plant, преузето дана 14.12.2020. године са интернет адресе <http://www.hurriyet.com.tr/english/finance/10021607.asp?scr=1>
- Филимоновић, М. (2008). Обнова моћи Руске Федерације – импликације на међународни положај Републике Србије. *Институт за међународну политику и привреду*, 70 (4), 153-183.
- Филимоновић, М. (2010). Спољна политика Руске Федерације – Путинова стратегија и међународне околности. Београд: „Инфинитас“.
- Филимоновић, М. Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века (докторска дисертација, Факултет политичких наука у Београду, 2016).
- Foreign Ministry of the Peoples Republic of China (2008). The Heads of State of China and Russia Sign a Joint Statement on Major International Issues. Преузето дана 25.11.2010. године са интернет адресе <https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t458785.htm>
- Freedman, R. (1998). Russia s Middle East Ambitions. *Middle East Quarterly*, преузето 17.12.2020. године са <http://www.meforum.org/article/405>
- Fukuyama F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Наг, М. (2014) *Упоредна владавина и политика*. Београд. Факултет политичких наука
- Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila – CZA (2012). *Sirija, Azilna biblioteka*, 14.12.2012. Преузето дана 29.01.2021. године са интернет адресе <http://www.apc-cza.org/fr/sirija-pozadina-zemlje.html>
- Чапрић, Н. (2019) Улога Секретаријата одбране у управљању Ираком од 2003. године до 2009. године (мастер рад, Факултет политичких наука у Београду, 2019). преузето са интернет адресе <https://www.fpn.bg.ac.rs/kategorija/radovi-na-uvidu-javnosti>
- Шојгу, С. - магазин *Краснаја Звезда* (30.09.2020. године). Одлучност у првом плану борбе против светског зла. Преузето дана 21.11.2020. године са <http://redstar.ru/sergej-shojgu-ministr-oborony-rossijskoj-federatsii-reshimost-na-peredovoj-borby-s-mirovym-zlom/>
- Штављанин, Д. (2015,10,22). Фјодоров – Путин жели нову Јалту. (Радио Слободна Европа), преузето дана 22.10.2020. године са интернет адресе: <http://www.slobodnaevropa.org/content/fjodorov-putin-zeli-novu-jaltu/27319078.html>
- Wohlforth, W. (2006). *Heartland Dreams: Russian Geopolitics and Foreign Policy*, преузето дана 09.09.2021. са интернет адресе [https://scholar.google.com/scholar?q=Wohlforth,+W.+\(2006\).+Heartland+Dr](https://scholar.google.com/scholar?q=Wohlforth,+W.+(2006).+Heartland+Dr)

eams:+Russian+Geopolitics+and+Foreign+Policy&hl=sr&as_sdt=0&as_vis=1
&oi=scholart

8. БИОГРАФИЈА АУТОРА

Аутор рада Обрадовић, Бранислава, Зоран рођен је 13. октобра 1980. године у Београду. Одрастао је у ваљевској Мионици где је завршио основну школу као вуковац и ученик генерације. Војну гимназију у Београду завршио је 1999. године, са одличним успехом у 25. класи полазника, као један од најбоља три ученика у генерацији. Војну академију КоВ завршио је 2003. године, као трећи питомац у рангу 124. класе ВА МО Р. Србије, са укупним просечном оценом студирања одличан (9,53), због чега је од председника републике награђен сабљом.

Специјалистичке струковне студије завршио је на Факултету политичких наука у Београду, половином 2006. године, када је стекао звање специјалисте „Национална и глобална безбедност“, а магистарске студије на Факултету политичких наука у Београду, 2015. године, одбранивши магистарски рад на тему: „Процес преговарања у командовању и менаџменту у одбрани и његова оптимизација“. Докторске академске студије уписао је школске 2017/18. године, на Факултету безбедности Универзитета у Београду, као стипендиста Министарства одбране Р. Србије.

Обрадовић се налази у професионалној војној служби МО и ВС Р. Србије, почев од 2003. године а последњих једанаест година је запослен као контраобавештајни официр у Војнобезбедносној агенцији МО Р. Србије, где је обављао контраобавештајне и безбедносне послове на референтским и нижим руководећим дужностима, тренутно у чину потпуковника. Претходно је прошао све командирске дужностиу ВС, службујући у пет различитих гарнизона ВС.Завршио је велики број курсева и усавршавања на нивоу МО и ВС, укључујући и неколико међународних курсева и семинара, од којих су најзначајнији: Семинар за млађе офицере у НР Кини, НАТО курс о тероризму у Оберамергау и курс штабних официра за учешће у међународним мировним операцијама у Шведској. Аутор течно говори, чита и пише енглески језик, за шта поседује сертификат типа STANAG 2.

Ожењен је са Обрадовић Бојаном, са којом у браку има десетогодишњу кћи Исидору. Породица Обрадовић, од 2016. године живи у Београду.

Пре докторске дисертације аутор је објавио много научних радова од којих су најзначајнији:

- 1) „Неке могућности оптимизације пројект менаџмента на примеру географских информационих система (ГИС)“, изложен је на 37. симпозијуму о оперативним истраживањима SYM – ОР – IS 2010. Тара, 21.10.2010, стр. 645-647.
- 2) „Аспекти оптимизације унутрашњебалистичких параметара и нивоа надпритиска ударног таласа барутних гасова код оруђа“, изложен на 39. симпозијуму о оперативним истраживањима SYM – ОР- IS 2012. Тара, 27.9.2012, стр. 690-693.

- 3) „Цена војне операције као значајан фактор успеха операције“, изложен на 40. симпозијуму о оперативним истраживањима SYM – OP- IS 2013. Златибор, 7.9.2013, стр. 730-732.
- 4) „Преговарање у војним операцијама и утицај преговарања на цену операције“, објављен у Војном делу, зима 2014, године, стр. 163-169.
- 5) „Блиски исток као полигон за геостратешко позиционирање великих сила и поновно укључивање Русије у борбу за регионалну превласт“, објављен у војном делу, 4/2019, стр. 97-113.

Научни радови на тему: „Илегалне миграције и безбедносни одговори“, као и „Да ли је војна неутралност у складу са националним интересима Р. Србије“, тренутно се налазе у фази објављивања.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Зоран Обрадовић

Број индекса: ДЗ/17

Изјављујем

Да је докторска дисертација под насловом:

„Геополитичко позиционирање Руске Федерације након интервенције у Сирији“

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 25.10.2021. године

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Зоран Обрадовић

Број индекса: ДЗ/17

Студијски програм: Студије наука безбедности

Наслов рада: „Геополитичко позиционирање Руске Федерације након интервенције у Сирији“

Ментор: проф. др Жарко Обрадовић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацима Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 25.10.2021. године

Изјава о коришћењу

Овлашћујем библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Геополитичко позиционирање Руске Федерације након интервенције у Сирији“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио:

- ① Ауторство (CC BY)
2. Ауторство - некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство - некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство - без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство - делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молим да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 25.10.2021. године

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство - некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство - некомерцијално - без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство - некомерцијално - делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство - без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство - делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.